

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ & ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

Ο διαχρονικός ρόλος της Ελλάδας στην Ανατολική Μεσόγειο ως
παράγοντας πολιτισμού και σταθερότητας

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Χρήστος Μπουκουβάλας

Αθήνα, 2021

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Υφαντής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Ειρήνη Χειλά, Καθηγήτρια Διεθνούς Πολιτικής στο Πανεπιστήμιο Πειραιά

Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Χρήστος Μπουκουβάλας, 2021

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διδακτορικής διατριβής εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

(άρθρο 8 Ν. 1599/1986)

Η ακρίβεια των στοιχείων που υποβάλλονται με αυτή τη δήλωση μπορεί να ελεγχθεί με βάση το αρχείο άλλων υπηρεσιών (άρθρο 8 παρ. 4 Ν. 1599/1986)

ΠΡΟΣ ⁽¹⁾ :	Πάντειον Πανεπιστήμιο						
Ο - Η Όνομα:	Χρήστος		Επώνυμο:		Μπουκουβάλας		
Όνομα και Επώνυμο Πατέρα:	Γεώργιος Μπουκουβάλας						
Όνομα και Επώνυμο Μητέρας:	Μαρία Μπουκουβάλα						
Ημερομηνία γέννησης ⁽²⁾ :	Δεκατέσσερις Μαρτίου χίλια εννιακόσια εβδομήντα τρία.						
Τόπος Γέννησης:	Μεσολόγγι						
Αριθμός Δελτίου Ταυτότητας:	1028961/ΓΕΣ				Τηλ:	6976330313	
Τόπος Κατοικίας:	Ξάνθη	Οδός:	Ιατρού Ανανιάδη ΣΟΑ	Αριθ:	ΘΑ1	ΤΚ:	67100
Αρ. Τηλεομοιοτύπου (Fax):					Δ/ση Ηλεκτρ. Ταχυδρομείου (Email):	bookchrs@yahoo.gr	

Με ατομική μου ευθύνη και γνωρίζοντας τις κυρώσεις ⁽³⁾, που προβλέπονται από τις διατάξεις της παρ. 6 του άρθρου 22 του Ν. 1599/1986, δηλώνω ότι:

Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής ή προϊόν τρίτων.

(4)

Ημερομηνία: 12 Δεκεμβρίου 2021

Ο Δηλών

(Υπογραφή)

(1) Αναγράφεται από τον ενδιαφερόμενο πολίτη ή Αρχή ή η Υπηρεσία του δημόσιου τομέα, που απευθύνεται η αίτηση.

(2) Αναγράφεται ολογράφως.

(3) «Όποιος εν γνώσει του δηλώνει ψευδή γεγονότα ή αρνείται ή αποκρύπτει τα αληθινά με έγγραφη υπεύθυνη δήλωση του άρθρου 8 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών. Εάν ο υπαίτιος αυτών των πράξεων σκόπευε να προσπορίσει στον εαυτόν του ή σε άλλον περιουσιακό όφελος βλάπτοντας τρίτον ή σκόπευε να βλάψει άλλον, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι 10 ετών.

(4) Σε περίπτωση ανεπάρκειας χώρου η δήλωση συνεχίζεται στην πίσω όψη της και υπογράφεται από τον δηλούντα ή την δηλούσα.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε το ακαδημαϊκό έτος 2020-2021, στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές» του Τμήματος Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον αξιότιμο επιβλέποντα καθηγητή κύριο Κωνσταντίνο Υφαντή καθώς και την καθηγήτρια, αξιότιμη κυρία Κωνσταντίνα Μπότσιου, για την πολύτιμη βοήθειά τους και για την αμέριστη συμπαράσταση και υποστήριξή τους, κατά τη διάρκεια προετοιμασίας της παρούσας πτυχιακής εργασίας.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, τη σύζυγό μου Σοφία καθώς και τα παιδιά μου, τη Μαρία-Ειρήνη, τον Ανδρέα, τον Γιώργο και τη Χρυσούλα, από τους οποίους αντλώ καθημερινά τη δύναμη για να προχωρήσω στο ταξίδι της ζωής μου.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή	11
Σκοπός.....	12
Προϋποθέσεις.....	12
Κεφάλαιο 1	
Γεωπολιτική Θέση Ελλάδας στην Ανατολική Μεσόγειο	14
1.1. Γενικά	14
1.2. Γεωπολιτική και Γεωστρατηγική Αξία Αιγαίου Πελάγους	15
1.3. Γεωπολιτική και Γεωστρατηγική Αξία Νήσου Κρήτης	17
1.4. Τριγωνικό Σύμπλοκο Αιγαίου Πελάγους – Κρήτης – Κύπρου	18
Κεφάλαιο 2	
Η Ελλάδα ως Πυλώνας Σταθερότητας στην Ανατολική Μεσόγειο	20
2.1. Η Ελλάδα στη Διαδρομή του Χρόνου και της Ιστορίας.....	20
2.1.1. Η Ελλάδα στους Προϊστορικούς Χρόνους.....	20
2.1.2. Η Αρχαία Ελλάδα.....	22
2.1.3. Βυζάντιο	37
2.1.4. Νεότερη Ελλάδα.....	40
2.2. Συμμετοχή σε Διεθνείς Οργανισμούς	49
2.3. Σχέσεις Ελλάδας με Κράτη της Ανατολικής Μεσογείου	53
2.3.1. Σχέσεις Ελλάδας – Κύπρου	53
2.3.2. Σχέσεις Ελλάδας – Ισραήλ	55
2.3.3. Σχέσεις Ελλάδας – Αιγύπτου.....	58
2.3.4. Σχέσεις Ελλάδας – Τουρκίας.....	60
2.4. Σχέσεις - Συμμαχίες Ελλάδας με Παγκόσμιους Δρώντες στην Ανατολική Μεσόγειο.....	65
2.4.1. Σχέσεις Ελλάδας – Γαλλίας.....	65
2.4.2. Σχέσεις Ελλάδας – ΗΠΑ	70
2.5. Σκληρή και Έξυπνη Ισχύς της Ελλάδας	74
2.5.1. Στρατιωτική Ισχύς Ελλάδας	74
2.5.2. Θαλάσσια Ισχύς και Ναυτική Διπλωματία.....	77
Κεφάλαιο 3	
Η Ελλάδα ως Πολιτισμικός Φάρος στην Ανατολική Μεσόγειο.....	83
3.1. Ο Πολιτισμός ως Παράγοντας Στρατηγικής Κουλτούρας της Ελλάδας	83
3.2. Θεσμοί – Πολιτικές Αξίες στην Ελλάδα από την Αρχαιότητα ως Σήμερα	84
3.3. Πυλώνες Ήπιας Ισχύς της Ελλάδας.....	86
3.3.1. Ήπια Ισχύς και Πολιτιστική Διπλωματία της Ελλάδας.....	86

3.3.2. Θρησκευτική Διπλωματία	88
3.3.4. Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική	90
3.3.5. Σεβασμός Μειονοτήτων	93
Συμπεράσματα	96
Προτάσεις	100
Πηγές - Βιβλιογραφία	102
Παράρτημα Ι	119
Παράρτημα ΙΙ	125
Παράρτημα ΙΙΙ	128
Παράρτημα ΙV	130
Παράρτημα V	135

Περίληψη

Η Μεσόγειος από την αρχαιότητα θεωρούνταν ως το κέντρο της γης, τουλάχιστον του τότε γνωστού κόσμου, ενώ η γεωπολιτική και γεωστρατηγική αξία της θαλάσσιας περιοχής της Ανατολικής Μεσόγειου παρέμενε, ανά τους αιώνες, τεράστια. Με την παρούσα εργασία, επισημαίνονται και αναδεικνύονται εκείνα τα στοιχεία που επιβεβαιώνουν την άποψη ότι η Ελλάδα αποτελεί διαχρονικά έναν συστατικό δρώντα στη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, μέσω της σταθερότητας που αποπνέει, εκμεταλλευόμενη κυρίως την μακραίωνη πολιτισμική της κληρονομιά.

Για τη στοιχειοθέτηση της παραπάνω θέσης, στο Κεφάλαιο 1, αναλύεται η γεωπολιτική θέση της Ελλάδας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, στην οποία δεσπόζουν ως «πυλώνες» το Αιγαίο Πέλαγος, η Κρήτη και η Κύπρος, που όλες μαζί δημιουργούν ένα «τριγωνικό σύμπλοκο» πάνω στο οποίο «εδράζεται» ουσιαστικά η «γέφυρα» της Ανατολικής Μεσογείου, που ενώνει τον Ινδικό με τον Ατλαντικό Ωκεανό αλλά και τη Μαύρη Θάλασσα.

Η ανάδειξη της Ελλάδας, ως πυλώνα σταθερότητας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, τεκμηριώνεται στο Κεφάλαιο 2, μέσω της σταθερής παρουσίας της Ελλάδας στη περιοχή μέσα στο βάθος της ιστορίας, των σχέσεων που αναπτύσσει με τα κυριότερα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου αλλά και των δυνατοτήτων που προσδίδει η συμμετοχή της Ελλάδας στους ισχυρότερους Διεθνείς Οργανισμούς, ταυτόχρονα με τις συμμαχίες με παγκόσμιους δρώντες στην περιοχή, όπως η Γαλλία και οι ΗΠΑ, με τους οποίους μοιραζόμαστε κοινές ιδέες, νοοτροπία, ιδανικά αλλά και σχέδια για το μέλλον αυτής της περιοχής. Εξετάζονται επιπλέον παράγοντες σκληρής και έξυπνης ισχύος, όπως η στρατιωτική ισχύς, η ναυτική διπλωματία και η θαλάσσια ισχύς, αλλά και η οικονομική δυναμική, οι οποίες δημιουργούν ευνοϊκές προοπτικές ώστε η Ελλάδα να καταστεί ενεργειακός κόμβος αλλά και παραγωγός Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ).

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο αναδεικνύονται οι παράγοντες που καθιστούν την Ελλάδα, τον πολιτισμικό φάρο που φωτίζει διαχρονικά την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Αναλύεται η επίδραση του πολιτισμού στη στρατηγική κουλτούρα της Ελλάδας και εξετάζονται επίσης ο θεσμός της δημοκρατίας και οι πολιτικές αξίες αυτής, που η Ελλάδα πρεσβεύει ως διαχρονικό κληροδότημα από την αρχαιότητα έως σήμερα. Τέλος, γίνεται ανάλυση των δυνατοτήτων που παρέχει η «ήπια ισχύς» της Ελλάδας. Οι κυριότεροι πυλώνες ήπιας ισχύος που αναπτύσσονται είναι η Πολιτιστική Διπλωματία, η Θρησκευτική Διπλωματία καθώς και ο τομέας του

τουρισμού, ενώ αναδεικνύονται η εστιασμένη στον ανθρωπισμό ελληνική μεταναστευτική πολιτική και ο διαχρονικός σεβασμός της μοναδικής μειονότητας που υφίσταται στην Ελλάδα, της μουσουλμανικής.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την αναλυτική επισκόπηση και ανάλυση των προαναφερθέντων, αποδεικνύουν πως η Ελλάδα από την αρχαιότητα έως και σήμερα προάγει την ευημερία, την ανάπτυξη και την ειρηνική συνύπαρξη με τους υπόλοιπους λαούς, συμβάλλοντας κατ' επέκταση στη σταθερότητα της περιοχής και φωτίζοντας ως πολιτισμικός φάρος, μέσα από τη διάδοση του πολιτισμού και την ελληνική κουλτούρα της, τα λοιπά κράτη της της Ανατολικής Μεσογείου. Στις μέρες μας, η Ελλάδα αποτελεί και θα συνεχίσει να αποτελεί ένα σταθεροποιητικό παράγοντα στην Ανατολική Μεσόγειο, μέσω της σύγχρονης και αποτελεσματικής διακυβέρνησης της χώρας, τις δημοκρατικές αξίες και θεσμούς που πρεσβεύει αλλά και μέσα από τη διεθνή εικόνα της χώρας, στην οποία κυριαρχεί ο σεβασμός στις προβλέψεις του Διεθνούς Δικαίου, ο ανθρωπισμός και η συμφιλίωση και η συνεργασία μεταξύ των λαών.

Λέξεις κλειδιά: Ανατολική Μεσόγειος, Ελλάδα, σταθερότητα, πολιτισμός, κληροδότημα.

Abstract

The Mediterranean has been considered the center of the earth since antiquity, at least of the then known world, while the geopolitical and geostrategic value of the maritime region of the Eastern Mediterranean has remained enormous over the centuries. With the present dissertation, those elements that confirm the view that Greece has always been an active component in the Eastern Mediterranean region, through the stability it inspires, taking advantage mainly of its long-standing cultural heritage, are being confirmed and highlighted.

To support the above thesis, Chapter 1 analyzes the geopolitical position of Greece in the Eastern Mediterranean region, in which the Aegean Sea and Crete dominate as “pillars”, and together with Cyprus create a "triangular complex", on which the "bridge" of the Eastern Mediterranean "rests", connecting the Indian with the Atlantic Ocean and the Black Sea.

The emergence of Greece as a pillar of stability in the Eastern Mediterranean region is substantiated in Chapter 2. Factors contributing to this development are; its constant presence in the region through the depth of history, the relations it develops with the main countries of the Eastern Mediterranean, but also the possibilities offered by Greece's participation in the most powerful International Organizations, along with alliances with global actors in the region, such as France and the USA, with whom we share common ideas, mentality, ideals, but also plans for the future of the region. The chapter also examines additional factors of hard and smart power, such as military power, naval diplomacy and maritime power, but also economic dynamics and favorable prospects so as Greece to become an energy hub and producer of Renewable Energy Sources (RES).

The third and final chapter focuses on the factors that render Greece the cultural leading light, which illuminates the Eastern Mediterranean region over the course of time. The influence of the civilization on the strategic culture of Greece is being analyzed, while the institution of democracy and its political values, which Greece advocates for as an enduring and diachronic legacy from antiquity until today, are also being examined. Finally, an analysis of the possibilities offered by the "soft power" of Greece is provided. The main pillars of soft power, which are developing are the Cultural Diplomacy, the Religious Diplomacy and the tourism sector, as well as the

anthropocentric Greek immigration policy, along with the long-term respect for the sole minority in Greece, the Muslim one, are also being featured.

The conclusions that emerge from this detailed survey and analysis of the above, prove that Greece, from Antiquity to the present days promotes prosperity, development and peaceful coexistence with the rest of the peoples, thus contributing to the stability of the region, acting as a cultural leading light, that illuminates the other nations of the Eastern Mediterranean through the spread of its civilization and culture. Nowadays, Greece constitutes and will continue to constitute a stabilizing factor in the Eastern Mediterranean, through its modern and effective governance, the democratic values and institutions it stands for but also through its international image, which is filled with respect for the provisions of international law, humanity, as well as for the concepts of reconciliation and cooperation between peoples.

Key words: Eastern Mediterranean, Greece, stability, culture, legacy.

Εισαγωγή

Η Μεσόγειος από γεωγραφικής πλευράς είναι μια μεγάλη και κλειστή θάλασσα, που συνδέει δύο ωκεανούς και ενώνει τρεις ηπείρους. Ιδιαίτερα όμως, η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί έναν γεωγραφικό χώρο, ο οποίος έχει ιδιαίτερα μεγάλη γεωπολιτική και γεωστρατηγική αξία, καθώς αποτελεί μία από τις περιοχές παγκόσμιου στρατηγικού ενδιαφέροντος. Σε αυτήν δεσπόζουν οι νήσοι Κύπρος και Κρήτη καθώς επίσης και το Αιγαίο Πέλαγος, το οποίο με τα αμέτρητα μικρά και μεγάλα νησιά του, σχηματίζει πλέγμα θαλάσσιων οδών που ενώνουν τη Μεσόγειο με την Προποντίδα, τον Εύξεινο Πόντο και τις χώρες οι οποίες εξυπηρετούνται από τις θάλασσες αυτές.

Η λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου, αποτέλεσε το λίκνο πανάρχαιων πολιτισμών, με κυριότερο τον Αρχαίο Ελληνικό πολιτισμό. Οι Έλληνες, εκμεταλλευόμενοι την κυριαρχία τους στο χώρο του Αιγαίου Πελάγους και την εξοικείωση με το υγρό στοιχείο, αναπτύχθηκαν κοινωνικά, οικονομικά και πολιτισμικά, αλληλοεπιδρώντας κυρίως εμπορικά με τους υπόλοιπους λαούς της περιοχής, μέσα από ένα ειρηνικό πλαίσιο σχέσεων, μεταδίδοντας τον ελληνικό πολιτισμό, με τέτοιο τρόπο ώστε, να αποτελέσει μετέπειτα την κοιτίδα του δυτικού πολιτισμού και όχι μόνον.¹

Σε αυτήν την περιοχή με τις μεγάλες οικονομικές και κοινωνικές αντιθέσεις, η οποία ασκεί ισχυρή έλξη τόσο στον οικονομικοπολιτικό όσο και στο στρατηγικό τομέα, η Ελλάδα, μετά το πέρας του Ψυχρού Πολέμου, προσπαθεί να αναπτύξει μία πιο ευέλικτη περιφερειακή πολιτική, αξιοποιώντας τη θαλάσσια ισχύ και τη διπλωματία της καθώς και τους παράγοντες ήπιας ισχύος που διαθέτει. Οι παράγοντες αυτοί της ισχύος, η συνεχής ιστορικά ελληνική παρουσία στην περιοχή αυτή, σε συνδυασμό με τη σχέση δυναμικής αλληλεπίδρασης με τα λοιπά δρώντα κράτη της περιοχής, τους παγκόσμιους δρώντες που έχουν ζωτικά συμφέροντα στη περιοχή καθώς και τους Διεθνείς Οργανισμούς, θα διαμορφώσουν ένα πλαίσιο στο οποίο θα αναζητηθεί ο διαχρονικός ρόλος της Ελλάδας ως παράγοντας σταθερότητας και πολιτισμού στην Ανατολική Μεσόγειο.

¹ Κατά τους Ελληνιστικούς χρόνους, οι Έλληνες πρώτοι ήρθαν σε επαφή και ανέπτυξαν στενές σχέσεις επίσης και με τον Αραβικό κόσμο, δημιουργώντας έναν ισχυρό διαπολιτισμικό διάλογο που σύμφωνα με τον κορυφαίο θεωρητικό του αραβικού κόσμου Τάχα Χουσεΐν «η αραβική γραμματεία επηρεάστηκε από την ελληνική φιλοσοφία, μετά τη μεταφορά της στα αραβικά». Βλέπε και Κυριάκος Θ. Νικόλαος Πατραγάς, *Η Αραβική Γραμματεία και η σχέση της προς την Ελληνικήν, Λατινικήν, Οθωμανικήν, Περσικήν και Ευρωπαϊκήν – Δύο Διαλέξεις του Τάχα Χουσεΐν εν Μαρόκο τω 1958*, (Αθήνα: Εκδόσεις Λειμών, 2016), σ. 44.

Σκοπός

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η ανάλυση των υφιστάμενων γεωπολιτικών δεδομένων, υπό το πρίσμα των μελλοντικών προοπτικών και εξελίξεων στην ευαίσθητη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, ώστε με βάση την ιστορικά διαχρονική παρουσία της Ελλάδας εκεί και σε συνδυασμό με τη σχέση δυναμικής αλληλεπίδρασης με τα λοιπά δρώντα κράτη της περιοχής, τους παγκόσμιους δρώντες που έχουν ζωτικά συμφέροντα στην περιοχή, τους Διεθνείς Οργανισμούς, αλλά και άλλους παράγοντες έξυπνης και ήπιας κυρίως ισχύος, να αναδειχθούν οι λόγοι και οι αιτίες που καθιστούν την Ελλάδα ισχυρό πυλώνα σταθερότητας και πολιτισμικό φάρο στην εν λόγω περιοχή.

Προϋποθέσεις

Για την σύνταξη της παρούσας εργασίας έχουν τεθεί οι παρακάτω προϋποθέσεις:

- Η γεωπολιτική και γεωστρατηγική αξία της Ανατολικής Μεσογείου θα παραμείνει αμετάβλητη.
- Το περιβάλλον ασφαλείας στην ευαίσθητη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, είναι δυνατόν βραχυπρόθεσμα να καταστεί ασταθές κυρίως λόγω της αναθεωρητικής στάσης της Τουρκίας.
- Τα συμφέροντα και το ενδιαφέρον των παγκόσμιων δρώντων για την περιοχή, θα παραμείνουν αμετάβλητα.
- Οι διμερείς σχέσεις μεταξύ των κρατών της λεκάνης της Ανατολικής Μεσογείου θα παραμείνουν σταθερές και συνεχώς βελτιούμενες.
- Η γενική πολιτικοστρατιωτική κατάσταση στην Ανατολική Μεσόγειο θα παραμείνει αμετάβλητη.
- Το διεθνές σύστημα θα εξακολουθήσει να παραμένει ασταθές και να χαρακτηρίζεται ως μονοπολικό με μοναδική υπερδύναμη τις ΗΠΑ.
- Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) θα συνεχίσει να ενδιαφέρεται για την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου,² θεωρώντας τα ελληνικά σύνορα, καθώς και τα αντίστοιχα κυπριακά, ως σύνορα της Ευρώπης.

² Στο πλαίσιο υλοποίησης του στόχου της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, όπως αυτή αποτυπώνεται και στο κείμενο της «Παγκόσμιας Στρατηγικής της ΕΕ για την Εξωτερική Πολιτική και την Πολιτική Ασφάλειας», το οποίο παρουσίασε επισήμως, στις 28 Ιουνίου 2016, η Ύπατη Εκπρόσωπος για τις Εξωτερικές Υποθέσεις και την Πολιτική Ασφάλειας και Αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Federica Mogherini, ενώπιον των επικεφαλής των Ευρωπαϊκών κυβερνήσεων. Βλέπε και «EU Global

- Η Ελλάδα θα παραμείνει σταθερά προσηλωμένη προς τη Δύση, μέσω της συμμετοχής στους μεγάλους διεθνείς οργανισμούς.
- Η Ελλάδα θα παραμείνει σε σταθερή οικονομική κατάσταση, με θετικές προοπτικές βελτίωσης στο άμεσο μέλλον.
- Η Τουρκία θα συνεχίσει τις αναθεωρητικές της ενέργειες προκειμένου να αναδειχθεί σε κυρίαρχη περιφερειακή δύναμη στην περιοχή.
- Για τις ανάγκες της εργασίας, ως Ανατολική Μεσόγειος θεωρείται το τμήμα της Μεσογείου που εκτείνεται από τα δυτικά θαλάσσια σύνορα της Ελλάδας έως τις ακτές της Μέσης Ανατολής, στον άξονα ανατολή-δύση και τη θαλάσσια περιοχή που περικλείεται από τις ακτές του Αιγαίου Πελάγους καθώς και τις νότιες ακτές της Τουρκίας στη Μεσόγειο έως τις ακτές της Αιγύπτου στη Μεσόγειο, στον άξονα βορράς-νότος. Στο πλαίσιο αυτό, θα εξεταστούν μόνο οι σχέσεις της Ελλάδας με τις κύριες χώρες-δρώντες στην Ανατολική Μεσόγειο, δηλαδή την Κύπρο, το Ισραήλ, την Αίγυπτο και την Τουρκία.
- Κυρίαρχοι διεθνείς δρώντες στην Ανατολική Μεσόγειο θεωρούνται, για το πλαίσιο αυτής της εργασίας, οι ΗΠΑ και η Γαλλία, οι οποίες είναι οι χώρες που έχουν εκπεφρασμένα συμφέροντα στην Ανατολική Μεσόγειο που ευθυγραμμίζονται με τα συμφέροντα της Ελλάδας. Στο παραπάνω πλαίσιο, θα παραληφθεί η Ρωσία καθόσον τα συμφέροντά της δεν ευθυγραμμίζονται με αυτά της Ελλάδας.

Κεφάλαιο 1

Γεωπολιτική Θέση Ελλάδας στην Ανατολική Μεσόγειο

1.1. Γενικά

Η Ελλάδα βρίσκεται σε μια ιδιαίτερα σημαντική γεωστρατηγική θέση καθώς από τη μια κατέχει όλες τις νότιες «εισόδους» της Βαλκανικής Χερσονήσου, ενώ από την άλλη βρίσκεται σε κεντρική και συνάμα κομβική θέση στο θαλάσσιο γεωστρατηγικό δίαυλο της Ανατολικής Μεσογείου. Η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί από αρχαιοτάτων χρόνων τη γέφυρα εμπορικής και πνευματικής επικοινωνίας με τη Μέση Ανατολή, ενώ την παρούσα περίοδο αποτελεί και ένα ενεργειακό σταυροδρόμι από όπου σχεδιάζεται να περάσουν μελλοντικά ενεργειακές οδεύσεις που εκτιμάται ότι θα εξασφαλίζουν την ενεργειακή επάρκεια της Ευρώπης. Η Ελλάδα, έχοντας βαθιές ιστορικές, πολιτικές, οικονομικές και πολιτισμικές ρίζες στην περιοχή, σχεδιάζει, αναπτύσσει και εφαρμόζει πολιτικές που έχουν απώτερο στόχο την εξασφάλιση της ευημερίας και της ασφάλειας μέσω ειρηνικών δράσεων σε όλη τη λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου.³

Η θέση αυτή της Ελλάδας στην Ανατολική Μεσόγειο, συνδυαζόμενη με τη διατήρηση ισχυρών και άρρηκτων δεσμών με τους λαούς της περιοχής από την αρχαιότητα, την καθιστά μαζί με τη Κυπριακή Δημοκρατία ως τη γέφυρα της ΕΕ προς τη Μέση Ανατολή και κατ' επέκταση προς την Ασία, την Ωκεανία και την Ανατολική Αφρική. Η γέφυρα αυτή εδράζεται σε τρεις πυλώνες ελληνικής θαλάσσιας κυριαρχίας και επιρροής, το Αιγαίο Πέλαγος, την Κρήτη και την Κύπρο, που σχηματίζουν ένα τριγωνικό σύμπλοκο.⁴ Στο πλαίσιο αυτό και αντιλαμβανόμενη την Ανατολική Μεσόγειο ως θαλάσσια γέφυρα επικοινωνίας και συνεργασίας, η Ελλάδα διεκδικεί έναν ενεργό και συνάμα ηγετικό ρόλο στην περιοχή αυτή, επιδιώκοντας δράσεις, προγράμματα και συνέργειες σε όλους τους δυνατούς τομείς.⁵ Χαρακτηριστικά αναφέρονται η ενεργή συμμετοχή της στην «Ένωση για τη Μεσόγειο»,⁶ του

³ Ελληνική Δημοκρατία-Υπουργείο Εξωτερικών, Περιφερειακή Πολιτική, <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/periferiaki-politiki/>, (έγινε πρόσβαση στις 07 Μαρτίου 2021).

⁴ Βλέπε [Εικόνα 1 στο Παράρτημα «Β»](#).

⁵ Ελληνική Δημοκρατία-Υπουργείο Εξωτερικών, Μεσόγειος, <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/periferiaki-politiki/>, (έγινε πρόσβαση στις 07 Μαρτίου 2021).

⁶ Union for the Mediterranean, <https://ufmsecretariat.org/>, (έγινε πρόσβαση στις 07 Μαρτίου 2021). Η Ένωση για τη Μεσόγειο αποτελεί ένα νέο θεσμικό πλαίσιο Ευρω-Μεσογειακής συνεργασίας και υιοθετήθηκε στην Σύνοδο Κορυφής των Παρισίων (13 Ιουλίου 2008) και είναι ένας διακυβερνητικός θεσμός που συγκεντρώνει 42 χώρες για την προώθηση του διαλόγου και της συνεργασίας στην ευρωμεσογειακή περιοχή.

«Μεσογειακού Forum» και του «Μεσογειακού Σκέλους της Ευρωπαϊκής Πρωτοβουλίας για το Νερό».⁷

1.2. Γεωπολιτική και Γεωστρατηγική Αξία Αιγαίου Πελάγους

Το Αιγαίο Πέλαγος αποτελούσε από αρχαιοτάτων χρόνων και αποτελεί την καρδιά και τα πνευμόνια της ελληνικότητας της περιοχής. Είναι αυτό που καθόρισε την εξέλιξη και την επιβίωση του Ελληνισμού στο πέρασμα των αιώνων. Ήταν το βασικό συστατικό της ανάπτυξης του αρχαιοελληνικού πολιτισμού, της επικράτησης του Βυζαντίου καθώς και η «πνοή» που χρειάζονταν για να φουντώσει η σπίθα της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Ακολούθως, ήταν και ο ζωτικός χώρος στο οποίο βασίσθηκε κατά το μεγαλύτερο μέρος της η εθνική ολοκλήρωση μετά τους πολέμους του 20ου αιώνα.

Η γεωπολιτική αξία του Αιγαίου εξακολουθεί διαχρονικά να παραμένει στην κορυφή του παγκόσμιου ενδιαφέροντος, καθώς με τα χιλιάδες νησιά και τις βραχονησίδες του, αποτελεί κατά μια έννοια τη συνέχεια των Στενών του Ελλησπόντου και του Βοσπόρου αλλά και τη θύρα εισόδου και εξόδου προς αυτά. Πράγματι, υπό το πρίσμα της γεωπολιτικής ανάλυσης, η Ελλάδα άρα και το Αιγαίο Πέλαγος, διαχρονικά αποτελεί τμήμα της «Περιμετρικής Ζώνης» (Rimland) και βρίσκεται περίξ της «Καρδιάς» (Heartland) της συμπαγούς Χερσαίας/Ηπειρωτικής Ευρασιατικής μάζας, καλουμένης και «Παγκοσμίου Νήσου» (World Island). Χαρακτηριστική δε και αξιοσημείωτη είναι και η επισήμανση του πατέρα της Αγγλοσαξονικής Γεωπολιτικής Σχολής, Sir Halford Mackinder, ότι *«η κατάκτηση της Ελλάδος υπό μιας Μεγάλης Χερσαίας Δυνάμεως, θα δώσει πιθανότατα σε αυτήν τη δύναμη και τη δυνατότητα ελέγχου ολοκλήρου της Παγκοσμίου Νήσου»*.⁸ Στο παραπάνω πλαίσιο, η αξία των Στενών του Ελλησπόντου, εκμηδενίζεται από την αξία του Αιγαίου. Αυτός που κατέχει το Αιγαίο, δίνει αξία στα Στενά, ενώ από την άλλη η κατοχή των Στενών δεν είναι ζωτικής σημασίας για αυτόν που κατέχει το Αιγαίο Πέλαγος. Συνοπτικά μπορούν να αναφερθούν μερικά πλεονεκτήματα που προσδίδει το Αιγαίο, από γεωπολιτικής άποψης:

⁷ Transboundary Water Resources Management in SEE, Mediterranean European Union Water Initiative (MED EUWI), <http://twrm-med.net/southeastern-europe/regional-dialogue/framework/med-euwi/med-euwi>, (έγινε πρόσβαση στις 07 Μαρτίου 2021).

⁸ Halford J. Mackinder, «Democratic Ideals and Reality», (Washington DC: National Defense University Press, 1996 [1942]), p.116.

- Ελέγχει τις θαλάσσιες συγκοινωνίες από και προς τον κυρίως Ελλαδικό κορμό, τη Μικρά Ασία, τον Εύξεινο Πόντο και την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.
- Βρίσκεται σε εγγύτητα με σημαντικούς γεωγραφικούς χώρους, όπως τα στενά του Ελλησπόντου, της Ανατολικής Μεσογείου και του Εύξεινου Πόντου.
- Επιτρέπει τη διακίνηση μεγάλων εμπορικών φορτίων με σκάφη προερχόμενα από ασιατικούς ή αφρικανικούς λιμένες και προς ή από τους λιμένες της Ελληνικής Χερσονήσου, προωθούμενα στη συνέχεια προς την καρδιά της Ευρώπης μέσω ξηράς, συντομεύοντας το χρόνο παράδοσης των εμπορευμάτων.
- Αποτελεί την κύρια πηγή ζωής των ηπειρωτικών περιοχών που το περιβάλλουν, καθώς παρέχει τόσο το θαλάσσιο πλούτο, όσο και τις εμπορικές διόδους που είναι απαραίτητες για την επιβίωση και την ανάπτυξη.
- Δύναται να αποτελέσει το «Ελ Ντοράντο» της ήδη διαμορφούμενης Ευρωπαϊκής Πολιτικής για την Ενέργεια που θέτει ως στόχο, για το 2030, οι Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) να καταλαμβάνουν το 32% των αναγκών της σε ενέργεια,⁹ που θα στηρίζεται μεταξύ των άλλων στον ήλιο, στον άνεμο και στην εκμετάλλευση της δύναμης του νερού,¹⁰ στοιχεία τα οποία βρίσκονται σε αφθονία στο Αιγαίο Πέλαγος.
- Αποτελεί στοιχείο προστιθέμενης αξίας για την περιοχή, μέσω της διακίνησης ενεργειακών πόρων στο πλαίσιο της ήδη διαμορφούμενης ευρωπαϊκής πολιτικής ενεργειακής ασφάλειας.¹¹

Σε ότι αφορά τη γεωστρατηγική αξία του, μπορούμε να πούμε ότι το Αιγαίο Πέλαγος αποτελεί το Ζωτικό Θαλάσσιο Χώρο των Στενών του Ελλησπόντου, που σε συνδυασμό με το Κρητικό Πέλαγος παρέχει μεγάλο πλεονέκτημα στην εξασφάλιση του ελέγχου της Διώρυγας του Σουέζ και της Ανατολικής Μεσογείου. Ιδιαίτερα, η κατοχή του χώρου αυτού ευνοεί τη δράση ναυτικών δυνάμεων για όλα τα είδη των επιχειρήσεων ενώ ιδιαίτερα απαγορεύει, δια του τριγώνου ακρωτήριο Μαλέας-Κρήτη-Ρόδος, την έξοδο του στόλου μιας ηπειρωτικής/ευρασιατικής δύναμης ή εμποδίζοντας, αντιστρόφως την είσοδο του στόλου μιας ναυτικής δύναμης προς το βόρειο Αιγαίο και

⁹ European Commission, «Renewable Energy Directive», https://ec.europa.eu/energy/topics/renewable-energy/renewable-energy-directive_en, (έγινε πρόσβαση στις 7 Μαρτίου 2021).

¹⁰ European Commission, «Renewable Energy», https://ec.europa.eu/energy/topics/renewable-energy_en, (έγινε πρόσβαση στις 7 Μαρτίου 2021).

¹¹ Βλ. Εθνικές Επάλξεις «Ημερίδα της 10 Μαΐου 2015 Ο ρόλος του Αιγαίου στο νέο γεωπολιτικό και Οικονομικό περιβάλλον της Χώρας» σελ. 55-56.

τα Στενά προκειμένου να πλήξει το μαλακό υπογάστριο μιας ηπειρωτικής δύναμης.¹²

1.3. Γεωπολιτική και Γεωστρατηγική Αξία Νήσου Κρήτης

Η Κρήτη αποτελεί το δεύτερο πυλώνα της «γέφυρας» της Ανατολικής Μεσογείου, κατέχοντας κεντρική θέση σε αυτήν. Αποτελεί το νοτιότερο χώρο της Ευρώπης, που σύμφωνα με τη μυθολογία πήρε το όνομά της από την Ευρώπη, μητέρα του μετέπειτα βασιλιά Μίνωα της Κρήτης. Η θέση, η έκταση, το πλουτοπαραγωγικό της δυναμικό, τα λιμάνια και τα αεροδρόμια την καθιστούν ένα «φρούριο», ο κάτοχος του οποίου ελέγχει όλες τις οικονομικές, εμπορικές και στρατιωτικές κινήσεις στην περιοχή.

Η γεωπολιτική αξία της Κρήτης είναι τεράστια και έχει αποδειχθεί πολλές φορές στο παρελθόν. Χαρακτηριστικό της αξίας της, ήταν και το γεγονός πως πέρα από τη ξακουστή Μάχη της Κρήτης στον Β΄ ΠΠ (Άνοιξη 1941), με την οποία οι Γερμανοί κατέλαβαν την Κρήτη έχοντας τεράστιες απώλειες, ακόμη και μετά τη διαταγή εκκένωσης της Ελλάδος υπό των Γερμανικών στρατευμάτων τον Σεπτέμβριο του 1944, ο Γερμανικός παράγων έκρινε σκόπιμη, από στρατηγικής απόψεως, την συνέχιση της κατοχής τόσο των νήσων του Αιγαίου όσο και της Κρήτης. Στο πλαίσιο αυτό, όταν πλέον η Βέρμαχτ έδινε την ύστατη μάχη στο Βερολίνο το 1945, Γερμανικές στρατιωτικές δυνάμεις εξακολουθούσαν να κατέχουν τα Χανιά και το βορειοδυτικό τμήμα της Κρήτης.¹³ Απολύτως ενδεικτική είναι και η σημασία που αποδίδουν οι ΗΠΑ στην γεωπολιτική αξία της Κρήτης και διαφαίνεται από την ενέργεια τους να ιδρύσουν τη Ναυτική Βάση Υποστήριξης (Naval Support Activity – NSA) της Σούδας το 1969.¹⁴ Επιπρόσθετα, πέρα από τη αδιαμφισβήτητη δυναμική που δίδει ο τουρισμός στην Κρήτη, η ανακάλυψη από Νορβηγική εταιρεία αξιόλογων κοιτασμάτων φυσικού αερίου νοτίως της Κρήτης διαγράφει ένα πιο έντονο γεωπολιτικό ενδιαφέρον για αυτήν και από ενεργειακής άποψης.¹⁵ Στο ίδιο πλαίσιο, στις 08 Μαρτίου 2021, υπογράφηκε

¹² Ηλίας Ηλιόπουλος, «Γεωστρατηγική αξία του ελληνικού Θαλασσίου Χώρου», <http://www.elzoni.gr/html/ent/612/ent.42612.asp>, (έγινε πρόσβαση στις 7 Μαρτίου 2021).

¹³ Ηλίας Ηλιόπουλος, «Γεωστρατηγική αξία του ελληνικού Θαλασσίου Χώρου», <http://www.elzoni.gr/html/ent/612/ent.42612.asp>, (έγινε πρόσβαση στις 7 Μαρτίου 2021).

¹⁴ Navy Region Europe, Africa, Central, «The History of United States Naval Support Activity Souda Bay», https://www.cnic.navy.mil/regions/cnreura/cent/installations/nsa_souda_bay/about/history.html, (έγινε πρόσβαση στις 7 Μαρτίου 2021).

¹⁵ Συμφωνά με έρευνες της Νορβηγικής εταιρείας PGS το 2017 υπάρχουν κάτω από την Κρήτη 16 εκμεταλλεύσιμοι στόχοι – κοιτάσματα φυσικού αερίου. Από του 16 στόχους μόνο στους 3 (νοτιοδυτικά της Ελαφονήσου, νότια των Καλών Λιμένων και στην νήσο Γαύδο) στους οποίους η εταιρεία έκανε έρευνα αναμένει 16,8 τρις m3. Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η παλαιογεωγραφία της νότιας και νοτιοδυτικής Κρήτης είναι ίδια με την παλαιογεωγραφία της Κύπρου, δηλαδή έχει κοραλλιογενείς υφάλους με φυσικό αέριο. Όλη η περιοχή νότια της Κάσου, Καρπάθου, Ρόδου και του συμπλέγματος των νήσων Καστελόριζου έχει στόχους/κοιτάσματα φυσικού αερίου εκτός των κοιτασμάτων αργού πετρελαίου που υπάρχουν στην λεκάνη του Ηροδότου. Βλ.

μνημόνιο συναντίληψης μεταξύ Κύπρου, Ελλάδας και Ισραήλ για την κατασκευή του Ευρασιατικού Διασυνδετήριου Αγωγού (EuroAsia Interconnector),¹⁶ ο οποίος είναι μια διασύνδεση μεταξύ των δικτύων ηλεκτρικής ενέργειας Ελλάδας, Κύπρου και Ισραήλ μέσω της μακρύτερης υποθαλάσσιας ηλεκτρικής τροφοδοσίας στον κόσμο.¹⁷

Από γεωστρατηγικής πλευράς η αξία της Κρήτης επίσης είναι τεράστια, καθώς όποιος κατέχει την Κρήτη μπορεί να αποκτήσει κυριαρχία στην ευρύτερη περιοχή της κεντρικής και ανατολικής Μεσογείου, με τη χρησιμοποίηση αεροναυτικών δυνάμεων που έχουν ως βάση το νησί. Ταυτόχρονα, αεροπορικές και πυραυλικές δυνάμεις χρησιμοποιώντας βάσεις της Κρήτης μπορούν να προσβάλλουν στρατηγικούς στόχους βάθους εντός της Ευρώπης στην περιοχή του Καυκάσου, στην Μέση Ανατολή, στην βόρεια και υποσαχάρια Αφρική.¹⁸ Η επιχειρησιακή αξία του νησιού αναδείχθηκε πολύ έντονα και στην πρόσφατη διαρκή κρίση με την Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο (Ιούλιος – Οκτώβριος 2020).

1.4. Τριγωνικό Σύμπλοκο Αιγαίου Πελάγους – Κρήτης – Κύπρου

Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε ότι το Αιγαίο πέλαγος μαζί με την νήσο Κρήτη και την Κύπρο δημιουργούν μια διασύνδεση, ή αλλιώς ένα «σύμπλοκο» το οποίο χαρακτηρίζει η ελληνικότητα των περιοχών αυτών, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από την ελληνική γλώσσα και τον πολιτισμό. Πράγματι, το Αιγαίο Πέλαγος αποτελούσε από αρχαιοτάτων χρόνων και αποτελεί την καρδιά και τα πνευμόνια της ελληνικότητας της περιοχής. Είναι αυτό που καθόρισε την εξέλιξη και την επιβίωση του Ελληνισμού στο πέρασμα των αιώνων και έδωσε την ώθηση για την ανάπτυξη του αρχαιοελληνικού πολιτισμού, την επικράτηση του Βυζαντίου καθώς και την «ανάσα» που χρειάζονταν για να φουντώσει η σπίθα της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 ώστε να επιτευχθεί

https://energyexpress.gr/news/foskolos-i-kriti-einai-perikyklomeni-apoydrogonanthrakes?sort_bef_combine=search_api_relevance%20ASC (έγινε πρόσβαση στις 15 Νοε 2020).

¹⁶ Υπ. Ενέργειας: Σημαντικό βήμα η υπογραφή μνημονίου για τον EuroAsia Interconnector, 07 Μαρτίου 2021, ηλεκτρονικός ιστότοπος εφημερίδας «Η Καθημερινή-Κύπρου», <https://www.kathimerini.com.cy/gr/politiki/yp-energeias-simantiko-bima-i-ypografi-mnimoniou-gia-ton-euroasia-interconnector>, (έγινε πρόσβαση στις 07 Μαρτίου 2021).

¹⁷ Στις 24 Ιουλίου του 2013 η ΕΕ ενέταξε στα Ευρωπαϊκά έργα Κοινού ενδιαφέροντος το υποθαλάσσιο έργο σύνδεσης Ισραήλ-Κύπρου-Ελλάδος με την ονομασία «Euro Asia Interconnector» και με φορέα υλοποίησης την ΔΕΗ Quantum Energy. Το έργο χαρακτηρίζεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση ως διασυνδυαστικό έργο υψηλής προτεραιότητας και θα μεταφέρει ηλεκτρική ενέργεια από τις τρεις διασυνδεδεμένες χώρες στην Ευρώπη σε απόσταση περίπου 820 ναυτικών μιλίων. Με αυτό το έργο η Κύπρος και το Ισραήλ παύουν να είναι ενεργειακά απομονωμένες και η Ελλάδα θα καταστεί ενεργειακός κόμβος ηλεκτρικής ενέργειας μεταξύ Κύπρου Ισραήλ και ΕΕ. Ταυτόχρονα, θα τερμασθεί η ενεργειακή απομόνωση της Κρήτης και η Ελλάδα θα αποκτήσει ισχυρότερη επιχειρησιακή δυνατότητα μεταφοράς της ηλεκτρικής ενέργειας σε άλλες χώρες της ΕΕ.

¹⁸ Ιωάννης Παρίσης, «Η καθ' ημάς Θάλασσα», 2013 σ. 213-128.

κατά το μεγαλύτερο μέρος η εθνική ολοκλήρωση μετά τους πολέμους του 20ου αιώνα. Συνάμα, η Κρήτη κατέχει κομβική θέση στην Ανατολική Μεσόγειο ελέγχοντας όλες τις οικονομικές, εμπορικές και στρατιωτικές κινήσεις στην περιοχή. Η Κύπρος όντας το τρίτο σε μέγεθος νησί της Μεσογείου κατέχει κεντρική θέση στην Ανατολική λεκάνη αυτής και έτσι μπορεί επίσης να ελέγχει όλες τις θαλάσσιες και αεροπορικές συγκοινωνίες από και προς τις χώρες της Εγγύς Ανατολής. Αυτή η γεωπολιτική αξία της Κύπρου που στηρίζεται στην πολύτιμη θέση της, ήταν η κύρια αιτία των αλλεπάλληλων κατακτήσεων κατά την μακραίωνη ιστορία της καθώς και της μακροχρόνιας περιπέτειά της στο επονομαζόμενο «Κυπριακό Πρόβλημα» και έχει άμεση επίδραση στις υφιστάμενες Διεθνείς Σχέσεις των χωρών της περιοχής και κυρίως των Μεγάλων Δυνάμεων.

Κεφάλαιο 2

Η Ελλάδα ως Πυλώνας Σταθερότητας στην Ανατολική Μεσόγειο

2.1. Η Ελλάδα στη Διαδρομή του Χρόνου και της Ιστορίας

Η Ελλάδα ως έθνος, στη διαδρομή του χρόνου και της ιστορίας, αποδεικνύει με τη σταθερή και συνεχώς αλληλοεπιδρώμενη παρουσία της στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, ότι αποτέλεσε και αποτελεί πυλώνα σταθερότητας στην περιοχή. Η παρουσία αυτή, με μοχλό ανάπτυξης πάντα τη θαλάσσια περιοχή του Αιγαίου και της Μεσογείου,¹⁹ ξεκίνησε από τους προϊστορικούς ακόμη χρόνους, μεγαλούργησε στην λεγόμενη Κλασική Εποχή της Αρχαίας Ελλάδας, αποτέλεσε τη βάση για τη δημιουργία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, άντεξε την περίοδο της Οθωμανικής κατάκτησης και αναβίωσε μέσα από τη δημιουργία του νεότερου ελληνικού κράτους το 1821. Μέσα από τους αγώνες της για τα ιδεώδη του φιλελεύθερου και φιλειρηνικού κόσμου, αποτελεί σήμερα ένα κράτος ειρηνικό, που βασιζόμενο στον πολιτισμό που δημιούργησε διαχρονικά, αποτελεί το υπόδειγμα συνεργασίας και σταθερότητας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

2.1.1. Η Ελλάδα στους Προϊστορικούς Χρόνους. Η ανεύρεση φολίδων του ορυκτού οψιδιανού της Μήλου, σε στρώμα της μεσολιθικής περιόδου (περίπου 6500 π.Χ.) αποτελεί σήμερα την αρχαιότερη μαρτυρία για τη θαλάσσια διακίνηση αγαθών στο Αιγαίο.²⁰ Περνώντας στην Εποχή του Χαλκού, υπάρχουν ριζικές τομές στην κοινωνική, οικονομική και πολιτισμική οργάνωση των κοινωνιών του Αιγαίου. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, αναπτύσσονται τέσσερις διακριτοί «πολιτισμοί», οι λεγόμενοι και «Αιγαιακοί Πολιτισμοί»: ο πολιτισμός του Βορειοανατολικού Αιγαίου, ο Κυκλαδικός, ο Μινωικός στην Κρήτη και ο Πρωτοελλαδικός στην Ηπειρωτική Ελλάδα, ο οποίος εξελίχθηκε στη συνέχεια, στο Μυκηναϊκό πολιτισμό. Ο Μινωικός Πολιτισμός, κυρίως λόγω της γεωγραφικής θέσης, επέτρεψε στους Μινωίτες να έρθουν σε επαφή και με πολλές άλλες περιοχές του Αιγαίου Πελάγους αλλά και της Ανατολικής Μεσογείου,

¹⁹ Ο γεωγραφικός χώρος της Ελληνικής χερσονήσου, που απαρτίζεται από μεγάλους ορεινούς όγκους και περιορισμένες πεδινές εκτάσεις, αλλά και οι ήπιες κλιματολογικές συνθήκες του ευρύτερου γεωγραφικού χώρου, ευνόησαν τη θαλάσσια εμπορική αλληλεπίδραση και επηρέασε θετικά την ανάπτυξη του Ελληνικού Πολιτισμού.

²⁰ Ο οψιανός, είναι ένα σκληρό ηφαιστιογενές πέτρωμα με υαλώδη μορφή και στίλπνο μαύρο χρώμα το οποίο κατά την προϊστορική περίοδο ήταν πολύτιμη πρώτη ύλη για την κατασκευή κοφτερών εργαλείων και αιχμηρών όπλων. Ο οψιανός βρέθηκε στην περιοχή του σπηλαίου Φράχτι της Αργολίδας. Βλέπε και Ιωάννης Παλούμπης, «Ελλήνων Πλόες», σ.23.

όπως η Αίγυπτος και η Κύπρος, αναπτύσσοντας εμπορικούς δεσμούς.²¹ Κύριο χαρακτηριστικό του πολιτισμού αυτού η θεωρία της ειρηνικής επικράτησης, της γνωστής και ως Μινωική Ειρήνης (Pax Minoica),²² αλλά και η πρώτη καταγεγραμμένη χρήση γραφής, αυτή της Γραμμικής Α΄.²³ Ο έτερος πολιτισμός που ξεχωρίζει είναι ο Μυκηναϊκός Πολιτισμός.²⁴ Ο Μυκηναϊκός Πολιτισμός, δέχθηκε ευεργετική ώθηση από τον πολιτισμό της μινωικής Κρήτης, από τον οποίο δανείστηκαν αρκετές μορφές τέχνης, τεχνολογικά επιτεύγματα αλλά και την γραφή. Πράγματι, όπως αποδείχθηκε, από έρευνες που έγιναν το 1952, σε πινακίδες που βρέθηκαν σε απομακρυσμένες μεταξύ τους περιοχές όπως στις Μυκήνες, στην Κνωσό, στην Πύλο αλλά και στη Θήβα, διαπιστώθηκε ότι η Γραμμική Β΄ είναι μια συλλαβική γραφή που τα σύμβολά της αποδίδουν λέξεις της ελληνικής γλώσσας.²⁵ Γεγονός που επικυρώνει την ελληνικότητα όχι μόνο του μυκηναϊκού πολιτισμού, αλλά και των λοιπών περιοχών στις οποίες ανευρέθηκαν. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η κύρια πηγή ανάπτυξης και πλούτου του Μυκηναϊκού Πολιτισμού, ήταν το εμπόριο, με το οποίο οι Μυκηναίοι στράφηκαν στη θάλασσα. Οι Μυκηναίοι, επωφελήθηκαν από την εξασθένιση της Κρήτης, τους εκτόπισαν από το Αιγαίο και από τα μέσα του 15ου αιώνα π.Χ. εγκαταστάθηκαν στην Κνωσό, επιβάλλοντας τη δική τους θαλασσοκρατία. Το 13ο αιώνα π.Χ., οι Μυκηναίοι αποίκισαν συστηματικά την Κύπρο, επιτυγχάνοντας έτσι τον εξελληνισμό της.

²¹ Οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ Κρήτης, Αιγύπτου και Εγγύς Ανατολής, αλλά και οι διπλωματικές σχέσεις που είχαν δημιουργηθεί μεταξύ τους, φανερώνονται σε τοιχογραφίες μινωικής τεχνικής και θεματολογίας, που ανακαλύφθηκαν στην Τελ ελ Ντάμπα (Tell el Daba) της Αιγύπτου και στο Τελ Κάμπρι (Tell Kabri) του Ισραήλ. Βλέπε και Γιάννος Γ. Λώλος, «Σημειώσεις Προϊστορικής Αρχαιολογίας», Γ΄ Έκδοση, Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, (Αθήνα: 1997), Σελ.324-350, βλέπε λεπτομέρειες και στο βιβλίο της Α΄ Γυμνασίου «Αρχαία Ιστορία», Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ», σελ.23. Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 1, Μυθολογία - 1000 π.Χ., National Geographic Society, Αθήνα: Τέσσερα Πι Ειδικές Εκδόσεις Α.Ε., σελ.122-131.

²² Κύριο χαρακτηριστικό των ανακτόρων, αλλά και των γύρω από αυτά πόλεων, είναι η απουσία τειχών.

²³ Η Γραμμική Α΄ υπήρξε το πρότυπο για την ανάπτυξη της μυκηναϊκής γραφής. Σημεία αυτής της γραφής έχουν βρεθεί κυρίως επάνω σε αγγεία ή χαραγμένα σε πινακίδες απογραφής εμπορευμάτων. Τα ευρήματα που ανακαλύφθηκαν, αποδεικνύουν την χρησιμοποίηση αρχικά μιας ιερογλυφικής γραφής, όπως αποδεικνύει ο δίσκος της Φαιστού, και στη συνέχεια μιας γραφής με γραμμικά σύμβολα, γνωστής πάνω σε πινακίδες και αγγεία, από τις οποίες καμία δεν έχει αποκρυπτογραφηθεί μέχρι σήμερα.

²⁴ Πρόκειται για τον πολιτισμό που αναπτύχθηκε στην ηπειρωτική Ελλάδα, με σημαντικότερο κέντρο της εποχής τις Μυκήνες, κατά την ύστερη Εποχή του Χαλκού (1600-1100 π.Χ.) και ήταν ο πρώτος μεγάλος ελληνικός πολιτισμός.

²⁵ Η αποκρυπτογράφηση της Γραμμικής Β΄ γραφής, από τον Άγγλο αρχιτέκτονα και ειδικό στις αποκρυπτογραφήσεις στον Β΄ Π.Π. Μάικλ Βέντρικς (Michael Ventris), σε συνεργασία με τον Άγγλο γλωσσολόγο και κλασικό λόγιο Τζον Τσάντγουικ (John Chadwick), το 1952.

2.1.2. Η Αρχαία Ελλάδα.²⁶

2.1.2.1 Ομηρική Εποχή (1100-750 π.Χ.). Μετά τη «Κάθοδο των Δωριέων», από τα μέσα περίπου του 11ου αιώνα π.Χ. μέχρι και τον 9ο αιώνα π.Χ., τα ελληνικά φύλα, δηλαδή οι Αιολείς, οι Ίωνες και οι Δωριείς, εξαπλώθηκαν και έχοντας τα νησιά του Αιγαίου ως γέφυρα, εγκαταστάθηκαν στις ακτές της δυτικής Μικράς Ασίας.²⁷ Την ίδια περίοδο δημιουργήθηκαν και τα περίφημα ομηρικά έπη από τον Όμηρο,²⁸ η Ηλιάδα και η Οδύσσεια.²⁹ Σημαντικό γεγονός της περιόδου αυτής, ήταν η δημιουργία του πρώτου ελληνικού αλφάβητου. Η πραγματική καινοτομία αυτού του αλφαβήτου, ήταν ότι αποτελούσε το πρώτο που χρησιμοποιούσε εκτός από τα σύμφωνα και τα φωνήεντα για πρώτη φορά στην ιστορία, δημιουργώντας το πρώτο πραγματικό αλφάβητο που μοιάζει με τα περισσότερα σύγχρονα του δυτικού κυρίως κόσμου.

2.1.2.2. Αρχαϊκή Εποχή.³⁰ Την περίοδο αυτή συντελέστηκε μια ριζική καινοτομία στην κοινωνικότητα του ανθρώπου, η συγκρότηση των πόλεων-κρατών, μέσα από τις οποίες άρχισε η συμμετοχή του στις πολιτικές υποθέσεις. Η κοινωνικο-οικονομική κρίση που είχε προκύψει στο τέλος των ομηρικών χρόνων αντιμετωπίστηκε, εκτός από την ίδρυση των οργανωμένων πόλεων-κρατών, με σημαντικότερες την Σπάρτη και την Αθήνα,³¹ με την ίδρυση αποικιών. Ο ελληνισμός μέσω αυτών των αποικιών διευρύνθηκε και αποίκισε τα παράλια της Μεσογείου και του Εύξεινου Πόντου. Στον 7ο και 6ο αιώνα π.Χ. πραγματοποιήθηκε η απαρχή των πνευματικών αναζητήσεων που διαμόρφωσαν στην συνέχεια τον Αρχαίο Ελληνικό πολιτισμό, εποχή κατά την οποία γεννήθηκαν και μεγαλούργησαν οι αποκαλούμενοι ως «Οι Επτά Σοφοί της Αρχαιότητας».³² Η εποχή αυτή χαρακτηρίστηκε και από μια άλλη εξέλιξη, καθώς η δημιουργία των πόλεων-κρατών, επέδρασε και στην εξέλιξη του πολιτεύματος και

²⁶ Η περίοδος αυτή καλύπτει την περίοδο από 1100 έως 323 π.Χ.

²⁷ Τις περισσότερες πληροφορίες για τον πρώτο ελληνικό αποικισμό των ελληνικών φύλων που προαναφέρθηκε μας τις δίνουν οι ιστορικοί του 5ου αιώνα π.Χ., ο Ηρόδοτος και ο Θουκυδίδης. Βλέπε και Ηρόδοτος, Α, 56 μετάφραση Άγγελου Βλάχου και Θουκυδίδης, Α, 12 μετάφραση Άγγελου Βλάχου.

²⁸ Ο δημιουργός των δύο επών, σύμφωνα με την παράδοση, ήταν ο λυρικός ποιητής Όμηρος, ο οποίος ήταν ο αρχαιότερος από τους μεγάλους Έλληνες ποιητές. Βλέπε και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 1, σ.67.

²⁹ Η Ιλιάδα, η οποία διηγείται την δεκαετή ιστορία του Τρωικού Πολέμου, εκτιμάται ότι συντέθηκε στα μέσα του 8ου αιώνα π.Χ.. Αντίστοιχα, η Οδύσσεια, η οποία αφηγείται την επιστροφή του Βασιλιά της Ιθάκης Οδυσσέα, μέσα από ένα επικό ταξίδι δέκα χρόνων, στην πατρίδα του, τοποθετείται στο τέλος του 8ου αιώνα με αρχές του 7ου αιώνα π.Χ..

³⁰ Από 750 έως 480 π.Χ.. Η εποχή αυτή ονομάστηκε από τους ερευνητές της ελληνικής αρχαιότητας «αρχαϊκή», διότι θεωρείται ότι ήταν η αρχή της οικονομικής, πολιτιστικής και πολιτικής ανάπτυξης του ελληνικού πολιτισμού.

³¹ Περισσότερες λεπτομέρειες για την Αθήνα και τη Σπάρτη στην Αρχαία Ελλάδα, όπως στο Παράρτημα II.

³² Περισσότερες λεπτομέρειες για τους Επτά Σοφούς της Αρχαιότητας, όπως στο Παράρτημα III.

του συστήματος διακυβέρνησης, με την εμφάνιση της δημοκρατίας στην Αθήνα. Ήταν επίσης η εποχή που εμφανίστηκαν τα περίφημα μαντεία, τα αρχαία θέατρα και διεξήχθησαν για πρώτη φορά οι Ολυμπιακοί Αγώνες,³³ ένας θεσμός που ένωσε για πρώτη φορά τους Έλληνες και που ακόμη και σήμερα είναι ένας παγκόσμιος θεσμός πολιτισμού και ειρήνευσης μεταξύ των κρατών του κόσμου.

Προς το τέλος αυτής της περιόδου, είχαμε τους κοινούς αγώνες των Ελλήνων εναντίον των «βαρβάρων» Περσών (Περσικούς Πολέμους),³⁴ από τους οποίους οι Έλληνες εξήλθαν νικητές, κυρίως χάρις στην Αθήνα και τον ηγέτη αυτής τον Θεμιστοκλή. Αυτός, αντιλήφθηκε την αξία της ναυτικής ισχύος («ξύλινα τείχη») και άνοιξε τον δρόμο για την μετέπειτα επικράτηση της Αθήνας στον ευρύτερο θαλάσσιο χώρο του Αιγαίου και της Μεσογείου. Η επιτυχία των Ελλήνων στους Περσικούς Πολέμους είχε και έχει τεράστια σημασία όχι μόνο για την Ελλάδα, αλλά και για ολόκληρο τον πολιτισμένο κόσμο. Σε ότι αφορά στην Ελλάδα, για πρώτη φορά οι Έλληνες ενώθηκαν και πολέμησαν μαζί τον επίδοξο εισβολέα, τους Πέρσες. Οι Περσικοί Πόλεμοι συνέβαλαν επίσης στη δημιουργία κοινής ιστορικής μνήμης, που σφυρηλατήθηκε μέσα από την προάσπιση της ανεξαρτησίας της γης, των ιερών τους και κυρίως, για πρώτη φορά του Ελληνικού έθνους, απηχώντας ταυτόχρονα το πανελλήνιο πνεύμα. Αλλά και για τον υπόλοιπο κόσμο η σημασία ήταν τεράστια, καθώς αν οι Έλληνες δεν είχαν κερδίσει τους Πέρσες, πολύ πιθανόν (για κάποιους βέβαιον) ο σημερινός κόσμος μας θα ήταν εντελώς διαφορετικός και θα είχε ακολουθήσει διαφορετική διαδρομή. Και αυτό γιατί, πέρα από εξασφάλιση της ελευθερίας των Ελλήνων, παρεμπόδισαν και την επέκταση των Ασιατών εισβολέων στον ευρωπαϊκό χώρο. Παράλληλα, είναι σίγουρο ότι ενδεχόμενη ήττα των Ελλήνων δεν θα είχε επιτρέψει την εμφάνιση των ελληνικών επιτευγμάτων, των γραμμάτων, των τεχνών και της φιλοσοφίας, καθώς και των δημοκρατικών ιδεωδών του 5ου αιώνα π.Χ., δηλαδή του «Χρυσού Αιώνα του Περικλή», που έθεσε τις βάσεις πάνω στις οποίες αναπτύχθηκε ο σημερινός δυτικο-ευρωπαϊκός πολιτισμός.

2.1.2.3. Κλασική Εποχή.³⁵ Η αίσθηση της υπεροχής έναντι στον εξ ανατολών αντίπαλο, αλλά και το πνεύμα του νικητή που διακατείχε την Αθήνα απελευθέρωσαν

³³ Ηρόδοτος, «Ιστορία», 6.127.3

³⁴ Βλέπε και Εικόνα 4 στο Παράρτημα Ι. Περισσότερες λεπτομέρειες για τους Περσικούς Πολέμους, όπως στο Παράρτημα ΙV.

³⁵ Η εποχή μετά το τέλος των Περσικών Πολέμων έως το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου (480-323 π.Χ.), ονομάστηκε ως «Κλασική Εποχή» ώστε να αποδοθεί η διαχρονικότητα των επιτευγμάτων από τους συντελεστές της, σε συνδυασμό με την πνευματική τους επιρροή, αλλά και την επιβίωση των ιδεών της εποχής, στα δημιουργήματα των μεταγενέστερων εποχών. Βλέπε και Εικόνα 5 στο Παράρτημα ΙΙ.

τις δυνάμεις εκείνες που δημιούργησαν τα επιτεύγματα στην πολιτική, με προεξέχοντα τον Περικλή ο οποίος εδραίωσε τη δημοκρατία ως το πολίτευμα που είναι σήμερα, τη βάση του σύγχρονου δυτικού ανεπτυγμένου κόσμου. Μεγαλειώδη ήταν και τα επιτεύγματα στα γράμματα και τις τέχνες που την κατέστησαν διαχρονικό κληροδότημα για τις επόμενες γενιές. Η Αθήνα, για τα επόμενα πενήντα και πλέον χρόνια μετά τους Περσικούς Πολέμους, αποτέλεσε την ηγεμονική δύναμη, στον Ελλαδικό χώρο δημιουργώντας τις συνθήκες για την αντιπαράθεσή της με τη Σπάρτη. Οι παρεμβάσεις όμως στη συνέχεια των Περσών,³⁶ υποδαύλισαν τον ανταγωνισμό ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις-κράτη και επέφεραν την κάμψη και την αποδυνάμωσή τους, δημιουργώντας στο δεύτερο μισό του 4ου αιώνα π.Χ. την ιδέα της Πανελλήνιας Ένωσης ως επιτακτική ανάγκη. Η ένωση αυτή και ο κοινός αγώνας ενάντια στους Πέρσες επιτεύχθηκε αρχικά από το βασιλιά Φίλιππο Β΄ των Μακεδόνων και ολοκληρώθηκε τελικά από τον υιό του τον Μέγα Αλέξανδρο, ο οποίος έφθασε τον ελληνικό πολιτισμό στις εσχατιές του τότε γνωστού κόσμου.

2.1.2.3.1. Η Δηλιακή Συμμαχία. Μετά τη ναυμαχία της Σαλαμίνας και την απόκρουση των Περσών, η Αθήνα προέβη σε ανασυγκρότηση και αναδιοργάνωση, εξελισσόμενη σε μεγάλη ναυτική δύναμη, που κυριάρχησε στο χώρο του Αιγαίου Πελάγους. Στο πλαίσιο αυτό, το 478 π.Χ., με πρωτοβουλία του Αθηναίου Αριστείδη και στο πλαίσιο των επιδιώξεών της για ανάδειξή της σε ηγεμονική δύναμη, η Αθήνα σύναψε με τις πόλεις του αρχιπελάγους και των ιωνικών παραλίων μία συμμαχία με έδρα το νησί της Δήλου, τη λεγόμενη Δηλιακή Συμμαχία.³⁷ Στην έδρα της συμμαχίας υπήρχε το συμμαχικό ταμείο και στην οποία συγκεντρώνονταν οι αντιπρόσωποι ετησίως.³⁸ Τα μέλη της συμμαχίας είχαν, τουλάχιστον στην αρχή, τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες υποχρεώσεις. Οι πόλεις που δεν επιθυμούσαν ή δεν μπορούσαν να συνεισφέρουν πλοία και άνδρες περιόριζαν τη συμβολή τους σε καταβολή ενός χρηματικού ποσού, του επονομαζόμενου φόρου. Η συμμαχία αυτή χρησιμοποιήθηκε από τους Αθηναίους τόσο ως μέσο επικράτησης έναντι των Περσών και των υπόλοιπων Ελλήνων, όσο και ως μέσο επιβολής της κυριαρχίας τους έναντι των ίδιων των συμμάχων αυτής. Οι υπόλοιποι Έλληνες που δεν ανήκαν στη συμμαχία μεταξύ των οποίων και η Σπάρτη, παρότι δεν αντιμετώπιζαν θετικά την αύξηση της δύναμης της Αθήνας, δεν εκδήλωναν

³⁶ Με την παροχή χρημάτων ή στρατιωτικής βοήθειας, στο πρώτο μισό του 4ου αιώνα π.Χ.

³⁷ Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σελ.131-133 και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 4, σ.16-17.

³⁸ Θουκυδίδης, «Ιστορία», 1.96.1-1.96.2.

φανερά την αντίθεσή τους. Ταυτόχρονα, ο Κίμων, ως εκπρόσωπος της αριστοκρατικής παράταξης στην Αθήνα, ήταν υπέρ της συνεργασίας με τη Σπάρτη. Παράλληλα, περίπου το 467 π.Χ. ως αρχιστράτηγος της συμμαχίας συνέβαλε τα μέγιστα και στην αντιμετώπιση των Περσών με κυριότερη εκδήλωση της προσπάθειάς του αυτής την νίκη επί των Περσών στις εκβολές του Ευρυμέδοντα ποταμού στις Μικρασιατικές ακτές.³⁹

2.1.2.3.2. Η Ακμή της Αρχαίας Αθήνας. Η ανάπτυξη της Αθήνας ταυτίζεται με την περίοδο της τριακονταετούς ειρήνης, που στην πραγματικότητα κράτησε μόνο δεκαπέντε χρόνια, αλλά και την απόλυτη κυριαρχία επί των συμμάχων της. Η κυριαρχία της Αθήνας ως η μεγαλύτερη ναυτική δύναμη στον ευρύτερο χώρο του Αιγαίου και της Μεσογείου, ως αποτέλεσμα της Δηλιακής συμμαχίας, είχε ως αποτέλεσμα τη συγκέντρωση τεράστιου πλούτου στην Αθήνα από την καταβολή των φόρων από τις πόλεις – κράτη που ήλεγχε. Μια αναφορά του Αριστοφάνη σε μια από τις έντεκα σωζόμενες κωμωδίες του, τις «Σφήκες», *«Είναι βέβαια χίλιες πόλεις που μας πληρώνουν φόρο»*,⁴⁰ μας δίδει το μέγεθος των πόλεων που συνολικά σε όλο τον Ελλαδικό χώρο υπέβαλαν φόρο στη Δηλιακή Συμμαχία. Ο πλούτος αυτός, εκτός από το να ενισχύει περεταίρω τον Αθηναϊκό στόλο, έδωσε τη δυνατότητα στην Αθήνα να αναπτυχθεί σε πάρα πολλούς τομείς. Κυρίαρχος ηγέτης στην Αθήνα εκείνη την περίοδο ήταν αδιαμφισβήτητα ο Περικλής, η προσωπικότητα του οποίου ουσιαστικά σφράγισε με τη δράση του την εποχή και είχε ως αποτέλεσμα από πολλούς μελετητές ολόκληρος ο 5ος αιώνας π.Χ. να χαρακτηρίζεται δικαίως ως «Χρυσός Αιώνας του Περικλή». Ο μεγάλος ιστορικός και μετέπειτα αναγνωρισμένος και διαχρονικός γεωστρατηγικός αναλυτής Θουκυδίδης, ο οποίος ήταν θαυμαστής του Περικλή μας αποδίδει επακριβώς το πολιτικό καθεστώς που επικρατούσε εκείνη την εποχή, λέγοντας πως *«ἐγίνετό τε λόγω μὲν δημοκρατία, ἔργῳ δε ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρός ἀρχή»*.⁴¹ Πέρα από την δημοκρατικότητα που τον διέκρινε, ξεχώριζε και για τις ηγετικές ικανότητές του με τις οποίες κατάφερνε να επιβληθεί στους συμπολίτες του, χωρίς να περιορίζει τις ελευθερίες τους. Εκμεταλλευόμενος τις ευνοϊκές συνθήκες που υπήρχαν στο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό τομέα, ο Περικλής οδήγησε την Αθήνα στο απόγειο της πολιτικής και πολιτιστικής της ανάπτυξης. Την εποχή αυτή του Περικλή, δημοκρατία σήμαινε ισότητα όλων των πολιτών έναντι στον νόμο αλλά ταυτοχρόνως

³⁹ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 4, σ.252.

⁴⁰ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 4, σ.84.

⁴¹ Θουκυδίδης, «Ιστορία», 2.65.9.

και δυνατότητα για όλους να διάγουν μια άνετη ζωή.

Στο πλαίσιο αυτό, καθιερώθηκε η μισθοφορία, ως ένα είδος οικονομικής ενίσχυσης για τους πιο άπορους, με σκοπό να είναι σε θέση να παρακολουθούν απερίσπαστοι την Εκκλησία του Δήμου αλλά και να ασκούν τα πολιτικά τους δικαιώματα. Αξιοσημείωτο ήταν ότι και οι πιο φτωχοί είχαν τη δυνατότητα να καταλαμβάνουν πολιτειακά αξιώματα. Επιπρόσθετα, η Αθηναϊκή Πολιτεία ανέπτυξε θεσμούς κοινωνικής προστασίας και με αυτό το τρόπο πλήρωνε, το αντίτιμο εισιτηρίου για τους άπορους, για την είσοδό τους στο θέατρο (θεωρικά χρήματα).⁴² Σημαντικό είναι να αναφέρουμε ότι ο Περικλής συνέλαβε την ιδέα δημιουργίας ενός πρόγραμματος κατασκευής μεγάλων δημόσιων έργων, που θα προσέφεραν εργασία σε μεγάλο αριθμό πολιτών και θα άλλαζαν την όψη της πόλης, με κορυφαίο όλων βέβαια το ορόσημο της πόλης, τον Παρθενώνα που ακόμα και σήμερα συμβολίζει το μεγαλείο του Ελληνισμού.⁴³ Στον εμπορικό τομέα, έχοντας εξασφαλίσει την κυριαρχία της Αθήνας επί των συμμάχων της Δηλιακής συμμαχίας, ο Περικλής επέκτεινε την επιρροή των Αθηναίων και προς τη Δύση μέσω των εμπορικών σχέσεων. Για το σκοπό αυτό, καθόρισε ως επίνειο της Αθήνας τον Πειραιά, χτίζοντας το λιμάνι σύμφωνα με τα πολεοδομικά σχέδια του Ιππόδαμου του Μιλήσιου. Ως αποτέλεσμα, ο Πειραιάς κατέστη το κυριότερο εμπορικό κέντρο ολόκληρης της Μεσογείου.⁴⁴

Τα έσοδα της Αθήνας την περίοδο εκείνη προέρχονταν επίσης και τη φορολογία στο εσωτερικό, το φόρο των συμμάχων και τις έκτακτες εισφορές, αλλά και από την εκμετάλλευση των μεταλλείων. Άμεση φορολογία στην Αθήνα, την εποχή του Περικλή, δεν υπήρχε, ενώ μόνο αυτοί που προέρχονταν από άλλες πόλεις και κατοικούσαν στην Αθήνα πλήρωναν φόρο.⁴⁵ Σημαντικό όμως έσοδο του κράτους ήταν η έμμεση φορολογία, που επιβαλλόταν για τα εισαγόμενα και εξαγόμενα προϊόντα από τα αθηναϊκά λιμάνια και κυρίως από τον Πειραιά. Υπήρχαν όμως εκτός από τις τακτικές αυτές εισφορές και η έκτακτη φορολογία την οποία επέβαλλαν οι Αθηναίοι στους συμμάχους πολλές φορές, υπό τη μορφή πολεμικών αποζημιώσεων ενώ άλλη πηγή εσόδων ήταν ο θεσμός της λειτουργίας. Στην ουσία ήταν δαπάνες στρατιωτικών και θρησκευτικών εκδηλώσεων που αναλαμβάνονταν από τους πλουσιότερους πολίτες. Αυτές είχαν υποχρεωτικό και συγχρόνως τιμητικό χαρακτήρα. Από αυτές οι

⁴² Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 4, σ.71, 223.

⁴³ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 4, σ.80.

⁴⁴ Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σ.147.

⁴⁵ Επρόκειτο για το μετοίκιο, το οποίο αντιστοιχούσε σε 12 δραχμές το χρόνο για τους άνδρες και 6 δραχμές για τις γυναίκες, αν είχαν εισοδήματα.

πιο σπουδαίες ήταν η χορηγία, η τριηραρχία και η αρχιθεωρία. Στη χορηγία, ο χορηγός είχε την υποχρέωση να πληρώσει τα χρήματα για τη διδασκαλία ενός θεατρικού έργου. Στην τριηραρχία, ο τριήραρχος είχε την υποχρέωση της συντήρησης και του εξοπλισμού μιας τριήρους, ενώ στην αρχιθεωρία κάποιος αναλάμβανε τα έξοδα των επίσημων εκδηλώσεων. Ως αποτέλεσμα την περίοδο εκείνη άνθισε το αρχαίο θέατρο και είχαμε τη συγγραφή των επικών έργων (τραγωδίες, σατυρικά δράματα και κωμωδίες) λυρικών ποιητών που έμειναν στην ιστορία όπως ο Αισχύλος, ο Σοφοκλής, ο Ευριπίδης, καθώς και ο Αριστοφάνης, ο μέγας ποιητής της αθηναϊκής κωμωδίας.⁴⁶

2.1.2.3.3. Ο Περικλής και το Δημοκρατικό Πολίτευμα. Στον πολιτικό τομέα, η πολιτική ζωή στην Αθήνα, μετά τους Περσικούς πολέμους, κυριαρχείται από τον ανταγωνισμό μεταξύ του αριστοκρατικού και του δημοκρατικού κόμματος. Σιγά σιγά το πολίτευμα, όπως το οργάνωσε ο Κλεισθένης, εξελίχθηκε και έχασε το συντηρητικό του χαρακτήρα, γινόμενο όλο και περισσότερο δημοκρατικό, ώστε τα πρόσωπα, όσο ισχυρά και αν ήταν, να υποτάσσονταν στη θέληση του συνόλου.⁴⁷ Όταν οι δύο πρωταγωνιστές των Περσικών πολέμων, ο Μιλτιάδης και ο Θεμιστοκλής πέθαναν, οι κύριοι εκπρόσωποι της νέας πολιτικής γενιάς, ο Κίμων και ο Περικλής, αν και ανήκαν σε αντίπαλες πολιτικές παρατάξεις, δέχθηκαν να είναι απλοί υπηρέτες του κοινωνικού συνόλου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο Κίμωνας του οποίου η νομιμοφροσύνη στο δημοκρατικό πολίτευμα ήταν παροιμιώδης. Από την άλλη πλευρά, ο Περικλής δεν ήταν παρά ο πρώτος ανάμεσα στους υπόλοιπους πολίτες. Το πιο μεγάλο προσόν του Περικλή είναι ότι, παρόλο που ήταν κυρίαρχος επί πολλά χρόνια στον πολιτικό στίβο της Αθήνας και συγκέντρωνε εκτεταμένες εξουσίες πάνω του, ποτέ δεν ξέφυγε από τη δημοκρατική νομιμότητα. Το δημοκρατικό κόμμα, εκμεταλλευόμενο την ατυχή περίπτωση της ανάμειξης του Κίμωνα στην επανάσταση των Μεσσήνιων ειλωτών στη Σπάρτη,⁴⁸ κατόρθωσε να πάρει την εξουσία, εξοστρακίζοντας τον Κίωνα. Στο πλαίσιο αυτό, ο Εφιάλτης και ο Περικλής αγωνίστηκαν για την εξέλιξη του δημοκρατικού πολιτεύματος.⁴⁹ Οι προσπάθειές τους κορυφώθηκαν με την αφαίρεση κάθε πολιτικής εξουσίας καθώς επίσης και του αποκλειστικού προνομίου απονομής της δικαιοσύνης από το προπύργιο του συντηρητισμού, του Άρειου Πάγου. Στον τομέα της συμμαχίας, η Αθήνα επέβαλε δυναμικά την κυριαρχία της στην συμμαχία, με ένοπλες επεμβάσεις

⁴⁶ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 4, σ.72-79.

⁴⁷ Μιχαήλ Σακελλαρίου, «Η Αθηναϊκή Δημοκρατία», 2η έκδοση, (Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2001 [1999]), σ.72, 102.

⁴⁸ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 4, σ.48-50.

⁴⁹ Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σ.179-186.

προς στις συμμαχικές πόλεις που εμφάνιζαν διάθεση αποχώρησης από τη συμμαχία μεταβάλλοντάς την έτσι σε απόλυτη ηγεμονία. Έτσι η Αθήνα, απερίσπαστη, στράφηκε στην υλοποίηση του υψηλού πολιτιστικού, καλλιτεχνικού και παιδευτικού οράματος της.

2.1.2.3.4. Η Αθήνα ως Διαχρονικό Κληροδότημα. Πέρα από τα αναφερθέντα για το έργο του Περικλή ο οποίος έπαιξε τεράστιο ρόλο ως ηγέτης της περιόδου της ακμής της Αθήνας και για να αποδώσουμε δίκαια στον καθέναν την τιμή που του ανήκει, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι στην εξαιρετική ακμή στην οποία έφτασαν οι Αθηναίοι κατά τα μέσα του 5ου αιώνα π.Χ. ξεχώρισαν και συνέβαλαν εξίσου τέσσερις άνδρες, ο ένας μετά τον άλλον. Ο Θεμιστοκλής, ο οποίος συγκρότησε τον πρώτο στόλο και προετοίμασε έτσι την σκληρή ισχύς για το μεγάλο οικοδόμημα της αθηναϊκής ηγεμονίας.⁵⁰ Ο Αριστείδης, ο οποίος οργάνωσε την πρώτη ναυτική συμμαχία και έβαλε τον ακρογωνιαίο λίθο αυτού του οικοδομήματος.⁵¹ Ο Κίμωνας, ο οποίος με τα λαμπρά του κατορθώματα εναντίον των Περσών και των αποστατών συμπλήρωσε το οικοδόμημα και τέλος,⁵² ο Περικλής, ο οποίος με τις ποικίλες εσωτερικές διατάξεις που έθεσε στο εσωτερικό της Αθήνας το ρύθμισε και το κόσμησε. Βέβαια, ο Περικλής άφησε ως παρακαταθήκη στους μεταγενέστερους και μια λαμπρή εικόνα, της οποίας η ομορφιά, το μεγαλείο και η ζωντάνια είναι τέτοια, ώστε δίκαια ο άνδρας αυτός μπορεί να ονομαστεί «Φειδίας του λόγου». Συγκλονιστικό παράδειγμα της σοφίας που τον διέκρινε είναι και ο περιβόητος «Επιτάφιος Λόγος» του, τον οποίο εκφώνησε στο τέλος του πρώτου χρόνου του Πελοποννησιακού Πολέμου, στον οποίο και περιέγραφε την ηθική, πολιτική και κοινωνική κατάσταση στην Αθήνα τα χρόνια εκείνα, όπως μας τον διέσωσε ο Θουκυδίδης,⁵³ όπου αναφέρει πως *«το πολίτευμά μας είναι τέτοιο ώστε δεν έχουμε τίποτε να ζηλέψουμε Ονομάζεται δημοκρατία, γιατί διαρκώς φροντίζει για την ευτυχία των πολλών και όχι των λίγων....»*. Και συνεχίζει, λέγοντας *«... έχοντας τέτοια δύναμη, η οποία βέβαια δεν είναι κρυφή, αλλά επιβεβαιώνεται από πολλά σημάδια, θα μας θαυμάζουν οι σύγχρονοι και οι μεταγενέστεροι.»* αλλά και τη διαπίστωση *«... Γιατί αναγκάσαμε όλη τη γη και τη θάλασσα να υποκύψουν στην τόλμη μας και στήσαμε παντού μνημεία αιώνια και των ευεργεσιών μας και των τιμωριών»*.⁵⁴ Στον ίδιο λόγο του θα πει και το μνημειώδες *«Ἄνδρῶν γὰρ ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος»* (Θουκυδίδης, Επιτάφιος

⁵⁰ Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σ.158.

⁵¹ Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σ.161.

⁵² Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 4, σ.20.

⁵³ Θουκυδίδης, «Ιστορία», 2.35.1-2.46.

⁵⁴ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 4, σ.83-84.

2.43.3) το οποίο κατέστη ανά τους αιώνες η επωδός για τη σπουδαιότητα των ανθρώπων που πεθαίνουν ή σκοτώνονται μακριά από την πατρίδα τους, υπερασπιζόμενοι τις πανανθρώπινες αρχές της δημοκρατίας και της ελευθερίας.⁵⁵

2.1.2.3.5. Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος. Η αύξηση της δύναμης της Αθήνας και η κυριαρχία της σε μεγάλο μέρος του ελληνισμού προκάλεσε την αντίδραση της Σπάρτης και των συμμάχων της. Ο ανταγωνισμός αυτός μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης για την ηγεμονία στον ελληνικό χώρο οδήγησε το 431 π.Χ. κατέληξε σε ένα σκληρό εμφύλιο πόλεμο, τον γνωστό σε όλους Πελοποννησιακό Πόλεμο που διήρκησε έως το 404 π.Χ. με νίκη των Σπαρτιατών. Μετά την πλήρη ηγεμονία της στο Αιγαίο, η Αθήνα στράφηκε προς τη δύση και συγκεκριμένα το Ιόνιο και την Αδριατική. Αυτό την έφερε σε σύγκρουση με την Κόρινθο, η οποία ήταν βασική σύμμαχος της Σπάρτης, και η οποία έβλεπε τα οικονομικά της συμφέροντα να απειλούνται στις δυτικές αυτές θάλασσες, τις οποίες θεωρούσε δικό της ζωτικό χώρο. Επιπρόσθετα, η βαθύτερη και ουσιαστικότερη αιτία των διαφορών ανάμεσα στις δύο πόλεις, ήταν η πολιτειακή διαφορά της Αθήνας με τη Σπάρτη, η οποία διαμόρφωνε και την διαφορετική αντίληψη που έβλεπαν τα πράγματα. Στο πλαίσιο αυτό, η συνεχώς αυξανόμενη δύναμη της δημοκρατικής Αθήνας, φόβισε την Σπάρτη που θεώρησε ότι πρέπει να ανατρέψει αυτή την υπεροχή της Αθήνας, πριν αυτό καταστεί ανέφικτο.

Αυτό όμως που κανένας δεν μπορούσε να φανταστεί, πλην ίσως του Θουκυδίδη, ήταν η επίδραση και η επιρροή που θα είχε η μελέτη αυτού του πολέμου αλλά και του ίδιου του Θουκυδίδη, δυο χιλιάδες τετρακόσια χρόνια μετά, στους πολιτικούς ηγέτες και σε αυτούς που επιθυμούν να σπουδάσουν την πολιτική επιστήμη. Ο Θουκυδίδης γράφοντας την ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου και ζώντας στην εξορία του από τους Αθηναίους, ισχυρίζονταν ότι το έργο του αποτελούσε «κτῆμα ες αεί» και ότι προορίζονταν για να φανεί χρήσιμο «σε όσους θελήσουν να έχουν ακριβή γνώση των γεγονότων που συνέβησαν και εκείνων που θα συμβούν στο μέλλον, τα οποία, ...θα είναι όμοια ή παραπλήσια».⁵⁶

Ιδιαίτερα πρέπει να αναφερθεί ότι η μεγάλη συνεισφορά του Θουκυδίδη στη στρατηγική σκέψη έγκειται στο ότι αναλύει λεπτομερώς, για πρώτη φορά στην ιστορία τις δυο πιο σημαντικές μορφές της στρατηγικής σκέψης: τη στρατηγική της εξουθένωσης και αυτήν της εκμηδένισης. Η μελέτη και η υιοθέτηση των μορφών

⁵⁵ Θουκυδίδης, «Ιστορία», 2.43.

⁵⁶ Θουκυδίδης: Ιστορία, 1.20.1.

αυτών της στρατηγικής του Θουκυδίδη, ιδιαίτερα αυτήν της εξουθένωσης είναι χαρακτηριστική στη περίπτωση της Μεγάλης Βρετανίας κατά το 17ο αιώνα, της πρώτης μεγάλης ναυτικής δύναμης της σύγχρονης ιστορίας, που εφαρμόζοντας την στρατηγική εξουθένωσης του Περικλή διαμόρφωσε το «βρετανικό τρόπο πολέμου». Αυτή η στρατηγική, που εφαρμόστηκε τους τελευταίους αιώνες, έδινε έμφαση στον αποκλεισμό λιμανιών, μακρινές ναυτικές επιχειρήσεις εναντίον των αποικιών και του ανταγωνιστικού υπερπόντιου εμπορίου, οικονομική βοήθεια σε συμμάχους, συμβολική παρουσία χερσαίων δυνάμεων στην Ευρώπη και περιφερειακές επιδρομές γύρω από τις ακτές της Ευρώπης.⁵⁷ Αλλά και αργότερα, ιδιαίτερα με την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, υπήρξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το έργο του Θουκυδίδη, καθώς πολλοί διέκριναν ομοιότητες μεταξύ της αντιπαράθεσης Σπάρτης – Αθήνας με αυτήν της Σοβιετικής Ένωσης και των ΗΠΑ.⁵⁸

2.1.2.3.6. Η Πανελλήνια Ιδέα του Ισοκράτη. Την ίδια περίοδο, από κάποιους πνευματικούς ανθρώπους του ελλαδικού χώρου, καλλιεργήθηκε η δημιουργία ενός πανελλήνιου συνασπισμού ως αντίδραση στην παρακμή και στην κακοδαιμονία που κατέτρυχαν τον ελληνικό κόσμο. Αυτή η πανελλήνια ιδέα εκφράστηκε πρώτη φορά στα τέλη του 5ου αιώνα π.Χ. ως μια νέα πολιτική έκφραση από το σοφιστή Γοργία, σε πολιτικό λόγο που εκφώνησε στην Αρχαία Ολυμπία. Η πολιτική αυτή εκφράστηκε και υποστηρίχθηκε κυρίως από τον Αθηναίο ρητοροδιδάσκαλο Ισοκράτη, ο οποίος στον «Παναηγυρικό» λόγο του (380 π.Χ.), διατύπωσε τη θέση ότι η Αθήνα θα έπρεπε να αναλάβει τον κοινό αγώνα εναντίον των Περσών, για την ανασύσταση της ηγεμονίας της. Η αδυναμία όμως της Αθήνας να παίξει ξανά πρωταγωνιστικό ρόλο, οδήγησε στην ιδέα ότι μόνο υπό έναν ισχυρό μονάρχη θα μπορούσαν οι Έλληνες να αντιμετωπίσουν ξανά τους Πέρσες. Αυτοί τους οποίους πίστευε ότι είχαν τη δυνατότητα να θέσουν σε εφαρμογή την πανελλήνια ιδέα ήταν ο Ιάσωνας (τύραννος των Φερών της Μαγνησίας), ο Ευαγόρας (βασιλιάς της Σαλαμίνας της Κύπρου), ο Διονύσιος Α΄ (τύραννος των Συρακουσών) καθώς επίσης και ο βασιλιάς Φίλιππος Β΄ της Μακεδονίας.

2.1.2.3.7. Ένωση των Ελλήνων υπό τον Φίλιππο Β΄. Σε αυτή τη κακή συγκυρία, εμφανίστηκε στο προσκήνιο μια νέα μεγάλη δύναμη, η Μακεδονία, με βασιλιά τον Φίλιππο Β΄.⁵⁹ Αυτός, υιός του βασιλιά Αμύντα της Μακεδονίας, έθεσε πρώτα ως στόχο

⁵⁷ Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη», 6η έκδοση, (Αθήνα: Εκδόσεις Εστία, 2010 [1999]), σ. 191-195.

⁵⁸ Ντόναλντ Κέιγκαν, «Θουκυδίδης, ο αναμορφωτής της Ιστορίας», σ. 13.

⁵⁹ Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σ.347-366.

την ισχυροποίηση του Μακεδονικού Κράτους και ακολούθως την επέκταση της εξουσίας του. Η ισχυροποίηση της Μακεδονίας επιτεύχθηκε, πρώτα από όλα, με την αντιμετώπιση των επιδρομών των Ιλλυριών και των Παιόνων στα βόρεια σύνορα. Στη συνέχεια, οργάνωσε το στρατό του έχοντας ως κύριο στρατιωτικό σώμα τη Μακεδονική Φάλαγγα.⁶⁰ Παράλληλα με αυτά, ισχυροποιήθηκε οικονομικά, αφού πρώτα πέτυχε την κατάληψη των ορυχείων χρυσού του Παγγαίου. Επιπρόσθετα, ακολούθησε επεκτατική εξωτερική πολιτική σκοπεύοντας κυρίως στην ένωση των Ελλήνων υπό τις διαταγές του. Αρχικά κατέλαβε τη Χαλκιδική και μέρος εδαφών της Θράκης και της Ανατολικής Μακεδονίας, φθάνοντας μέχρι τις δυτικές ακτές του Ευξείνου Πόντου. Σε δεύτερο χρόνο, κινήθηκε προς τη Θεσσαλία και τη νότιο Ελλάδα, νικώντας τις δυνάμεις των Θηβαίων και των Αθηναίων στη Χαιρώνεια (338 π.Χ.). Με τον τρόπο αυτό, επικράτησε ως ο αδιαφιλονίκητος ηγέτης που είχε την ικανότητα και τη δυνατότητα να ενώσει τους Έλληνες ηγούμενος του κοινού αγώνα εναντίον των Περσών και εκπληρώνοντας και την πανελλήνια ιδέα του Ισοκράτη.⁶¹ Αυτή η πανελλήνια ένωση έλαβε σάρκα και οστά στο συνέδριο της Κόρινθου το 337 π.Χ.,⁶² όπου εκεί συμμετείχαν όλες οι πόλεις εκτός από τη Σπάρτη. Στο συνέδριο αυτό απαγορεύτηκαν επίσης οι συγκρούσεις μεταξύ των ελληνικών πόλεων, ενώ παράλληλα καταδικάστηκε η πειρατεία και προστατεύτηκε η ελεύθερη ναυσιπλοΐα. Στο ίδιο συνέδριο, ιδρύθηκε και μια συμμαχία πανελλήνιου χαρακτήρα, αμυντική και επιθετική, έχοντας ισόβιο αρχηγό το Βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππο Β΄. Μετά τη δολοφονία του Φιλίππου Β΄, το συνέδριο της Κορίνθου συγκαλέστηκε ξανά την επόμενη χρονιά (336 π.Χ.) υπό τον Αλέξανδρο, το υιό και διάδοχο του Φιλίππου, αυτή τη φορά. Εκεί, ανανεώθηκε προς το πρόσωπο του νέου ηγέτη ο όρκος που είχαν δώσει οι αντιπρόσωποι στον πατέρα του.

2.1.2.3.8. Μέγας Αλέξανδρος – Η κατάκτηση της Ανατολής. Μετά τη δολοφονία του Φιλίππου, το 336 π.Χ., βασιλιάς της Μακεδονίας αναδείχθηκε ο πρωτότοκος γιος του Αλέξανδρος σε ηλικία είκοσι μόλις ετών. Ο Αλέξανδρος ως μαθητής του Αριστοτέλη, απέκτησε βαθύτατα ελληνική παιδεία, η οποία σφράγισε την υπόλοιπη ζωή του. Διάβαζε Θουκυδίδη, Πίνδαρο, Ηρόδοτο και λάτρευε τον Όμηρο.

⁶⁰ Η Μακεδονική Φάλαγγα, αποτελούνταν από πεζικό σε σχηματισμό βάθους 16 σειρών και με οπλισμό τη σάρισα (μακρύ δόρυ μήκους 6 μ.) αλλά και ιππικό, ενώ το συμπλήρωναν σώματα ακοντιστών, τοξοτών και πελταστών.

⁶¹ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 6, σ.98.

⁶² Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σελ.363-364 και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 6, σ.77.

Καθώς όνειρό του ήταν να πραγματοποιήσει τα σχέδια του πατέρα του για συντριβή της Περσίας και τη διάδοση του ελληνικού πνεύματος στον κόσμο όλο, ο Αλέξανδρος ξεκίνησε το 334 π.Χ από την Πέλλα αφού πρώτα είχε αναγορευτεί ως Βασιλιάς όλων των Ελλήνων και σε διάστημα μόλις έντεκα ετών (334 – 325 π.Χ.) έφτασε έως τον Ινδό ποταμό, κατακτώντας την Ανατολή.⁶³ Ο Αλέξανδρος με την εκστρατεία του δημιούργησε ένα τεράστιο κράτος που εκτεινόταν έως τον Ινδό ποταμό. Μέσα στο κράτος αυτό περιλαμβάνονταν ένας μεγάλος αριθμός λαών με διαφορετική γλώσσα, θρησκεία, νοοτροπία και παραδόσεις κάθε φορά. Σε όλους αυτούς τους λαούς συμπεριφέρθηκε ως πραγματικός ηγεμόνας και όχι ως κατακτητής. Πολύ μεγάλη ήταν η προσφορά του Αλέξανδρου στην εξάπλωση του ελληνικού πολιτισμού στις περιοχές που κατέκτησε, κυρίως μέσω των πόλεων που ίδρυσε και στις οποίες έδινε το όνομά του, με σημαντικότερη από όλες την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, που μέχρι και σήμερα ποτέ δεν έπαψε να ευημερεί και να είναι ένα από τα πιο ονομαστά λιμάνια της Μεσογείου.⁶⁴ Οι πόλεις αυτές αποτέλεσαν πόλο έλξης πολλών Ελλήνων από την Ελλάδα και τη Μικρά Ασία και στο πλαίσιο αυτό μετατράπηκαν σε ελληνικά οικονομικά και πολιτιστικά κέντρα, όπου ανθούσαν η ελληνική παιδεία, η γλώσσα αλλά και ο ελληνικός τρόπος ζωής. Ο πολιτισμός αυτός εξαπλώθηκε στις περιοχές αυτές της Ανατολής και μπορούμε να πούμε ότι διατηρούνται μέχρι σήμερα. Η πολιτική του, που ήταν αρκετά φιλόδοξη και νεωτεριστική, δεν επιδίωκε να μετατρέψει τους ασιατικούς λαούς σε Έλληνες, αλλά να τους περιλάβει σ' ένα σύνολο, όπου ο καθένας θα είχε τη θέση του. Στο πλαίσιο αυτό και παρότι ο ίδιος λάτρευε τους Έλληνες θεούς, επέτρεπε στον καθένα να πιστεύει ό,τι θέλει κατανοώντας την αξία της ανεξιθρησκίας που εφαρμόζεται και σήμερα σε όλες τις δημοκρατίες του ανεπτυγμένου κόσμου. Ο ξαφνικός θάνατός του όμως το 323 π.Χ. στη Βαβυλώνα δεν επέτρεψε στον ίδιο να ολοκληρώσει το έργο του. Η φήμη που απέκτησε ήταν τόσο μεγάλη,⁶⁵ που ακόμα και σήμερα επιβιώνει στις παραδόσεις των λαών των περιοχών που κατέκτησε και για αυτό δικαίως αποκαλείτε πλέον ως «Μέγας Αλέξανδρος».

2.1.2.3.9. Τα Γράμματα, η Ιστορία και οι Τέχνες στην Κλασσική Ελλάδα. Στην Κλασική Εποχή (479-332 π.Χ.), μαζί με την ανάδειξη των δημοκρατικών θεσμών, είχαμε και μια ιδιαίτερη άνθιση των γραμμάτων που περιλαμβάνουν την ιστορία, την

⁶³ Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σελ.365-385 και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 6, σ.178-179.

⁶⁴ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 6, σ.126.

⁶⁵ Δημήτριος Κ. Κουγιουμτζόγλου, «Ο Μέγας Αλέξανδρος του Ελληνισμού Αρχαιότητα – Βυζάντιο – Νεότερη και Σύγχρονη Ελλάδα», (Καβάλα: Εκδόσεις Σαΐτα, 2016), σ..587-602.

φιλοσοφία, τη ρητορική και τη λυρική ποίηση που αναφέρθηκε και πιο πριν. Την ίδια στιγμή με κέντρο την Αθήνα, δημιουργήθηκαν στον ελληνικό χώρο, ορισμένα αξεπέραστα από πλευράς ποιότητας έργα στις εικαστικές τέχνες, την γλυπτική, την ζωγραφική καθώς και στην αρχιτεκτονική.

2.1.2.3.9.1. Η Ιστορία. Η θεμελίωση της επιστήμης της Ιστορίας αποτέλεσε κορυφαίο δημιούργημα των κλασικών γραμμάτων. Αρχικά ο Ηρόδοτος (484-425 π.Χ.), που για πολλούς με πρώτον τον Κικέρωνα, θεωρείται «Πατέρας Της Ιστορίας»,⁶⁶ αφηγήθηκε τους Περσικούς Πολέμους προβαίνοντας ταυτόχρονα σε μια λεπτομερή καταγραφή της ιστορίας των λαών της Ανατολής, της Αιγύπτου αλλά κυρίως των ελληνικών πόλεων. Ο άλλος μεγάλος αρχαίος Έλληνας ιστορικός, ο Θουκυδίδης (460-400 π.Χ.) που κατάγονταν από τον Άλιμο της Αθήνας,⁶⁷ εξιστόρησε τον Πελοποννησιακό πόλεμο, αποφεύγοντας όμως την απλή και εύκολη μυθολογική ερμηνεία των ιστορικών γεγονότων που έκανε πολλές φορές ο Ηρόδοτος.⁶⁸ Ο Θουκυδίδης προσπάθησε να εντοπίσει τις πραγματικές αιτίες που γέννησαν τα ιστορικά γεγονότα εκείνης της περιόδου αλλά και να καταγράψει αντικειμενικά και με ακρίβεια όσο πιο πολύ μπορούσε τα αποτελέσματά τους.⁶⁹ Ο Θουκυδίδης αδιαμφισβήτητα ήταν ο θεμελιωτής της επιστημονικής ιστορικής έρευνας. Ο τρίτος μεγάλος ιστορικός της περιόδου ήταν και ο Ξενοφώντας ο Αθηναίος (430/25-355 π.Χ.).⁷⁰

2.1.2.3.9.2. Η Φιλοσοφία. Ο Σωκράτης (470-399 π.Χ.) ήταν ο πρώτος από τους μεγάλους φιλοσόφους της εποχής, ο οποίος αν και δεν έγραψε κανένα έργο, γνωρίζουμε τη διδασκαλία του μέσα από τα έργα κυρίως των μαθητών του,⁷¹ όπως του Πλάτωνα (427-347 π.Χ.).⁷² Αποτελεί τον πατέρα της διαλεκτικής μεθόδου και κήρυκα της ηθικής διαβίωσης. Η διδασκαλία του Σωκράτη συνεχίσθηκε και αναπτύχθηκε σε μεγάλο βαθμό από τον Πλάτωνα ο οποίος θεωρούσε ότι στη ζωή του ανθρώπου κυριαρχούν οι ιδέες του ηθικού, του καλού και του ωραίου, στις οποίες και πρέπει να κατευθύνεται η ζωή των ανθρώπων, θέτοντας τις βάσεις του φιλελευθερισμού στην σύγχρονη κοινωνία. Μαθητής του Πλάτωνα ήταν και ο Αριστοτέλης από τα Στάγिरα

⁶⁶ T.J.Luce, «The Greek Historians», σ.26.

⁶⁷ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 5, σ.192-195.

⁶⁸ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 4, σ.10-11.

⁶⁹ T.J.Luce, «The Greek Historians», σ.43-56.

⁷⁰ T.J.Luce, «The Greek Historians», σ.70-74.

⁷¹ Marcelo D. Boeri, Yasuhira Y. Kanayama, Jorge Mittelman, «Soul and Mind in Greek Thought. Psychological Issues in Plato and Aristotle», (Cham Switzerland: Springer, 2018), σ.37-80.

⁷² Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 5, σ.64-68.

της Χαλκιδικής,⁷³ ο οποίος εκτός από τη φιλοσοφία ασχολήθηκε και έθεσε τις βάσεις για πάρα πολλές άλλες επιστήμες όπως η ιατρική, η βοτανική, η ζωολογία, η αστρονομία, η γεωγραφία, η οικονομία, η πολιτική κ.λπ. και ο οποίος αξίζει να αναφερθεί αποτέλεσε το δάσκαλο του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης θεωρούνται σήμερα οι κορυφαίοι διανοητές της Αρχαίας Ελλάδας και το έργο τους αποτελεί τη βάση της σύγχρονης φιλοσοφίας και των επιστημών από την εποχή της Αναγέννησης και μετά. Τέλος, δεν μπορεί να μην αναφερθεί και ο Δημόκριτος ο οποίος γεννήθηκε στα Άβδηρα της Θράκης γύρω στο 460 π.Χ. και ασχολήθηκε παράλληλα σχεδόν με όλους τους τομείς της ανθρώπινης γνώσης πέρα από τη φιλοσοφία: μαθηματικά, φυσική, κοσμολογία, αστρονομία, βιολογία, γεωλογία, γεωγραφία, λογική, ηθική, θεολογία, αισθητική, ιστορία, παιδεία. Σύμφωνα με το παραπάνω πλαίσιο αποτέλεσε έναν σφαιρικό νου. Πίστευε ότι η ύλη απαρτίζεται από μικρά, στοιχειώδη, αόρατα κομμάτια, τα οποία ονόμασε άτομα. Στον τομέα των μαθηματικών, όπως μας πληροφορεί ο Αρχιμήδης, ήταν ο πρώτος ο οποίος διαπίστωσε ότι ο όγκος του κώνου αποτελεί το ένα τρίτο του όγκου ενός κυλίνδρου με την ίδια βάση και ύψος.

2.1.2.3.9.3. Το Θέατρο. Η δημιουργία του θεάτρου και της τραγικής ποίησης που περιλάμβανε την τραγωδία, το σατυρικό δράμα και την κωμωδία, αποτέλεσε ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα της κλασικής περιόδου. Τα έργα των μεγάλων τραγικών και κωμικών ποιητών της αρχαιότητας παραμένουν ακόμη και σήμερα επίκαιρα και γι' αυτό τον λόγο εξακολουθούν να παίζονται σε όλο τον κόσμο αλλά και να διασκευάζονται από μεγάλους συγγραφείς των νεότερων χρόνων. Κορυφαίοι όλων,⁷⁴ ο Αισχύλος (525-456 π.Χ.) ο οποίος παρουσίαζε τους ανθρώπους καλύτερους από όσο ήταν, ο Σοφοκλής (496-406 π.Χ.) που έπλαθε τους ανθρώπινους χαρακτήρες όπως θα έπρεπε να είναι, και ο Ευριπίδης (485/84-406 π.Χ.) που τους παρίστανε όπως ακριβώς ήταν. Στην κωμωδία ξεχώριζε ο Αριστοφάνης (445-386 π.Χ.) ο οποίος σατίριζε τη ζωή, τους πολιτικούς αλλά και πνευματικούς ανθρώπους της εποχής του με αθυροστομία, τόλμη και ταυτοχρόνως «καυστικό» τρόπο.⁷⁵ Μέσα από τα κλασικά αυτά αριστουργήματα που δημιούργησαν οι προαναφερθέντες, οι πολίτες διδάσκονταν να αποφεύγουν την υπεροψία, την υπερβολή, και την αλαζονεία και άλλες αρνητικές και

⁷³ Marcelo D. Boeri, Yasuhira Y. Kanayama, Jorge Mittelman, «Soul and Mind in Greek Thought. Psychological Issues in Plato and Aristotle», σ.133-198.

⁷⁴ Zachary Dunbar, Stephe Harrop, «Greek Tragedy and the Contemporary Actor», (Cham Switzerland: Palgrave Macmillan, 2018), σ.33-36.

⁷⁵ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 4, σ.70-78.

ολέθριες συμπεριφορές και αντίθετα να ακολουθούν το μέτρο και τον δρόμο της σύνεσης και της αρετής, κάτι που μεταλαμπαδεύτηκε και στις σύγχρονες κοινωνίες μέσω της διάσωσης του έργου αυτών. Όποιος παρακολουθήσει κάποιο από τα έργα αυτά θα νιώσει ότι είναι σαν να γράφτηκαν σήμερα και ότι τα μηνύματα είναι διαχρονικά.

2.1.2.3.9.4. Οι Τέχνες. Η τέχνη κατά την κλασσική περίοδο αποτελούσε επί πολλούς αιώνες το πρότυπο και το μέτρο σύγκρισης κάθε καλλιτεχνικού έργου. Κλασσικός στην ελληνική αλλά και σε άλλες γλώσσες σημαίνει αυτό που είναι αξεπέραστο και έχει διαχρονική αξία, ισχύς και αναγνώριση. Στο παραπάνω πλαίσιο, κατά την περίοδο αυτή σε ολόκληρο τον ελληνικό χώρο κτίζονται σε δωρικό και ιωνικό ρυθμό λαμπροί ναοί και δημόσια κτίρια, καθώς και γυμνάσια, παλαίστρες, θέατρα. Την εποχή αυτή κατασκευάζεται και το κορινθιακό κιονόκρανο που εμφανίζεται στο εσωτερικό των κτιρίων και αποτελεί εφεύρεση του γλύπτη Καλλίμαχου. Την ίδια περίοδο, έχουμε το μεγαλειώδες οικοδομικό πρόγραμμα του Περικλή,⁷⁶ με το οποίο κατασκευάστηκε ο Παρθενώνας από τους αρχιτέκτονες Ικτίνο και Καλλικράτη. Ο Παρθενώνας ήταν ένας ναός δωρικού ρυθμού, που συνδύαζε στο σχέδιό του και ιωνικά αρχιτεκτονικά στοιχεία.⁷⁷ Πέρα από το «κλασσικό» αρχιτεκτονικό του σχέδιο, είναι ξακουστός και για τον πλούσιο γλυπτό διάκοσμό του που φιλοτεχνήθηκε από το φίλο του Περικλή, τον Φειδία, τους μαθητές του αλλά και ένα μεγάλο αριθμό γλυπτών από όλα τα μέρη της Ελλάδας.⁷⁸ Την ίδια εποχή, στην Ακρόπολη οικοδομήθηκε ο ναός της Αθηνάς Νίκης σε σχέδια επίσης του Καλλικράτη, το οποίο ήταν ένα κομψότεχνημα ιωνικού ρυθμού. Την ίδια εποχή κτίστηκε επίσης σε ιωνικό ρυθμό και το Ερέχθειο.⁷⁹ Οι αρχιτεκτονικές αυτές δημιουργίες αποτελούν κορυφαία έργα της παγκόσμιας αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και η επιρροή τους στην αρχιτεκτονική όλων των μετέπειτα εποχών ήταν τεράστια. Επιπλέον, από τον 5ο αιώνα π.Χ. κτίζονται και τα αρχαία θέατρα, με πιο ξακουστό από όλα το αρχαίο θέατρο στην Επίδαυρο,⁸⁰ που ακόμη και σήμερα διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση.

2.1.2.3.9.5. Η Ιατρική Επιστήμη. Είναι ευρέως αποδεκτό ότι ο πατέρας της ιατρικής επιστήμης από τα αρχαία χρόνια έως και σήμερα θεωρείται ο Ιπποκράτης από την Κω. Η γέννησή του τοποθετείται γύρω στο 460 π.Χ. και γνωρίζουμε ότι ταξίδεψε

⁷⁶ Πλούταρχος, «Περικλής», 12-16.

⁷⁷ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 4, σ.31,33,130,140.

⁷⁸ Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σ.221.

⁷⁹ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 4, σ.237.

⁸⁰ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 5, σ.237-238.

στη Θάσο, στα Άβδηρα και στην Αθήνα ασκώντας την ιατρική πριν πεθάνει περίπου το 370 π.Χ. Στο έργο «Προγνωστικόν» τονίζει τη σημασία της πρόγνωσης, της πρόβλεψης, δηλαδή της πορείας που θα ακολουθήσει η ασθένεια μετά τη διάγνωση. Τα βασικά χαρακτηριστικά της ιπποκρατικής ιατρικής συνοψίζονται στην αποδοχή φυσικών μόνο αιτίων που προκαλούν τις ασθένειες, στην αντιμετώπιση του ανθρώπινου οργανισμού όχι ως μέρους αλλά ως όλου, και στην ανάδειξη της παρατήρησης σε σημαντική διαγνωστική μέθοδο. Καθώς, το ανθρώπινο σώμα, σύμφωνα με τον Ιπποκράτη, αποτελείται από τέσσερα είδη χυμών, το αίμα, το φλέγμα, την ξανθή και τη μαύρη χολή, καθένα από τα τέσσερα αυτά υγρά συνδυάζει δύο από τις τέσσερις πρωταρχικές αντιθέσεις, το θερμό, το ψυχρό, το υγρό και το ξηρό. Η σωστή ή λανθασμένη αναλογία των χυμών αυτών στο σώμα οδηγεί αντίστοιχα στην υγεία ή στην αρρώστια. Βασική, επίσης, αρχή της ιατρικής του είναι η άποψη ότι οι αιτίες των ασθενειών βρίσκονται συνήθως έξω από το ανθρώπινο σώμα. Η επίδραση των αιτιών αυτών στον οργανισμό διαφέρει από άνθρωπο σε άνθρωπο και εξαρτάται από τις εκάστοτε κλιματολογικές συνθήκες, από την ιδιαιτερότητα κάθε οργανισμού, καθώς και από την κληρονομικότητα. Παράλληλα, ο Ιπποκράτης θεμελίωσε την κλινική εξέταση του ασθενούς μέσω της επισκόπησης, της επίκρουσης, της ψηλάφησης και της ακρόασης. Επίσης, προχώρησε σε δύσκολες χειρουργικές επεμβάσεις, χρησιμοποιώντας ειδικά χειρουργικά εργαλεία. Πέρα από όλα αυτά, μπορούμε να πούμε ότι είναι τέτοια η αναγνώριση και η αποδοχή των λεγομένων του Ιπποκράτη, από τη σύγχρονη επιστημονική ιατρική κοινότητα, που έχει καθιερωθεί στις περισσότερες ιατρικές σχολές του κόσμου, η απαγγελία από τους νέους ιατρούς του «Όρκου του Ιπποκράτη» ως ηθικός κώδικας του ιατρικού επαγγέλματος.⁸¹

2.1.2.3.10. Σύνοψη. Συνοψίζοντας αυτή την περίοδο, δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι οι Έλληνες κατέκτησαν κυρίαρχη θέση στην οικουμένη της εποχής. Ανεξάρτητα από τη διάρκεια της ισχύος εκείνης της περιόδου, τα πολιτικά και πνευματικά τους επιτεύγματα διαμόρφωσαν μια αθάνατη ηθική υπεροχή του ελληνικού ονόματος στον μελλοντικό κόσμο, ένα ανεξίτηλο Brand Name⁸².

2.1.2. Οι Ελληνιστικοί και οι Ρωμαϊκοί Χρόνοι.⁸³ Μετά τον αιφνίδιο θάνατο του

⁸¹ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 5, σ.244-245.

⁸² Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 4, σ.85.

⁸³ Η εποχή αυτή που ονομάζεται Ελληνιστική αρχίζει από το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου (323 π.Χ.) και τελειώνει με την κατάληψη της Αιγύπτου από τους Ρωμαίους (30 π.Χ.) και πήρε το όνομά της από το ρήμα «ελληνίζω», δηλαδή συμπεριφέρομαι σαν Έλληνας. Βλέπε και T.J.Luce, «The Greek Historians», σ.70-86. Βλέπε και Εικόνα 6 στο Παράρτημα «B».

Μ. Αλέξανδρου, τα ελληνιστικά βασίλεια κυβερνήθηκαν από τους στρατηγούς του.⁸⁴ Η σύνθεση ελληνικών και ανατολικών στοιχείων στους τελευταίους τρεις προχριστιανικούς αιώνες δημιούργησε έναν οικουμενικό χαρακτήρα. Από το 2ο αιώνα π.Χ. η «Ρωμαϊκή Ειρήνη» αποτέλεσε το πλαίσιο όπου αναπτύχθηκε στη συνέχεια ο Χριστιανισμός,⁸⁵ με τους Απόστολους αυτού να μιλούν την ελληνική γλώσσα στην επαφή τους με τα πλήθη.⁸⁶ Μέσα στην περίοδο αυτή ο Χριστιανισμός, εδραιώθηκε και ρίζωσε στην ανατολική αυτοκρατορία με μέσο την εύπλαστη ελληνική γλώσσα. Στο τέλος αυτής της περιόδου άρχισε η παρακμή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, καθώς ήλθε αντιμέτωπη με δισεπίλυτα οικονομικά προβλήματα. Ο Κωνσταντίνος θέσπισε την ανεξιθρησκεία και μετέφερε την πρωτεύουσα στην Κωνσταντινούπολη.⁸⁷

2.1.3. Βυζάντιο

2.1.3.1. Πρώτη Περίοδος Βυζαντίου (330-717 μ.Χ.). Η νέα αυτοκρατορία με έδρα την Κωνσταντινούπολη στηρίχθηκε στην ελληνική κληρονομιά, στη χριστιανική πίστη και στη ρωμαϊκή παράδοση.⁸⁸ Ο Μ. Κωνσταντίνος παρότι εδραίωσε το Χριστιανισμό, καθιέρωσε την ανεξιθρησκεία και για το λόγο αυτό δεν έθιξε τις άλλες θρησκείες.⁸⁹ Μέσα όμως από την πίστη του αυτοκράτορα, ο Χριστιανισμός προστατεύτηκε από το κράτος,⁹⁰ επικρατώντας μέχρι το τέλος του 4ου αιώνα μ.Χ. πλήρως.⁹¹ Η πληθυσμιακή υπεροχή του ελληνικού στοιχείου στις ανατολικές περιοχές της αυτοκρατορίας, συνέβαλε βαθμιαία επίσης ώστε το ανατολικό τμήμα να αυτονομηθεί και να ξεελληνιστεί. Ο ξεελληνισμός της αυτοκρατορίας οφειλόταν στον πρωταγωνιστικό ρόλο της Κωνσταντινούπολης στα πολιτιστικά δρώμενα και στο πλαίσιο αυτό είχαμε την ίδρυση στην Κωνσταντινούπολη του Πανδιδακτήριου (425 μ.Χ.),⁹² ενώ είναι

⁸⁴ Το κέντρο βάρους πλέον είχε μετατοπιστεί προς τις μεγάλες πόλεις της Ανατολής. Βλέπε και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 7, σ.117-130.

⁸⁵ Η γέννηση του Χριστού αποτέλεσε ορόσημο στην ιστορία της ανθρωπότητας, καθώς παρότι γεννήθηκε μέσα σε εβραϊκή περιοχή, τήρησε τους νόμους και χρησιμοποίησε τη γλώσσα του λαού του, την Αραμαϊκή στα κηρύγματά του. Βλέπε και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 8, σ.248.

⁸⁶ Με μπροστάρηδες τον Πέτρο και τον Παύλο. Βλέπε και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 8, σ.152-172.

⁸⁷ Το κέντρο βάρους της αυτοκρατορίας μετατοπιζόνταν ολοένα και περισσότερο προς τα ανατολικά, όπου κυριαρχούσε το ελληνικό στοιχείο. Για το λόγο αυτό αποφάσισε την μεταφορά της πρωτεύουσας στην Ανατολή. Επιλέγει για το σκοπό αυτό ως θέση της νέας Ρώμης την αρχαία αποικία των Μεγαρέων, Βυζάντιο, στις όχθες του Βοσπόρου, όπου της δίνει το όνομα Κωνσταντινούπολη.

⁸⁸ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 9, σ.157-193.

⁸⁹ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 9, σ.129.

⁹⁰ Τα προβλήματα της νέας θρησκείας αυτής, αντιμετωπίστηκαν από το κράτος με τη καθιέρωση των Οικουμενικών Συνόδων, στις οποίες συμμετείχε και ο αυτοκράτορας.

⁹¹ Ο νέος Αυτοκράτορας, ο Μέγας Θεοδόσιος καθόρισε τον Χριστιανισμό επίσημη θρησκεία του κράτους (380 μ.Χ.).

⁹² Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 9, σ.117.

σημαντικό επίσης να αναφερθεί η κυριαρχία της ελληνικής γλώσσας και φιλολογίας έναντι της λατινικής.⁹³

2.1.3.2. Ακμή του Βυζαντίου (717-1025μ.Χ.). Κομβικό ρόλο στην άνοδο του Βυζαντίου έπαιξε η κορύφωση της Υψηλής Στρατηγικής που εφάρμοζαν από την ίδρυση του Βυζαντινού κράτους οι αυτοκράτορες του.⁹⁴ Με την υποστήριξη του στόλου και υπό την ηγεσία των μεγάλων αυτοκρατόρων-στρατηγών, του Νικηφόρου Β' Φωκά,⁹⁵ και του Ιωάννη Τσιμισκή, κατέστη δυνατή η επανάκτηση του ζωτικού χώρου του βυζαντινού ελληνισμού. Στο πλαίσιο αυτό, είχαμε την απελευθέρωση των μεγάλων νησιών του Αιγαίου, καθώς και του μεγαλύτερου μέρους της Μικράς Ασίας και της Συρίας. Παράλληλα, η ανακατάληψη της Κρήτης (961 μ.Χ.) και της Κύπρου (965 μ.Χ.) υπήρξε καταλυτική για την ασφάλεια των θαλάσσιων επικοινωνιών και κατ' επέκταση την πολιτική και οικονομική επικράτηση της αυτοκρατορίας στην Ανατολική Μεσόγειο.⁹⁶

2.1.3.3. Βυζάντιο σε Παρακμή (1025-1453 μ.Χ.). Μετά το θάνατο του Βασιλείου Β' (1025 μ.Χ.) άρχισε μια περίοδος κρίσης.⁹⁷ Στα ανατολικά σύνορα της Αυτοκρατορίας εμφανίστηκαν οι Σελτζούκοι Τούρκοι όπου παρά την προσπάθεια του, ο βυζαντινός στρατός νικήθηκε (Ματζικέρτ-1071 μ.Χ.) και οι Τούρκοι άρχισαν να εδραιώνονται στο χώρο της Μικράς Ασίας. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία, εδαφικά περιορισμένη και κυκλωμένη από πολλούς και επικίνδυνους εχθρούς, δεν είχε ούτε την οικονομική δυνατότητα, ούτε στρατό αξιόμαχο για να τους αντιμετωπίσει. Στις 29 Μαΐου 1453 οι Τούρκοι μπήκαν στην Κωνσταντινούπολη.⁹⁸

2.1.3.4. Η Ελλάδα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η Ορθόδοξη Εκκλησία, μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης, βοήθησε τον ελληνισμό να διατηρήσει τη χριστιανική πίστη και την εθνική ταυτότητα του. Πέριξ του Πατριαρχείου είχαμε τη

⁹³ Στο ίδιο πλαίσιο θεσπίστηκε η σύνταξη πλέον των δικαστικών αποφάσεων και των διαθηκών στην ελληνική γλώσσα.

⁹⁴ Κεντρικός στόχος της βυζαντινής υψηλής στρατηγικής, ήταν να διαμορφώσει ένα ευνοϊκό διεθνές περιβάλλον, που να ευνοεί τη σύναψη συμμαχιών, μέσω εξισορρόπησης των απειλών και της πολιτικής του κατευνασμού που εφαρμόστηκε.

⁹⁵ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 11, σ.86.

⁹⁶ Ο Βυζαντινός στόλος, ακολουθώντας τα χνάρια του ρωμαϊκού ναυτικού που έλεγχε με το στόλο της Αλεξάνδρειας τους εμπορικούς δρόμους από και προς το Σουέζ. Βλέπε και Ιωάννης Ε. Τζαμτζής, «Οργάνωση και κατά χώρο διάταξη των ναυτικών δυνάμεων της αυτοκρατορικής Ρώμης», Απρίλιος – Ιούνιος 2018, σ.53, 55. Βλέπε και Εικόνα 7 στο Παράρτημα «Β».

⁹⁷ Την περίοδο αυτή επήλθε και το Σχίσμα μεταξύ της Ορθόδοξης και της Καθολικής Εκκλησίας (1054), εξαιτίας των διαφορών που υπήρχαν σχετικά με θεολογικά και δογματικά ζητήματα.

⁹⁸ Γεώργιος Φραντζής, «Η Πολιορκία και Άλωση της Κωνσταντινούπολης», (Τρίπολη: Εκ του τυπογραφείου της Αρκαδίας, 1859).

δραστηριοποίηση αρκετών Ελλήνων, των λεγόμενων Φαναριωτών,⁹⁹ ενώ Έλληνες ναυτικοί, ως κατεξοχήν ναυτικός λαός επιλέγονταν από τους Οθωμανούς για να επανδρώσουν τον στόλο τους. Η υποχρεωτική αυτή στρατολόγηση αλλά και η ανεξέλεγκτη δράση πειρατών στις παραθαλάσσιες περιοχές που κατοικούσαν οι Έλληνες, τους ανάγκασαν είτε να δημιουργήσουν οικισμούς σε πιο ορεινές περιοχές, είτε να επιλέξουν το δρόμο της ξενιτειάς, προς τη δύση κυρίως, όπου συγκροτήθηκαν και οι πρώτες ελληνικές παροικίες.¹⁰⁰ Στις παροικίες αυτές οι Έλληνες ανέπτυξαν αξιόλογη οικονομική και πνευματική δράση.¹⁰¹ Παράλληλα, με την ενθάρρυνση και υποστήριξη του οθωμανικού κράτους, μια νέα τάξη εμπόρων αναπτύχθηκε σταδιακά η οποία ασχολήθηκε με το εσωτερικό εμπόριο της αυτοκρατορίας. Οι Έλληνες έλεγχαν έτσι τις εμπορικές συναλλαγές μεταξύ νησιών, ηπειρωτικής Ελλάδας και ακτών της Μικράς Ασίας. Η ελληνική εμπορική ναυτιλία άκμασε (18ος αιώνας) και οι Έλληνες ανοίχθηκαν στους θαλάσσιους δρόμους της Μεσογείου.¹⁰² Ιστορικός σταθμός στην άνοδο της εμπορικής ναυτιλίας ήταν η συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774 μ.Χ.), την οποία οι Έλληνες εκμεταλλεύθηκαν και άρχισαν να επικρατούν στις θαλάσσιες εμπορικές δραστηριότητες, μεταξύ του Εύξεινου Πόντου και της Μεσογείου.¹⁰³ Ο Ελληνισμός έχοντας ως βάση τις ελληνικές παροικίες, ενστερνίστηκε τις ιδέες του Διαφωτισμού, που βασίζονταν στην αναβίωση του κλασικού ελληνικού πνεύματος. Στο πλαίσιο αυτό, από το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, διαμορφώθηκε ένα κίνημα που, μέσα από τη διάδοση των ιδεών αυτών στους Έλληνες, προετοίμασε ιδεολογικά τον επερχόμενο αγώνα για τη λευτεριά. Το κίνημα αυτό, καλείται στις μέρες μας Νεοελληνικός Διαφωτισμός και περιλάμβανε Έλληνες λόγιους,¹⁰⁴ όπως ο Αδαμάντιος

⁹⁹ Δημήτριος Παπασταματίου, Φωκίων Κοτζαγεώργης, «Ιστορία Του Νέου Ελληνισμού κατά τη Διάρκεια της Οθωμανικής Πολιτικής Κυριαρχίας», Αθήνα, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015), σελ.141-155 και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 18, σ.136-140.

¹⁰⁰ Όπως η Βενετία, η Τεργέστη και η Βιέννη.

¹⁰¹ Στις παροικίες τυπώθηκαν και κυκλοφόρησαν και οι πρώτες ελληνικές εφημερίδες. Βλέπε και Όλγα Κατσιάρδη – Hering, «η ελληνική διασπορά. Το εμπόριο ως γενικευμένη εθνική εξειδίκευση» από το συλλογικό έργο «Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000», αφιέρωμα εφημερίδας «Τα Νέα», 1ος Τόμος, (Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2003), σ. 85-114.

¹⁰² Σημαντικό είναι να αναφέρουμε ότι κατά τη τελευταία περίοδο της Τουρκοκρατίας πολλά ελληνικά νησιά όπως η Ύδρα, οι Σπέτσες, τα Ψαρά κ.ά., απέκτησαν μεγάλο εμπορικό στόλο και σημείωσαν μεγάλη οικονομική ανάπτυξη, που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην μετέπειτα επανάσταση.

¹⁰³ Ιωάννης Παλούμπης, «Ελλήνων Πλόες», σ.131-147.

¹⁰⁴ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 18, σ.230-247.

Κοραΐς¹⁰⁵ και ο Ρήγας Βελεστινλής.¹⁰⁶

2.1.4. Νεότερη Ελλάδα

2.1.4.1. Ελληνική Επανάσταση του 1821. Η Ελληνική Επανάσταση ήταν το πρώτο επαναστατικό κίνημα στην Ευρώπη που έλαβε χώρα μόλις έξι χρόνια από το «Συνέδριο της Βιέννης» (1814-1815), καθώς επίσης ήταν το πρώτο εθνικό κίνημα ανεξαρτητοποίησης εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι Έλληνες συνεγέρθηκαν και ανέπτυξαν ένα εθνικό κίνημα που εμπνεόμενο από τη Γαλλική Επανάσταση, οδήγησε στην «έκρηξη» της Ελληνικής Επανάστασης.¹⁰⁷ Η επανάσταση ήλθε ως καρπός μακράς ιδεολογικής προετοιμασίας και ωρίμανσης του λαϊκού επαναστατικού φρονήματος, ενώ ταυτόχρονα ήταν το πρώτο πλήγμα διεθνώς ενάντια στην Ιερή Συμμαχία, σημαίνοντας το θρίαμβο της «αρχής των εθνотήτων»¹⁰⁸. Η σημασία της Επανάστασης του 1821, ως ευρωπαϊκού γεγονότος, ήταν τεράστια καθώς αποτέλεσε τον καταλύτη διάλυσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Ανατολικό Ζήτημα) και διαμόρφωσε μια νέα σχέση της Ευρώπης με την Ανατολική Μεσόγειο.

Η οργάνωση της επανάστασης σχεδιάστηκε από την «Φιλική Εταιρεία»,¹⁰⁹ ενώ ξεκίνησε από τον Παλαιών Πατρών Γερμανό, στις 25 Μαρτίου 1821, από τα Καλάβρυτα, όπου υψώθηκε το λάβαρο της επανάστασης.¹¹⁰ Τα πρώτα δύο χρόνια της

¹⁰⁵ Ο Αδαμάντιος Κοραΐς (1748-1833 μ.Χ.), ήταν ο πρώτος που διαίδε την ανάγκη να υπάρξει μια αναμόρφωση της ελληνικής γλώσσας της οποίας θεμελιώδης βάση θα έπρεπε να είναι η καθομιλουμένη, συμπληρωμένη με αρχαιοελληνικές εκφράσεις προκειμένου να συμπληρώσει τα κενά που είχαν δημιουργηθεί από την πνευματική και κοινωνική ύφεση της περιόδου της τουρκοκρατίας. Βλέπε και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 18, σ.228-229.

¹⁰⁶ Ο Ρήγας Βελεστινλής (1757-1798μ.Χ.) αν και προσπάθησε να εφαρμόσει τα σχέδιά του, προδόθηκε και πλήρωσε με τη ζωή του το όραμά του. Βλέπε και Δημήτριος Απ. Καραμπερόπουλος, «Οι χάρτες Βλαχίας και Μολδαβίας του Ρήγα Βελεστινλή», Αυθεντική επανέκδοση, (Αθήνα, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, 2005), σελ.9-10, Πασχάλης Μ. Κητρομηλίδης, «Ρήγας Βελεστινλής» από το συλλογικό έργο «Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000», 1ος Τόμος, σελ 215-226.

¹⁰⁷ Η βασική διαφορά με τα υπόλοιπα επαναστατικά κινήματα του πρώτου τετάρτου του 19ου αιώνα είναι ότι η Ελληνική Επανάσταση είχε εθνικό και θρησκευτικό χαρακτήρα μεταξύ χριστιανών και μουσουλμάνων, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα όπως η βασιλική αντεπανάσταση στην Ισπανία ή η επανάσταση των Καρμπονάρων στην Ιταλία που είχαν ριζοσπαστικά και πολιτικά κίνητρα.

¹⁰⁸ Πιερρίνα Σ. Κοριατοπούλου – Αγγελή, «Η Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας και η αυτοθέσμιση της επαναστατημένης ελληνικής κοινωνίας -το πρώτο πολιτειακό κείμενο στην Ιστορία για την απαγόρευση της δουλείας», http://www.academy.edu.gr/files/01_10_pr_rg.pdf, (έγινε πρόσβαση στις 24 Νοεμβρίου 2020).

¹⁰⁹ Βασίλης Παναγιωτόπουλος, «Η Φιλική Εταιρεία», από το συλλογικό έργο «Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000», 3ος Τόμος, σελ 9-32. Καθώς και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 19, σ. 96-131.

¹¹⁰ Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, «Πρώτον Έτος της Ελευθερίας», από το συλλογικό έργο «Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000», 3ος Τόμος, σ. 53-72. Χριστόφορος Περαιβός, «Απομνημονεύματα Πολεμικά», Τόμος Πρώτος, (Αθήνα: Τυπογραφείο Νικόλαου Κορομηλά, 1836) και Σπυρίδων Τρικούπης, «Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης» πολύτομο, (Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη ABE, 1993).

Επανάστασης (1821-1822) οι μεγάλες δυνάμεις της εποχής τήρησαν αρνητική στάση έναντι αυτής.¹¹¹ Το 1823 όμως, ο νεοδιορισθείς Υπουργός Εξωτερικών της Αγγλίας Τζορτζ Κάνινγκ, θεώρησε ότι ένα ελληνικό κράτος στην περιοχή της νοτιοανατολικής Μεσόγειου θα αποτελούσε χρήσιμο συνεργάτη της Αγγλίας. Στο πλαίσιο αυτό, αναγνώρισε την ελληνική επανάσταση, αναθεωρώντας την πολιτική της χώρας του έναντι των Ελλήνων.¹¹² Η μεταστροφή αυτή της Αγγλίας έδωσε νέα ώθηση στον επαναστατικό αγώνα, που έδειχνε να βαλτώνει από την επέμβαση του αιγυπτιακού στρατού στην Ελλάδα.

Ταυτόχρονα με την ένοπλη επανάσταση, στην Ευρώπη αλλά και στην Αμερική, αναπτύχθηκε ένα κίνημα συμπαράστασης προς τους Έλληνες, ο οποίος καλείται φιλελληνισμός.¹¹³ Καθώς η πνευματική προετοιμασία της Επανάστασης, είχε καλλιεργηθεί σε συνάφεια με τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό και τις ιδέες που γέννησε η Αμερικανική Επανάσταση, δημιουργήθηκε μια αίσθηση «υποχρέωσης», στους Ευρωπαίους κυρίως, αλλά και σε ορισμένους Αμερικάνους να στηρίζουν την κοιτίδα του δικού τους πολιτισμού.¹¹⁴ Η συμπάθεια και η γοητεία που είχαν προκαλέσει οι ελληνικές επιτυχίες, αλλά και ο αποτροπιασμός από τις βιαιότητες των Οθωμανών προς τους άμαχους Έλληνες φούντωσαν το Φιλελληνισμό.¹¹⁵

Μετά το 1826, η Αγγλία, η Ρωσία και η Γαλλία φάνηκαν έτοιμες να επιλύσουν το ελληνικό ζήτημα και πράγματι αυτό αποφασίστηκε με τη Συνθήκη του Λονδίνου στις 6 Ιουλίου 1827, στην οποία προβλέφθηκε η ίδρυση αυτόνομου ελληνικού κράτους. Η μη αποδοχή από τον σουλτάνο της νέας πραγματικότητας αντιμετωπίστηκε με την ένοπλη πλέον επέμβαση αυτών στη ναυμαχία του Ναβαρίνου.¹¹⁶ Την ίδια χρονιά, κυβερνήτης της Ελλάδας εκλέχθηκε ο Ιωάννης Καποδίστριας, όπου ερχόμενος αρχές

¹¹¹ Γιάννης Γιαννόπουλος, «Η Διπλωματία», από το συλλογικό έργο «Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000», 3ος Τόμος, σ. 247-266.

¹¹² Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 20, σ.124-134.

¹¹³ Λουκία Φυλία, «Ο Φιλελληνισμός», από το συλλογικό έργο «Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000», 3ος Τόμος, σ. 267-288.

¹¹⁴ Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, «Ελληνική Επανάσταση: Εθνική Στρατηγική και Ευρωπαϊκή Πολιτική», διάλεξη στη Σχολή Εθνικής Άμυνας, 14 Οκτωβρίου 2020.

¹¹⁵ Στην Καταστροφή της Χίου, στις 30 Μαρτίου του 1822, 20.000 περίπου Έλληνες σφαγιάστηκαν ή εξανδραποδίστηκαν από τους Οθωμανούς, χωρίς σοβαρό λόγο. Αξιοσημείωτη και η γενναιότητα και η αυτοθυσία που επέδειξαν οι Έλληνες κατά την Έξοδο του Μεσολογγίου, στις 10 Απριλίου του 1826, αγωνιζόμενοι μέχρις εσχάτων εναντίον του κατακτητή. Βλέπε και Σπύρος Τρικούπης, «Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως», Έκδοσις Δευτέρα, Τόμος Γ', σ.309-356, Ιωάννης Μακρυγιάννης, «Απομνημονεύματα» στο Βλαχογιάννη Ιωάννου (επιμ.), Αρχαία της Νεωτέρας Ελληνικής Ιστορίας, Τόμος Δεύτερος, (Αθήνα: Τυπογραφείο Σ. Κ. Βλαστού, 1907), σελ.470 και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 19, σελ.119-120, 124-125.

¹¹⁶ Στις 8 Οκτωβρίου 1827, οι στόλοι της Αγγλίας, της Ρωσίας και της Γαλλίας συνέτριψαν τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο και επιτάχυναν τις εξελίξεις. Βλέπε και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 20, σ.183.

του 1828 στο Ναύπλιο, έκρινε πως θα έπρεπε να αντιμετωπιστούν τα επείγοντα ζητήματα της χώρας.¹¹⁷ Η τάση της Ρωσίας να κερδίσει όλα τα οφέλη από τη διευθέτηση του ελληνικού θέματος, οδήγησε την Αγγλία και τη Γαλλία να προτείνουν την ίδρυση ανεξάρτητου ελληνικού κράτους. Ως αποτέλεσμα, η Αγγλία, η Γαλλία και η Ρωσία, στις 22 Ιανουαρίου 1830 (π.η.), υπέγραψαν το Πρωτόκολλο της Ανεξαρτησίας, που αποτέλεσε την επίσημη διεθνής διπλωματική πράξη αναγνώρισης της Ελλάδας ως κυρίαρχο και ανεξάρτητο κράτος.¹¹⁸

Ιδιαίτερη ήταν και η συμβολή των Ελλήνων «εμποροκαπεταναίων» στην επανάσταση, με το συνεχή ανεφοδιασμό των επαναστατημένων περιοχών μέσω των εμπορικών πλοίων που διέθεταν αλλά και την παρεμπόδιση αποστολής ενισχύσεων της Πύλης προς τα οθωμανικά στρατεύματα που μάχονταν.¹¹⁹ Ως γνήσιοι απόγονοι του Θεμιστοκλή, του Κίμωνα και του Νικηφόρου Φωκά, άνδρες και γυναίκες караβοκύρηδες μετατράπηκαν σε ατρόμητους ναυμάχους και πυρπολητές.¹²⁰

2.1.4.2. Από τον Καποδίστρια στους Βαλκανικούς Πολέμους. Μετά την ανακήρυξη του ανεξάρτητου Ελληνικού Κράτους, σφυρηλατήθηκε η ιδέα πως για αναπτυχθεί η χώρα, προϋπόθεση ήταν η διεύρυνση των συνόρων, ώστε να περιληφθούν οι ελληνικοί πληθυσμοί που βρίσκονταν ακόμη υπό την οθωμανική κυριαρχία. Πρώτος ο Ιωάννης Κωλέττης, το 1844, χρησιμοποίησε τον όρο Μεγάλη Ιδέα.¹²¹ Μετά την απομάκρυνση του Όθωνα, βασιλιάς των Ελλήνων αναγορεύθηκε ο 18χρονος Δανός πρίγκιπας Γεώργιος (1863),¹²² στον οποίο η Αγγλία προσέφερε τα Επτάνησα, τα οποία ενσωματώθηκαν στην Ελλάδα το 1864.¹²³ Αργότερα μετά το συνέδριο του Βερολίνου

¹¹⁷ Χρήστος Λούκος, «Κυβερνήτης Καποδίστριας», από το συλλογικό έργο «Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000», 3ος Τόμος, σ 185-216.

¹¹⁸ Τα σύνορα του κράτους αυτού έφθαναν στη γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού κόλπου, όπως φαίνεται και στην Εικόνα 8 στο Παράρτημα «Β». Βλέπε και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 21, σελ.168.

¹¹⁹ Οι δεξιότητες φάνηκαν κυρίως στις τακτικές χρησιμοποίησης πυρπολικών τα οποία αποτέλεσαν το βασικότερο όπλο των Ελλήνων θαλασσομάχων. Βλέπε και Παλούμπης Ιωάννης, «Ελλήνων Πλόες», σ.165-169.

¹²⁰ Ο αγώνας Ελλήνων σαν τους Ψαριανούς Δημήτριο Παπανικολή και Κωνσταντίνο Κανάρη, τον ΥδραίΟ Ανδρέα Μιαούλη αλλά και τόσων άλλων, καθώς και των ατρόμητων ηρωίδων όπως της Σπετσιώτισας Λασκαρίνας Μπουμπουλίνας και της Μυκονιάτισσας Μαντώ Μαυρογένους θα εμπνέει τις επόμενες γενιές της ναυτοσύνης της χώρας

¹²¹ Πρέπει να τονιστεί ότι καθώς η Μεγάλη Ιδέα αφορούσε και την ενσωμάτωση των αλυτρώτων κυρίως γύρω από το Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο (Κύπρος) περιοχών, υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική και εξηγείται η παραδοσιακή συμμαχία με, την κυρίαρχη ναυτική δύναμη της εποχής, την Αγγλία. Βλέπε και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 21, σ.222.

¹²² Το πλήρες όνομά του ήταν Γουλιέλμος-Γεώργιος Γκλύξμπουργκ.

¹²³ Νίκος Καραπιδάκης, «Ιόνια Νησιά 1815-1864», από το συλλογικό έργο «Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000», 4ος Τόμος, σελ 265-284 και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 22, σ.245.

το 1878, ενσωματώθηκε στο ελληνικό κράτος η Θεσσαλία (πλην Ελασσόνας) και η επαρχία της Άρτας (1881).¹²⁴ Προς το τέλος του 19ου αιώνα, οι Βούλγαροι, θέλοντας να προσαρτήσουν τη Μακεδονία, ασκούσαν τρομοκρατία στους ελληνικούς πληθυσμούς. Οι Έλληνες αντέδρασαν, οργανώνοντας ένοπλες ομάδες με τη στήριξη της ελληνικής κυβέρνησης, ενώ ταυτόχρονα, πολλοί αξιωματικοί του Ελληνικού Στρατού, όπως ο Παύλος Μελάς, στάλθηκαν στην περιοχή για να ηγηθούν του ένοπλου αγώνα, που ονομάστηκε Μακεδονικός Αγώνας (1904-1908).¹²⁵ Το 1909 εκδηλώθηκε στο Γουδί κίνημα αξιωματικών, οι οποίοι ζητούσαν την αναδιοργάνωση του στρατού και του κρατικού μηχανισμού.¹²⁶ Για το λόγο αυτό μάλιστα εκλήθη ως σύμβουλος ο Ελευθέριος Βενιζέλος,¹²⁷ που διαβλέποντας τους μελλοντικούς αγώνες στους οποίους θα έμπαινε το έθνος, οργάνωσε το στρατό και το στόλο.¹²⁸

Η επικράτηση των Νεότουρκων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία κατέστησε φανερό ότι συνεπαγόταν διώξεις εναντίον των αλλοεθνών πληθυσμών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Σε αυτή τη κρίσιμη στιγμή, η Ελλάδα είχε την τύχη να έχει πρωθυπουργό τον Ελευθέριο Βενιζέλο, πολιτικό με μεγάλη διορατικότητα και ως αρχηγό του Ελληνικού Στρατού το διάδοχο του βασιλικού θρόνου Κωνσταντίνο.¹²⁹ Στις 26 Οκτωβρίου 1912, ο Ελληνικός Στρατός απελευθέρωσε τη Θεσσαλονίκη και στις 21 Φεβρουάριου 1913 τα Γιάννενα. Στη θάλασσα ο Ναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης με ναυαρχίδα του στόλου το θωρηκτό «Αβέρωφ», απελευθέρωσε θριαμβευτικά όλα τα νησιά του κεντρικού και βορειοανατολικού Αιγαίου¹³⁰ και με αυτό τον τρόπο, τερματίστηκε ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος. Καθώς όμως οι Βούλγαροι δεν έμειναν ικανοποιημένοι με τα εδάφη που κέρδισαν, επιτέθηκαν τον Ιούνιο του 1913 κατά των πρώην συμμάχων τους, Ελλήνων και Σέρβων, ξεσπώντας έτσι ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος. Οι Βούλγαροι ηττήθηκαν κατά κράτος και οι Βαλκανικοί

¹²⁴ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 23, σ.200.

¹²⁵ Όπως ονομάστηκε ο αγώνας για την προστασία των Ελλήνων της Μακεδονίας από τον εκβουλγαρισμό, τερματίστηκε το 1908 με την Επανάσταση των Νεότουρκων. Βλέπε και Βασίλης Κ. Γούναρης, «Μακεδονία 1871-1909», από το συλλογικό έργο «Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000», 5ος Τόμος, σ. 261-284 και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 24, σ.66-70.

¹²⁶ Γιώργος Μαυρογορδάτος, «Οι Πολιτικές Εξελίξεις, Από το Γουδί ως τη Μικρασιατική Καταστροφή», από το συλλογικό έργο «Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000», 6ος Τόμος, σ. 9-30 και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 24, σ. 94-98.

¹²⁷ Ο οποίος είχε διακριθεί στην πολιτική ζωή της Κρήτης και ο οποίος λίγους μήνες αργότερα (1910) ανέλαβε πρωθυπουργός της χώρας.

¹²⁸ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 24, σ.105.

¹²⁹ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 24, σ.106.

¹³⁰ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 24, σ.110.

Πόλεμοι τερματίστηκαν με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου.¹³¹ Η Ελλάδα επανάκτησε το μεγαλύτερο μέρος της Μακεδονίας, τη Νότια Ήπειρο, αρκετά νησιά στο Βόρειο και Ανατολικό Αιγαίο,¹³² αλλά και την Κρήτη. Με τους Βαλκανικούς Πολέμους, διπλασιάστηκαν τα εδάφη και ο πληθυσμός της Ελλάδας, ενώ ήλθε πιο κοντά στο στόχο ολοκλήρωσης της Μεγάλης Ιδέας.

2.1.4.3. Η Ελλάδα από τους Παγκόσμιους Πολέμους στο Σήμερα

2.1.4.3.1. Η Ελλάδα στον Α΄ ΠΠ. Το 1914, άρχισε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος,¹³³ όπου ο Ελευθέριος Βενιζέλος υποστήριξε την είσοδο της Ελλάδας στον πόλεμο υπέρ της Αντάντ.¹³⁴ Από την άλλη πλευρά, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος θεωρούσε ότι η Ελλάδα όφειλε να παραμείνει ουδέτερη, για να διατηρήσει τα κεκτημένα των Βαλκανικών Πολέμων.¹³⁵ Το 1917,¹³⁶ ο Βενιζέλος βλέποντας τις στρατιωτικές δυνάμεις της Βουλγαρίας να έχουν εισβάλει στην Ανατολική Μακεδονία και να επιδίδονται σε βιαιότητες κατά του ελληνικού πληθυσμού, βγήκε στον πόλεμο εναντίον στη Γερμανία και τους συμμάχους της (Βουλγαρία). Η επιτυχημένη επιστράτευση και κινητοποίηση της Ελλάδας απέφερε 250.000 επιστράτους (10 Μεραρχίες), οι οποίοι τέθηκαν στη διάθεση των συμμαχικών δυνάμεων της Αντάντ στο «Μακεδονικό Μέτωπο». Η συμμετοχή, των Ελληνικών αυτών δυνάμεων υπήρξε καθοριστική στη διάσπαση του Μακεδονικού Μετώπου και στην επικράτηση της Αντάντ.¹³⁷ Η συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο δεν ήταν μόνο καθοριστική στην τελική νίκη των συμμάχων, αλλά έδωσε τη δυνατότητα να απελευθερωθούν οι περισσότερες από τις

¹³¹ Στις 28 Ιουλίου 1913. Βλέπε και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 24, σ.128.

¹³² Νησιά, όπως η Λέσβος, Λήμνος, Θάσος, Σαμοθράκη, Χίος, Σάμος και η Ικαρία.

¹³³ Σβολόπουλος Κ.: Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1900-1945, Τόμος Α΄, (Αθήνα: Εστία, 1992).

¹³⁴ Ο Βενιζέλος είχε την άποψη πως η Αντάντ θα κέρδιζε τελικά τον πόλεμο, και για αυτό το λόγο θεωρούσε ότι συμπράττοντας η Ελλάδα με τους νικητές, θα είχε τη δυνατότητα να ικανοποιήσει τις αλτρωτικές βλέψεις της για την απελευθέρωση εκατομμυρίων Ελλήνων που ζούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

¹³⁵ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 24, σ.135.

¹³⁶ Η διαφωνία Βενιζέλου-Κωνσταντίνου όμως διχάσε τον ελληνικό λαό, αναγκάζοντας τελικά τον Βενιζέλο, που είχε αναγκαστεί από το βασιλιά δύο φορές να παραιτηθεί, να σχηματίσει επαναστατική κυβέρνηση στη Θεσσαλονίκη (Σεπτέμβριος 1916). Βλέπε και Γιώργος Μαργαρίτης, «Η Εμπόλεμη Ελλάδα», από το συλλογικό έργο «Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000», 6ος Τόμος, σ. 74-80.

¹³⁷ Σπύρος Μπελεγράτης, Αντγος ε.α. Προέδρος ΔΣ ΣΕΕΘΑ, «Η Γεωστρατηγική Διάσταση της Ελληνικής Συμμετοχής στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», Περιοδικό Εθνικές Επάλξεις, Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2018, σ.34-38.

περιοχές που απέμεναν εκτός εθνικού κράτους,¹³⁸ ικανοποιώντας σε μεγάλο βαθμό τις ελληνικές προσδοκίες.¹³⁹

2.1.4.3.2. Μικρασιατική Εκστρατεία – Μεσοπόλεμος. Μετά το Συνέδριο Ειρήνης στο Παρίσι, η προάσπιση των ελληνικών συμφερόντων έγινε φανερό ότι θα ήταν πολύ δύσκολη υπόθεση,¹⁴⁰ σε ότι αφορά στην ολοκλήρωση της Μεγάλης Ιδέας. Στις αρχές του 1919,¹⁴¹ ο Βενιζέλος επιδίωξε και εξασφάλισε,¹⁴² τη συμμαχική εντολή για κατάληψη της Σμύρνης και της επαρχίας του Αϊδινίου.¹⁴³ Τελικά, η επέκταση των επιχειρήσεων εκ μέρους της Ελλάδας στα ενδότερα της Μικράς Ασίας και η αλλαγή των γεωπολιτικών ισορροπιών και συμμαχιών στην περιοχή, σε συνδυασμό με την ήττα της Ελλάδας στο στρατιωτικό πεδίο που ακολούθησε, οδήγησαν στην ουσιαστική διάλυση της νικήτριας συμμαχίας του Α΄ ΠΠ και στην υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης το 1923. Μετά το πέρας του Α΄ ΠΠ και έως τις αρχές του Β΄ ΠΠ (1918-1939), η Ελλάδα είχε να αντιμετωπίσει σοβαρά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, με σημαντικότερο όλων το προσφυγικό, που προέκυψε από την αποτυχία της μικρασιατικής εκστρατείας.¹⁴⁴ Ιδιαίτερα σημαντική την περίοδο εκείνη ήταν η εκδήλωση μιας αυθόρμητης εξέγερσης των Ελλήνων Κυπρίων, τον Οκτώβριο του 1931,¹⁴⁵ η οποία κατεστάλη από τους Βρετανούς, μη έχοντας και την υποστήριξη της κυβέρνησης του Ελευθέριου Βενιζέλου.¹⁴⁶

2.1.4.3.3. Συμμετοχή στο Β΄ ΠΠ – Ανάσχεση Φασισμού. Η Ιταλία, από την επομένη της Συνθήκης της Λωζάννης, θεωρούσε ότι η άσχημη θέση στην οποία είχε περιέλθει

¹³⁸ Κώστας Κωστής, «Τα κακομαθημένα παιδιά της ιστορίας. Η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους, 18ος-21ος αιώνας» νέα συμπληρωμένη έκδοση, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2018), σ. 552-590.

¹³⁹ Με τη συνθήκη στις Σέβρες, στις 10 Αυγούστου 1920, παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα η Δυτική Θράκη (την οποία οι Σύμμαχοι είχαν αποσπάσει από τη Βουλγαρία με τη Συνθήκη του Νεϊγύ, 27 Νοεμβρίου 1919), η Ανατολική Θράκη πλην της περιοχής της Κωνσταντινούπολης και η περιοχή της Σμύρνης στη Μικρά Ασία, ενώ παράλληλα αναγνωρίστηκε η ελληνική κυριαρχία στα νησιά του Αιγαίου, πλην των Δωδεκανήσων, που παρέμειναν υπό ιταλική κυριαρχία. Βλέπε και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 24, σ.144-145.

¹⁴⁰ Οι εθνικές διεκδικήσεις της Ελλάδας, αποσκοπούσαν στην ολοκλήρωση της Μεγάλης Ιδέας.

¹⁴¹ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 24, σελ.140.

¹⁴² Ο Βενιζέλος για την ενίσχυση της διαπραγματευτικής ικανότητας της χώρας προσέφερε στη διάθεση των συμμάχων της (Γαλλίας και Αγγλίας) ένα Σώμα Στρατού, με σκοπό πολεμήσει κατά των Μπολσεβίκων στην Ουκρανία.

¹⁴³ Γιώργος Γιαννακόπουλος, «Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία», από το συλλογικό έργο «Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000», 6ος Τόμος, σελ 83-89.

¹⁴⁴ Πολλές χιλιάδες πρόσφυγες είχαν ανάγκη από στέγη και δουλειά. Οι περισσότεροι εγκαταστάθηκαν στη Μακεδονία, στη Θράκη και στις μεγάλες πόλεις (Αθήνα, Πειραιά, Θεσσαλονίκη), σε συνοικίες που χτίστηκαν για να θυμίζουν τις χαμένες πατρίδες τους όπως η Νέα Ιωνία, η Νέα Σμύρνη, η Νέα Μηχανιώνα, η Νέα Πέραμος κ.ά.

¹⁴⁵ Πέτρος Παπαπολυβίου, «Κύπρος 1922-1940», από το συλλογικό έργο «Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000», 7ος Τόμος, σ. 297-308.

¹⁴⁶ Από το 1925 η Κύπρος αποτελούσε επίσημα Βρετανική αποικία, η οποία και επέβαλε ένα αυταρχικό καθεστώς, που διατηρήθηκε ως τον Β΄ ΠΠ.

η Ελλάδα την καθιστούσε το εύκολο εμπόδιο που θα έπρεπε να περάσει προκειμένου να εξασφαλίσει τον έλεγχο της Ανατολικής Μεσογείου.¹⁴⁷ Στο πλαίσιο αυτό όμως η Ελλάδα, το 1940,¹⁴⁸ επιδεικνύοντας αυτοσυγκράτηση, τήρησε τους κανόνες της ουδετερότητας. Η πολιτική αυτή ωστόσο δεν αρκούσε. Στις πρώτες πρωινές ώρες της 28ης Οκτωβρίου 1940,¹⁴⁹ η Ιταλία, παρακάμπτοντας τις επιφυλάξεις της Γερμανίας, απαίτησε από την Ελλάδα την εκχώρηση της κυριαρχίας της.¹⁵⁰ Ο Ιωάννης Μεταξάς αρνήθηκε την ντροπιαστική αξίωση αποφασίζοντας εκ μέρους όλων των Ελλήνων ότι η Ελλάδα θα υπεράσπιζε τα κυρίαρχα εδάφη της. Το «ΟΧΙ» του Έλληνα πρωθυπουργού υιοθετήθηκε σχεδόν αμέσως από όλους τους Έλληνες, οι οποίοι έσπευσαν με ενθουσιασμό στο μέτωπο αντιστεκόμενοι με κάθε μέσο στον εισβολέα. Πράγματι, ο Ελληνικός Στρατός από τις πρώτες μέρες του πολέμου πέτυχε την ανακοπή της προέλασης των ιταλικών στρατευμάτων στην Ήπειρο.

Την ίδια στιγμή που μαίνονταν οι επιχειρήσεις στο αλβανικό μέτωπο, ο Χίτλερ είχε συλλάβει στο μυαλό του το σχέδιο εισβολής στη Σοβιετική Ένωση.¹⁵¹ Για την εφαρμογή του σχεδίου όμως αυτού και με σκοπό να εξασφαλίσει τα νώτα του, έπρεπε να εξουδετερώσει κάθε αντίσταση στη βαλκανική χερσόνησο και στο Αιγαίο Πέλαγος. Στο πλαίσιο αυτό, στις 6 Απριλίου 1941,¹⁵² επιτέθηκε στην Ελλάδα και παρότι η άμυνα που προέβλεπαν οι Έλληνες μαχητές στη «Γραμμή των Οχυρών» ήταν ισχυρή, τα νικηφόρα στρατεύματα του αλβανικού μετώπου δεν μπόρεσαν να αμυνθούν επί δυο Θεάτρων Επιχειρήσεων.¹⁵³ Ως αποτέλεσμα, η Ελληνική Κυβέρνηση, καθώς και ο Βασιλιάς Γεώργιος Β΄ μετακινήθηκαν στην Κρήτη, αποφασίζοντας να αμυνθούν από κοινού με τους Βρετανούς εκεί.¹⁵⁴ Η κατάληψη τελικά της Κρήτης από τους Γερμανούς δεν ήρθε για αυτούς αναίμακτα, καθώς οι Κρήτες σε συνδυασμό με τα απομεινάρια του Ελληνικού Στρατού και με μικρές σχετικά δυνάμεις των συμμάχων αντιστάθηκαν με πείσμα, κερδίζοντας τον απαραίτητο χρόνο που ήταν απαραίτητος για την

¹⁴⁷ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 25, σ.12.

¹⁴⁸ Είχαν προηγηθεί τον Απρίλιο του 1939 η κατάληψη της Αλβανίας και ο άνανδρος τορπιλισμός του «ΕΛΛΗ» στην Τήνο τον Δεκαπενταύγουστο του 1940.

¹⁴⁹ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 25, σ.46-70.

¹⁵⁰ Γιώργος Μαργαρίτης, «Ο Πόλεμος 1940-41», από το συλλογικό έργο «Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000», 8ος Τόμος, σ. 9-18.

¹⁵¹ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 25, σ.72.

¹⁵² Γιώργος Μαργαρίτης, «Ο Πόλεμος 1940-41», από το συλλογικό έργο «Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000», 8ος Τόμος, σ. 19-32.

¹⁵³ Η ταχεία συνθηκολόγηση της Γιουγκοσλαβίας, η ανεπαρκής συμβολή των συμμάχων και η υπεροχή των στρατευμάτων εισβολής σε οργάνωση και σε οπτικά μέσα ήταν τέτοια που δεν απέτρεψε την κατάρρευση και την κατάληψη της Αθήνας στις 27 Απριλίου 1941.

¹⁵⁴ Σκοπός της κατάληψης της Κρήτης ήταν η χρησιμοποίηση της ως βάση για την προστασία των θαλάσσιων μεταφορών.

καθυστέρηση των γερμανικών σχεδίων.¹⁵⁵

Η εξόριστη πλέον ελληνική κυβέρνηση,¹⁵⁶ θα υπερασπίζονταν, με όσα μέσα διέθετε, τα εθνικά συμφέροντα.¹⁵⁷ Στο πλαίσιο αυτό, συγκροτήθηκαν αξιόμαχα ένοπλα σώματα με σκοπό τη συνέχιση του πόλεμου στην Ανατολικής Μεσόγειο και στην Βόρεια Αφρική. Ιδιαίτερης αξίας ήταν η συμμετοχή των σωμάτων αυτών στις μάχες του Ελ Αλαμείν, του Ρίμινι, ενώ άξια μνείας ήταν οι επιχειρήσεις του Ιερού Λόχου και του ναυτικού στο Αιγαίο καθώς και η ενεργή παρουσία της πολεμικής αεροπορίας.¹⁵⁸ Ταυτόχρονα, αναπτύχθηκε ένα ισχυρό κίνημα Εθνικής Αντίστασης στην κατεχόμενη Ελλάδα, το οποίο με την ανατίναξη της γέφυρας στο Γοργοπόταμο, κατέδειξε την άρνηση του ελληνικού λαού να αποδεχθεί την τριπλή εχθρική κατοχή και την κατάφορη παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών του.

Η νίκη των Ελλήνων εναντίον της φασιστικής Ιταλίας, σε μια περίοδο που οι περισσότερες χώρες στην Ευρώπη είχαν υποταχθεί στον Άξονα, αντιμετωπίστηκε ως νίκη των ελεύθερων λαών εναντία στο φασισμό και το ναζισμό. Η νίκη αυτή των Ελλήνων στην Πίνδο, είχε και στρατηγική αξία καθώς εμπόδισε την εδραίωση του Άξονα στην Ανατολική Μεσόγειο και την Μέση Ανατολή. Από την άλλη πλευρά, εξίσου σημαντική ήταν και η αντίσταση στην γερμανική προέλαση την άνοιξη του 1941. Η επέμβαση στα Βαλκάνια ανάγκασε τον Χίτλερ να καθυστερήσει την επιχείρηση (Μπαρμπαρόσα) εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης,¹⁵⁹ γεγονός κομβικό στην αποτυχία της εκστρατείας αυτής και κατ' επέκταση στην έκβαση του πολέμου. Επιπρόσθετα, πουθενά στην Ευρώπη η αντίσταση δεν ήταν τόσο καθολική σε σχέση με τον πληθυσμό της χώρας, έχοντας τόσο περιορισμένο αριθμό συνεργατών του κατακτητή.¹⁶⁰ Ένα άλλο στοιχείο, που δεν έχει αναδειχθεί ιδιαίτερα, είναι ο ανθρωπισμός που επέδειξε ο ελληνικός λαός, μαζί με θεσμούς και αρχές της ελληνικής

¹⁵⁵ Κώστας Κωστής, «Τα Κακομαθημένα Παιδιά της Ιστορίας» σ. 653-657.

¹⁵⁶ Μετά την κατάληψη του εθνικού εδάφους και την επιβολή της εχθρικής κατοχής από τους συμμάχους του Άξονα, Γερμανούς, Ιταλούς και Βουλγάρους, η ελληνική κυβέρνηση μετέφερε την έδρα της στο Κάιρο αρχικά, στη Νότια Αφρική στη συνέχεια και τελικά στο Λονδίνο. Βλέπε και Ραιμόν Καρτιέ, «Η Ιστορία του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου», (Αθήνα, Πάπυρος).

¹⁵⁷ Προτάσσοντας τη διεκδίκηση των αλύτρωτων εδαφών της Δωδεκανήσου, της Βόρειας Ηπείρου και, διακριτικά έναντι της συμμάχου Μ. Βρετανίας, της Κύπρου.

¹⁵⁸ Σαράντος Ι. Καργάκος, «Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, η Ελλάς ανάμεσα στις συμπληγάδες», 2ος τόμος, Αθήνα: Περί Τεχνών (2017), σ. 395-430.

¹⁵⁹ Από τα μέσα Μαΐου που είχε προγραμματισθεί, έγινε στις 22 Ιουνίου 1941. Βλέπε και Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος 25, σ.72.

¹⁶⁰ Πράγματι, μόνοι οι Έλληνες, μεταξύ των κατακτημένων λαών της Ευρώπης, κατόρθωσαν, αντιδρώντας μαζικά, να μη συμμετάσχουν στην εκστρατεία κατά της Σοβιετικής Ένωσης, πληρώνοντας βέβαια το βαρύ τίμημα με εκτελέσεις, βασανισμούς και φυλακίσεις. Βλέπε και Σαράντος Ι. Καργάκος, «Β' Παγκόσμιος Πόλεμος», σ. 10.

κοινωνίας, απέναντι στα θύματα του ολοκαυτώματος.¹⁶¹ Βαρύς ήταν επίσης και ο φόρος αίματος που πλήρωσε η Ελλάδα αντιστεκόμενη στο ναζισμό και στο φασισμό. Η Ελλάδα υπολογίζεται ότι είχε συνολικά περίπου 500.000 ανθρώπους νεκρούς στον Β΄ΠΠ.¹⁶² Πάρα πολύ σημαντική ήταν και η συνεισφορά της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας, καθώς από τα 583 πλοία που είχε στην έναρξη του πολέμου, 434 χάθηκαν στα βάθη της θάλασσας.¹⁶³ Πάνω από όλα όμως, ο βαρύς φόρος αίματος που κατέβαλε η Ελλάδα, είχε ως αποτέλεσμα να της αποδοθούν πλέον από την Ιταλία, τα Δωδεκάνησα και οι παρακείμενες νησίδες, με βάση την Συνθήκη Ειρήνης του Παρισιού που υπογράφηκε στις 10 Φεβρουαρίου του 1947, ολοκληρώνοντας κατά το μεγαλύτερο μέρος το όραμα της αποκατάστασης του νεότερου ελληνικού κράτους στα φυσικά του σύνορα.¹⁶⁴

2.1.4.3.4. Ελλάδα στον Ψυχρό Πόλεμο. Ο Ψυχρός Πόλεμος για την Ελλάδα ξεκίνησε με την έναρξη του εμφυλίου πολέμου,¹⁶⁵ που θεωρήθηκε διεθνώς ως η πρώτη ένοπλη αναμέτρηση εν μέσω Ψυχρού Πολέμου, η οποία ήταν μάλιστα επιτυχής για τη χώρα και για δυνάμεις του ΝΑΤΟ. Ταυτόχρονα με τη διεξαγωγή των πολεμικών επιχειρήσεων, στόχος ήταν η οικονομική ανασυγκρότηση (μέσου του Σχεδίου Μάρσαλ) ώστε να μπορέσει η Ελλάδα να εισέλθει σε φάση ανάπτυξης στις αρχές της δεκαετίας του 1950, ο οποίος και επετεύχθη. Ο τερματισμός του εμφυλίου και η συνακόλουθη ειρήνευση και ανάπτυξη κατέστησαν την Ελλάδα υπόδειγμα αγωνιστικότητας και ανάπτυξης στο νέο φιλοδυτικό κόσμο του Ψυχρού Πολέμου. Επιπρόσθετα, με το πέρας του εμφυλίου, η Ελλάδα για πρώτη φορά στην μέχρι τότε ιστορία της διέθετε τόσο ισχυρές Ένοπλες Δυνάμεις,¹⁶⁶ που ήταν ικανές να επιβάλουν

¹⁶¹ Ιδιαίτερα στη νότιο Ελλάδα, ο πληθυσμός ενθαρρυνμένος από τον Αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό, ορισμένους πολιτικούς αρχηγούς και προέδρους διαφόρων οργανώσεων, βοήθησε αρκετούς Εβραίους και ιδιαίτερα παιδιά να κρυφτούν, χορηγώντας σε χιλιάδες από αυτούς Πιστοποιητικά Βάπτισης. Σημαντική ήταν και η βοήθεια της Ελληνικής Αστυνομίας καθώς 1200 περίπου πλαστά δελτία ταυτότητας επέτρεψαν σε Εβραίους να φαίνονται ως Χριστιανοί Ορθόδοξοι, προκειμένου να αποφύγουν τις γερμανικές διώξεις. Βλέπε και Χρήστος Χατζηιωσήφ – Προκόπης Παπασταμάτης, «Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα, Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, Κατοχή – Αντίσταση 1940-1945», Γ΄ Τόμος, Μέρος 1ο, Αθήνα: Βιβλιόραμα (2007), σ.185.

¹⁶² Είναι ενδεικτικό να αναφερθεί και μια άλλη παράμετρος που χαρακτηρίζει την τιμή και την αξιοπρέπεια των Ελλήνων στο Β΄ ΠΠ, όπως μας αναφέρει και ο έγκριτος φιλόλογος, ιστορικός και δημοσιογράφος Σαράντος Καργάκος, ο οποίος επισημαίνει ότι «η Ελλάδα είχε το μεγαλύτερο ποσοστό αυτοκτονιών μετά την είσοδο των Γερμανών στο ελληνικό έδαφος». Βλέπε και Σαράντος Ι. Καργάκος, «Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος», σ. 323.

¹⁶³ Τζερίνα Χαρλαύτη, «Ο Ελληνικός Στόλος. Η ταραγμένη δεκαετία του 1940», από το συλλογικό έργο «Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000», 8ος Τόμος, σ. 283-292.

¹⁶⁴ Βλέπε την Εικόνα 9 στο Παράρτημα «Β», με την εδαφική επέκταση του νεότερου Ελληνικού Κράτους.

¹⁶⁵ Ο οποίος διήρκεσε από το 1946 έως το 1949.

¹⁶⁶ Αριθμούσε περίπου 180.000 άνδρες.

την τάξη τόσο στο εσωτερικό της χώρας, όσο και να παρέχουν υψηλού επιπέδου δυνάμεις στην διάθεση του νέο-ιδρυθέντος NATO. Τα στοιχεία αυτά, καθώς και η σχετικά μικρή αλλά συμβολικά μεγάλη συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο της Κορέας,¹⁶⁷ έδωσαν τη δυνατότητα ένταξης της Ελλάδας στο NATO, η οποία επικυρώθηκε από την Ελληνική βουλή στις 18 Φεβρουαρίου 1952, με τον τότε πρωθυπουργό της χώρας Νικόλαο Πλαστήρα να δηλώνει πως «... όταν η Ελλάς συμμετέχει εις το Ατλαντικό Σύμφωνον μετά των Μεγάλων Δυνάμεων, ...αισθάνεται αυτή ασφαλεστέραν...».¹⁶⁸ Ως αποτέλεσμα, η Ελλάδα, η οποία ήταν μια χώρα καθημαγμένη και αποκαμωμένη από τον πόλεμο, την κατοχή και τον εμφύλιο, κατάφερε να σταθεί στα πόδια της, να επανιδρύσει το κράτος και το στρατό και να καταφέρει να πιαστεί χέρι με χέρι με την κοινωνία των υπόλοιπων ανεπτυγμένων δυτικοευρωπαϊκών χωρών, αποτελώντας παράγοντα σταθερότητας και ασφάλειας στην νοτιοανατολική Μεσόγειο και την Βαλκανική Χερσόνησο.

2.2. Συμμετοχή σε Διεθνείς Οργανισμούς

2.2.1. Η Ελλάδα στο NATO. Η ένταξη της Ελλάδας στο NATO (1952),¹⁶⁹ απετέλεσε την πρώτη διεύρυνση της Συμμαχίας,¹⁷⁰ που συνιστούσε την πρώτη παραδοχή της Συμμαχίας ότι η ασφάλεια της Δυτικής και Κεντρικής Ευρώπης δεν εξαρτάται μόνον από το διατλαντικό δεσμό με τις ΗΠΑ και τον Καναδά, αλλά και από τη σταθερότητα που είναι αναγκαία στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.¹⁷¹ Η σχέση Ελλάδας-NATO διαταράχτηκε το 1974, με την αποχώρηση από το στρατιωτικό σκέλος αυτού. Η αποχώρηση αυτή ήλθε ως επακόλουθο της απροθυμίας της συμμαχίας να αποτρέψει την τουρκική εισβολή στην Κύπρο τον Ιούλιο του 1974, με πρόσχημα τη μη διατάραξη των αμερικανοτουρκικών σχέσεων.¹⁷² Η απόφαση όμως αυτή δεν είχε τα επιθυμητά αποτελέσματα, καθώς το κενό ισχύος που δημιουργήθηκε, στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, καλύφθηκε από την Τουρκία, με την Ελλάδα να πασχίζει

¹⁶⁷ Συμμετείχαν 1263 στρατιωτικοί, με τις απώλειες να ανέρχονται σε 186 νεκρούς και 566 τραυματίες. Επίσης απωλέσθηκαν και 4 αεροσκάφη C-47 Ντακότα.

¹⁶⁸ Σέφης Αναστασάκος, «Ο Πλαστήρας και η εποχή του», τόμος Γ', Αθήνα: Επικαιρότητα (2007), σ. 108-111.

¹⁶⁹ Μια Πολιτική και Στρατιωτική Συμμαχία, North Atlantic Treaty Organization (NATO), https://www.nato.int/nato-welcome/index_el.html, (έγινε πρόσβαση στις 21 Φεβρουαρίου 2021). Το NATO είναι συμμαχία χωρών από την Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική, που αποτελείται από 30 κράτη-μέλη..

¹⁷⁰ Η Ελλάδα εισήλθε ταυτόχρονα με την Τουρκία.

¹⁷¹ Γεώργιος Σαββαΐδης, Πρέσβης ε.τ. (Πρώην Γ.Γ. ΥΠΕΞ), ομιλία στη ΣΕΘΑ 24 Φεβ 17, <http://www.lecourrierdiplomatique.eu/2017/11/to-nato-os-politikostratitiki-simmahia/>, (έγινε πρόσβαση στις 21 Φεβρουαρίου 2021).

¹⁷² Γιάννης Βούλγαρης, Ελληνική Πολιτική Ιστορία: 1950-2004, (Αθήνα: Θεμέλιο, 2011), σ.109-110.

να βγει από την εσωστρέφεια και την καχυποψία έναντι του NATO, που είχε δημιουργηθεί από την επταετή στρατιωτική δικτατορία, την τραγωδία της Κύπρου και την επακόλουθη πολιτική αστάθεια. Τελικά, μετά από τις άοκνες προσπάθειες της κυβέρνησης του Κωνσταντίνου Καραμανλή, επετεύχθη η επαναφορά στο στρατιωτικό σκέλος της Συμμαχίας το 1980.¹⁷³ Στη συνέχεια, η Ελλάδα επανάφερε σταδιακά την αναγκαία περιφερειακή ισορροπία ισχύος, επαναπροσδιορίζοντας το ρόλο της στη συμμαχία, ταυτόχρονα και με το πλεονέκτημα που της προσέδωσε η εισδοχή της στην τότε ΕΟΚ.¹⁷⁴

Η συμμετοχή της Ελλάδας στο NATO κινείται σταθερά στο πλαίσιο εξαγωγής και προώθησης των εθνικών συμφερόντων της μέσω των υπερεθνικών οργανισμών, που αποτελεί το βασικό δόγμα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.¹⁷⁵ Η διαχρονική αντίληψη για τη συμμετοχή της χώρας στους Διεθνείς Οργανισμούς, κινείται στο πλαίσιο «αναζήτησης προμηθευτών ασφαλείας» και την αναγκαιότητα εξισορρόπησης της «εξ' ανατολών απειλής».¹⁷⁶ Επιπρόσθετα, στοχεύει στην εξασφάλιση της σταθερότητας στο υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου, μέσω προβολής του σημαντικού ρόλου της χώρας σε αυτό. Η συμμετοχή στο NATO για την Ελλάδα, είναι γεωστρατηγικά επιβεβλημένη, τόσο στο πλαίσιο αντιμετώπισης προκλήσεων έναντι του εξ ανατολών γείτονα της, όσο και στο πλαίσιο θωράκισης των γενικότερων συμφερόντων της χώρας.¹⁷⁷ Οι νομιμοποιημένες επεμβατικές δράσεις του NATO, σε περιοχές πέριξ της Ανατολικής Μεσογείου,¹⁷⁸ ισχυροποιούν την περιφερειακή της θέση, ενισχύοντας το διπλωματικό κεφάλαιο και αυξάνοντας παράλληλα την αξιοπιστία των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων.¹⁷⁹

Επιπρόσθετα, η συμμετοχή της Ελλάδας στο NATO, σε συνδυασμό με την

¹⁷³ Γιάννης Βούλγαρης, Ελληνική Πολιτική Ιστορία, 2011, σ.114

¹⁷⁴ Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα.

¹⁷⁵ Παναγιώτης Τσάκωνας, «Δομικά Χαρακτηριστικά της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής», στο Ντόκος, Θ. (επιμ.) Λευκή Βίβλος για την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Άμυνα και Ασφάλεια: Προκλήσεις, Ευκαιρίες και Προτάσεις Πολιτικής. (Αθήνα:Ι. Σιδέρης, 2016 [2003]), σ.117.

¹⁷⁶ Η πρακτική αυτή της αναζήτησης συνεργασιών με άλλα κράτη σε στρατηγικό επίπεδο ορίζεται ως εξωτερική εξισορρόπηση. Βλέπε και Ηλίας Κουσκουβέλης, Η., «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις» (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2004) σ.212-215, αλλά και Τσάκωνας 2016, σ.115-116.

¹⁷⁷ Η Ελλάδα, προωθεί εντός του NATO, τις πάγιες ελληνικές θέσεις, όπως αυτές εκφράζονται από το Ελληνικό ΥΠΕΞ, <https://www.mfa.gr/brussels/monimi-antiprosopeia-nato/ellada-sto-nato/> (έγινε πρόσβαση στις 21 Φεβρουαρίου 2021).

¹⁷⁸ Ιδιαίτερη αξία έχει και η συμμετοχή σε πραγματικές επιχειρήσεις, όπως η επιχείρηση «SEA GUARDIAN», ως επιχείρηση θαλάσσιας Ασφάλειας (Maritime Security Operation-MSO).

¹⁷⁹ Θάνος Ντόκος, «Ελλάδα και NATO: Πιθανά οφέλη από τη συμμετοχή της Ελλάδος στη συμμαχία», στο Ντόκος, Θ. (επιμ.) Λευκή Βίβλος για την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Άμυνα και Ασφάλεια: Προκλήσεις, Ευκαιρίες και Προτάσεις Πολιτικής. (Αθήνα: Ι. Σιδέρης 2016)., σ.180

παροχή σε αυτό των κρίσιμων για τη συμμαχία εγκαταστάσεων κυρίως στην Κρήτη,¹⁸⁰ συμβάλουν στη διατήρηση της σταθερότητας στην ευαίσθητη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Ταυτόχρονα, αποτελούν το αντίβαρο και την εναλλακτική στις εγκαταστάσεις του NATO στην Τουρκία, η οποία τα τελευταία χρόνια ακροβατεί στις σχέσεις της με το NATO και τους επίσημους συμμάχους της.¹⁸¹ Στόχος, η αναβάθμιση της ισχύς της Αμυντικής Πολιτικής της χώρας σε μεγάλο βαθμό και η προαγωγή της συνεργασίας και της σταθερότητας στις σχέσεις μας με τους λοιπούς συμμάχους μας στο NATO.

2.2.2. Η Ελλάδα ως Μέλος της ΕΕ. Η Ελλάδα βρέθηκε τη δεκαετία του 1950 να προσπαθεί να ξεπεράσει τις πληγές του εμφύλιου και να ανορθώσει την ελληνική οικονομία έπειτα από μια δεκαετία αναταραχών. Στη προσπάθεια αυτή και έχοντας την υποστήριξη της αμερικανικής οικονομικής βοήθειας, κυρίως μέσα από το Σχέδιο Μάρσαλ,¹⁸² οι οικονομικοί δείκτες της ανέκαμψαν. Οι προσπάθειες οικονομικής συνεργασίας στην Ευρώπη κυρίως μέσα από την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ), θεωρήθηκαν, από τον τότε νεαρό πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Καραμανλή, ως μια ευκαιρία που η Ελλάδα δε έπρεπε να αγνοήσει. Η Ελλάδα τελικά ήταν η πρώτη χώρα, εκτός των ιδρυτικών μελών της Ε.Ο.Κ, που πέτυχε την υπογραφή Συμφωνίας Σύνδεσης το 1961, με πρόβλεψη για πλήρη ένταξη στο μέλλον. Η σύνδεση προσέφερε στην Ελλάδα πολλαπλά πολιτικά και οικονομικά οφέλη. Προσέδιδε εξισορρόπηση στην αμερικανική επιρροή, θέτοντας τις βάσεις για την ενσωμάτωση στο δυτικοευρωπαϊκό πολιτικό και οικονομικό σύστημα και συμβάλλοντας έμμεσα στην κατοχύρωση της ασφάλειας.

Το 1967, ωστόσο, η συμφωνία «πάγωσε» εξαιτίας της στρατιωτικής δικτατορίας. Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 1974, η συνέχιση της ευρωπαϊκής προοπτικής και η ενσωμάτωση στον σκληρό πυρήνα της Ευρώπης, αναζωπυρώθηκε. Έτσι, η αρχική Συμφωνία Σύνδεσης ενεργοποιήθηκε ξανά, με στόχο

¹⁸⁰ Όπως η αεροναυτική βάση της Σούδας και το Πεδίο Βολής Κρήτης (NATO Missile Firing Installation - NAMFI) που αποτελεί το μοναδικό πεδίο βολής στην Ευρώπη, στο οποίο πραγματοποιούνται πάσης φύσεως τακτικές βολές, δίνοντας τη δυνατότητα στις ασκούμενες μονάδες να αναπτυχθούν και να εκπαιδευτούν σύμφωνα με την αποστολή τους, εκτελώντας πραγματικές βολές. Βλέπε και <https://www.namfi.gr/language/el/>, (έγινε πρόσβαση στις 21 Φεβρουαρίου 2021). Αλλά και το Κέντρο Ναυτικής Αποτροπής (KENAP) (NATO Maritime Interdiction Operational Training Centre-NMIOTC).

¹⁸¹ Βλέπε αγορά S400, σχέσεις με Ρωσία κ.λπ..

¹⁸² Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, «Ένα σχέδιο διαφορετικό από τα άλλα. Το Σχέδιο Μάρσαλ: Ανασυγκρότηση και Μεταρρύθμιση», Περιοδικό «Ιστορία», τεύχος 531 (Σεπτέμβριος 2012), σ.8-11, αλλά και Konstantina E. Botsiou, , «New Policies, Old Politics: American Concept of Reform in Marshall Plan Greece», Journal of Modern Greek Studies, 27(2), (2009), σ. 209-240.

όμως την ενσωμάτωση της χώρας ως πλήρες μέλος στην Ε.Ο.Κ, γεγονός που τελικά επιτεύχθηκε με την προσχώρηση το 1981 ως πλήρες μέλος της Ε.Ο.Κ.¹⁸³

Στην πορεία, η Ελλάδα στάθηκε σταθερά υπέρ της διεύρυνσης της μετέπειτα ΕΕ, πρωτοστατώντας στην ένταξη των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης.¹⁸⁴ Η μεγαλύτερη επιτυχία της Ελλάδας από την παρουσία της στην ΕΕ αποτέλεσε το γεγονός ότι υπό την προεδρία της, επιτεύχθηκε η μεγαλύτερη διεύρυνση στη μέχρι τώρα πορεία της ΕΕ (2003), μεταξύ των οποίων και η Κύπρος.¹⁸⁵ Η παρουσία της Κύπρου στην ΕΕ, σήμαινε ότι η Κύπρος δεν θα είχε πλέον ως άμεσο σύμμαχο μόνο την Ελλάδα, αλλά και την ΕΕ.¹⁸⁶

Η Ελλάδα σήμερα αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στο ρόλο της ΕΕ τόσο στη διαδικασία διαχείρισης κρίσεων, όσο και στην εδραίωση της σταθερότητας και της ειρήνης στο ευρύτερο διεθνές πολιτικό περιβάλλον, με ιδιαίτερη έμφαση στην Ανατολική Μεσόγειο. Η κεντρική θέση της Ελλάδας για εμβάθυνση της ενοποίησης προσβλέπει σε μία ισχυρή Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ), που θα λειτουργεί ως συλλογικό σύστημα ασφάλειας.¹⁸⁷ Η αρχή της κοινοτικής αλληλεγγύης, η ρήτρα αμοιβαίας συνδρομής, αλλά και η διασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας της ΕΕ μέσω των κοινών εξωτερικών συνόρων της, περιλαμβάνονται στις κύριες και αταλάντευτες στοχεύσεις της Ελλάδας, στον τομέα της κοινής αμυντικής πολιτικής. Η αξία αυτών των στοχεύσεων φάνηκε ξεκάθαρα στην Κρίση των Ιμίων το 1996.¹⁸⁸

Η Ελλάδα προσδοκά οφέλη επίσης από την ενεργοποίηση των προβλέψεων της Συνθήκης περί Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας (PESCO) της ΕΕ στον τομέα της

¹⁸³ Ελληνική Δημοκρατία – Υπουργείο Εξωτερικών, Η πορεία της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, 29 Δεκεμβρίου 2020, <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/i-poreia-tis-elladas-stin-europaiiki-enosi.html>, (έγινε πρόσβαση στις 22 Φεβρουαρίου 2021).

¹⁸⁴ Ελληνική Δημοκρατία – Υπουργείο Εξωτερικών, Η πορεία της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, 29 Δεκεμβρίου 2020, <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/i-poreia-tis-elladas-stin-europaiiki-enosi.html>, (έγινε πρόσβαση στις 22 Φεβρουαρίου 2021).

¹⁸⁵ Η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ αποτέλεσε μείζον επίτευγμα, διότι η Κύπρος εντάχθηκε σε ένα παγκόσμιας ισχύος οργανισμό, το οποίο λειτουργεί στη βάση του Διεθνούς Δικαίου. Συνολικά, 10 νέα κράτη μέλη εισήλθαν στους κόλπους της ΕΕ.

¹⁸⁶ Νίκος Κοτζιάς, «Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας στον 21ο αιώνα, σ.308.

¹⁸⁷ Ιωακείμης Π.Κ., «Η θέση της Ελλάδας στο Διεθνές, Ευρωπαϊκό και Περιφερειακό Σύστημα», (Αθήνα: Θεμέλιο, 2007), σ.159.

¹⁸⁸ Η θέση της ΕΕ απέναντι στην Τουρκία και στη σχέση με τη Χώρα μας, έγινε ξεκάθαρη από τη στάση που τήρησε μετά τα γεγονότα των Ιμίων, καθώς στις 15 Φεβρουαρίου 1996 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υιοθέτησε ψήφισμα στο οποίο μεταξύ άλλων ανέφερε ότι «υπάρχει σοβαρή ανησυχία από την παραβίαση των κυριαρχικών δικαιωμάτων ενός κράτους μέλους της ΕΕ από την Τουρκία και από την αύξηση της έντασης στο Αιγαίο» επισημαίνοντας ότι «τα ελληνικά σύνορα είναι επίσης και τα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ.», EU Resolution on the Provocative Actions and Contestation of Sovereign Rights by Turkey against a Member State of the Union, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3e42184c-fc8b-450c-af50-a5f091145a3d/language-en>, (έγινε πρόσβαση στις 22 Φεβρουαρίου 2021).

ασφάλειας και της άμυνας.¹⁸⁹ Παράλληλα, μέσω συμμετοχής σε συνεργατικά προγράμματα έρευνας, τεχνολογίας και ανάπτυξης δυνατοτήτων, επιδιώκεται η απορρόφηση κονδυλίων,¹⁹⁰ για την ανάπτυξη της ελληνικής αμυντικής βιομηχανίας, με παράλληλες οικονομίες κλίμακας στους εξοπλισμούς των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων.¹⁹¹

Ένας άλλος τομέας που η παρουσία της Ελλάδας στην ΕΕ παρουσιάζει ιδιαίτερη αξία είναι και η λεγόμενη «Νότια Διάσταση» της «Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας» (ΕΠΓ).¹⁹² Η Ελλάδα, λόγω της μοναδικής θέσης της, διαθέτει την πολιτική βούληση αλλά και την ικανότητα να αναλάβει ηγετικό ρόλο στην περιοχή. Για το σκοπό αυτό και αξιοποιώντας όλα τα εργαλεία που της παρέχει η ΕΠΓ, υποστηρίζει σταθερά τις μεσογειακές χώρες να συνεχίσουν τις προσπάθειές τους, με σκοπό την εδραίωση των δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων και της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης τους,¹⁹³ που θα εδραιώσει την Ελλάδα ως πυλώνα σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή.

2.3. Σχέσεις Ελλάδας με Κράτη της Ανατολικής Μεσογείου

2.3.1. Σχέσεις Ελλάδας – Κύπρου. Οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου είναι κάτι περισσότερο από αδελφικές καθώς η ελληνικότητα της νήσου είναι αδιαμφισβήτητη.¹⁹⁴ Ως επακόλουθο, οι σχέσεις ανάμεσα στις δυο χώρες από την αρχαιότητα ήταν ήδη πολύ στενές. Οι Έλληνες της Κύπρου και οι Έλληνες στην Ελλάδα μοιράζονται κοινή εθνικότητα, κληρονομιά, γλώσσα και θρησκεία που αποδεικνύουν τις αδελφικές σχέσεις μεταξύ τους. Από την αρχαιότητα και συγκεκριμένα γύρω στα 1200 π.χ. όταν και έγινε η πρώτη εγκατάσταση αρχαιοελληνικών φυλών στο νησί, μέχρι και σήμερα, η πλειοψηφία των κατοίκων είναι

¹⁸⁹ Η PESCO, πέραν της δημιουργίας Ολοκληρωμένης Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ένωσης και της ενίσχυσης της στρατηγικής αυτονομίας της ΕΕ ή της δημιουργίας οικονομιών κλίμακας για την ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία, έχει τη δυναμική να αποτελέσει παράγοντα συγκλίσεων σε μια ΕΕ που ταλανίζεται από από φυγόκεντρες τάσεις. Η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία αυτή κινείται στο πλαίσιο της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ), ήτοι στη διαχείριση κρίσεων εκτός των συνόρων της ΕΕ προς προστασία της.

¹⁹⁰ Του υπό σύσταση Ευρωπαϊκού Ταμείου Άμυνας.

¹⁹¹ Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, Η Ελλάδα και η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία ΕΕ στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας, <http://www.gdreads.mod.mil.gr/index.php/el/> (έγινε πρόσβαση στις 23 Φεβρουαρίου 2021).

¹⁹² Η Νότια Διάσταση εστιάζει στις σχέσεις της ΕΕ με 10 μεσογειακές χώρες-εταίρους όπως την Αίγυπτο, Ισραήλ, Συρία, Τυνησία, Μαρόκο, Αλγερία, Ιορδανία, Λίβανο, Λιβύη και την Παλαιστινιακή Αρχή.

¹⁹³ Ελληνική Δημοκρατία – Υπουργείο Εξωτερικών, Εξωτερικές Σχέσεις - Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, 29 Αυγούστου 2018, <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/exoterikes-skhseseis-europaike-politike-geitonias.html>, (έγινε πρόσβαση στις 23 Φεβρουαρίου 2021).

¹⁹⁴ Τόσο από τα προφανή όμοια χαρακτηριστικά της γλώσσας και της παράδοσης, όσο και από τις αδιάσειστες ιστορικές μαρτυρίες.

Έλληνες. Είναι αξιοθαύμαστο δε το γεγονός ότι η ελληνικότητα του νησιού παρέμεινε σταθερά μέσα στους αιώνες, παρά τη σημαντική απόσταση που χώριζε την Κύπρο από την ηπειρωτική Ελλάδα και παρόλη την πλειάδα ξένων κατακτητών που πέρασαν από το νησί. Οι αδελφοί Κύπριοι όχι μόνο δεν έχασαν την ελληνική τους ταυτότητα, αλλά μετείχαν ενεργά σε όλους τους αγώνες του έθνους.

Στη σύγχρονη εποχή, οι διμερείς σχέσεις είναι εξαιρετικές, αντανακλούν την αδελφοσύνη των δυο λαών και αναπτύσσονται σε όλους τους τομείς, ιδιαίτερα στον πολιτικό, στον πολιτιστικό, στο στρατιωτικό και εσχάτως και στον ενεργειακό τομέα. Σε πολιτικό επίπεδο, οι επαφές είναι στενές και πολυεπίπεδες μεταξύ των πολιτικών ηγεσιών των δύο χωρών και αποσκοπούν στον συντονισμό των ενεργειών και δράσεων, κυρίως στο Κυπριακό ζήτημα, αλλά και σε περιφερειακά ζητήματα ή θέματα της ΕΕ. Στο πολιτιστικό επίπεδο, οι διμερείς σχέσεις, χαρακτηρίζονται από την αγαστή συνεργασία σε πολιτισμικά θέματα που αναδεικνύεται από την αμοιβαία διεξαγωγή καλλιτεχνικών εκδηλώσεων.¹⁹⁵ Στο στρατιωτικό τομέα, πέρα από την Ελληνική Δύναμη Κύπρου (ΕΛΔΥΚ) που έχει αναπτυχθεί από το 1960 στην Κύπρο, υπάρχει ισχυρή συνεργασία μεταξύ των δυο επιτελείων τόσο με την εκπαίδευση Κύπριων στις ελληνικές στρατιωτικές σχολές, όσο και με τη διεξαγωγή κοινών ασκήσεων. Ταυτόχρονα, ιδιαίτερης σημασίας είναι οι τριμερείς συνεργασίες που θεσμοθετήθηκαν από κοινού με την Ελλάδα, από το 2014, που αφορούν στην άμεση και ευρύτερη περιοχή. Απώτερος στόχος αυτών, ήταν η αντιμετώπιση των προκλήσεων της περιοχής και η προώθηση ενός ειρηνικού μέλλοντος, στο πλαίσιο σταθερότητας και ευημερίας.¹⁹⁶ Το παραπάνω πλαίσιο επιβεβαιώθηκε και στην τριμερή συνάντηση κορυφής Ελλάδας – Κύπρου – Αιγύπτου, στις 08 Οκτ 2019 στο Κάιρο,¹⁹⁷ όπου εξετάστηκε η επιτευχθείσα πρόοδος στην άμυνα και την ασφάλεια, την ενέργεια, τον τουρισμό αλλά και στην προστασία του περιβάλλοντος. Τέλος, στον ενεργειακό τομέα η Κύπρος συμμετέχει στην ενεργειακή συνεργασία που προωθεί εντατικά η Ελλάδα με τις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου όπως η Αίγυπτος και το Ισραήλ, έχοντας ως κεντρικό πυλώνα τον άξονα Ελλάδος-Κύπρου.¹⁹⁸ Στο πλαίσιο αυτό κινήθηκε η

¹⁹⁵ Ελληνική Δημοκρατία-Υπουργείο Εξωτερικών, Διμερείς Σχέσεις – Κύπρος, <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/kypros/>, (έγινε πρόσβαση στις 04 Μαρτίου 2021).

¹⁹⁶ Κυπριακή Δημοκρατία-Υπουργείο Εξωτερικών, Μηχανισμοί Τριμερούς Συνεργασίας, <https://mfa.gov.cy/el/themes/>, (έγινε πρόσβαση στις 04 Μαρτίου 2021)

¹⁹⁷ Με τη συμμετοχή του Προέδρου της Δημοκρατίας Νίκου Αναστασιάδη, του Προέδρου της Αιγύπτου Αμπντέλ Φατάχ αλ Σίσι και του Πρωθυπουργού της Ελλάδας Κυριάκου Μητσοτάκη

¹⁹⁸ Ελληνική Δημοκρατία-Υπουργείο Εξωτερικών, Διμερείς Σχέσεις – Κύπρος, <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/kypros/>, (έγινε πρόσβαση στις 04 Μαρτίου 2021).

τριμερής συνάντηση κορυφής Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ, στις 02 Ιαν 2020,¹⁹⁹ όπου υπογράφηκε η Διακρατική Συμφωνία για την κατασκευή του αγωγού EastMed και τονίστηκε ότι τίθενται οι βάσεις για την περαιτέρω συνεργασία με τα λοιπά κράτη της Ανατολικής Μεσογείου και της μέσης Ανατολής.

Συνοψίζοντας, οι σχέσεις Ελλάδας-Κύπρου είναι άριστες και αντανακλούν την αδελφοσύνη των δύο κοινωνιών. Οι δυο χώρες συνεργάζονται πλήρως, με κυριότερο θέμα την εύρεση τρόπου τερματισμού της τουρκικής προκλητικότητας, μέσα από διαπραγματεύσεις που θα οδηγήσουν στην ειρηνική επίλυση του Κυπριακού, σε αντίθεση με την Τουρκία.²⁰⁰ Τόσο η Ελλάδα, όσο και η Κύπρος αποτελούν χώρες υποδείγματα σταθερότητας και προαγωγής της ειρηνικής συνύπαρξης των λαών, όντας και οι δυο διαχρονικά υπέρ μιας βιώσιμης λύσης στο Κυπριακό μέσα από τον ειρηνικό διάλογο, που θα στηρίζεται στα ψηφίσματα των ΗΕ, στη βάση των αρχών της ΕΕ αλλά και του Διεθνούς Δικαίου.

2.3.2. Σχέσεις Ελλάδας – Ισραήλ. Οι σχέσεις της Ελλάδας με το Ισραήλ δεν έχουν μεγάλη ιστορία, καθώς το κράτος του Ισραήλ ιδρύθηκε μόλις το 1948.²⁰¹ Η Ελλάδα το αναγνώρισε «de facto» και όχι «de jure», δηλαδή ως υπαρκτή πραγματικότητα αλλά όχι όμως ως κράτος υπό την διεθνή νομική έννοια.²⁰² Μέχρι το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, οι σχέσεις Ελλάδος και Ισραήλ βρίσκονταν σε ύφεση και στασιμότητα, κυρίως λόγω της φιλοαραβικής στάσης της Ελλάδας και στις στενές σχέσεις Ισραήλ – Τουρκίας²⁰³. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου οδήγησε στην αναθεώρηση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στη Μ. Ανατολή και στις 21 Μαΐου 1990, η Ελλάδα αναγνώρισε «de jure» το κράτος του Ισραήλ, 42 χρόνια μετά την ίδρυσή του. Οι διπλωματικές σχέσεις αποκαταστάθηκαν πλήρως και έκτοτε υπήρξαν ικανοποιητικές, πλην όμως επισκιάζονταν και από τις πολύ καλές σχέσεις του Ισραήλ με την Τουρκία, κυρίως στον

¹⁹⁹ Ο πρωθυπουργός Κυριάκος Μητσοτάκης είχε συνάντηση με τον Ισραηλινό ομόλογό του Βενιαμίν Νετανιάχου και τον πρόεδρο της Κύπρου Νίκο Αναστασιάδη στο Ζάππειο Μέγαρο.

²⁰⁰ Από την αντίθετη πλευρά, η Τουρκία κινείται σε ένα αναθεωρητικό πλαίσιο, έχοντας παραβιάσει βασικές αρχές διεθνούς δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των νόμιμων πολιτών της Κυπριακής Δημοκρατίας.

²⁰¹ Από τον Μπεν Γκουριόν (1886-1973), στις 14 Μαΐου του 1948.

²⁰² Δημοσθένης Κωνσταντίνου, Πρέσβυς ε.τ., «Η αναγνώριση του Ισραήλ από την χώρα μας», *Imfognomon*, 17 Απριλίου 2020, https://infognomonpolitics.gr/2020/04/blog-post_1852-5, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).

²⁰³ Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Δημήτρης Κωμοδρόμος, «Οι προοπτικές της στρατηγικής συνεργασίας Ελλάδας, Κύπρου και Ισραήλ», Αθήνα 2014, σ. 8.

αμυντικό τομέα.²⁰⁴ Οι σχέσεις με το Ισραήλ μπήκαν σε ένα νέο πλαίσιο, το 2005,²⁰⁵ στο πλαίσιο του «Μεσογειακού Διαλόγου»,²⁰⁶ και πήραν μια τελείως θετική κατεύθυνση το Φεβρουάριο του 2010 μετά από συνάντηση των δύο τότε πρωθυπουργών Νετανιάχου και Παπανδρέου²⁰⁷. Αυτή η προσπάθεια βελτίωσης των διμερών σχέσεων, η οποία σχεδιάστηκε ως αντιστάθμισμα στην τότε ευρεία συνεργασία Ισραήλ και Τουρκίας, αποτέλεσε ένα μέσο ενίσχυσης της θέσης της Ελλάδας στην ευρύτερη περιοχή της νοτιοανατολικής Μεσογείου,²⁰⁸ ενισχυόμενη τελικά και από την απαρχή ψύχρανης των τουρκο-ισραηλινών σχέσεων, με αφορμή την επέμβαση ισραηλινών ειδικών δυνάμεων στο τουρκικών συμφερόντων πλοίο Mavi Marmara, στις 31 Μαΐου 2010.²⁰⁹

Στην παρούσα περίοδο, η εμβάθυνση των διμερών σχέσεων στηρίζεται στις εξαιρετικές προοπτικές επωφελούς συνεργασίας σε πολλούς τομείς.²¹⁰ Το χαρακτηριστικό αυτής της πολύπλευρης συνεργασίας προσβλέπει στην ανάπτυξη και τη σταθερότητα στην Ανατολική Μεσόγειο, η οποία δε θα αποκλείει κανέναν και δε θα στρέφεται εναντίον οιασδήποτε. Αξιοσημείωτη εξέλιξη στις διμερείς ελληνο-ισραηλινές σχέσεις υπήρξε η απόφαση της Ελλάδος το 2011,²¹¹ να επιτρέψει την

²⁰⁴ Η Ελλάδα εκτίμησε ότι η αιφνιδιαστική συμφωνία Τουρκίας - Ισραήλ απειλούσε τα στρατηγικά της συμφέροντα στην περιοχή καθόσον θα αναβάθμιζε το ρόλο της Τουρκίας στην ευρύτερη περιοχή της Ν.Α. Μεσογείου ως ρυθμιστή των εξελίξεων, ενώ θα προκαλούσε σημαντική ποιοτική αναβάθμιση του τουρκικού στρατού και των δυνατοτήτων παραγωγής της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας καθόσον οι περισσότερες συμφωνίες πώλησης ισραηλινού εξοπλισμού συνοδεύονταν με συμφωνίες συμπαραγωγής.

²⁰⁵ Όπου είχαμε τη διεξαγωγή της στρατιωτικής άσκησης «DOLPHIN 2005» με συμμετοχή, Ελλήνων, Ισραηλινών και Αράβων.

²⁰⁶ Ο «Μεσογειακός Διάλογος» είναι φόρουμ του NATO που ξεκίνησε να λειτουργεί το 1994. Σ' αυτό συμμετέχουν 7 μη NATOϊκές χώρες της Μεσογείου: η Αλγερία, η Αίγυπτος, η Ιορδανία, η Μαυριτανία, το Μαρόκο, η Τυνησία και το Ισραήλ. Σκοπός του φόρουμ είναι η συμβολή στην περιφερειακή ασφάλεια και σταθερότητα, η επίτευξη καλύτερης αμοιβαίας κατανόησης και η εξάλειψη τυχόν λανθασμένων εντυπώσεων για το NATO από πλευρά των χωρών του Διαλόγου. Βλέπε και Ζυγγιρίδης Ιωάννης, «Στρατηγικές σχέσεις της Ελλάδας με το Ισραήλ από το τέλος του ψυχρού πολέμου μέχρι και σήμερα», Σχολή Εθνικής Άμυνας, Ιούνιος 2019, σ. 14.

²⁰⁷ Η συνάντησή τους πραγματοποιήθηκε στο εστιατόριο «Πούσκιν» στη Μόσχα. Ο Νετανιάχου εκμεταλλεύτηκε την τυχαία συνάντησή τους για να μιλήσει με τον Έλληνα πρωθυπουργό για το Τουρκικό εξτρεμισμό εναντίον του Ισραήλ. Τον Ιούλιο 2010, ο Έλληνας πρωθυπουργός επισκέφθηκε την Ιερουσαλήμ (ήταν η πρώτη επίσημη επίσκεψη Έλληνα πρωθυπουργού στο Ισραήλ σε 30 χρόνια). Λίγες εβδομάδες αργότερα, στις 16 Αυγ 2010, ο Νετανιάχου ανταπέδωσε την επίσκεψη θέτοντας πλέον και επίσημα τις βάσεις της Ελληνοϊσραηλινής φιλίας, της συνεργασίας σε πολλούς τομείς και της στρατηγικής συμμαχίας μεταξύ των δύο κρατών.

²⁰⁸ Σχολή Εθνικής Άμυνας, Ζυγγιρίδης Ιωάννης, «Στρατηγικές σχέσεις της Ελλάδας με το Ισραήλ από το τέλος του ψυχρού πολέμου μέχρι και σήμερα», Ιούνιος 2019, σελ. 15.

²⁰⁹ Γαβριήλ Χαρίτος, «Τουρκία – Ισραήλ, δέκα χρόνια μετά το Μαβί Μαρμαρά», https://www.huffingtonpost.gr/entry/toerkia-israel-deka-chronia-meta-to-mavi-marmara_gr_5ee33ad7c5b609f241c94cf5, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).

²¹⁰ Οι τομείς αυτοί αφορούν στην οικονομία, άμυνα, εμπόριο, τουρισμός, επενδύσεις, τεχνολογίας, ενέργειας, περιβάλλοντος, αγροτικής ανάπτυξης, ναυτιλίας και εκπαίδευσης.

²¹¹ Με βάση το Νόμο 4018/2011.

ανάκτηση της ελληνικής ιθαγένειας στους επιζήσαντες του Ολοκαυτώματος και στους απογόνους αυτών, γεγονός που αποτέλεσε μια χειρονομία μεγάλης συμβολικής αξίας.

Διερευνώντας τους επιμέρους τομείς των ελληνο-ισραηλινών σχέσεων μπορούμε να αναφέρουμε ότι, σε πολιτικό επίπεδο, η εξαιρετική συνεργασία Ελλάδας και Ισραήλ επιστεγάζεται θεσμικά με το Ανώτατο Υπουργικό Συμβούλιο Συνεργασίας που προάγει ειδικά προγραμματάτα συνεργασίας.²¹² Στον ενεργειακό τομέα, έχουμε την αναπτυξη της ενεργειακής συνεργασίας με το Ισραήλ σε διμερές αλλά και σε τριμερές επίπεδο με τη συμμετοχή της Κύπρου, όπως αποτυπώθηκε και από την συμφωνία κατασκευής του αγωγού φυσικού αερίου EastMed, στις 02 ιανουαρίου 2020. Η συμφωνία αυτή σηματοδοτεί ουσιαστικά την έμπρακτη απόρριψη του παράνομου Τουρκολιβυκού Μνημονίου.²¹³ Στο τριμερές αυτό πλαίσιο, η Ελλάδα, το Ισραήλ και η Κύπρος εκφράζουν συνεχώς την ισχυρή βουλησή τους για προαγωγή της συνεργασίας σε όλα τα επίπεδα.²¹⁴ Στον τομέα του πολιτισμού επισημαίνεται ιδιαίτερα το συνεχές ενδιαφέρον της Ελλάδας για το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων που αποτελεί το σύνδεσμο των Ελληνορθόδοξων Χριστιανών με τους Άγιους Τόπους. Η αυξημένη αλληλεπίδραση μεταξύ των δυο χωρών εκφάνεται και στον τομέα του τουρισμού καθώς πέρα από τη σταθερή προτίμηση ελλήνων τουριστών στους Αγίους Τόπους, η Ελλάδα αποτέλεσε τον δημοφιλέστερο προορισμό των ισραηλινών για το έτος 2019, καθώς περισσότεροι από 700.000 Ισραηλινοί τουρίστες επισκέφτηκαν ελληνικούς προορισμούς.²¹⁵ Στον τομέα της στρατιωτικής συνεργασίας, οι δυο χώρες συνεργάζονται πλέον στενά τόσο σε επιχειρησιακό επίπεδο, με τη πραγματοποίηση ετησίως των αεροναυτικών ασκήσεων «NOBLE DINA»,²¹⁶ καθώς και των υψηλού επιπέδου αεροπορικών ασκήσεων «HNIOXOS»,²¹⁷ όσο και στο τεχνολογικό και

²¹² Ελληνική Δημοκρατία – Υπουργείο Εξωτερικών, πολιτικές σχέσεις-Ισραήλ, <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/israel/>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).

²¹³ Λουκιανός Λυρίτσας, «Λόγος και αντίλογος για τον EastMed», DW.com, 02 Ιανουαρίου 2020, <https://www.dw.com/el/>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).

²¹⁴ Αυτό επιβεβαιώθηκε στην 6^η Τριμερή Σύνοδο Κορυφής στις 20 Μαρτίου 2019, με τη συμμετοχή του πρώην ΥΠΕΞ των ΗΠΑ, του κ. Πομπέο. Βλέπε και Ελληνική Δημοκρατία – Υπουργείο Εξωτερικών, πολιτικές σχέσεις-Ισραήλ, <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/israel/>, (έγινε πρόσβαση στις 04 Μαρτίου 2021).

²¹⁵ «Η Ελλάδα πρώτος σε προτίμηση προορισμός Ισραηλινών τουριστών», 14 Φεβρουαρίου 2019, [iefimerida.gr](https://www.iefimerida.gr/news/478883/i-ellada-protos-se-protimisi-proorismos-israilinon-toyriston), <https://www.iefimerida.gr/news/478883/i-ellada-protos-se-protimisi-proorismos-israilinon-toyriston>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).

²¹⁶ Πολεμικό Ναυτικό, «Συμμετοχή του ΠΝ στην πολυεθνική Άσκηση NOBLE DINA 2019», 19 Απριλίου 2019, <https://www.hellenicnavy.gr/el/enimerosi/deltia-typou/item/11800-symmetoxi-tou-polemikoy-naftikoy-stin-polyethniki-askisi-noble-dina-2019.html>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021) και «Κύπρος: Ολοκληρώθηκε η πολυεθνική αεροναυτική άσκηση «NOBLE DINA-2021», Euronews.gr, 13 Μαρτίου 2021, <https://gr.euronews.com/2021/03/13/polietniki-asiksi-stin-kipro>, (έγινε πρόσβαση στις 15 Μαρτίου 2021).

²¹⁷ Πολεμική Αεροπορία - Κέντρο Αεροπορικής Τακτικής (KEAT), Άσκηση «Ηνίοχος», <https://www.haf.gr/structure/ata/keat/iniochos/>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).

βιομηχανικό-εξοπλιστικό επίπεδο. Στο πλαίσιο αυτό είχαμε την εξαγορά της Ελληνικής Βιομηχανίας Οχημάτων (ΕΛΒΟ) από ισραηλινή εταιρεία, που ολοκληρώθηκε στις 12 Φεβρουαρίου 2021,²¹⁸ την υπογραφή σύμβασης μεταξύ της Ελλάδας και της ισραηλινής εταιρίας ELBIT για τη δημιουργία διεθνούς αεροπορικού εκπαιδευτικού κέντρου στην Καλαμάτα, επ' ωφελείας της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας,²¹⁹ ενώ χαρακτηριστική είναι και η εκμίσθωση ισραηλινών συστημάτων UAV (Unmanned Aerial System) τύπου HERON, κυρίως για ναυτική επιτήρηση.²²⁰

Συνοψίζοντας, οι διμερείς σχέσεις βρίσκονται σε ανοδική τροχιά, που δύσκολα μπορεί να ανακοπεί, καθώς εκτιμάται και από τις δυο πλευρές η σταθερότητα που προσφέρεται εκατέρωθεν στον τομέα της ασφάλειας αλλά και της πολιτισμικής προσέγγισης, με τον παράλληλα αμοιβαίο σεβασμό των θρησκευτικών πεποιθήσεων, στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Απαιτείται επομένως να συνεχιστεί με αμείωτη ένταση η προσέγγιση αυτή, ώστε να σφυρηλατηθεί σε τέτοιο βαθμό που να μη επηρεάζεται από πιθανή βελτίωση των σχέσεων του Ισραήλ με την Τουρκία.

2.3.3. Σχέσεις Ελλάδας – Αιγύπτου. Οι σχέσεις της Ελλάδος με την Αίγυπτο έχουν ισχυρό ιστορικό υπόβαθρο, ως αποτέλεσμα της μακραίωνης συνύπαρξης στον χώρο της Ανατολικής Μεσογείου. Πέρα από τη συνεχή εμπορική, οικονομική και πολιτιστική αλληλεπίδραση που χρονολογείται από την εποχή του Μινωικού πολιτισμού²²¹ και συνεχίστηκε με την παρουσία του Μ. Αλεξάνδρου στην Αίγυπτο και την ίδρυση της Αλεξάνδρειας,²²² οι διμερείς σχέσεις εδραιώθηκαν και από την μετέπειτα μακραίωνη παρουσία του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας,²²³ αλλά και της ύπαρξης ελληνικών κοινοτήτων στην Αίγυπτο.²²⁴

Στην παρούσα περίοδο οι διμερείς σχέσεις είναι εξαιρετικές.²²⁵ Η Αίγυπτος για

²¹⁸ «Με 21% το ελληνικό Δημόσιο στη νέα ΕΛΒΟ», «Η Καθημερινή», 13 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.kathimerini.gr/economy/561263011/me-21-to-elliniko-dimosio-sti-nea-elvo/>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).

²¹⁹ Βασίλης Νέδος, «Συμφωνία μαμούθ με το Ισραήλ για την Καλαμάτα», «Η Καθημερινή», 06 Ιανουαρίου 2021, <https://www.kathimerini.gr/politics/561217684/symfonia-mamoyth-me-to-israil-gia-tin-kalamata/>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).

²²⁰ Anna Ahronheim, «Greece to lease Heron drones from Israel for maritime surveillance», The Jerusalem Post, 06 May 2020, <https://www.jpost.com/israel-news/greece-to-lease-heron-drone-from-israel-for-maritime-surveillance-627065>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).

²²¹ Συλλογικό Έργο, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος Α, (Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών 1978), σ. 193.

²²² Νίκος Ψυρούκης, Αραβικός Κόσμος και Ελληνισμός, (Λευκωσία, 1992), σ.37.

²²³ Το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας αποτελεί μείζονα θεσμό ελληνικού ενδιαφέροντος, στο οποίο υπάγεται πνευματικά όλη η αφρικανική ήπειρος, διατηρώντας άριστες σχέσεις με το αιγυπτιακό κράτος.

²²⁴ Βλέπε και Ελληνική Δημοκρατία-Υπουργείο Εξωτερικών, Διμερείς Σχέσεις-Αίγυπτος, <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/egypt/>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).

²²⁵ Η αξιολογη επιχειρηματικότητα σημαντικού αριθμού ελληνικών επιχειρήσεων στην Αίγυπτο καθιστούν τις δυο χώρες στρατηγικούς εταίρους.

την Ελλάδα αποτελεί κομβικό παράγοντα για τις εξελίξεις στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Ανατολικής Μεσογείου, τόσο λόγω της επίδρασης του στρατηγικού της βάρους όσο και λόγω της ιστορίας της. Οι διμερείς σχέσεις κινούνται ανοδικά σε πολλούς και σημαντικούς τομείς (πολιτικό, οικονομικό, αμυντικό, πολιτιστικό) που αποδεικνύεται από τις συχνές συναντήσεις και ανταλλαγές επισκέψεων υπηρεσιακών παραγόντων υψηλού επιπέδου.²²⁶ Οι θέσεις των δύο χωρών είναι συγκλίνουσες και στην αντιμετώπιση των σημαντικότερων ζητημάτων της περιοχής, με κυριότερη την ανασχεση του τουρκικού αναθεωρητισμού. Από την πλευρά της, η Ελλάδα τάσσεται σταθερά υπέρ μιας βιώσιμης και δυνατόν δίκαιης λύσης στο Μεσανατολικό, συμβάλλοντας στη διατήρηση των εξαιρετικών διμερών σχέσεων. Από την άλλη πλευρά έχουμε επίσης τη σταθερή αντιμετώπιση της Αιγύπτου στο Κυπριακό και την υποστήριξη της έναντι των τουρκικών προκλήσεων, που κεφαλαιοποιήθηκε και με την συμφωνία καθορισμού ΑΟΖ μεταξύ των δυο χωρών από το 2003.

Στο πλαίσιο ανάπτυξης ευρύτερων συνεργασιών από το 2013 εγκαινιάστηκε τριμερής συνεργασία μεταξύ Ελλάδας–Αιγύπτου–Κύπρου. Η τριμερής αυτή συνεργασία πλέον έχει εδραιωθεί, όπως αποδεικνύεται και από τα λεγόμενα του Έλληνα πρωθυπουργού που δήλωσε, κατά την επίσκεψη του Αιγύπτου Προέδρου στην Αθήνα στις 11 Νοεμβρίου 2020 πως «η τριμερής συνεργασία είναι θεμέλιο ειρήνης, σταθερότητας και ευημερίας». Από τη δική του πλευρά ο Αιγύπτιος Πρόεδρος αναφέρει πως: «*Η Αίγυπτος θα σταθεί δίπλα και υπέρ της Ελλάδας για... οποιοδήποτε θέμα αφορά στην ασφάλεια της χώρας και στα θαλάσσια σύνορά της*»,²²⁷ επιβεβαιώνοντας και κάνοντας σαφή τη στήριξη προς τη χώρα μας,²²⁸ που είχε ήδη πάρει σάρκα και οστά, με την συνυπογραφή συμφωνίας μερικού καθορισμού θαλάσσιων ζωνών που οδηγούν στην οριοθέτηση Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ).²²⁹ Εκπεφρασμένος κοινός στόχος η περαιτέρω συνεργασία σε όλους τους

²²⁶ Όπως αυτή του πρώην Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας, κ. Παυλόπουλου στο Κάιρο τον Απρίλιο του 2015 και της Αιγύπτου κ. Αλ Σίσι το Δεκέμβριο του 2015 στην Αθήνα (όπως παραπάνω πηγή ΥΠΕΞ).

²²⁷ Δηλώσεις Μητσοτάκη - Αλ Σίσι: Θεμέλιο σταθερότητας η τριμερής Ελλάδας, Αιγύπτου και Κύπρου, 11 Νοεμβρίου 2020, CNN.gr, <https://www.cnn.gr/politiki/story/242271/live-oi-diloseis-mitsotaki-kai-al-sisi>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).

²²⁸ Η συμφωνία Ελλάδας και Αιγύπτου αλλάζει τελείως τα δεδομένα στο πεδίο των ελληνοτουρκικών αλλά και την Ανατολική μεσόγειο και επιβεβαιώνει τις πάγιες ελληνικές θέσεις ότι τα νησιά έχουν ηγήρεια στο καθορισμό των θαλάσσιων ζωνών και κατ'επέκταση κυριαρχικών δικαιωμάτων επί των ζωνών αυτών.

²²⁹ CNN: Συμφωνία Ελλάδας - Αιγύπτου: Αυτό είναι το κείμενο που συνυπέγραψαν Δένδιας – Σούκρι, 07 Αυγ 20, Βλ. <https://www.cnn.gr/politiki/story/230007/symfonia-elladas-aigyptoy-ayto-einai-to-keimeno-poy-synypeg-ra-pan-dendias-soykri> (έγινε πρόσβαση την 20 Νοε 2020). Βλέπε και Εικόνα 10 στο Παράρτημα «Β».

τομείς κοινού ενδιαφέροντος στην Ανατολική Μεσόγειο.

2.3.4. Σχέσεις Ελλάδας – Τουρκίας.

2.3.4.1. Σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας στον 20ο Αιώνα. Μετά το πέρας της Μικρασιατικής Εκστρατείας, η Ελλάδα δεν αντιμετώπιζε πλέον την Οθωμανική Αυτοκρατορία αλλά την νεοϊδρυθείσα το 1923 Τουρκική Δημοκρατία. Οι διμερείς σχέσεις κινήθηκαν πλέον στο πλαίσιο της Συμφωνίας της Λωζάννης όπου καθορίστηκε τόσο το εδαφικό καθεστώς, όσο και το καθεστώς της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης και της ελληνικής μειονότητας στην Τουρκία.²³⁰ Τη δεκαετία του 1930, είχαμε μια διμερή προσέγγιση, με τη συνομολόγηση του Ελληνοτουρκικού Συμφώνου Φιλίας (1930) αλλά και με την εισδοχή και της Τουρκίας στην Κοινωνία Των Εθνών το 1932, κατόπιν της σθεναρής υποστήριξης της τουρκικής υποψηφιότητας εκ μέρους της Ελλάδας. Την περίοδο αυτή είχαμε επίσης τη συνομολόγηση του δεκαετούς «Συμφώνου Εγκάρδιας Συνεννόησης» το 1933, την υπογραφή του «Βαλκανικού Συμφώνου» το 1934 και την υποστήριξη της Ελλάδας στο τουρκικό αίτημα για αποστρατικοποίηση των στενών του Βοσπόρου που επετεύχθη με την υπογραφή της Σύμβασης του Μοντρέ το 1936.²³¹ Μετά τον πόλεμο είχαμε την είσοδο τόσο της Ελλάδας όσο και της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ (Φεβρουάριος 1952) αλλά και την υπογραφή του Συμφώνου Φιλίας και Συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας και Γιουγκοσλαβίας το Φεβρουάριο του 1953 στην Άγκυρα.²³²

Μετά την διεθνοποίηση του Κυπριακού το 1955 από τον Παπάγο και την έναρξη του κυπριακού αγώνα (Επαναστατική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών-ΕΟΚΑ), υπήρξε μια απότομη μεταστροφή στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Η Τουρκία πλέον άρχισε να προβαίνει συνεχώς σε προκλήσεις έναντι του Ελληνισμού και να εκδηλώνει διεκδικήσεις που έρχονται σε αντίθεση με τη διεθνής νομιμότητα. Ως αποτέλεσμα, η ένταση κορυφώθηκε στα «Σεπτεμβριανά» του 1955 στην Κωνσταντινούπολη, αλλά και στην κρίση του 1964 στην Κύπρο που οδήγησε και στην Τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974.²³³ Αλλά και στο εγγύτερο περιβάλλον, η Τουρκία προέβη σε μια σειρά προκλητικών ενεργειών που οδήγησαν σε παραλίγο

²³⁰ Ελληνική Δημοκρατία – Υπουργείο Εξωτερικών, Πολιτικές Σχέσεις, <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/tourkia>, (έγινε πρόσβαση στις 22 Μαρτίου 2021).

²³¹ Άγγελος Μ. Συρίγος, «Ελληνοτουρκικές Σχέσεις», (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σ. 77-83.

²³² Δώρα Γκότα Σμυργιούδη, «Η Συμφωνία της Άγκυρας», «η Καθημερινή», 25 Αυγούστου 2013, https://www.kathimerini.gr/resources/toolip/doc/2019/05/30/1953_02_28.pdf, (έγινε πρόσβαση στις 18 Δεκεμβρίου 2020).

²³³ Άγγελος Μ. Συρίγος, «Ελληνοτουρκικές Σχέσεις», (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σ. 219-232.

ελληνοτουρκική σύγκρουση («Χόρα» το 1976, «Σισμίκ» το 1987, «Κρίση των Ιμίων» το 1996) αλλά και στην επαίσχυντη εκτόξευση απειλής πολέμου (Causus Belli από το 1995) σε περίπτωση που η Ελλάδα προβεί σε ενάσκηση του δικαιώματος επέκτασης των χωρικών υδάτων της σε 12 ν.μ.. Τα τελευταία χρόνια της δεκαετίας του 1990 είχαμε μια στροφή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής προς την Τουρκία, που στράφηκε στην υποστήριξη της ευρωπαϊκής προοπτικής αυτής και του εκδημοκρατισμού, ακολουθώντας τη θεωρία της δημοκρατικής ειρήνης. Ο εκδημοκρατισμός αυτός ενδιέφερε ιδιαίτερα την Ελλάδα, καθώς θα υποβοηθούσε στην πλήρη εξομάλυνση των Ελληνο-Τουρκικών διαφορών. Με την στροφή αυτή της Ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στο Ελσίνκι το 1999, η Ελλάδα προσέβλεπε στην ένταξη της Τουρκίας στη μεγάλη φιλελεύθερη και δημοκρατική οικογένεια της Ευρώπης.²³⁴

2.3.4.2. Σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας τον 21ο Αιώνα. Τα πρώτα χρόνια του 21ου αιώνα υπήρξε μια αισιοδοξία ως προς τη βελτίωση των διμερών σχέσεων, παρά τη συνέχιση του καθεστώτος αμφισβήτησης των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας, μέσω των συνεχών παραβάσεων και παραβιάσεων του εθνικού εναερίου χώρου από τα πολεμικά αεροσκάφη της Τουρκίας. Η αισιοδοξία αυτή βασιζόταν τόσο στη στήριξη της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας, όσο και στην ανάληψη της ηγεσίας της Τουρκίας από τον Ερντογάν, ο οποίος εμφανίζονταν ως ένθερμος υποστηρικτής της προοπτικής αυτής. Σημαντικό όμως ρόλο στην προσπάθεια για συνεργασία και βελτίωση των διμερών σχέσεων έπαιξε και ένα τυχαίο γεγονός, οι καταστροφικοί σεισμοί του 1999 και στις δύο χώρες, που έφεραν πιο κοντά την κοινή γνώμη των δύο χωρών, μέσω της επανομαζόμενης «διπλωματίας των σεισμών». Στο παραπάνω πλαίσιο, η Ελλάδα δρομολόγησε μια διαδικασία ελληνο-τουρκικής προσέγγισης, που σε διμερές επίπεδο θα κινούνταν σε τρεις άξονες:²³⁵

- Στην ανάπτυξη διμερών συνεργασιών σε θέματα «χαμηλής πολιτικής» (οικονομία, εμπόριο, πολιτισμός, τουρισμός, κοινωνία των πολιτών κ.λπ.).
- Στη μείωση της πιθανότητας έντασης και πρόκλησης ατυχήματος σε στρατιωτικό επίπεδο, μέσω υιοθέτησης Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης (Μ.Ο.Ε.).

²³⁴ Καθώς για τον φιλελευθερισμό θεωρείται ότι πουθενά δεν έχει καμφθεί η διεθνής αναρχία και δεν έχει προχωρήσει η θεσμοποίηση της διεθνούς ζωής τόσο πολύ όσο στη σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση, μια Ευρωπαϊκή Τουρκία θα ήταν μια δημοκρατική Τουρκία.

²³⁵ Ελληνική Δημοκρατία – Υπουργείο Εξωτερικών, Διμερείς Σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας, <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/tourkia/>, (έγινε πρόσβαση στις 22 Μαρτίου 2021).

- Στην πραγματοποίηση διερευνητικών επαφών για τη διευθέτηση του ζητήματος οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας, μέσω συμφωνίας.

Στο πλαίσιο αυτό και παρά τη συνεχιζόμενη αμφισβήτηση των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων, δημιουργήθηκε τελικά το Μάιο του 2010 ένας μηχανισμός προώθησης της διμερούς συνεργασίας σε θέματα «χαμηλής πολιτικής», το λεγόμενο Ανώτατο Συμβούλιο Συνεργασίας (ΑΣΣ ή High Level Cooperation Council, HLCC), το οποίο έχει συνεδριάσει μέχρι τώρα τέσσερις φορές (τελευταία το Μάρτιο 2016).²³⁶

2.3.4.3. Τρέχουσες Ελληνοτουρκικές Σχέσεις. Οι παρούσες ελληνο-τουρκικές σχέσεις βρίσκονται σε μια σταθερή κλιμάκωση μετά και από το αποτυχημένο πραξικόπημα στην Τουρκία, στις 15 Ιουλίου 2016, που στοιχειοθετείται με μια έξαρση του αναθεωρητισμού εκ μέρους της Τουρκίας. Η Τουρκία, προσπαθώντας να κλιμακώσει την ένταση δημιούργησε μια σειρά από ζητήματα, που αποσκοπούν στην όξυνση των σχέσεων και στην αλλαγή του θεματολογίου συζήτησης με την Ελλάδα, προκειμένου να έχει τα μεγαλύτερα δυνατά οφέλη. Τα σημεία στα οποία εντοπίζεται αυτός ο αναθεωρητισμός, περιλάμβανε τα παρακάτω:

- Όξυνση της ρητορικής έναντι της Ελλάδας, κάνοντας λόγο από την ανάγκη αναθεώρησης της Συνθήκης της Λοζάνης,²³⁷ μέχρι το ότι η Ελλάδα κατέχει νησιά που δεν της ανήκουν.

- Διακήρυξη του ανυπόστατου ιδεολογήματος περί «Γαλάζιας Πατρίδας» (2018), το οποίο καταπατά ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα.²³⁸

- Την αναίτια σύλληψη δυο Ελλήνων στρατιωτικών στις Καστανιές Έβρου (2018).

- Σύναψη παράνομου Τουρκο-λιβυκού Συμφώνου για οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών (sic) των δυο χωρών κατά παράβαση των προβλέψεων της UNCLOS III (Νοέμβριος 2019).²³⁹

²³⁶ Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Εξωτερικών, <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/eidikotera-keimena/koino-anakoinothen-ellados-tourkias.html>, (έγινε πρόσβαση στις 18 Δεκεμβρίου 2020).

²³⁷ Η οποία βέβαια από το 1955 και το πογκρόμ εναντίον των Ελλήνων της Πόλης έχει καταπατηθεί. Βλέπε και Νεφέλη Λυγερού, «μπαρούτι από Ερντογάν για Λοζάνη, Αιγαίο, και Θράκη», «Πρώτο Θέμα», 7 Δεκεμβρίου 2017, <https://www.protothema.gr/politics/article/738879/barouti-apo-erdogan-gia-lozani-aiгаio-kai-thraki/>, (έγινε πρόσβαση στις 08 Δεκεμβρίου 2020).

²³⁸ «Αυτή είναι η τουρκική Γαλάζια Πατρίδα», Έθνος, 2 Σεπτεμβρίου 2019, https://www.ethnos.gr/politiki/58474_ayti-einai-i-toyrkiki-galazia-patrída-pos-xekinise (έγινε πρόσβαση στις 22 Μαρτίου 2021). Βλέπε και Εικόνα 11 στο Παράρτημα «B».

²³⁹ Βασίλης Νέδος, «Μνημόνιο Τουρκίας με Λιβύη», 29 Νοεμβρίου 2019, <https://www.kathimerini.gr/politics/1053976/mnimonio-toyrkias-me-livyi/>, (έγινε πρόσβαση στις 22 Μαρτίου 2021).

- Χρησιμοποίηση και εργαλειοποίηση του προσφυγικού-μεταναστευτικού προβλήματος, ως μέσο πίεσης και δημιουργίας ασύμμετρων απειλών στο εσωτερικό της Ελλάδας (Φεβρουάριος 2020).

- Εκτέλεση παράνομων δραστηριοτήτων εντός ελληνικής υφαλοκρηπίδας στη περιοχή νοτιονατολικά της Ρόδου (Ιούλιος – Οκτώβριος 2020), με σκοπό την δημιουργία τετελεσμένων, την αλλαγή του «status quo» και την συνεκμετάλλευση πιθανών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην περιοχή του Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου.

2.3.4.4. Τουρκικές Διεκδικήσεις. Πέρα από την έναρξη αμφισβήτησης της ελληνικής υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο (1973), η Τουρκία με το πέρασμα των χρόνων έχει συνθέσει ένα πακέτο αμφισβητήσεων-διεκδικήσεων έναντι της Ελλάδας, που συνεχώς δείχνουν να αυξάνονται και οι οποίες αντίκειται στις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και του Διεθνούς Δικαίου και τα οποία συνοψίζονται όπως παρακάτω:

- Αμφισβήτηση του νόμιμου δικαιώματος επέκτασης των Χωρικών Υδάτων της Ελλάδας στα 12 ν.μ., βάσει των προβλέψεων της UNCLOS III, υπό την απειλή μάλιστα πολέμου.

- Αμφισβήτηση του εύρους του Εθνικού Εναερίου Χώρου των 10 ν.μ., μέσω εναέριων παραβιάσεων.

- Αμφισβήτηση της Ελληνικής ΑΟΖ και Υφαλοκρηπίδας, στις περιοχές νοτίως Κρήτης και Δωδεκανήσων-Καστελόριζου.²⁴⁰

- Αμφισβήτηση της αρμοδιότητας της Ελλάδας στο FIR Αθηνών, σύμφωνα με τις αποφάσεις του ICAO.

- Αμφισβήτηση της συνεπακόλουθης ελληνικής αρμοδιότητας Έρευνας και Διάσωσης, εντός του FIR Αθηνών.

- Αμφισβήτηση τόσο των θαλάσσιων συνόρων, όσο και της ελληνικής κυριαρχίας επί νήσων-βραχονησίδων.

2.3.4.5. Ζητήματα προς Επίλυση για την Ελλάδα. Η Ελλάδα, από την πλευρά της, υποστηρίζει σταθερώς τη θέση της ότι η μόνη διμερής διαφορά μεταξύ των δυο χωρών είναι ο καθορισμός των θαλάσσιων ζωνών (ΑΟΖ, υφαλοκρηπίδας) με βάση τις προβλέψεις της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982. Στο πλαίσιο αυτό, έχει αποδεχθεί τη δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου των

²⁴⁰ Βλέπε και Εικόνα 12 στο Παράρτημα Ι.

ΗΕ στη Χάγη και προσδοκά την παραπομπή του θέματος σε αυτό, μόνο όμως για το καθορισμό των θαλάσσιων ζωνών. Αντίθετα η Τουρκία, προσβλέπει μέσω αυτής της διαδικασίας να θέσει το σύνολο των αμφισβητήσεών της προς τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα, προκειμένου να αποκομίσει το μεγαλύτερο δυνατό όφελος για αυτήν. Επιπρόσθετα, για την Ελλάδα, το βασικό ζήτημα προς επίλυση στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου είναι η επίλυση του Κυπριακού, που αφορά στην παράνομη εισβολή και κατοχή του 36% της Κυπριακής Δημοκρατίας από την Τουρκία, συνεπεία της τουρκικής εισβολής του 1974.

2.3.4.6. Ευρωπαϊκή Προοπτική Τουρκίας. Η Ελλάδα από την πρώτη στιγμή αποτέλεσε υποστηρικτή της ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ, καθώς θεωρεί ότι θα συνεισφέρει πάρα πολύ στην ανάπτυξη και στη σταθερότητα στην περιοχή, με την προϋπόθεση βέβαια να εκπληρωθούν πλήρως και χωρίς διακρίσεις τα προαπαιτούμενα κριτήρια. Στο πλαίσιο αυτό, η Τουρκία υποχρεούται να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της σχετικά με το σεβασμό της ελληνικής μειονότητας και όχι μόνο, καθώς και το σεβασμό ελευθεριών όπως της θρησκείας αλλά και τα δικαιώματα των γυναικών. Σε ότι αφορά στα δικαιώματα των γυναικών, οι τελευταίες εξελίξεις είναι απογοητευτικές για την Τουρκία καθώς, εντός του 2021, είχαμε την αποχώρηση της Τουρκίας από τη Διεθνή Συμφωνία που μεριμνά για την προστασία των γυναικών από τη βία,²⁴¹ γεγονός που πυροδότησε τρομακτικό λύμα διαμαρτυριών εντός Τουρκίας,²⁴² αλλά και διεθνή κατακραυγή.²⁴³ Πέρα από αυτά βεβαίως, βασική απαίτηση εκ μέρους της ΕΕ είναι η εναρμόνιση των νομοθετημάτων της τουρκικής βουλής με αυτά της ΕΕ αλλά και η τήρηση εκ μέρους της των προβλέψεων του Διεθνούς Δικαίου.

2.3.4.7. Σύνοψη Ελληνοτουρκικών Σχέσεων. Οι σχέσεις της Ελλάδας με την Τουρκία δε βρίσκονται σε καλό επίπεδο κυρίως λόγω του τουρκικού αναθεωρητισμού, έναντι ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων. Η αγωνιώδης αναζήτηση ενεργειακών πόρων εκ μέρους της Τουρκίας και η ενδόμυχη προσδοκία της Τουρκίας να καταστεί κυρίαρχη περιφερειακή δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο και όχι μόνο, ως η άλλοτε Οθωμανική Αυτοκρατορία, σε συνδυασμό με την συνεχώς επιζητούμενη αύξηση της

²⁴¹ Γνωστή ως Συνθήκη της Κωνσταντινούπολης.

²⁴² Φωτεινή Δουλγέρη, «Τουρκία, οργή για την αποχώρηση από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης», Euronews.gr, <https://gr.euronews.com/2021/03/21/tourkia-apohorisi-apo-ti-symvasi-tis-konstantinoupolis>, (έγινε πρόσβαση στις 22 Μαρτίου 2021).

²⁴³ «Τζο Μπρίντεν: βαθιά απογοητευτική η αποχώρηση της Τουρκίας από τη Συνθήκη της Κωνσταντινούπολης», Liberal.gr, 21 Μαρτίου 2021, <https://www.liberal.gr/news/bathia-apogoiteutiki-i-apochorisi-tis-tourkias-apo-ti-sunthiki-tis-konstantinoupolis/364929>, (έγινε πρόσβαση στις 22 Μαρτίου 2021).

στρατιωτικής της ισχύος, την καθιστά αποσταθεροποιητικό παράγοντα στην περιοχή.

Η ανεύρεση κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στα νότια της Κύπρου και η πιθανή ύπαρξή τους στο Αιγαίο και στο Κρητικό Πέλαγος έχει οδηγήσει την Τουρκία στην υιοθέτηση μιας αναθεωρητικής τακτικής προκειμένου να συνεκμεταλλευτεί πιθανά κοιτάσματα, με όσο το μεγαλύτερο κέρδος για αυτήν.

Η Τουρκία γνωρίζει ότι το Διεθνές Δίκαιο και η προσφυγή στο Δικαστήριο της Χάγης, δεν εξυπηρετεί τα συμφέροντά της. Αντί αυτού, έχει επιλέξει τις διμερείς διαπραγματεύσεις «βάζοντας στο τραπέζι» ολοένα και περισσότερα θέματα, με σκοπό να αυξήσει τη διαπραγματευτική της ισχύ. Η πολιτική της λύσης μέσω της ισχύος των στρατιωτικών δυνάμεων και της απειλής επιθέσεως βασίζεται σε τακτικές παλαιότερων εποχών, πλην όμως αποτελούν την πάγια στρατηγική της Τουρκίας.

2.4. Σχέσεις - Συμμαχίες Ελλάδας με Παγκόσμιους Δρώντες στην Ανατολική Μεσόγειο

2.4.1. Σχέσεις Ελλάδας – Γαλλίας

2.4.1.1. Ιστορικό Υπόβαθρο Ελληνογαλλικών Σχέσεων. Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι καθώς ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός επηρέασε καθοριστικά την ευρωπαϊκή Αναγέννηση, επέδρασε σημαντικά και στις μετέπειτα φιλελεύθερες ιδέες του Γαλλικού Διαφωτισμού, που διαμόρφωσαν τη σύγχρονη Γαλλία. Από την άλλη πλευρά, ήταν αυτές οι φιλελεύθερες ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης που μεταλαμπαδεύτηκαν στην υπόδουλη τότε Ελλάδα και ενέπνευσαν την Ελληνική Επανάσταση του 1821. Το κίνημα του φιλελληνισμού που απλώθηκε με την κήρυξη της επανάστασης το 1821, βρήκε πολλούς Γάλλους να ακολουθούν και να συμπαραστέκονται εμπράκτως στον ελληνικό αγώνα, συγκεντρώνοντας χρήματα και εφόδια ακόμη και πολεμώντας οι ίδιοι στο πλευρό των Ελλήνων.²⁴⁴ Αλλά και σε επίσημο επίπεδο, η υποστήριξη της Γαλλίας υπήρξε καθοριστική για την επιτυχή έκβαση της Επανάστασης, όπως φάνηκε και στη Ναυμαχία του Ναβαρίνου και όχι μόνον.²⁴⁵ Η πορεία των Ελληνογαλλικών σχέσεων στην πορεία προς την εθνική

²⁴⁴ Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο Κάρολος Φαβιέρος, φιλέλληνας αξιωματικός του γαλλικού στρατού και διακεκριμένος πολεμιστής στους Ναπολεόντειους πολέμους, ο οποίος το 1825 ανέλαβε τη διοίκηση και οργάνωση του ελληνικού τακτικού στρατού.

²⁴⁵ Ο γαλλικός στόλος με επικεφαλής τον υποναύαρχο Δεριγνύ, συμμετείχε, μαζί με τους στόλους των δύο άλλων Μεγάλων Δυνάμεων, της Αγγλίας και της Ρωσίας, στη ναυμαχία του Ναβαρίνου, τον Οκτώβριο του 1827, κατά την οποία συνετρίβη ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος και σήμανε την ελευθερία της Ελλάδας. Επιπρόσθετα, ένα χρόνο αργότερα, έφθασε στην Πελοπόννησο το γαλλικό εκστρατευτικό σώμα αποτελούμενο από 14.000 άνδρες υπό τον Στρατηγό Μαιζόν, με αποστολή την απομάκρυνση των στρατευμάτων του Ιμπραήμ από την περιοχή

ολοκλήρωση ήταν στενή και ελάχιστες φορές βρέθηκαν σε αντίθετη πορεία.²⁴⁶ Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι η ανασυγκρότηση του Ελληνικού Στρατού μετά το κίνημα στο Γουδί (1909), στηρίχθηκε στη μετάκληση στην Ελλάδα γαλλικής στρατιωτικής αποστολής υπό το στρατηγό Εϋντού. Οι Γάλλοι στρατιωτικοί ανέλαβαν τη μετεκπαίδευση των Ελλήνων αξιωματικών με συνεχείς ασκήσεις που είχαν ως αποτέλεσμα την επιτυχία των βαλκανικών πολέμων (1912-13) και την επέκταση της Ελλάδας στα σημερινά σύνορα. Από την άλλη πλευρά, ο Ελληνικός Στρατός «ανταπέδωσε» τη βοήθεια αυτή στη Γαλλία μέσω της σοβαρής ενίσχυσης που έδωσε η Ελλάδα (10 Μεραρχίες) στο Μακεδονικό Μέτωπο του Α΄ ΠΠ, γεγονός που επέσπευσε το τέλος του «Μεγάλου Πολέμου», βρίσκοντας τη Γαλλία μεταξύ των μεγάλων νικητών.²⁴⁷ Μετά από μια μικρή περίοδο κατά τη διάρκεια της Μικρασιατικής εκστρατείας που οι σχέσεις Ελλάδας-Γαλλίας κινήθηκαν σε διαφορετική πορεία, ο Β΄ ΠΠ βρίσκει τις δύο χώρες στο ίδιο στρατόπεδο. Κατά δε τη μεταπολεμική περίοδο, οι ελληνογαλλικές σχέσεις κινήθηκαν πάντοτε σε θετικό πρόσημο, με το ρόλο της Γαλλίας να είναι σημαντικός και στις δύσκολες στιγμές της σύγχρονης Ελλάδας, όπως κατά τη διάρκεια της επταετίας 1967-74. Τη περίοδο εκείνη φιλοξένησε μεγάλη μερίδα της εξόριστης ελληνικής διανόησης καθώς και τους πολιτικούς πρόσφυγες.²⁴⁸ Περνώντας η μαύρη σελίδα της περιόδου 1967-74, αποφασιστικής σημασίας ήταν η συνεισφορά της Γαλλίας στην πορεία ένταξης της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, που στηρίχθηκε και στη στενή φιλική σχέση του Γάλλου Προέδρου Βαλερί Ντ' Εσταίν με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή.²⁴⁹

2.4.1.2. Τρέχουσες Σχέσεις Ελλάδας – Γαλλίας. Η Ελλάδα και η Γαλλία την παρούσα περίοδο είναι στρατηγικοί εταίροι και σύμμαχοι, καθώς πέρα από τους δεσμούς στο πλαίσιο της ΕΕ, οι δυο χώρες μοιράζονται τις ίδιες ανησυχίες στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Οι διμερείς σχέσεις βρίσκονται σε εξαιρετικό επίπεδο και αποτελούν υπόδειγμα διαχρονικής και πολύπλευρης

²⁴⁶ Μια θλιβερή περίοδος στις ελληνογαλλικές σχέσεις ήταν η πολιτική και η στρατιωτική ενίσχυση στον Κεμάλ. Αποτέλεσμα υπήρξε η απώλεια, των κατοικούμενων από Έλληνες και επί χιλιετίες, εδαφών, η εκκρίωση ενάμισι εκατομμυρίου ελληνικού πληθυσμού και η καταστροφή της Ελληνικής Στρατιάς Μικράς Ασίας.

²⁴⁷ Κουπλάκης Ηλίας, Γεωστρατηγική αξιολόγηση των ελληνογαλλικών σχέσεων στον τομέα των αεροναυτικών εξοπλισμών, Ατομική Εργασία 2^{ου} Βασικού Τομέα, ΣΕΘΑ, 72^η ΕΣ, σ 3.

²⁴⁸ Στη δημιουργία του ευνοϊκού κλίματος είχε συμβάλει καθοριστικά η επίσκεψη στην Ελλάδα του στρατηγού Ντε Γκωλ το Μάιο του 1963 και η οικοδόμηση σχέσεων που επιδίωξε ο τότε πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής διαβλέποντας το νέο ενισχυμένο ρόλο της Γαλλίας στην Ευρώπη.

²⁴⁹ Παύλος Παπαδόπουλος, «Γάλλος, Ευρωπαίος και φιλέλληνας», 7 Δεκεμβρίου 2020, Η Καθημερινή, <https://www.kathimerini.gr/politics/561185977/gallos-eyropaaios-kai-filellinas/>, (έγινε πρόσβαση στις 25 Φεβρουαρίου 2021).

συνεργασίας στον πολιτικό, πολιτισμικό, εμπορικό, διπλωματικό και αμυντικό τομέα. Είναι σχέσεις φιλίας που στηρίζονται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη και ειλικρίνεια καθώς και τις κοινές αρχές που απορρέουν από την παράλληλη ιστορική πορεία τους, αλλά και την ιδεολογική ταύτιση.²⁵⁰ Η δυναμική που τις χαρακτηρίζει επιβεβαιώνεται από το πυκνό πλέγμα διμερών επαφών, συμφωνιών και συνεργασιών σε πολλά επίπεδα.

Στις σύγχρονες διμερείς σχέσεις ξεχωρίζει ο τομέας της Αμυντικής συνεργασίας-εξοπλισμών που αυτή τη στιγμή βρίσκεται σε εξαιρετικό επίπεδο και ο οποίος αναμένετε να ενισχυθεί και στα επόμενα χρόνια. Η σχέση αυτή δεν είναι ευκαιριακή αλλά ανάγεται, κυρίως στον τομέα των εξοπλισμών, από τη δεκαετία του 1970 όταν η Ελλάδα προμηθεύτηκε γαλλικά μαχητικά Mirage, πολεμικά πλοία και άρματα μάχης από την Γαλλία, ως μια προσπάθεια να διαφοροποιήσει τις πηγές προμηθειών πολεμικού υλικού που μέχρι τότε βασίζονταν σε αμερικάνικες πηγές. Το επιτυχημένο εγχείρημα, έδωσε τη δυνατότητα να συνεχισθούν αυτές οι προμήθειες αλλά και να υπάρξει στενότερη συνεργασία και σε θέματα τεχνολογιών αιχμής όπως το δορυφορικό σύστημα HELIOS, που παρέχει δορυφορικές δυνατότητες τόσο στον καθαρά στρατιωτικό τομέα, όσο και στον τομέα εθνικής ασφαλείας. Το 2008, η ελληνική και η γαλλική κυβέρνηση (Κ. Καραμανλής και Ν. Σαρκοζύ) υπέγραψαν την «*Κοινή Διακήρυξη για την Άμυνα και την Ασφάλεια*» στο πλαίσιο τόσο της ευρωπαϊκής άμυνας και ασφάλειας, όσο και στην προώθηση της διμερούς συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών και των στρατιωτικών επιχειρήσεων.²⁵¹ Το 2013, κατά την επίσκεψη του τότε Προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας Ολάντ, επιβεβαιώθηκε η υποστήριξη της Γαλλίας προς τη χώρα μας, ενώ το 2015, Ελλάδα και Γαλλία συνυπέγραψαν τη «*Διακήρυξη για την Εταιρική Σχέση στο Μέλλον*», που εγκαθίδρυε μια στρατηγική εταιρική σχέση μεταξύ Ελλάδας και Γαλλίας αποτελώντας ορόσημο στις Ελληνογαλλικές σχέσεις. Στο πλαίσιο υλοποίησης της «Διακήρυξης», το 2016 συντάχθηκε ένας «Οδικός Χάρτης» βάσει του οποίου, εκτός όλων των άλλων τομέων, ενισχύεται και η αμυντική συνεργασία, τόσο στον επιχειρησιακό όσο και στον τομέα της αμυντικής βιομηχανίας.²⁵² Η δυναμική της

²⁵⁰ Σπυρόπουλος Παναγιώτης, «Η επίδραση της γαλλικής εξωτερικής πολιτικής στη διαμόρφωση της ελληνικής στρατηγικής σκέψης (1830-1839)», ΣΕΘΑ, σ.22.

²⁵¹ Τσαγκράκη Αναστασία, Ελληνογαλλικές στρατιωτικές σχέσεις: Ιστορικό και προοπτικές, ΙΔΕ, 8η ΕΣ, 2020, σ. 58.

²⁵² Για περισσότερες πληροφορίες για τον «Οδικό Χάρτη», βλέπε και στο Ελληνική Δημοκρατία – Πρωθυπουργός, «Οδικός Χάρτης για τη Στρατηγική Εταιρική Σχέση Ελλάδας-Γαλλίας», 03 Ιουνίου 2016, <https://primeminister.gr/2016/06/03/14884>, (έγινε πρόσβαση στις 26 Φεβρουαρίου 2021).

ελληνογαλλικής συνεργασίας, επιβεβαιώθηκε και από την επίσκεψη του Έλληνα πρωθυπουργού στο Παρίσι τον Ιανουάριο του 2020. Εκεί, ο Γάλλος Πρόεδρος Εμ. Μακρόν μίλησε ανοικτά και καθαρά και υποστήριξε τις θέσεις της Ελλάδος και της Κύπρου. Η υποστήριξη αυτή περιλαμβάνει, πέρα από τη διπλωματική της διάσταση, το μεταναστευτικό/προσφυγικό, την προσήλωση στη διμερή οικονομική συνεργασία και την ενίσχυση της αμυντικής συνεργασίας. Ελλάδα και Γαλλία σήμερα συνεργάζονται στον τομέα των στρατιωτικών ασκήσεων, της θαλάσσιας επιτήρησης, της κυβερνοάμυνας, του διαστήματος, της αμυντικής βιομηχανίας, της τεχνικής υποστήριξης, των εξοπλιστικών προγραμμάτων, καθώς και στην ανάπτυξη κοινών προγραμμάτων μέσω του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Άμυνας και του NATO. Στον τομέα των εξοπλισμών η Ελλάδα έχει παραγγείλει και έχει ξεκινήσει να παραλαμβάνει τα πρώτα από τα 18 σύγχρονα μαχητικά αεροσκάφη τύπου RAFALE για την Πολεμική Αεροπορία (σε εξέλιξη και η συμπληρωματική προμήθεια επιπλέον 6 αεροσκαφών), ενώ η Γαλλία κέρδισε τον μεγάλο διαγωνισμό για την προμήθεια 3 (+1 ως προαίρεση) νέων φρεγατών υψηλής τεχνολογίας τύπου Belh@rra και διεκδικεί με αξιώσεις την προμήθεια σύγχρονων κορβετών τύπου Gowind για το Πολεμικό Ναυτικό.²⁵³ Το επιστέγασμα όλων αυτών εξελίξεων είναι η Συμφωνία Αμυντικής Συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας – Γαλλίας, που κυρώθηκε από το Ελληνικό Κοινοβούλιο στις 08 Οκτωβρίου του 2021,²⁵⁴ ενώ σε μια παράλληλα θετική εξέλιξη, την 1η Αυγούστου 2020 τέθηκε σε ισχύ, Συμφωνία Αμυντικής Συνεργασίας μεταξύ Κυπριακής Δημοκρατίας και Γαλλικής Δημοκρατίας.²⁵⁵

Ο τομέας όμως της αμυντικής συνεργασίας-εξοπλισμών, έχει άμεση επίδραση στον τομέα της στρατηγικής συνεργασίας μεταξύ των δυο χωρών. Στο πλαίσιο αυτής της συνεργασίας, η Ανατολική Μεσόγειος φαίνεται ότι αποτελεί μια περιοχή σύγκλισης συμφερόντων μεταξύ Γαλλίας και Ελληνισμού (Ελλάδα και Κύπρος), καθώς πλέον αποτελεί ένα εν δυνάμει «Ελ Ντοράντο» (sic) και ενεργειακό κόμβο

²⁵³ Μάκης Πολλάτος, 27 Σεπτεμβρίου 2021, Παίρνουμε 3+1 γαλλικές φρεγάτες - Αύριο οι ανακοινώσεις από Μακρόν και Μητσοτάκη στο Παρίσι <https://www.protothema.gr/politics/article/1165304/pairnoume-31-gallikes-fregates/>, (έγινε πρόσβαση στις 07 Δεκεμβρίου 2021).

²⁵⁴ Δημοσιεύθηκε ο νόμος 4841/2021 με την αμυντική συμφωνία Ελλάδας - Γαλλίας, ηλεκτρονικός ιστότοπος «e-νομοθεσία.gr», 08 Οκτωβρίου 2021, <https://www.e-nomothesia.gr/law-news/demosieutheke-nomos-4841-2021-ten-amuntike-symfonia-ellados-gallias.html>, (έγινε πρόσβαση στις 07 Δεκεμβρίου 2021).

²⁵⁵ «Σε ισχύ η συμφωνία αμυντικής συνεργασίας Κύπρου-Γαλλίας», ηλεκτρονικός ιστότοπος εφημερίδας «Η Καθημερινή», 06 Αυγούστου 2020, <https://www.kathimerini.gr/world/1090998/se-ischy-i-symfonia-amyntikis-synergasias-kyproy-gallias/>, (έγινε πρόσβαση στις 25 Φεβρουαρίου 2021).

συνάμα. Παρά το γεγονός ότι στο παρελθόν η Γαλλία έδινε έμφαση στα συμφέροντά της στη Δυτική Μεσόγειο, τα τελευταία χρόνια η έμφασή της αυτή έχει μετατοπισθεί προς την Ανατολική Μεσόγειο,²⁵⁶ Το γεγονός αυτό, συν την τουρκική παρέμβαση στη Λιβύη, που εκλαμβάνεται από τη Γαλλία και ως εν δυνάμει απειλή στον χώρο της Γαλλόφωνης Αφρικής, καθιστά για τη Γαλλία επιτακτική την ενεργή παρουσία της στην περιοχή για την υπεράσπιση των ζωτικών συμφερόντων της, τα οποία βλέπει να αμφισβητούνται από την Τουρκία με το ιδεολόγημα της «Γαλάζιας Πατρίδας». Στο πλαίσιο αυτό, η Γαλλία θεωρείται για την Ελλάδα ως στρατηγικός εταίρος που στηρίζει τα αιτήματα της χώρας στα διεθνή φόρα και στους διεθνείς οργανισμούς.²⁵⁷ Η όξυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων τον τελευταίο καιρό, μέσω της προβολής διεκδικήσεων στην Ανατολική Μεσόγειο, έχει κάνει τη συνεργασία ακόμα πιο στενή καθώς και οι δύο θέλουν να εξουδετερώσουν τον επερχόμενο νέο-οθωμανικό επεκτατισμό²⁵⁸. Στο πλαίσιο αυτό κινούνται και οι δηλώσεις του Γάλλου Πρόεδρου ο οποίος, τον Αύγουστο του 2020 είχε δηλώσει ότι αποφάσισε «να ενισχύσει τη γαλλική στρατιωτική παρουσία στην Ανατολική Μεσόγειο, σε συνεργασία με τους Ευρωπαίους εταίρους, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα»,²⁵⁹ με σκοπό την επίτευξη σταθερότητας και ασφάλειας στην ευρύτερη περιοχή και ενισχύοντας τη διασφάλιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας και της Κύπρου.

Η Γαλλία αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους στρατηγικούς εταίρους της χώρας μας στη διεθνή σκηνή.²⁶⁰ Η εκατέρωθεν ανταλλαγή επισκέψεων σε υψηλό επίπεδο και ιδιαίτερα η ισχυρή συμβολικής αξίας παρουσία γαλλικών μαχητικών Rafale στην επέτειο του εορτασμού των 200 ετών από την Ελληνική Επανάσταση του 1821, είναι μια επιβεβαίωση ότι οι δεσμοί μεταξύ των δυο χωρών είναι ισχυροί και διαχρονικοί και οι σχέσεις τους πολυδιάστατες και ευοίωνες για το μέλλον. Την παρούσα περίοδο, ο Πρόεδρος Μακρόν καλεί όλες τις μεσογειακές χώρες να

²⁵⁶ Με την Γαλλική εταιρεία TOTAL να εμπλέκεται στην εξόρυξη ενεργειακών πόρων στην περιοχή νοτίως της Κύπρου.

²⁵⁷ Η στρατηγική αυτή σχέση βασίζεται στην ουσιαστική σύγκλιση συμφερόντων και στη σύμπνοια των απόψεων, που πηγάζει από την κοινή αντίληψη για τα πράγματα, από τις κοινές νοοτροπίες και τον όμοιο τρόπο πολιτικής σκέψης ενώ ταυτόχρονα επιτρέπει τη στήριξη κοινών προτάσεων.

²⁵⁸ Αθανασόπουλος Α., «Το τρίγωνο Παρίσι-Αθήνα-Αγκυρα: Ένα παιχνίδι επιρροής στην Ανατολική Μεσόγειο», Οκτώβριος 2020, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ), Αθήνα.

²⁵⁹ «Μακρόν: Θα ενισχύσουμε τη στρατιωτική μας παρουσία στη Μεσόγειο», «Ναυτεμπορική», 12 Αυγούστου 2020, <https://m.naftemporiki.gr/story/1628030/e-makron-tha-enisxusoume-ti-stratiotiki-mas-parousia-sti-mesogeio>, (έγινε πρόσβαση στις 25 Αυγούστου 2021).

²⁶⁰ Η Γαλλία, ως ιδρυτικό μέλος της ΕΕ και κινητήριος δύναμη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, παράλληλα είναι η μόνη πυρηνική δύναμη της ΕΕ, μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και μέλος του G8.

συνεργαστούν και να συστρατευθούν στις πρωτοβουλίες της Γαλλίας, στηρίζοντας ταυτόχρονα ένθερμα την Ελλάδα αφού προφανώς τη θεωρεί σημαντική δύναμη στην περιοχή της Μεσογείου. Η Γαλλία προσπαθώντας να αναμορφώσει την ΕΕ, χρειάζεται συμμάχους που διαδραματίζουν σημαίνοντα ρόλο στη Μεσόγειο. Ελλάδα και Γαλλία είναι δύο χώρες που η μία χρειάζεται την άλλη για διαφορετικούς λόγους, αλλά με τον ίδιο τελικό σκοπό, που είναι ο σεβασμός του Διεθνούς Δικαίου και των Διεθνών Συνθηκών για την εδραίωση της ειρήνης, της ασφάλειας, της σταθερότητας και της συνεργασίας στην Ανατολική Μεσόγειο.

2.4.2. Σχέσεις Ελλάδας – ΗΠΑ

2.4.2.1. Ιστορικό Πλαίσιο Σχέσεων Ελλάδας – ΗΠΑ. Οι σχέσεις Ελλάδας-ΗΠΑ, πάνε πίσω στην περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, όπου υπήρχε σαφής υποστήριξη τόσο με τη πλούσια δράση Αμερικανών φιλελλήνων,²⁶¹ όσο και με την ηθική υποστήριξη προς αυτή.²⁶² Η υποστήριξη αυτή προκύπτει και από τα λόγια του δευτέρου προέδρου των ΗΠΑ του Τζον Ανταμς, ο οποίος είχε επιδείξει, από το τέλος του 1821, τον ενθουσιασμό του για την Ελληνική Επανάσταση, λέγοντας πως: «*Και τι σημασία έχει που απέχει 4.000 μίλια η Ελλάδα, δεν μας ενδιαφέρει η εξασφάλιση της ελευθερίας της;*».²⁶³

Η ουσιαστική συνεργασία μεταξύ Ελλάδας-ΗΠΑ στην πραγματικότητα ξεκινάει μετά το Β΄ ΠΠ, όταν οι ΗΠΑ αναλαμβάνουν πλέον ηγετικό ρόλο στη διεθνή σκηνή. Η πρώτη ουσιαστική επαφή ήταν με την παροχή οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας στο πλαίσιο του Δόγματος Τρούμαν (1947), για την ανάσχεση της σοβιετικής επεκτατικότητας στην νοτιοανατολική Ευρώπη και γιγαντώθηκε με την εφαρμογή του Σχεδίου Μάρσαλ, που είχε ως σκοπό την ανοικοδόμηση της κατεστραμμένης από τον πόλεμο Ευρώπης αλλά και την ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας και τη απρόσκοπτη λειτουργία των φιλελεύθερων θεσμών.²⁶⁴ Βασικοί στόχοι του Σχεδίου Μάρσαλ στην Ελλάδα ήταν η οικονομική, πολιτική και στρατιωτική ανασυγκρότηση της χώρας, που κινδύνευε από τα δεινά που είχε φέρει ο παγκόσμιος πόλεμος (οικονομική εξαθλίωση, καταστροφή υποδομών, πολιτική αστάθεια κ.λπ.) αλλά και ο

²⁶¹ Όπως ο Ντάνιελ Γουέμπστερ και ο Σαμ Χιούστον.

²⁶² Δεν μπορούσε να υπάρξει επίσημη εμπλοκή λόγω και του τότε δόγματος Μονρόε.

²⁶³ Αριστείδης Χατζής, Ο ρόλος των ΗΠΑ στην Ελληνική Επανάσταση, 03 Νοεμβρίου 2019, «Η Καθημερινή», <https://www.kathimerini.gr/opinion/1050023/o-rolos-ton-ipa-stin-elliniki-epanastasi/>, (έγινε πρόσβαση στις 26 Φεβρουαρίου 2021).

²⁶⁴ Kissinger, H., 1995. *Διπλωματία*. Αθήνα: Λιβάνης. σελ. 506-507.

εμφύλιος πόλεμος που απειλούσε την ίδια την υπόσταση της χώρας.²⁶⁵ Οι βασικοί στόχοι του σχεδίου επιτεύχθηκαν, καθώς από τη μια η καθοριστική στρατιωτική υποστήριξη επέσπευσε το τέλος του εμφυλίου και από την άλλη επέτυχε την ανασυγκρότηση του Ελληνικού Στρατού, επιδιώκοντας τη στεγανοποίηση του στρατεύματος από την πολιτική επιρροή, αλλά και την άνοδο νέων πολιτικών δυνάμεων στην εξουσία, που θα υιοθετούσαν το δυτικοευρωπαϊκό μοντέλο του Κράτους Δικαίου. Επίσης, αναμόρφωσε το όλο περιβάλλον, μέσα στο οποίο εξασκούσαν η οικονομική πολιτική, κινούμενη στην κατεύθυνση της οικονομικής σταθερότητας, της καταπολέμησης της γραφειοκρατίας, του ελεύθερου εμπορίου, της αύξησης της παραγωγής, αλλά και της ικανότητας της αυτόνομης ανάπτυξης. Όλες αυτές οι μεταρρυθμίσεις, οδήγησαν στην είσοδο της χώρας στο NATO αλλά και στην δημιουργία του οράματος ενσωμάτωσης σε θεσμούς όπως η ΕΟΚ και ο ΟΑΣΕ.²⁶⁶

Οι σχέσεις μεταξύ των δυο κρατών διήλθαν μια κρίση, κυρίως από την ελληνική πλευρά, καθώς η τραγική για τον ελληνισμό εξέλιξη στην Κύπρο, αύξησε πολύ τη δυσaréσκεια της ελληνικής εσωτερικής κοινής γνώμης σχετικά με το ρόλο που έπαιζαν οι ΗΠΑ, σε αυτήν. Ως μια αντίδραση της ελληνικής πλευράς και με σκοπό την εκτόνωση της κατάστασης, αποφασίστηκε από την τότε ελληνική κυβέρνηση η αποχώρηση από το στρατιωτικό σκέλος του NATO.²⁶⁷ Η αποχώρηση όμως αυτή δεν έφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα, καθώς έγινε γρήγορα αντιληπτό ότι, παρά τη σταθερή υποστήριξη των ΗΠΑ προς την Τουρκία, η Ελλάδα θα μπορούσε να αντιμετωπίσει τη συνεχώς αυξανόμενη προκλητικότητα της Τουρκίας, καλύτερα εντός του NATO και έχοντας καλές σχέσεις με τις ΗΠΑ. Πράγματι, το 1980 έγινε η επανεισδοχή της Ελλάδας στο NATO και παρά τη μη βελτίωση των σχέσεων με την Τουρκία, έγινε γρήγορα αντιληπτό ότι με τη συνύπαρξη της Ελλάδας - Τουρκίας εντός της συμμαχίας έχοντας την καταλυτική επίδραση των ΗΠΑ, οι μεταξύ τους κρίσεις θα ήταν πιο εύκολα διαχειρίσιμες. Πράγματι, αυτό αποδείχτηκε περίτρανα με την «Κρίση των Ιμίων», τον Ιανουάριο του 1997, όπου παρά την αποτυχία των διεθνών θεσμών και

²⁶⁵ Konstantina E. Botsiou, «New Policies, Old Politics: American Concept of Reform in Marshall Plan Greece», *Journal of Modern Greek Studies*, 27(2), (2009), σ. 209-240.

²⁶⁶ Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, «Ένα σχέδιο διαφορετικό από τα άλλα. Το Σχέδιο Μάρσαλ: Ανασυγκρότηση και Μεταρρύθμιση», *Περιοδικό «Ιστορία»*, τεύχος 531 (Σεπτέμβριος 2012), σ.8-11.

²⁶⁷ Rizas, S., 2008. Atlanticism and Europeanism in Greek foreign and security policy in the 1970s. *Southeast European and Black Sea Studies*, March, 8(1), σελ 51-54.

οργανισμών να εμποδίσουν την κλιμάκωσή της, η παρέμβαση των ΗΠΑ αποσόβησε τελευταία στιγμή τη σύγκρουση.²⁶⁸

2.4.2.2. Αμυντική Συνεργασία – Εξοπλισμοί Ελλάδας – ΗΠΑ. Η αμυντική συνεργασία Ελλάδας-ΗΠΑ αυτή τη στιγμή βρίσκεται σε εξαιρετικό επίπεδο, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από την υπογραφή του τροποποιητικού πρωτοκόλλου της πενταετούς Συμφωνίας Αμοιβαίας Αμυντικής Συνεργασίας Ελλάδας και ΗΠΑ,²⁶⁹ τον Οκτώβριο του 2021. Η συμφωνία αυτή έρχεται ως επέκταση της συμφωνίας αμυντικής συνεργασίας μεταξύ των δυο χωρών που χρονολογείται από το 1990, με την παροχή δυνατότητας χρήσης από τις ΗΠΑ στρατιωτικών εγκαταστάσεων των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων (ΕΔ), κατόπιν επιμέρους συμφωνιών, με ανάλογη συνεργασία μεταξύ των ΕΔ των δυο χωρών. Η τροποποιημένη αυτή συμφωνία προβλέπει επιπροσθέτως την περιοδική χορήγηση προτεραιότητας σε περιοχές μη στρατιωτικών εγκαταστάσεων και συγκεκριμένα στον λιμένα της Αλεξανδρούπολης, καθώς και σε άλλες τοποθεσίες έπειτα από αμοιβαία συμφωνία.²⁷⁰ Αξιομνημόνευτη είναι η πρόβλεψη ότι έργα που πρόκειται να πραγματοποιηθούν στις αναφερόμενες διευκολύνσεις θα χρηματοδοτηθούν αποκλειστικά από την αμερικανική πλευρά και θα αποτελούν τμήμα ελληνικών στρατιωτικών τοποθεσιών που θα τελούν υπό ελληνική διοίκηση.²⁷¹ Σε δηλώσεις μετά την υπογραφή της παραπάνω συμφωνίας μεταξύ των ΥΠΕΞ των δυο χωρών, ο Αμερικανός ΥΠΕΞ Αντονι Μπλίνκεν χαρακτήρισε «αξιοπίστο σύμμαχο» και «πυλώνα σταθερότητας την Ελλάδα» και ευχαρίστησε τη χώρα μας, εκ μέρους του προέδρου των ΗΠΑ Τζο Μπάιντεν, για την ανανέωση της αμυντικής συμφωνίας, αλλά και για τις καλές σχέσεις Ελλάδας – ΗΠΑ.²⁷²

²⁶⁸ Bayar, M. & Kotelis, A., 2014. Democratic Peace or Hegemonic Stability? The Imia/Kardak Case. *Turkish Studies*, 07 July, 15(2), pp. 242-257.

²⁶⁹ Βουλή των Ελλήνων, Κύρωση του Πρωτοκόλλου Τροποποίησης της Συμφωνίας Αμοιβαίας Αμυντικής Συνεργασίας μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυβέρνησης των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, 04 Φεβρουαρίου 2020, https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=4c6c034a-91bb-4e85-8ca8-ab3001162142, (έγινε πρόσβαση στις 26 Φεβρουαρίου 2021).

²⁷⁰ Το καθεστώς αυτό αφορά προγραμματισμένες και έκτακτες απαιτήσεις συμπεριλαμβανομένης της υποδοχής, της στάθμευσης πλοίων και άλλων δραστηριοτήτων διοικητικής μέριμνας και υποστήριξης.

²⁷¹ Αντωνία Δήμου, «Η σημασία της νέας αμυντικής συμφωνίας Ελλάδας – ΗΠΑ», ηλεκτρονικό ιστολόγιο εφημερίδας «Πρώτο Θέμα», 06 Φεβρουαρίου 2020, <https://www.protothema.gr/blogs/adonia-dimou/article/972326/i-simasia-tis-neas-amudikis-symfonias-elladas-ipa/>, (έγινε πρόσβαση στις 26 Φεβρουαρίου 2021).

²⁷² Βασίλης Νέδος, Το κείμενο της αμυντικής συμφωνίας Ελλάδας – ΗΠΑ, ηλεκτρονικό ιστολόγιο εφημερίδας «Η Καθημερινή», 14 Οκτωβρίου 2021, <https://www.kathimerini.gr/politics/561539527/to-keimeno-tis-amyntikis-symfonia-elladas-ipa-fotografies/>, (έγινε πρόσβαση στις 07 Δεκεμβρίου 2021).

Στον τομέα των εξοπλισμών, οι ΗΠΑ παραμένουν ο κυριότερος προμηθευτής αμυντικού εξοπλισμού, καθώς παρέχουν αρκετές διευκολύνσεις κυρίως μέσω διακρατικών συμφωνιών (προγράμματα FMS -Foreign Military Sales), μέσω ευνοϊκής χρηματοδότησης (FMF - Foreign Military Financing) καθώς και παραχώρησης δωρεάν αμυντικού υλικού (EDA - Excess Defense Articles). Την παρούσα περίοδο είναι σε εξέλιξη η αναβάθμιση 84 μαχητικών αεροσκαφών F-16,²⁷³ καθιστώντας τα ως τα πιο προηγμένα στην Ευρώπη,²⁷⁴ μέσω FMS και FMF καθώς και τεθωρακισμένων οχημάτων M-1117 μέσω EDA, ενώ για το μέλλον προβλέπεται η αγορά των υπερσύγχρονων αεροσκαφών F-35.²⁷⁵

2.4.2.3. Τρέχουσες Διμερείς Σχέσεις Ελλάδας – ΗΠΑ. Φθάνοντας στην τελευταία δεκαετία,²⁷⁶ που για την Ελλάδα χαρακτηρίστηκε από τη δημοσιονομική κρίση του χρέους και την απειλή εκ μέρους μερίδας Ευρωπαϊκών χωρών εξόδου από την ΕΕ, οι σχέσεις μεταξύ των δυο χωρών βαίνουν όλο και καλύτερες. Η ηθική κυρίως στήριξη των ΗΠΑ, προς την ευρωπαϊκή προοπτική της Ελλάδας, υπό το φόβο κυρίως του αβέβαιου μέλλοντος μιας σημαντικής συμμάχου των ΗΠΑ στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου,²⁷⁷ οδήγησε τις ΗΠΑ στην αναβάθμιση των σχέσεων με την Ελλάδα, μέσω της ανανέωσης της συμφωνίας αμυντικής συνεργασίας αλλά και την σύναψη συμφωνιών προμήθειας αμυντικού εξοπλισμού υψηλής τεχνολογίας της Ελλάδας από τις ΗΠΑ. Η στάση αυτή επηρεάστηκε βεβαίως και από τη συνεχώς αυξανόμενη συνεργασία της Τουρκίας με τη Ρωσία στην περιοχή, που κορυφώθηκε και από την αγορά του υπερσύγχρονου ρωσικού αντιαεροπορικού συστήματος S400 από την Τουρκία το 2019.

Καθώς οι ΗΠΑ παραμένουν κυρίαρχοι στο υφιστάμενο μονοπολικό σύστημα παγκόσμιας κυριαρχίας, είναι λογικό για κάθε χώρα, οι σχέσεις της με τις ΗΠΑ να αποτελούν το κυρίαρχο ζήτημα της εξωτερικής της πολιτικής. Καμία χώρα δεν μπορεί

²⁷³ Βασίλης Νέδος, «Πετάει στις ΗΠΑ το πρώτο αναβαθμισμένο F-16 V», ηλεκτρονικό ιστολόγιο εφημερίδας «Η Καθημερινή», 12 Ιανουαρίου 2021, <https://www.kathimerini.gr/politics/561223477/>, (έγινε πρόσβαση στις 26 Φεβρουαρίου 2021).

²⁷⁴ Lockheed Martin, «F-16V για την Ελληνική Αεροπορία», <https://www.lockheedmartin.com/en-us/products/f-16/f-16-greece/f-16v- - - .html>, (έγινε πρόσβαση στις 26 Φεβρουαρίου 2021).

²⁷⁵ Πάιατ: «Υψηλότερη από ποτέ η αμυντική συνεργασία ΗΠΑ - Ελλάδας» - Τι είπε για τα F-35, ηλεκτρονικός ιστότοπος εφημερίδας «Το Έθνος», 30 Νοεμβρίου 2020, https://www.ethnos.gr/politiki/135376_paiat-ypsiloteri-apo-pote-i-amyntiki-synergasia-ipa-elladas-ti-eipe-gia-ta-f-35, (έγινε πρόσβαση στις 26 Φεβρουαρίου 2021).

²⁷⁶ Περισσότερες λεπτομέρειες για το «Ιστορικό Υπόβαθρο Σχέσεων Ελλάδας – ΗΠΑ», όπως στο Παράρτημα «ΙΔ».

²⁷⁷ Aristotle Tziampiris, «In the Shadow of a Long and Glorious Past: Understanding Greek Foreign Policy». *Mediterranean Quarterly*, 26(2), 2015., σελ 70-71.

να αγνοεί τον παγκόσμιο «ηγεμόνα» κατά την άσκηση της πολιτικής της στο διεθνές περιβάλλον και για αυτό το λόγο η στάση των ΗΠΑ προς την Ελλάδα και τις κινήσεις της στην γύρω της περιοχή, είναι καθοριστική.²⁷⁸ Στην παρούσα χρονική συγκυρία οι διμερείς σχέσεις διανύουν φάση αναβάθμισης, ενώ ταυτόχρονα δείχνουν να ταυτίζονται στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Πράγματι, το ενδιαφέρον των ΗΠΑ για την Ανατολική Μεσόγειο είναι αυξημένο,²⁷⁹ λόγω των σημαντικών ενεργειακών ευρημάτων, καθώς θεωρούν πως πιθανή εκμετάλλευση των ενεργειακών αποθεμάτων, μπορεί να μειώσει την ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ από την Ρωσία. Στο πλαίσιο αυτό, οι ΗΠΑ εκτιμούν ότι μια χώρα, όπως η Ελλάδα μπορεί, μέσω συνεργασιών ενεργειακής και αμυντικής φύσεως με τις υπόλοιπες χώρες της περιοχής, να αποτελέσει παράγοντα σταθερότητας και ασφαλείας στην περιοχή. Καθώς η Ελλάδα, πράγματι, συνεισφέρει κάθε χρόνο το μεγαλύτερο ποσοστό ΑΕΠ στις στρατιωτικές δαπάνες στο ΝΑΤΟ²⁸⁰, μαζί με τις ΗΠΑ, δείχνει ότι ανταποκρίνεται στις αμερικανικές προσδοκίες. Η φιλοδοξία της δε, να γίνει διπλωματική και οικονομική γέφυρα σύνδεσης της Ευρώπης με το Ισραήλ και την Αίγυπτο, μέσω του αγωγού «EastMed», που ευθυγραμμίζεται με αυτή των ΗΠΑ, αλλά και το υψηλό επίπεδο των ελληνικών ΕΔ, δημιουργούν τις προϋποθέσεις ώστε να καταστεί η Ελλάδα το νοτιοανατολικό προπύργιο της συμμαχίας.²⁸¹

2.5. Σκληρή και Έξυπνη Ισχύς της Ελλάδας

2.5.1. Στρατιωτική Ισχύς Ελλάδας. Η πραγματική ισχύς ενός κράτους στηρίζεται κατά το μεγαλύτερο βαθμό στην ισχύ των Ένοπλων Δυνάμεών της,²⁸² όπως αναφέρει και ο John Mearsheimer, κυριότερος εκπρόσωπος του επιθετικού ρεαλισμού στον τομέα των διεθνών σχέσεων, αποτελώντας το βασικό πυλώνα της «σκληρής» ισχύς μιας χώρας. Η στρατιωτική ισχύς εδράζεται σε μεγάλο βαθμό στο μέγεθος και τη δύναμη του Στρατού Ξηράς αλλά και από τις αεροπορικές και ναυτικές δυνάμεις που

²⁷⁸ Νίκος Κοντζιάς «Η εξωτερική Πολιτική της Ελλάδας στον 21ο αιώνα». Αθήνα: Καστανιώτης, 2010, σ. 110

²⁷⁹ «Τζέφρυ Παγιάτ: οι ΗΠΑ δεσμεύονται για την Ασφάλεια της Ελλάδας», ηλεκτρονικός ιστότοπος εφημερίδας «Τα Νέα», <https://www.tanea.gr/2020/02/10/interviews/oi-ipa-desmeyontai-gia-tin-asfaleia-tis-elladas/> (έγινε πρόσβαση στις 20 Νοεμβρίου 2020).

²⁸⁰ Η Ελλάδα δεύτερη χώρα με τις υψηλότερες στρατιωτικές δαπάνες μετά τις ΗΠΑ, 03 Απριλίου 2019, <https://www.huffingtonpost.gr/entry/> (έγινε πρόσβαση στις 20 Νοεμβρίου 2020).

²⁸¹ Τόμας Τράσκ: Η μεγάλη ευκαιρία της συνεργασίας Ελλάδας – ΗΠΑ», «Η Καθημερινή», <https://www.kathimerini.gr/society/1065010/tomas-trask-i-megali-eykairia-tis-synergasias-elladas-ipa/> (έγινε πρόσβαση στις 20 Νοεμβρίου 2020).

²⁸² John J. Mearsheimer, «Η τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων» [μτφ Κ. Κολιόπουλος], (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2007), σ.127

τον υποστηρίζουν.²⁸³ Ως αποτέλεσμα, η στρατιωτική ισχύς παίζει σημαντικό ρόλο στη μελέτη των διεθνών σχέσεων, καθώς η αδυναμία εξισορρόπησης της στρατιωτικής ισχύος δημιουργεί τις προϋποθέσεις δημιουργίας αστάθειας και συγκρούσεων. Στο πλαίσιο αυτό, εξετάζεται η επίδραση της στρατιωτικής ισχύς στην συμπεριφορά των κρατών και πώς αυτή επηρεάζει την αποτροπή και την κατανομή της ισχύος. Για να εκτιμήσουμε την ικανότητα της ελληνικής στρατιωτικής ισχύς θα πρέπει να απαντήσουμε σε δυο βασικά ερωτήματα.

Το πρώτο ερώτημα που τίθεται στην περίπτωση της Ελλάδας είναι προφανές. Είναι το μέγεθος και η δύναμη των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων (ΕΔ) αυτά που από μόνα τους είναι ικανά να εξισοροπήσουν τις ούτως ή άλλως μεγαλύτερες σε μέγεθος Τουρκικές ΕΔ και τη συνεχώς αυξανόμενη ισχύς αυτών στην περιοχή του Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου; Η απάντηση είναι πως όχι, καθώς η στρατιωτική ισχύς είναι κάτι παραπάνω από μια απλή απαρίθμηση του μεγέθους του προσωπικού, υλικού και οπλικών συστημάτων. Είναι η στρατηγική, η πειθαρχία, το ηθικό και η κατάλληλη οργάνωση που σε συνδυασμό με την αξία της ηγεσίας, στρατιωτικής και πολιτικής, που συνθέτουν την αξία της εκάστοτε στρατιωτικής ισχύς της Ελλάδας. Ο πόλεμος ποτέ δεν ήταν μια μαθηματική εξίσωση, στην οποία επικρατεί πάντα ο ισχυρότερος. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα στη σύγχρονη ιστορία που μια αριθμητικά υποδεέστερη χώρα επικράτησε εναντίον μιας μεγαλύτερης χώρας, όπως το Ισραήλ εναντίον αραβικών χωρών (1967) ή η Αρμενία εναντίον του Αζερμπαϊτζάν (1994).²⁸⁴

Το δεύτερο ερώτημα αφορά στο ποιες είναι οι αμυντικές δυνατότητες της χώρας που καθορίζουν τη στρατιωτική ισχύ της. Έχει η Ελλάδα τις ΕΔ που μπορούν να εξασφαλίσουν την αποτροπή ή τη νίκη σε περίπτωση σύγκρουσης με την κυριότερη αναθεωρητική χώρα της περιοχής; Η απάντηση είναι ότι η Ελλάδα έχει απόλυτα ισχυρές ΕΔ.²⁸⁵ Χρειάζεται η Ελλάδα να αυξήσει περεταίρω της στρατιωτικής της ισχύς; Η απάντηση και εδώ είναι ξεκάθαρη και μονολεκτική. Ναι, χρειάζεται περαιτέρω επαύξηση της στρατιωτικής της ισχύος. Αναλύοντας τα παραπάνω, μπορούμε να πούμε ότι η Ελλάδα έχει με διαφορά τις μεγαλύτερες και καλύτερα εξοπλισμένες ΕΔ στα Βαλκάνια και από τις καλύτερες της

²⁸³ John J. Mearsheimer, «Η τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων», σ.128.

²⁸⁴ Μάνος Καραγιάννης, Η ελληνική στρατιωτική ισχύς τον 21ο αιώνα, ηλεκτρονικός ιστότοπος εφημερίδας «Η Καθημερινή», 19 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.kathimerini.gr/opinion/1088283/i-elliniki-stratiotiki-ischys-ton-21o-aiona/>, (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021).

²⁸⁵ Υφυπουργός Άμυνας Αλκιβιάδης Στεφανής, «Απόλυτα ισχυρές οι ένοπλες δυνάμεις μας», σε δηλώσεις του στον τηλεοπτικό σταθμό ΣΚΑΙ, 29 Μαΐου 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=ckiLg5QFvFU>, (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021).

περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου. Διαθέτει υπερσύγχρονα άρματα μάχης,²⁸⁶ ισχυρό πυραυλικό πυροβολικό, τα πιο σύγχρονα συμβατικά υποβρύχια τελευταίας τεχνολογίας,²⁸⁷ υποστρατηγικά όπλα μεγάλης φονικότητας, εξαιρετικά επιθετικά ελικόπτερα και μαχητικά αεροσκάφη, και στελεχώνονται από καλά εκπαιδευμένους επαγγελματίες. Συνοπτικά, η Ελλάδα διαθέτει σημαντικές αμυντικές δυνατότητες που της επιτρέπουν να υπερασπιστεί έδαφος και να προκαλέσει μεγάλες απώλειες στις εχθρικές δυνάμεις. Η οικονομική κρίση βέβαια που ταλάνισε την ελληνική οικονομία δεν θα μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστη την εξέλιξη και βελτίωση του επιπέδου των ελληνικών ΕΔ, που προέβη σε περιστολή προμηθειας νέων εξοπλισμών και εστίασε στη διατήρηση του αξιόμαχου αυτών. Η σαφής βελτίωση της χρηματοπιστωτικής εικόνας της Ελλάδας στο εξωτερικό από τη μια πλευρά αλλά και οι εντεινόμενες προκλήσεις και απειλές ασφάλειας ως προς τα κυριαρχικά δικαιώματα της χώρας, με την προσβλητική ως προς το ύφος και αποσταθεροποιητική ως προς την ευρύτερη περιοχή συμπεριφορά της γείτονος Τουρκίας, επιβάλλει την ανάγκη άμεσης, εντατικής και συστηματικής ενίσχυσης της αποτρεπτικής ισχύος των ΕΔ της χώρας. Η αποφασιστικότητα της ελληνικής πολιτείας πλέον είναι ξεκάθαρη, όπως προκύπτει και από τις δηλώσεις του κ. Υπουργού Άμυνας της Ελλάδας, Νικόλαου Παναγιωτόπουλου, όπου κατά τη συζήτηση στην Ολομέλεια της Βουλής των Ελλήνων επί του σχεδίου νόμου «Κύρωση του Κρατικού Προϋπολογισμού οικονομικού έτους 2021», δήλωσε ότι: «τώρα είναι η ώρα για την ενίσχυση των Ενόπλων Δυνάμεων».²⁸⁸

Είναι ευρέως αποδεκτό ότι η στρατιωτική ισχύς είναι σημαντική όχι μόνο για την περίπτωση χρησιμοποίησής της αποκλειστικά για πολεμικές επιχειρήσεις στο πλαίσιο μιας ένοπλης σύγκρουσης. Η στρατιωτική ισχύς είναι σε θέση επίσης να προβάλλει την ισχύ του κράτους που τη διαθέτει και σε περίοδο ειρήνης. Με τον όρο προβολή ισχύος αναφερόμαστε στην ικανότητα ενός κράτους να χρησιμοποιεί όλα ή μέρος από τα στοιχεία ισχύος που διαθέτει (κυρίως στρατιωτικά) για την ταχεία και αποτελεσματική ανάπτυξη και διατήρηση δυνάμεων σε περιοχές κρίσεων ή συμφερόντων. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα πιεζόμενη πιθανώς και από την στάση της Τουρκίας μετά από την τουρκική αναθεωρητικότητα στις περιοχές νοτίως Ρόδου, Καρπάθου και Κρήτης με την υπογραφή του παρανόμου

²⁸⁶ Το άρμα μάχης Leopard 2A6 HEL, θεωρείται σήμερα το καλύτερο άρμα μάχης σε υπηρεσία στον κόσμο, ανώτερο και από τα αμερικανικά άρματα μάχης.

²⁸⁷ Τα 4 γερμανικής προέλευσης υποβρύχια Type 214, με δυνατότητα αναερόβιας πρόωσης που τα καθιστούν δύσκολα να εντοπισθούν.

²⁸⁸ Ελληνική Δημοκρατία – Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, Νικόλαος Παναγιωτόπουλος - Υπουργός Εθνικής Αμύνης, «Ομιλία ΥΕΘΑ κ. Νικόλαου Παναγιωτόπουλου στην Ολομέλεια της Βουλής κατά τη συζήτηση για τον Προϋπολογισμό του 2021», 13 Δεκεμβρίου 2020, <http://www.mod.mil.gr/omilies/omilia-yetha-k-nikolaoy-panagiotopoyloy-stin-olomeleia-tis-boylis-kata-ti-syzitisi-gia-0>, (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021).

τουρκολυβικού συμφώνου θαλασσίων ζωνών, προέβη σε ενέργειες προβολής ισχύος είτε με εθνικές ασκήσεις στην περιοχή αυτή,²⁸⁹ είτε με συμμαχικές αεροναυτικές δυνάμεις.²⁹⁰ Η δυνατότητα και η αποτελεσματικότητα προβολής ισχύος αποδείχθηκαν ξεκάθαρα με την αποφασιστική στρατιωτική απάντηση στην προκλητική έξοδο του ερευνητικού σκάφους ORUC REIS στο διάστημα Ιουλίου – Οκτωβρίου 2020, αποδεικνύοντας ότι οι επιχειρήσεις προβολής ισχύος αποτελούν σημαντικό στοιχείο εθνικής ισχύος στο διεθνές και περιφερειακό περιβάλλον.²⁹¹

2.5.2. Θαλάσσια Ισχύς και Ναυτική Διπλωματία. Η ιστορία αλλά και η ύπαρξη του ελληνισμού είναι συνυφασμένη με τη θάλασσα, σύμφωνα με τον πατέρα της παγκόσμιας ιστορίας τον Ηρόδοτο, που είχε πει πως *«Έχουμε γη και πατρίδα όταν έχουμε πλοία στη θάλασσα»*.²⁹² Ερμηνεύοντας το παραπάνω γνωμικό μπορούμε να πούμε πως η πατρίδα επιβιώνει μόνο όταν διαθέτει την «θαλάσσια ισχύς» για να ελέγχει τις θάλασσες ενδιαφέροντος της.

2.5.2.1 Θαλάσσια και Ναυτική Ισχύς. Η θαλάσσια ισχύς είναι η εκδήλωση της εθνικής ισχύος ενός κράτους στη θάλασσα.²⁹³ Σύμφωνα με τον Μάχαν (1840-1914), θεμελιωτή του δόγματος της ναυτικής ισχύος, υπάρχουν έξι (6) προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της θαλάσσιας ισχύος μιας χώρας:²⁹⁴ Αυτές είναι, η γεωγραφική θέση, η φυσική διαμόρφωση, η γεωγραφική έκταση, ο αριθμός του πληθυσμού, ο εθνικός χαρακτήρας και ο χαρακτήρας της κυβέρνησης, τα οποία η Ελλάδα διαθέτει σχεδόν όλα σε σημαντικό βαθμό. Εξετάζοντας τον εθνικό χαρακτήρα, δηλαδή την τάση ή όχι για ανάπτυξη εμπορικών δραστηριοτήτων μέσα από τη θάλασσα, βλέπουμε από την πορεία της χώρας δια μέσου της ιστορίας, ότι στην Ελλάδα κυριαρχούσε και κυριαρχεί η ναυτοσύνη και η ναυτιλία. Εξίσου σημαντικά στις μέρες μας και έχοντας ακόμη ως

²⁸⁹ Κώστας Σαρκιάς, «Η ψυχραιμία της Αθήνας και το αδιέξοδο της Άγκυρας-Με προβολή ισχύος και διπλωματικές ενέργειες η Ελλάδα απαντά στον Τουρκικό αναθεωρητισμό», 27 Ιουν 2020, <https://newpost.gr/amyna/5ef6f9e2db6167fc772bc540/>, (έγινε πρόσβαση στις 01 Μαρτίου 2021).

²⁹⁰ «Άσκηση «Μέδουσα» στην ανατολική Μεσόγειο: Μήνυμα στην Τουρκία από 5 χώρες», ηλεκτρονικός ιστότοπος εφημερίδας «Το Έθνος», 05 Δεκεμβρίου 2020, https://www.ethnos.gr/politiki/136157_askisi-medoysa-stin-anatoliki-mesogeio-minyma-stin-toyrkia-apo-5-hores, (έγινε πρόσβαση στις 01 Μαρτίου 2021).

²⁹¹ Δημήτριος Κυριάκος, «Από ποιους παράγοντες καθορίζεται η ισχύς μιας χώρας στο διεθνές σύστημα ασφαλείας;», Ατομική Διατριβή, ΣΕΘΑ-8η ΕΣ ΔΙΜΑ, 14 Ιουνίου 2018, σ.25.

²⁹² Πολεμικό Ναυτικό, «Οραμα - Το Πολεμικό Ναυτικό από το Σήμερα στο Αύριο», <https://www.hellenicnavy.gr/el/istoria/169-diaforathemata/apostolikaiorama/743-orama.html>, (έγινε πρόσβαση στις 27 Φεβρουαρίου 2021).

²⁹³ Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, «Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα», (Αθήνα: Ποιότητα, 2008), σ. 184. Σύμφωνα με τον Μάχαν, η Μεγάλη Βρετανία κατέστη κοσμοκράτειρα δύναμη χάρη στη θαλάσσια ισχύ της, την οποία στη συνέχεια μετέτρεψε σε οικονομική ισχύς.

²⁹⁴ Alfred Thayer Mahan, «The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783», (New York: Sagamore Press, 1957).

αφετηρία την περίοδο της τουρκοκρατίας, είναι και το μέγεθος και η αξία του ελληνόκτητου εμπορικού στόλου, ο οποίος αυτή τη στιγμή αποτελεί το 54,3% του ευρωπαϊκού και το 19,7% του παγκόσμιου στόλου.²⁹⁵ Βασικό συστατικό της θαλάσσιας ισχύος όμως αποτελεί η Ναυτική Ισχύς, δηλαδή η στρατιωτική ναυτική δύναμη ενός κράτους, το Πολεμικό Ναυτικό (ΠΝ) του.

Η Ελλάδα από αρχαιοτάτων χρόνων θεμελίωσε τη θαλάσσια ισχύ μέσω της ναυτικής ισχύς της. Ήταν η ανάπτυξη της ναυτικής ισχύς που έδωσε τη δυνατότητα στην Αρχαία Αθήνα να κυριαρχήσει στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο και μέσω αυτής να δημιουργήσει τα επιτεύγματα της Κλασσικής Εποχής. Ήταν τα «ξύλινα τείχη» (τα πλοία) του Θεμιστοκλή που έσωσαν την αρχαία Ελλάδα από τις περσικές επιδρομές και αυτές που έκαναν τον Περικλή να αναφωνήσει *«μέγα τὸ τῆς θαλάσσης κράτος»*.²⁹⁶ Αλλά και στη νεότερη ιστορία της Ελλάδας, ήταν η χρήση της ναυτικής ισχύς που ανέπτυξε η Ελλάδα στις αρχές του προηγούμενου αιώνα, που οδήγησε στην απελευθέρωση των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου,²⁹⁷ από την μέχρι τότε οθωμανική κυριαρχία.²⁹⁸ Αλλά και στη συνέχεια στο Β' ΠΠ το ελληνικό ΠΝ διακρίθηκε έναντι του Άξονα.

Στη σύγχρονη εποχή το ΠΝ έχει σημαντική ισχύς και στρατηγικές που απορρέουν από τη γεωγραφία της πατρίδας μας και από τις προοπτικές εκμετάλλευσης των θαλάσσιων ζωνών που της αναλογούν.²⁹⁹ Η δυνατότητα εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στις θαλάσσιες περιοχές που η Ελλάδα δύναται να ασκήσει τα κυριαρχικά της δικαιώματα (υφαλοκρηπίδα, ΑΟΖ) αυξάνει τις ευθύνες και διευρύνει την περιοχή για την ασφάλεια της οποίας το ΠΝ θεωρείται υπεύθυνο. Παράλληλα, το ΠΝ καλείται να εξασφαλίσει τις περιοχές αυτές από τη συνεχώς αυξανόμενη ναυτική ισχύς της εξ ανατολών γείτονας χώρας, που εκδηλώνεται τα τελευταία χρόνια μέσω, ευφάνταστων και αστήριχτων από το Διεθνές Δίκαιο ιδεολογημάτων, όπως «η Γαλάζια Πατρίδα». Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η προσπάθεια σοβαρής ενίσχυσης του Ελληνικού ΠΝ, με νέες υπερσύγχρονες ναυτικές μονάδες με σκοπό τον θαλάσσιο

²⁹⁵ Μηνάς Τσαμόπουλος, Το πάνω χέρι και το 2021 έχει η ελληνική ναυτιλία, Newmoney, 09 Ιανουαρίου 2021, <https://www.newmoney.gr/roh/palmos-oikonomias/nautilia/to-pano-cheri-ke-to-2021-echi-i-elliniki-naftilia/>, (έγινε πρόσβαση στις 29 Μαρτίου 2021).

²⁹⁶ Θουκυδίδου Ιστορίαι, (1, 143, 5), https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/, (έγινε πρόσβαση στις 27 Φεβρουαρίου 2021).

²⁹⁷ Μέσω της κυριαρχίας του Θωρηκτού Αβέρωφ στις ναυμαχίες της Έλλης και Λήμνου.

²⁹⁸ Δημήτρης Τσαϊλός, Υποναύαρχος ΠΝ (ε.α.), «Επείγουσα ανάγκη η κατανόηση της ναυτικής ισχύος», 09 Οκτωβρίου 2019, <https://www.liberal.gr/diplomacy/epeigousa-anagki-i-katanoisi-tis-nautikis-ischuos/269567>, (έγινε πρόσβαση στις 27 Φεβρουαρίου 2021).

²⁹⁹ Με βάση τις προβλέψεις της Σύμβασης των ΗΕ περί του Δικαίου της Θάλασσας.

έλεγχο της της Ανατολικής μεσογείου. Η παρουσία του ΠΝ πέρα από τα στενά, πλέον, γεωγραφικά όρια του Αιγαίου, με σκοπό την υποστήριξη των εθνικών στόχων στις περιοχές αυτές κρίνεται σήμερα απαραίτητη.

2.5.2.2. Ναυτική Διπλωματία. Η ναυτική διπλωματία αποτελεί το επίκεντρο του Ελληνισμού από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Στην ουσία είναι η πρακτική ενάσκηση των διεθνών σχέσεων ενός κράτους με λοιπά κράτη, με την εκμετάλλευση της θαλάσσιας ισχύος και των μέσων που την αναδεικνύουν. Η διπλωματία αυτή περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων, όπως επισκέψεις σε λιμένες εκτός εθνικής επικράτειας για επίδειξη σημαίας, αεροναυτικές ασκήσεις με συμμαχικά και γειτονικά κράτη, παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, επιχειρήσεις εκκενώσεως αμάχων, καθώς και ναυτικό αποκλεισμό και απαγόρευση απόκτησης θαλασσίου ελέγχου.³⁰⁰

Τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας στην Ανατολική Μεσόγειο, που προκύπτουν από τη δυνατότητα εκμετάλλευσης της ελληνικής υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ, συνεπεία της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982,³⁰¹ καθιστούν επιτακτική τη χρήση της ναυτικής διπλωματίας στην περιοχή. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα προέβη σε επίδειξη σημαίας με το ΠΝ της, έναντι των τουρκικών προκλητικών ενεργειών, με τις οποίες επιχειρήθηκε η διεξαγωγή σεισμολογικών ερευνών από το ερευνητικό σκάφος ORUC REIS, συνοδεία τουρκικών πολεμικών σκαφών το καλοκαίρι του 2020. Στο ίδιο πλαίσιο ναυτικής διπλωματίας κινείται η Ελλάδα και με τη διεξαγωγή αεροναυτικών ασκήσεων, με τη συμμετοχή λοιπών συμμαχικών κρατών στην περιοχή,³⁰² προκειμένου να κατοχυρώσει τα δικαιώματά αυτά.

Η Ελλάδα ως κατεξοχήν ναυτικό κράτος δεν μπορεί να απουσιάζει από τις θάλασσες της Ανατολικής Μεσογείου, η οποία εξασφαλίζει το στρατηγικό βάθος της επικράτειάς μας. Η Ελλάδα έχει αποδείξει ότι προσβλέπει στη συνεργασία με τις λοιπές χώρες της περιοχής, μόνο όμως στο πλαίσιο της διεθνούς νομιμότητας, όπως απέδειξε και με την υπογραφή συμφωνίας μερικής οριοθέτησης θαλασσίων ζωνών το 2020 με

³⁰⁰ Δημήτρης Τσαϊλάς, «Θεμέλιο του Ελληνισμού η Θάλασσα Διπλωματία», Ελληνικό Ινστιτούτο Πολιτιστικής Διπλωματίας, 20 Σεπτεμβρίου 2017, <https://www.hellenicculturaldiplomacy.com/>, (έγινε πρόσβαση στις 27 Φεβρουαρίου 2021).

³⁰¹ United Nations, United Nations Convention on the Law of the Sea, 10 December 1982, https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf, (έγινε πρόσβαση στις 27 Φεβρουαρίου 2021).

³⁰² «Ξεκινά η αεροναυτική άσκηση Eunomia – συμμετέχουν Ελλάδα, Κύπρος, Γαλλία και Ιταλία», «Η Καθημερινή», 26 Αυγούστου 2020, <https://www.kathimerini.gr/politics/1093354/xekina-i-aeronaytiki-askisi-eunomia-symmetechoy-n-ellada-kypros-gallia-kai-italia/>, (έγινε πρόσβαση στις 27 Φεβρουαρίου 2021).

την Αίγυπτο. Τα ελληνικά πλοία που διέσχιζαν πριν από 3.500 χρόνια με κουπιά και πανιά τις ίδιες θάλασσες αλληλοεπιδρώντας με τους λοιπούς αρχαίους πολιτισμούς της εποχής, διασφαλίζοντας τη σταθερότητα και την ειρήνη, είναι έτοιμα να αποτελέσουν παράγοντα σταθερότητας και πολιτισμού.

2.5.3. Οικονομική Δυναμική Ελλάδας ως Ενεργειακός Κόμβος. Οι ευρύτερες γεωπολιτικές εξελίξεις στις περιοχές που προέκυψαν από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, η συνεχώς αυξανόμενη ενεργειακή εξάρτηση της Ευρώπης από τη Ρωσία, καθώς και η ανεύρεση υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο έχουν προσδώσει στην Ελλάδα μια δυναμική προοπτική ανάδειξής της σε ενεργειακό κόμβο για την Ευρώπη. Ταυτόχρονα, η οικονομική κρίση που αντιμετώπισε η χώρα από το 2009, επιτάχυνε τις εξελίξεις ώστε η Ελλάδα να βελτιώσει την ενεργειακή αυτάρκειά της.

2.5.3.1. Η Ελλάδα ως Ενεργειακός Κόμβος. Στο παραπάνω πλαίσιο, η Ελλάδα επιδιώκει να καταστεί κόμβος διαμετακόμισης ενέργειας. Πρωταρχική σημασία στα σχέδια αυτά παίζει ο λεγόμενος Νότιος Διάδρομος που αποτελεί την μείζονα συνιστώσα της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ και που συμβάλει στην ασφάλειας και την ευελιξία του ενεργειακού εφοδιασμού της.³⁰³

Η χώρα μας κινείται με γοργά βήματα και στην διαμετακόμιση φυσικού αερίου από την Ανατολική Μεσόγειο προς την Ευρώπη. Στον τομέα αυτό και παρά την προτεραιότητα που δίδεται στην μεταφορά του φυσικού αερίου από το Αζερμπαϊτζάν προς την Ευρώπη, φαίνεται ότι εξετάζεται σοβαρά και η μεταφορά του ανευρεθέντος φυσικού αερίου, μέσω του σχεδιαζόμενου διασυνδετήριου Αγωγού Eastern Mediterranean Pipeline (EastMed),³⁰⁴ από την Λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου διαμέσου της Ελλάδας, προς την Ιταλία.³⁰⁵ Πέρα από τον EastMed προωθούνται και άλλες ενεργειακές συνεργασίες, όπως η ηλεκτρική διασύνδεση μεταξύ Ελλάδας, Κύπρου, Ισραήλ και Αιγύπτου,³⁰⁶ οι οποίες προσδοκάτε να αποκομίσουν τεράστια οικονομικά και γεωπολιτικά οφέλη, τόσο σε περιφερειακό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αναδεικνύοντας το ρόλο της Ελλάδας ως παράγοντας πολιτισμού και σταθερότητας στην Ανατολική Μεσόγειο.

³⁰³ Ο Νότιος Διάδρομος αποτελείται από το σύστημα αγωγών SCPX (South Caucasus pipeline Expansion), τον TANAP (Trans-Anatolian Pipeline) και TAP (Trans Adriatic Pipeline), που μεταφέρουν φυσικό αέριο από την Κασπία προς την Ευρώπη μέσω Γεωργίας, Τουρκίας, Ελλάδας και Αλβανίας.

³⁰⁴ ΔΕΠΑ – Διεθνείς Υποδομές, Διασυνδετήριος Αγωγός Eastern Mediterranean Pipeline (EastMed), <https://www.depa.gr/diethnis-ypodomes/>, (έγινε πρόσβαση την 01 Μαρτίου 2021).

³⁰⁵ Και από εκεί στην Ευρώπη, είτε δια του αγωγού ITGI, είτε δια του TAP στους οποίους συμμετέχει και η χώρα μας.

³⁰⁶ European Union, EuroAsia Interconnector, <https://www.euroasia-interconnector.com/wp-content/uploads/2018>, (έγινε πρόσβαση στις 27 Μαρτίου 2021). Βλέπε και Χάρτη 5 στο Παράρτημα V.

Πέραν των ανωτέρω, θα πρέπει να αναφέρουμε και τις υποδομές αποθήκευσης υγροποιημένου φυσικού αερίου (Liquefied Natural Gas - LNG) που αποτελεί το ταχύτερα αναπτυσσόμενο ορυκτό καύσιμο παγκοσμίως.³⁰⁷ Η δυναμική που αναπτύσσει ο τομέας του LNG στην ενεργειακή πολιτική της Ελλάδας και της ευρύτερης περιοχής διαφαίνεται από τη λειτουργία του τερματικού σταθμού LNG της Ρεβυθούσας, ο οποίος είναι ο μοναδικός LNG Terminal στη νοτιοανατολική Ευρώπη, αλλά και μέσου του σχεδιασμού κατασκευής πλωτού σταθμού αποθήκευσης και επαναεριοποίησης LNG (Floating Storage Regasification Unit - FSRU) στην Αλεξανδρούπολη.³⁰⁸

2.5.3.2. Η Ελλάδα ως Πάροχος Ενέργειας. Σημαντικό πυλώνα της ενεργειακής πολιτικής, αλλά και της ενεργειακής διπλωματίας της Ελλάδας, αποτελεί η προοπτική εξόρυξης εγχώριων υδρογονανθράκων. Στο πλαίσιο αυτό αναμένεται στο προσεχές διάστημα να ξεκινήσουν έρευνες στα δυο υπεράκτια τεμάχια στα δυτικά και νοτιοδυτικά της Κρήτης από την κοινοπραξία των ΕΛΠΕ, Total και ExxonMobil. Καθώς η Total (Γαλλία) και η ExxonMobil (ΗΠΑ) αποτελούν δυο από τις μεγαλύτερες εταιρίες εξορύξεων παγκοσμίως, προκύπτει και η αξία των επενδύσεων αυτών που αναμένεται να αποφέρει σημαντικά έσοδα στη χώρα για τα επόμενα 25 χρόνια.³⁰⁹

Σημαντικότερες είναι και οι προοπτικές της Ελλάδας και στον τομέα δημιουργίας και εκμετάλλευσης Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ). Το Υπουργείο Εξωτερικών συνεργάζεται επίσης με τους λοιπούς εμπλεκόμενους φορείς σε ελληνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο και παρακολουθεί τις καινούριες εξελίξεις και τάσεις της αγοράς αυτής. Οι στόχοι που έχουν τεθεί από την ΕΕ, ώστε το 32% της χρησιμοποιούμενης ενέργειας έως το 2030 να προέρχεται από ΑΠΕ,³¹⁰ δημιουργούν ένα ισχυρό αναπτυξιακό επιχειρηματικό πλαίσιο, εντός του οποίου η χώρα καλείται να εκμεταλλευτεί τις δυνατότητες που διαθέτει στην ανάπτυξη και εφαρμογή τεχνολογιών ΑΠΕ, με απώτερο σκοπό την εξοικονόμηση ενέργειας και τον περιορισμό της εκπομπής αέριων ρύπων. Η επίτευξη των στόχων αυτών θα συνεισέφερε στην

³⁰⁷ Λόγω της ανταγωνιστικής του τιμής, της ευελιξίας χρήσης του, του σχετικά χαμηλού περιβαλλοντικού του αποτυπώματος και της ενεργειακής μετάβασης σε μια παγκόσμια οικονομία χωρίς τη χρήση άνθρακα.

³⁰⁸ Περισσότερες λεπτομέρειες για τα «Έργα Ενεργειακών Υποδομών στην Ελλάδα», όπως στο Παράρτημα V.

³⁰⁹ «Νέο κεφάλαιο στις εγχώριες έρευνες υδρογονανθράκων», ηλεκτρονικός ιστότοπος εφημερίδας «Η Ναυτεμπορική», 24 Νοεμβρίου 2020, <https://m.naftemporiki.gr/story/1662109/neo-kefalaio-stis-egxories-ereunes-udrogonanthrakon>, (έγινε πρόσβαση στις 02 Μαρτίου 2021).

³¹⁰ European Commission, Renewable Energy Directive, https://ec.europa.eu/energy/topics/renewable-energy/renewable-energy-directive/overview_en, (έγινε πρόσβαση στις 27 Μαρτίου 2021).

ενεργειακή αυτάρκεια, μέσω της βέλτιστης αξιοποίησης των φυσικών πόρων και στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των βασικών κλάδων της ελληνικής οικονομίας³¹¹.

Συνοψίζοντας, καθώς ο ανταγωνισμός ΗΠΑ-Ρωσίας εκτιμάται ότι μεγαλώνει,³¹² φαίνεται ότι υπάρχει και μια αύξηση της έντασης σε θέματα που αφορούν στην ενεργειακή διπλωματία, όπως αποτυπώνεται και από την αντίθεση στην κατασκευή του αγωγού Nord Stream 2. Η Ελλάδα εκτιμάται ότι μπορεί να ευνοηθεί από αυτόν τον ανταγωνισμό, καθώς προκύπτει σαφέστατα ότι οι ΗΠΑ, προωθούν και υποστηρίζουν την επιλογή του Νότιου Άξονα αγωγών που προαναφέρθηκε, στον οποίο η Ελλάδα, αποτελεί βασικό συντελεστή. Ο στόχος είναι διττός και έχει οικονομικό πρόσημο. Δηλαδή, η Ελλάδα αφενός να διασφαλίσει την ενεργειακή της επάρκεια και αφετέρου να μετατραπεί σε κόμβο μεταφοράς φυσικού αερίου και πετρελαίου από την ανατολή προς τη δύση, αποτελώντας ισχυρό κρίκο μιας μεγάλης και βαριάς ενεργειακής αλυσίδας.

³¹¹ Ελληνική Δημοκρατία – Υπουργείο Εξωτερικών, Ενεργειακή Διπλωματία, 21 Δεκεμβρίου 2020, <https://www.mfa.gr/energeiake-diplomatia>, (έγινε πρόσβαση στις 02 Μαρτίου 2021).

³¹² Μετά και από την άνοδο του Τζον Μπάιντεν στην Προεδρία των ΗΠΑ.

Κεφάλαιο 3

Η Ελλάδα ως Πολιτισμικός Φάρος στην Ανατολική Μεσόγειο

3.1. Ο Πολιτισμός ως Παράγοντας Στρατηγικής Κουλτούρας της Ελλάδας

Ο ελληνικός πολιτισμός διαχρονικά είναι εξαιρετικά πλούσιος ως αποτέλεσμα τόσο της εξαιρετικά προνομιακής γεωγραφικής θέσης της, όσο και της μακραίωνης ελληνικής ιστορίας. Αυτή η πλούσια και ταραχώδης ιστορία επηρεάζει το τρόπο που αισθάνονται οι Έλληνες για τη χώρα τους. Πράγματι, «οι Έλληνες είναι περισσότερο περήφανοι για τη χώρα και τον πολιτισμό τους από όλους τους άλλους λαούς της Ευρώπης».³¹³ Η εξήγηση αυτής της περηφάνειας εδράζεται κυρίως στα επιτεύγματα της μακραίωνης ελληνικής ιστορίας, που αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης των σύγχρονων ανεπτυγμένων δυτικών πολιτισμών. Αυτές οι μοναδικές παραδόσεις του ελληνικού τρόπου ζωής και τα επιτεύγματα αποτελούν τους πυλώνες της σύγχρονης ελληνικής κουλτούρας, που καθιστούν την Ελλάδα πόλο έλξης επισκεπτών από όλες τις άκρες του κόσμου.

Μέσα από μελέτη της βιβλιογραφίας,³¹⁴ προκύπτει ότι η στρατηγική κουλτούρα αποτελεί ένα σύστημα αξιών, στη στρατηγική λήψης αποφάσεων, με παραδοχές, αντιλήψεις, πεποιθήσεις σχετικά με τον τρόπο επίτευξης του πολιτικού αντικειμενικού σκοπού, που καθοδηγεί τα κράτη στην χάραξη της πολιτικής εθνικής ασφάλειας αλλά και της ακολουθούμενης στρατηγικής που επιλέγει κάθε φορά το ίδιο το έθνος.³¹⁵ Στο πλαίσιο αυτό, η στρατηγική κουλτούρα της Ελλάδας αντικατοπτρίζει το αφήγημα για τον πολιτισμό, την ιστορία και πως αυτές επηρεάζουν τις δομές ασφαλείας της. Επομένως, ο ελληνικός πολιτισμός αποτελεί τον καθρέπτη της «ενδοσκόπησης» που κάνουμε ως έθνος για να αναγνωρίσουμε, να αξιολογήσουμε και να κεφαλαιοποιήσουμε τις πηγές αυτο-χαρακτηρισμού μας, τις βαθιά ριζωμένες αγωνίες, απογοητεύσεις ή τις φιλοδοξίες μας ως έθνος.

Η μελέτη του πολιτισμού ως πυλώνα στρατηγικής κουλτούρας δεν καταλαμβάνει την θέση που του αρμόζει με αποτέλεσμα να έχει απορριφθεί ή στην καλύτερη περίπτωση, να θεωρείται ως μια εξήγηση της ύστατης λύσης, ακόμη και στη

³¹³ Θεόδωρος Γεωργακόπουλος, «Υπερηφάνεια Νεοελλήνων, «Η Καθημερινή», 07 Δεκεμβρίου 2018, <https://www.kathimerini.gr/opinion/998962/yperifaneia-neoellinon/>, (έγινε πρόσβαση στις 15 Μαρτίου 2021).

³¹⁴ Jack Snyder, *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*, R-2154-AF (Santa Monica, CA: The Rand Corp., Sep 1977), p.8, καθώς και στο Ken Booth, *Strategy and Ethnocentrism* (New York: Holmes and Meier Publishers, Inc., 1979), p.73.

³¹⁵ Christopher B. Chace, LCDR USN, *In the Mind's Eye: Cultural Influence in Defense Analysis and Strategic Planning*, Master's Thesis (Monterey, CA: Naval Postgraduate School, June 1990), p.36.

διεθνή πολιτική. Παρόλα αυτά, καθώς η στρατηγική κουλτούρα είναι ουσιαστικά μια προσπάθεια ενσωμάτωσης των πολιτιστικών παραμέτρων, της σωρευτικής ιστορικής μνήμης και των επιδράσεών τους στην ανάλυση των πολιτικών ασφάλειας των κρατών και των διεθνών σχέσεων, ο πολιτισμός μπορεί να συμβάλει στην διακρατική αλληλεπίδραση με σκοπό τη δημιουργία κλίματος μείωσης των προκαταλήψεων, μεταξύ των κρατών στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

3.2. Θεσμοί – Πολιτικές Αξίες στην Ελλάδα από την Αρχαιότητα ως Σήμερα

3.2.1. Πολίτευμα. Σύμφωνα με το Άρθρο 1ο του Συντάγματος των Ελλήνων, «*το πολίτευμα της Ελλάδας είναι Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία*», στην οποία «*όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το Λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα*».³¹⁶ Επιπρόσθετα, στο Άρθρο 2 καθορίζεται πως «*ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας*». Μέσα σε αυτά τα δυο πρώτα άρθρα συνοψίζεται το μεγαλείο της Ελληνικής Πολιτείας. Οι αρχές της δημοκρατίας στις οποίες στηρίζεται η λειτουργία του ελληνικού κράτους είναι η λαϊκή κυριαρχία, η ισότητα, η ελευθερία, η διάκριση των εξουσιών, ο πολυκομματισμός και το αιρετό των οργάνων της Πολιτείας.³¹⁷

3.2.2. Δημοκρατία. Οι βάσεις του σημερινού πολιτεύματος είναι το Δημοκρατικό πολίτευμα της Αρχαίας Αθήνας. Σε αυτό την εξουσία έχει ο λαός, καθώς η δημοκρατία συνεπάγεται λαϊκή κυριαρχία με ανώτατο όργανο του κράτους τον λαό. Σύμφωνα με τον Κορνήλιο Καστοριάδη:³¹⁸ «*Δημοκρατία δεν σημαίνει δημοκρατία είναι το κράτους του δήμου. Δήμος είναι ο λαός.*»³¹⁹

Οι αδιαπραγμάτευτες αρχές, που τέθηκαν στην Αρχαία Ελλάδα και τα οποία ισχύουν μέχρι σήμερα και αποτελούν τα θεμέλια της δημοκρατίας, είναι η ελευθερία, η ισότητα και η αρχή της πλειοψηφίας. Είναι θεμελιώδεις, καθώς χωρίς αυτές δεν υπάρχει δημοκρατία και είναι αδιαπραγμάτευτες, γιατί δε μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο διαπραγμάτευσης και ψηφοφορίας, αν υπάρχει ελευθερία και ισότητα.

³¹⁶ Βουλή των Ελλήνων, «Σύνταγμα των Ελλήνων», Άρθρο 1°, <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-1/>, (έγινε πρόσβαση στις 25 Νοεμβρίου 2020).

³¹⁷ Βιβλίο Β΄ Λυκείου, «Σύγχρονος Κόσμος Πολίτης Και Δημοκρατία», Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ», σελ.19.

³¹⁸ Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, Καστοριάδης Κορνήλιος, <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-aggregatedcontent-8526-1634> , (έγινε πρόσβαση στις 4 Δεκεμβρίου 2020).

³¹⁹ Κορνήλιος Καστοριάδης, «Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας», Αθήνα: Κέδρος (1975)

Μέσα στη δημοκρατία όλοι οι πολίτες είναι «ελεύθεροι από εσωτερικές και εξωτερικές δεσμεύσεις για να συμμετέχουν στα πολιτικά δρώμενα και να μπορούν να εκλέγουν και να εκλέγονται».³²⁰ Η ισότητα στο πλαίσιο της δημοκρατίας είναι προαπαιτούμενο, καθώς όσο μεγαλύτερη ανισότητα υπάρχει τόσο μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος για ανατροπή της δημοκρατίας και ταυτόχρονα αυταπόδεικτο, καθώς στη δημοκρατία όλοι έχουν μια ψήφο, που μετράει το ίδιο. Τα βασικά στοιχεία ισότητας, όπως και στην Αρχαία Ελλάδα, που αναδεικνύουν τις δημοκρατικές αρχές του σημερινού ελληνικού κράτους, είναι οι παρακάτω:

- Η Ισοπολιτεία: Καθώς κάθε πολίτης αντιμετωπίζεται από την πολιτεία με ισότητα, έχει δικαίωμα να τιμηθεί με κυβερνητικά, διοικητικά, δικαστικά καθήκοντα, με ταυτόχρονη υποχρέωση όμως να συμμετέχει ισότιμα στα δημόσια βάρη (φορολογία, στράτευση κ.λπ.).

- Η Ισονομία: «Όλοι οι πολίτες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου», καθώς όλοι αντιμετωπίζονται από το νόμο με ισότητα, δίνοντας σ' όλους τα ίδια δικαιώματα.³²¹

- Η Ισηγορία: Στην Εκκλησία του Δήμου στην Αρχαία Αθήνα, κάθε πολίτης είχε δικαίωμα να πάρει το λόγο και να εκφράσει την άποψή του για οποιοδήποτε ζήτημα.³²² Το ίδιο συμβαίνει και σήμερα μέσω των αντιπροσώπων του λαού στο Ελληνικό Κοινοβούλιο.³²³

- Η Αρχή της Πλειοψηφίας: Μια βασική αρχή της δημοκρατίας που τηρείται πιστά και στο σύγχρονο ελληνικό κράτος όπως και στην Αρχαία Αθήνα, είναι και η αρχή της πλειοψηφίας. Στη δημοκρατία η πλειοψηφία κυβερνά και η μειοψηφία ελέγχει, με το σεβασμό της μειοψηφίας ως κανόνα.

Όπως συμπεραίνεται από τα παραπάνω, η σύγχρονη Ελλάδα, παρά τις οικονομικές δυσκολίες που αντιμετωπίζει, αποτελεί πυλώνα δημοκρατίας μέσα στο οποίο οι πολίτες του κράτους, δεν έχουν να φοβηθούν τίποτα, εφόσον τηρούν τους νόμους και τα ψηφίσματα του κράτους. Τα ιδεώδη της ελευθερίας, της ισότητας και

³²⁰ Βουλή των Ελλήνων, «Σύνταγμα των Ελλήνων», Άρθρο 5ο, <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-5/>, (έγινε πρόσβαση στις 25 Νοεμβρίου 2020).

³²¹ Οι πολίτες σέβονται τους νόμους γιατί είναι δίκαιοι και όχι επειδή φοβούνται. Βλέπε και Βουλή των Ελλήνων, «Σύνταγμα των Ελλήνων», Άρθρο 4ο, <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-4/>, (έγινε πρόσβαση στις 25 Νοεμβρίου 2020).

³²² Στην Εκκλησία του Δήμου στην Αρχαία Αθήνα, η συζήτηση άρχιζε με την ερώτηση: «Τις αγορεύει βούλεται;».

³²³ Βουλή των Ελλήνων, «Σύνταγμα των Ελλήνων», Άρθρο 51ο, <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-53/>, (έγινε πρόσβαση στις 25 Νοεμβρίου 2020).

της δικαιοσύνης στην Κλασσική Ελλάδα του Περικλή και των άλλων μεγάλων της εποχής, είναι αυτά που γέννησαν το σύγχρονο πολιτισμένο κόσμο.

3.3. Πυλώνες Ήπιας Ισχύς της Ελλάδας

3.3.1. Ήπια Ισχύς και Πολιτιστική Διπλωματία της Ελλάδας. Η «ήπια ισχύς», ως έννοια, τέθηκε πρώτη φορά το 1990 από τον καθηγητή Joseph Nye (Harvard), για να καταδείξει την ικανότητα που έχει μια χώρα να χρησιμοποιεί την ελκυστικότητά της ως μέσο πειθούς και επίτευξης στόχων. Παρότι όμως η έννοια αυτή είναι σχετικά πρόσφατη, αποτελεί μια διαχρονική αξία ως συντελεστής ισχύος, που σχετίζεται με την ικανότητα να επηρεάζεις τον υπόλοιπο κόσμο, μέσω συνεργατικών μέσων διαμόρφωσης του θεματολογίου (ατζέντας), της πειθούς και της θετικής έλξης που εκπέμπεις σαν χώρα, προκειμένου να επιτευχθούν τα επιθυμητά αποτελέσματα.³²⁴ Για τον Nye, η ήπια ισχύς στηρίζεται σε τρεις πυλώνες: τις πολιτικές αξίες, την κουλτούρα και την εξωτερική της πολιτική. Τα ιδιαίτερα γνωρίσματα που διαμορφώνουν τους τρεις αυτούς πυλώνες είναι η γλώσσα, η ποιότητα της ακαδημαϊκής εκπαίδευσης, η επιτυχία των αθλητών της στους Ολυμπιακούς Αγώνες, η ιστορική παρακαταθήκη και τα μνημεία της, καθώς και θέματα όπως η ποιότητα της δημοκρατίας, ο βαθμός ελευθερίας, η καινοτομία της σκέψης, ο έλεγχος της διαφθοράς και άλλα πολλά. Στην ουσία, η ήπια ισχύς είναι όλα αυτά που προκαλούν το θαυμασμό των άλλων για μια χώρα.

Η Ελλάδα, διαθέτει τα περισσότερα από αυτά τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ήπιας ισχύος που προαναφέρθηκαν σε μεγάλο βαθμό. Πράγματι, η Ελλάδα καυχείται ότι η ελληνική γλώσσα ήταν και είναι η γλώσσα στην οποία στηρίχθηκαν και αναπτύχθηκαν οι βασικότερες μορφές γλώσσας του ανεπτυγμένου κόσμου. Η χρησιμοποίηση των αρχαίων ελληνικών όρων στην ιατρική, στις επιστήμες, στη δικονομία, αλλά και ως ρίζα πολλών λέξεων και εκφράσεων των χωρών του ανεπτυγμένου κόσμου καταδεικνύει την αξία της. Στο τομέα της παρεχόμενης ακαδημαϊκής εκπαίδευσης, αν και οι συνθήκες των ελληνικών πανεπιστημιακών ιδρυμάτων δεν είναι οι προσδοκώμενες, το επίπεδο της παρεχόμενης γνώσης είναι ιδιαίτερα υψηλό και φαίνεται από τους λαμπρούς επιστήμονες που διαπρέπουν διεθνώς διαχρονικά, όπως ο Γεώργιος Παπανικολάου παλαιότερα, αλλά και ο κορυφαίος

³²⁴ Ιωάννης Α. Κωνσταντόπουλος «Ήπια Ισχύς – Η περίπτωση της Κίνας» από το συλλογικό έργο που επιμελήθηκε ο Αθανάσιος Ν. Σαμαράς «Εικόνες Κρατών Στρατηγική Επικοινωνία, Ήπια Ισχύς και Μέσα Ενημέρωσης», Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2014, σ. 127-133.

σύγχρονος μαθηματικός του MIT, Κωνσταντίνος Δασκαλάκης.³²⁵ Επιπρόσθετα, αν και στο τομέα της τεχνολογίας η Ελλάδα υστερεί,³²⁶ στους τομείς της δημοκρατίας και της ελευθερίας είναι σε πάρα πολύ υψηλό επίπεδο. Μπορούμε επίσης να αναφέρουμε τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, την Αρχαία Ελληνική Ιστορία, τη βυζαντινή παράδοση αλλά και να μνημονεύσουμε την φιλελεύθερη επανάσταση του 1821,³²⁷ μη ξεχνώντας τη συμβολή της Ελλάδας στον πόλεμο ενάντια στο φασισμό στον Β΄ ΠΠ.³²⁸

Από την εποχή των Περσικών Πολέμων και της Κλασσικής Ελλάδας μέχρι και σήμερα η διπλωματία αποτελεί τον κλασσικό τρόπο επαφής και επικοινωνίας των πόλεων και των κρατών μεταξύ τους, είτε για τη σύναξη σύναψη ειρηνικών σχέσεων είτε για την κήρυξη πολέμου, περισσότερο όμως δε για την προώθηση διακρατικών και διεθνικών σχέσεων μεταξύ των κρατών, των λαών και των εθνών.³²⁹ Στο πλαίσιο αυτό η διπλωματία αποτελούσε το κυριότερο εργαλείο άσκησης της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας από αρχαιοτάτων χρόνων, όντας πρωτοπόρος στο τομέα αυτό.³³⁰

Πέρα από τη κλασσική έννοια της διπλωματίας ως κύριο εργαλείο άσκησης πολιτικής επιρροής και προώθησης των εθνικών συμφερόντων, γίνεται λόγος στις μέρες μας και για μια άλλη έκφραση της διπλωματίας, τη λεγόμενη Πολιτιστική Διπλωματία. Αυτή στοχεύει στη ανάπτυξη φίλιων δυνάμεων διείσδυσης στον κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό χώρο μιας άλλης οντότητας, καθώς και στην αξιοποίηση εθνικών δυνατοτήτων στο επίπεδο του πολιτισμού, της κουλτούρας και την προώθηση της εθνικής εικόνας και την άσκηση επιρροής, ως ήπια ισχύς, προς στις άλλες χώρες. Αυτή η δυνατότητα είναι κάτι που η Ελλάδα μπορεί να εργαλειοποιήσει. Έχοντας ως παρακαταθήκη την αρχαία ιστορία, τη φιλοσοφία, τη δημοκρατία και τον αρχαίο πολιτισμό, αλλά και τη σημερινή έμφυτη πολιτιστική κουλτούρα που αναπτύσσεται μέσα από το τουρισμό και τη συμμετοχή μας στα παγκόσμια πολιτιστικά δρώμενα και έχοντας την αύρα ενός έθνους που διαχρονικά

³²⁵ Ο Κωνσταντίνος Δασκαλάκης, σε ηλικία 38 ετών σήμερα, είναι παγκόσμια ιδιοφυΐα στα μαθηματικά, ο οποίος χαρακτηριστικά έχει καταφέρει να επιλύσει τον άλυτο επί 60 χρόνια άλυτο γρίφο του Nash, του επίσης κορυφαίου μαθηματικού John Forbes Nash.

³²⁶ Ως αποτέλεσμα της απουσίας της από τις βιομηχανικές επαναστάσεις των τριών τελευταίων αιώνων.

³²⁷ Με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα το θάνατο του Λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι.

³²⁸ Παύλος Ελευθεριάδης «Η ήπια ισχύς της Ελλάδας», Liberal Markets, <https://www.liberal.gr/diplomacy/i-ipia-ischus-tis-elladas/222122>, (έγινε πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2020).

³²⁹ G.R Berridge «Διπλωματία, θεωρία και πρακτική», Αθήνα: Εκδόσεις Κ. Τουρίκη (2007).

³³⁰ Αυτό έχει αποτυπωθεί εμφανέστατα στο έργο του Θουκυδίδη για το Πελοποννησιακό Πόλεμο και τις συμμαχίες που συνάπτονταν μεταξύ των πόλεων κρατών της εποχής εκείνης προκειμένου να διαμορφωθούν οι συμμαχίες σε κάθε αντιμαχόμενη πλευρά, όπως η Δηλιακή Συμμαχία προκειμένου να αποκτήσουν το πλεονέκτημα η Αθήνα από την μια πλευρά και η Σπάρτη από την άλλη.

προάγει τον πολιτισμό, η Ελλάδα αποτελεί έναν παράγοντα σταθερότητας και πολιτισμού στην νοτιοανατολική Μεσόγειο. Στο πλαίσιο αυτό διατηρούμε άριστες σχέσεις με το σύνολο των λαών της περιοχής και όχι μόνο, καθώς αυτοί βλέπουν στο πρόσωπο της Ελλάδας μια χώρα με την οποία μπορούν να αναπτύξουν τις σχέσεις τους.

3.3.2. Θρησκευτική Διπλωματία. Ένας τομέας της διπλωματίας που μέχρι τώρα δεν είχε τα φώτα πάνω της είναι η Θρησκευτική Διπλωματία. Αν και δεν υπάρχει κάποιος σαφής ορισμός της, μπορούμε να πούμε ότι Θρησκευτική Διπλωματία είναι *«η ειρηνική διαχείριση των διεθνών σχέσεων παράλληλα με τα επίσημα διπλωματικά κανάλια και εργαλεία, με τη χρήση των διαύλων επικοινωνίας που διαθέτουν οι θρησκείες και οι Εκκλησίες μεταξύ τους, με τα κράτη και με τα ποίμνια»*.³³¹

Υπεύθυνος φορέας άσκησης της Θρησκευτικής Διπλωματίας είναι το Υπουργείο Εξωτερικών (ΥΠΕΞ) για την Ελλάδα, το οποίο παρακολουθεί τις σχέσεις μεταξύ των Ορθόδοξων Εκκλησιών, τη σχέση της Ορθόδοξης με τις άλλες Χριστιανικές Εκκλησίες, διατηρώντας στενή επικοινωνία με αυτές, καθώς επίσης και τη δραστηριότητα του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών. Ταυτόχρονα, η Ελλάδα παρακολουθεί και υποστηρίζει διεθνείς πρωτοβουλίες και διαθρησκειακές επαφές των χριστιανικών, μουσουλμανικών αλλά και των ιουδαϊκών φορέων και θεσμών της. Επιπρόσθετα, παρακολουθεί τα πρεσβυγενή Πατριαρχία Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων, επιδεικνύοντας το έμπρακτο ενδιαφέρον της για την προστασία χριστιανικών προσκυνημάτων, μνημείων αλλά και των κοινοτήτων εκεί.

Καθώς στην Ελλάδα υπάρχουν σημαντικότερα μοναστικά κέντρα, με σημαντικότερο όλων το Άγιον Όρος,³³² αποτελεί υψηλή προτεραιότητα της θρησκευτικής διπλωματίας η ανάδειξη της μοναστικότητας ως μείζονα πολιτιστική κληρονομιά. Το ΥΠΕΞ, μέσω της Διοίκησης του Αγίου Όρους,³³³ ασκεί συνεχή εποπτεία και σε συνεργασία με την Εκκλησία της Ελλάδος, συνεργάζεται σε επιμέρους θέματα θρησκευτικής διπλωματίας, όπως η προώθηση του προσκυνηματικού

³³¹ Τον ορισμό αυτό έδωσε ο εκδότης του Foreign Affairs The Hellenic Edition, Λουκάς Κατσώνης, στο πλαίσιο του 2ου Διεθνούς Συνεδρίου Θρησκευτικής Διπλωματίας που διοργανώθηκε υπό την αιγίδα του Υπουργείου Εξωτερικών (ΥΠΕΞ) της Ελλάδας και της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών, στις 9 και 10 Δεκ 20. Βλέπε και Ναταλία Δανδόλου, «Ο CEO του Foreign Affairs για τη Θρησκευτική Διπλωματία», Ορθοδοξία, 09 Δεκεμβρίου 2020, <https://www.orthodoxianewsagency.gr/> (έγινε πρόσβαση στις 16 Φεβρουαρίου 2021).

³³² Το Άγιον Όρος είναι το σημαντικότερο μοναστικό κέντρο του Ορθόδοξου κόσμου και μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO.

³³³ Σύμφωνα με το άρθρο 105 του Συντάγματος.

τουρισμού στην Ελλάδα,³³⁴ που αποφέρει σημαντικά οικονομικά και διπλωματικά οφέλη.

3.3.3. Ελλάδα και Τουρισμός. Ο τουρισμός αποτελεί τη βαριά βιομηχανία της Ελλάδας, αποτελώντας βασικό στοιχείο οικονομικής δραστηριότητας και ένας από τους σημαντικότερους αναπτυξιακούς τομείς της χώρας. Αυτός στηρίζεται όχι μόνο στα 16.000 χιλιόμετρα ακτών και στα 6.000 περίπου μικρά και μεγαλύτερα νησιά, αλλά και στην πλούσια πολιτισμική κληρονομιά που διαθέτει η χώρα, από τη πορεία της στο πέρασμα των αιώνων, που την καθιστούν από τους πιο δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς παγκοσμίως.

Η αξία του τουρισμού για την ελληνική οικονομία αλλά και τη γενικότερη εικόνα της χώρας φάνηκε ξεκάθαρα την δύσκολη περίοδο της οικονομικής κρίσης, καθώς αποτέλεσε βασικό πυλώνα ανάπτυξης, εμφανίζοντας συνεχής αύξηση εσόδων και αφίξεων επισκεπτών, στρεφόμενη στην ανάπτυξη νέων και σημαντικών αγορών για τη χώρα,³³⁵ όπως το Ισραήλ, η Ρωσία, η Κίνα αλλά και η Τουρκία.³³⁶

Η Ελλάδα, έχοντας αντιληφθεί την αξία του τουρισμού για τη διεθνή θέση της Ελλάδας, διαμόρφωσε τη στρατηγική προώθησης και προβολής του, μέσω κυρίως της ανάδειξης της χώρας σε κορυφαίο, ελκυστικό και ασφαλή προορισμό, που προσφέρει αυθεντικές ταξιδιωτικές εμπειρίες θεματικού τουρισμού 365 ημέρες το χρόνο.³³⁷ Στο πλαίσιο αυτό οι προσπάθειες έχουν εστιαστεί στην αναβάθμιση αλλά και στον εμπλουτισμό με αριθμό τουριστικών προϊόντων υψηλότερης αξίας,³³⁸ όπως η βελτίωση του κλασσικού προϊόντος «Ήλιος και Θάλασσα»,³³⁹ ο θαλάσσιος τουρισμός, ο τουρισμός πόλεων, ο πολιτισμικός και θρησκευτικός Τουρισμός,³⁴⁰ ο ιατρικός τουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός, αλλά και ο αθλητικός τουρισμός.

³³⁴ Ελληνική Δημοκρατία – ΥΠΕΞ, Θρησκευτική Διπλωματία, <https://www.mfa.gr/eklisiastiki-diplomatia/> (έγινε πρόσβαση στις 17 Φεβρουαρίου 2021).

³³⁵ Enterprise Greece, «Τουρισμός», 25 Φεβρουαρίου 2020, <https://www.enterprisegreece.gov.gr/ependyste-sthn-ellada/>, (έγινε πρόσβαση στις 17 Φεβρουαρίου 2021).

³³⁶ Ο Οργανισμός Enterprise Greece αποτελεί τον αρμόδιο φορέα, υπό την εποπτεία του ΥΠΕΞ για την προσέλκυση επενδύσεων και την προώθηση εξαγωγών, έχοντας ως στόχο την προβολή της χώρας ως σημαντικό στρατηγικό εταίρο παγκοσμίως.

³³⁷ Υπουργείο Τουρισμού – Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, «Στρατηγική», <http://www.gnto.gov.gr/el/>, (έγινε πρόσβαση στις 17 Φεβρουαρίου 2021).

³³⁸ Enterprise Greece, «Τουρισμός», 25 Φεβρουαρίου 2020, <https://www.enterprisegreece.gov.gr/ependyste-sthn-ellada/kladoi-aixmhs/toyrismos>, (έγινε πρόσβαση στις 17 Φεβρουαρίου 2021).

³³⁹ Με σκοπό την αναβάθμιση και επέκταση των κλασσικών καλοκαιρινών διακοπών.

³⁴⁰ Με στόχο την αναβάθμιση και την εκμετάλλευση του συνόλου των ιστορικών, πολιτισμικών και θρησκευτικών μνημείων και μουσείων της Ελλάδας.

Όλα τα παραπάνω σε συνδυασμό με τη πλούσια φυσική ομορφιά, τη γεωγραφική ποικιλομορφία αλλά και τη πολιτισμική κληρονομιά, αποτελούν μοναδικά χαρακτηριστικά, έχοντας ως κύριο χαρακτηριστικό και συγκριτικό πλεονέκτημα, στην περιοχή της νοτιοανατολικής Μεσογείου, τη δυνατότητα παροχής των τουριστικών υπηρεσιών υπό πλήρη ασφάλεια.³⁴¹ Ο τουρισμός επομένως αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους πυλώνες οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, με οφέλη να διαχέονται τόσο στην ποιότητα ζωής των Ελλήνων πολιτών, όσο και στην εικόνα της ως παράγοντας σταθερότητας και πολιτισμού στο ιδιαίτερα ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου.³⁴²

3.3.4. Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική. Μετά το πέρας της ψυχροπολεμικής περιόδου, την πρόσφατη οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση,³⁴³ καθώς και την ανάδυση νέων εθνικών, θρησκευτικών και πολιτιστικών συγκρούσεων ανά τον κόσμο,³⁴⁴ το φαινόμενο της Διεθνούς Μετανάστευσης αναδεικνύεται ως ένας σημαντικός αποσταθεροποιητικός παράγοντας.

Καθώς το ζήτημα της μετανάστευσης στην πραγματικότητα είναι ένα πρόβλημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), θα πρέπει η ελληνική μεταναστευτική πολιτική, αφενός μεν να αντιμετωπίζει το πρόβλημα με βάση το εθνικό της συμφέρον, αφετέρου να συντονίζεται και να καλύπτει το ευρωπαϊκό κεκτημένο. Από το 2015, η ΕΕ βρέθηκε αντιμέτωπη με τη μεγαλύτερη μεταψυχροπολεμική μεταναστευτική πρόκληση, καθώς οι μαζικές μικτές ροές παράτυπων μεταναστών και προσφύγων, έθεσαν το όλο σύστημα σε κρίση.³⁴⁵ Οι διαφορετικές πολιτικές αντιμετώπισης του ίδιου προβλήματος στους κόλπους της ΕΕ, σε συνδυασμό με την άσχημη οικονομική κατάσταση της Ελλάδας την υπόψη περίοδο, έριξαν το μεγαλύτερο φορτίο της αντιμετώπισης των μεταναστευτικών ροών στην Ελλάδα. Έτσι, ενώ η κοινοτική μεταναστευτική πολιτική θα έπρεπε να διαπνέεται από αλληλεγγύη, αμοιβαία εμπιστοσύνη και επιμερισμό των βαρών αλλά και των ευθυνών μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ, στην πράξη αυτό δεν έγινε. Ως αποτέλεσμα, η Ελλάδα ανέλαβε ένα

³⁴¹ Μέχρι τώρα δεν έχει υπάρξει κάποιο σοβαρό περιστατικό ασφαλείας (τρομοκρατία, απαγωγές κ.λπ.).

³⁴² Υπουργείο Τουρισμού Ελληνικός οργανισμός Τουρισμού, «Αποστολή», <http://www.gnto.gov.gr/el/>, (έγινε πρόσβαση στις 17 Φεβρουαρίου 2021).

³⁴³ Η οποία θεωρείται ως η δεύτερη χειρότερη ύφεση όλων των εποχών μετά την Παγκόσμια οικονομική ύφεση του 1929.

³⁴⁴ Relief Web, «Global Terrorism Index 2019 – World», 20 November 2019, <https://reliefweb.int/report/world/global-terrorism-index-2019>, (έγινε πρόσβαση στις 19 Νοεμβρίου 2020).

³⁴⁵ European Union, Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe, Jyne 2016, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3eaae2cf-9ac5-11e6-868c-01aa75ed71a1>, (έγινε πρόσβαση στις 07 Δεκεμβρίου 2020).

δυσανάλογο επίπεδο ευθύνης, ως προς την επιτήρηση των κοινών εξωτερικών συνόρων της ΕΕ, την υποδοχή, την καταχώρηση και τη διαπεραίωση των ζητημάτων που προκύπτουν από τις μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές, την ίδια στιγμή που οι υπόλοιπες χώρες της ΕΕ, έδειξαν απρόθυμες να αναλάβουν τις δικές τους ευθύνες.

Η μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας ακολουθεί το μοντέλο που έχει περιγράψει και η Dominique Schnapper το 1992.³⁴⁶ Σύμφωνα με αυτό, η μεταναστευτική πολιτική ορίζεται το σύνολο των μέτρων και των κοινωνικών πρακτικών με βάση δύο άξονες. Ο πρώτος αφορά στον έλεγχο και στη ρύθμιση της εισόδου, διαμονής και απασχόλησης των αλλοδαπών ενθαρρύνοντας την καταστολή της παράνομης μετανάστευσης. Ο δεύτερος άξονας αφορά στις εθνικές πολιτικές ένταξης και ενσωμάτωσης των μεταναστών.³⁴⁷ Οι πολιτικές αυτές αφορούν στην εκπαίδευση, τη στέγαση, την κοινωνική ασφάλιση, την υγεία και την απασχόληση. Ο πρώτος άξονας έχει κυρίως «αμυντικό» χαρακτήρα ενώ ο δεύτερος κινείται προς την κατεύθυνση ενσωμάτωσης των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών στην ελληνική κοινωνία.

Σε ότι αφορά στον πρώτο άξονα, η Ελλάδα κλήθηκε να αντιμετωπίσει μετά το 2015 τις αυξημένες μεταναστευτικές ροές από την Τουρκία,. Το μεγάλο βάρος στην αντιμετώπισή του, το επωμίστηκαν οι Ένοπλες Δυνάμεις (ΕΔ) και τα Σώματα Ασφαλείας (ΣΑ),³⁴⁸ ενώ υπήρξε βοήθεια τόσο από την FRONTEX της ΕΕ,³⁴⁹ η οποία δρα στο Ανατολικό Αιγαίο μέσω του Επιχειρησιακού Σχεδίου «POSEIDON»,³⁵⁰ όσο και από το NATO.³⁵¹ κατόπιν κοινής δήλωσης μεταξύ Γερμανίας, Ελλάδας και Τουρκίας.³⁵²

³⁴⁶ Η Dominique Schnapper είναι Γαλλίδα κοινωνιολόγος, κόρη του επίσης κοινωνιολόγου Raymond Aron.

³⁴⁷ Ο πρώτος άξονας έχει κυρίως «κατασταλτικό», «αστυνομικό», «αμυντικό». Ο δεύτερος άξονας αντιστοιχεί στις «πολιτικές ένταξης και ενσωμάτωσης» που έχουν, έστω φαινομενικά, θετικό χαρακτήρα και κινούνται προς την ενσωμάτωση των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών στην ελληνική κοινωνία.

³⁴⁸ Κυρίως λόγω έλλειψης μέσων και οργάνωσης, από τους αρμοδίους φορείς.

³⁴⁹ Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Συνόρων και Ακτοφυλακής (European Border and Coast Guard Agency).

³⁵⁰ FRONTEX, «Operation Poseidon Greece», <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/main-operations/operation-poseidon-greece/>, (έγινε πρόσβαση στις 22 Νοεμβρίου 2020).

³⁵¹ Η συμμετοχή του NATO (AEGEAN ACTIVITY – AA), εγκρίθηκε από το Βορειοατλαντικό Συμβούλιο (North Atlantic Council – NAC), στις 16 Φεβρουαρίου 2016. Βλέπε και NATO, Fact Sheet «NATO's Deployment in the Aegean Sea», https://www.nato.int/nato-static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_10/20161025_1610-factsheet-aegean-sea-eng.pdf, (έγινε πρόσβαση στις 22 Νοεμβρίου 2020).

³⁵² Με αποστολή «τη συμμετοχή στις διεθνείς προσπάθειες για τη μείωση της παράνομης διακίνησης μεταναστών στο Αιγαίο». Βλέπε και NATO, «NATO's maritime activities», 20 Ιουνίου 2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_70759.htm, (έγινε πρόσβαση στις 22 Νοεμβρίου 2020).

Σε ότι αφορά στο δεύτερο πυλώνα της μεταναστευτικής πολιτικής, η Ελλάδα, ως ευνομούμενο κράτος δικαίου, έχει επαρκές και εναρμονισμένο στις διεθνείς υποχρεώσεις και εξελίξεις, το νομικό πλαίσιο διαχείρισης και αντιμετώπισης των επιμέρους ζητημάτων, που ανακύπτουν από τις προσφυγικές και μεταναστευτικές ροές, προς και από την επικράτεια της χώρας. Στο πλαίσιο αυτό, με το νόμο 3907/2011, συστάθηκε και ξεκίνησε να λειτουργεί, από τον Ιούνιο του 2013, η Υπηρεσία Ασύλου,³⁵³ η οποία είναι η πρώτη αυτοτελής δομή στην Ελλάδα αρμόδια για την εξέταση των αιτημάτων διεθνούς προστασίας. Με τον ίδιο νόμο, ιδρύθηκε και η Αρχή Προσφυγών,³⁵⁴ η οποία εξετάζει σε δεύτερο βαθμό τις προσφυγές κατά αποφάσεων της Υπηρεσίας Ασύλου που απορρίπτουν αιτήσεις διεθνούς προστασίας σε πρώτο βαθμό, καθώς και η Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης,³⁵⁵ μέσω της οποίας εγκαινιάστηκε ένα σύστημα πρώτης υποδοχής και καταγραφής των στοιχείων και των αναγκών όσων εισέρχονται στην Ελλάδα, χωρίς τις νόμιμες διατυπώσεις, συμπεριλαμβανομένων και ατόμων που επιθυμούν να ζητήσουν άσυλο. Η λειτουργία αυτών των τριών υπηρεσιών σήμερα ρυθμίζεται από τον νόμο 4375/2016.³⁵⁶ Οι ελληνικές αρχές είναι οι μοναδικές αρμόδιες για να αποφασίσουν, σύμφωνα με τις διεθνείς συμβάσεις, την ευρωπαϊκή και την εθνική νομοθεσία, έπειτα από εξέταση της κάθε περίπτωσης, αν οι αιτούντες δικαιούνται διεθνή προστασία και επομένως αν θα τους χορηγηθεί άσυλο.

Οι προκλήσεις με τις οποίες ήρθε αντιμέτωπη η Ελλάδα εξαιτίας της μεταναστευτικής-προσφυγικής κρίσης, παρά τις ευκαιρίες που δημιουργήθηκαν μέσα από αυτή, ήταν πολλές και ιδιαιτέρως κρίσιμες, όχι μόνο για τη χώρα αλλά και για την ίδια την ΕΕ. Παρόλα αυτά, ανταπεξήλθε σχεδόν άριστα και καθοριστικά, όπως φάνηκε ξεκάθαρα και στην κρίση του Μαρτίου – Απριλίου 2020 κυρίως στα χερσαία σύνορα του Έβρου, όπου οι αρχές της χώρας αντιμετώπισαν με επιτυχία την, κατευθυνόμενη από την Τουρκική Κυβέρνηση, μαζική προσπάθεια παράνομης εισόδου στην χώρα. Η επιτυχία των ελληνικών αρχών, ανέδειξε την ικανότητα της Ελλάδας να αποτελέσει

³⁵³ Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, Υπηρεσία Ασύλου, <https://migration.gov.gr/gas/>, (έγινε πρόσβαση στις 19 Νοεμβρίου 2020).

³⁵⁴ Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, Αρχή Προσφυγών, <https://migration.gov.gr/appeals/>, (έγινε πρόσβαση στις 19 Νοεμβρίου 2020).

³⁵⁵ Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης, <https://migration.gov.gr/tris/>, (έγινε πρόσβαση στις 22 Νοεμβρίου 2020).

³⁵⁶ Νόμος 4375/2016 (ΦΕΚ Α' 51/03 Απριλίου 2016), «Οργάνωση και λειτουργία Υπηρεσίας Ασύλου, Αρχής Προσφυγών, Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης σύσταση Γενικής Γραμματείας Υποδοχής, κ.λπ.», https://migration.gov.gr/wp-content/uploads/2020/05/%CE%9D4375_2016.pdf, (έγινε πρόσβαση στις 19 Νοεμβρίου 2020).

ένα σημαντικό παράγοντα σταθερότητας, εγγυητή των συνόρων τόσο της Ελλάδας, όσο και της ΕΕ.

3.3.5. Σεβασμός Μειονοτήτων. Το τελευταίο στοιχείο που εξετάζεται ως πυλώνας ήπιας ισχύος της Ελλάδας είναι και ο σεβασμός των μειονοτήτων, που την αναδεικνύει ως πυλώνα σταθερότητας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Στην ουσία αφορά στη διαχείριση της μουσουλμανικής μειονότητας στην Θράκη, η οποία είναι και η μοναδική διεθνώς αναγνωρισμένη μειονότητα, όπως αυτή καθορίστηκε στη Συνθήκη της Λωζάννης.

Το πλέγμα των διεθνών συνθηκών, που ρυθμίζει την μουσουλμανική μειονότητα στη δυτική Θράκη και αντίστοιχα την ελληνική μειονότητα στην Κωνσταντινούπολη, στην Ίμβρο και στην Τένεδο, είναι η «Σύμβαση της Λωζάννης περί ανταλλαγής των Ελληνικών και Τουρκικών Πληθυσμών»,³⁵⁷ (άρθρο 2 αυτής που καθορίζει τους μη ανταλλάξιμους πληθυσμούς) και η Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης (τμήμα Ε, άρθρα 37 έως 45),³⁵⁸ στην οποία ενσωματώθηκαν οι διατάξεις για την προστασία των μειονοτήτων.³⁵⁹

Σύμφωνα με τα αρχεία που υφίστανται, η μουσουλμανική μειονότητα απαρτιζόταν περί τις 106.000 μουσουλμάνους,³⁶⁰ με την απογραφή του 1991 αριθμούσε περίπου 114.000 μουσουλμάνους, ενώ με την απογραφή του 2011, η μουσουλμανική μειονότητα αριθμεί 117.000 μουσουλμάνους. Τα παραπάνω στοιχεία είναι ενδεικτικά του γεγονότος ότι η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης σε καμία περίπτωση δεν μειώθηκε αλλά αντίθετα αυξήθηκε ελαφρά.

Ο κύριος τομέας πάνω στον οποίο κινείται η πολιτική της Ελλάδας στο θέμα της μειονότητας είναι πρωτίστως ο σεβασμός των εκπαιδευτικών ιδιοτεροτήτων αυτής. Η υποχρεωτική παροχή μειονοτικής εκπαίδευσης προβλέπεται ρητά από τα άρθρα 40 και 41 της Συνθήκης της Λωζάννης, ενώ οι παραπάνω σχετικές διατάξεις συμπληρώθηκαν με την Μορφωτική Συμφωνία του 1951 και το Μορφωτικό Πρωτόκολλο του 1968 που υπέγραψαν η Ελλάδα και η Τουρκία. Μετά το 1968 η ελληνική πολιτική, έχοντας ως στόχο την ανάσχεση της επίδρασης της τουρκικής πλευράς, παρενέβη αποφασιστικά

³⁵⁷ «Συνθήκη της Λωζάννης/Σύμβασις Περί ανταλλαγής των Ελληνικών και Τουρκικών πληθυσμών», [el.wikisource.org](https://el.wikisource.org/wiki/%CE), <https://el.wikisource.org/wiki/%CE>, (έγινε πρόσβαση στις 17 Φεβρουαρίου 2021).

³⁵⁸ Ελληνική Δημοκρατία – Υπουργείο Εξωτερικών, Σημαντικές Διεθνείς Συνθήκες που αφορούν την Ελλάδα, 22 Οκτωβρίου 2018, <https://www.mfa.gr/to-ypourgeio/diethneis-symvaseis/semantikes-diethneis-suntheke-pou-aphoroun-ten-ellada.html>, (έγινε πρόσβαση στις 17 Φεβρουαρίου 2021).

³⁵⁹ Άγγελος Μ. Συρίγος, «Ελληνοτουρκικές Σχέσεις», ανάπτυξη τέταρτης έκδοσης (Αθήνα: Πατάκη, 2020 [2015]), σ.55.

³⁶⁰ Λένα Διβάνη, «Ελλάδα και Μειονότητες», (Αθήνα, Καστανιώτη, 1999), σ. 174 (υποσημείωση 20)

στο θεσμικό έλεγχο της μειονοτικής εκπαίδευσης με την ίδρυση της Ειδικής Παιδαγωγικής Ακαδημίας Θεσσαλονίκης (ΕΠΑΘ), με σκοπό την εκπαίδευση και επιμόρφωση των μειονοτικών δασκάλων. Το 1991 θεωρείται έτος σταθμός της ελληνικής πολιτικής προς την μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης, καθώς έκτοτε, έχουν ληφθεί σημαντικά μέτρα για την πλήρη ένταξη της μουσουλμανικής μειονότητας στην ελληνική κοινωνία, όπως η άρση του σημείου ελέγχου εισόδου προς της μειονοτικές περιοχές.³⁶¹ Επιπρόσθετα, καταργήθηκαν οι διοικητικές ποσοστώσεις και σταμάτησε η διακριτική μεταχείριση ως προς το θέμα των υποδομών στις περιοχές όπου κατοικούσε το μουσουλμανικό στοιχείο. Παράλληλα, ξεκίνησε μια ευρεία προσπάθεια για τη συνολική βελτίωση των οικονομικών δεικτών της Θράκης, η οποία ως εκείνη την εποχή ήταν από τις πλέον φτωχές περιοχές της τότε Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ). Στόχος αυτής της πολιτικής ήταν η ενσωμάτωση της μειονότητας μέσα στην κοινωνία και η εξαφάνιση των φαινομένων απομονωτισμού. Η πολιτική ισονομίας και ισοπολιτείας ακολουθήθηκε με συνέπεια και σταθερότητα από όλες τις κατοπινές κυβερνήσεις.³⁶² Άλλη σημαντική πρωτοβουλία βελτίωσης των θεσμών της μειονότητας από την ελληνική πλευρά αφορά στο θεσμό του διορισμού των μουσουλμάνων θρησκευτικών λειτουργών (μουφτήδων), επισημαίνοντας προς την τουρκική πλευρά που διαμαρτύρεται, πως δεν υπάρχει παράδοση εκλογής μουφτήδων στις κοσμικές μουσουλμανικές χώρες, διότι κάτι τέτοιο θα αντέβαινε και στο λειτούργημα τους ως δικαστών του ισλαμικού δικαίου σε θέματα οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου.³⁶³ Η τελευταία εξέλιξη αφορά στον νόμο 4511/2018 που άλλαξε την αρμοδιότητα των μουφτήδων σε θέματα απονομής δικαιοσύνης, με την αρμοδιότητά τους πλέον να καθίσταται προαιρετική για τα μέλη της μειονότητας.

Ενδεικτικό της ορθής αντιμετώπισης της μουσουλμανικής μειονότητας είναι και το γεγονός ότι η ελληνική πολιτεία θεωρεί πως η μειονότητα συνιστά αναπόσπαστο τμήμα του έθνους μας και για αυτό το λόγο το αντιμετωπίζει ως ζήτημα εσωτερικής

³⁶¹ Νέλλη Ασκούνη, «Η Εκπαίδευση της Μειονότητας στη Θράκη, από το Περιθώριο στην Προοπτική της Κοινωνικής Ένταξης», Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2006, σελ. 37.

³⁶² Μετά το 1990-1991 ελήφθησαν 2 ακόμα σημαντικά μέτρα. Το πρώτο ήταν η απόφαση με την οποία καθορίστηκε ποσοστό θέσεων 0,5% για την εισαγωγή στα ΑΕΙ και ΤΕΙ, ατόμων που προέρχονται από την Μειονότητα. Επρόκειτο για μέτρα θετικής διακρίσεως τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα να διακοπεί μεγάλη μαθητική μετανάστευση προς την Τουρκία που γινόταν μετά το τέλος του Δημοτικού σχολείου. Το δεύτερο μέτρο ήταν η κατάργηση του άρθρου 19 του Κώδικα περί ιθαγένειας. Με βάση το συγκεκριμένο άρθρο είχε αφαιρεθεί από αρκετούς Μουσουλμάνους η Ελληνική Ιθαγένεια, όταν έλειπαν επί μακρό χρονικό διάστημα εκτός Ελλάδας.

³⁶³ Αυτή τη στιγμή στη Θράκη υπάρχουν τρεις επίσημοι μουφτήδες διορισμένοι από το ελληνικό κράτος, και οι δύο «ψευτομουφτήδες» εκλεγμένοι (αλλά στην πραγματικότητα ορισμένοι από το τουρκικό προξενείο) από τη μειονότητα.

πολιτικής, με το Υπουργείο Εξωτερικών να διατηρεί μόνο συμβουλευτικό ρόλο στο συντονισμό των συναρμοδίων καθ' ύλην Υπουργείων. Η Ελλάδα επομένως αντιμετωπίζει ισότιμα τα μέλη της μουσουλμανικής μειονότητας και δίνει τη δυνατότητα στα μέλη αυτής να μορφωθούν, να σπουδάσουν και να εργαστούν στο δημόσιο τομέα χωρίς καμία διάκριση από τους αλλόθρησκους συμπολίτες τους.

Συμπεράσματα

Η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί διαχρονικά για την Ελλάδα το «Γεωπολιτικό Βάθος» που της ήταν απαραίτητο για να αναπτυχθεί εμπορικά, κοινωνικά, πολιτισμικά και να εδραιωθεί αλληλοεπιδρώντας κυρίως ειρηνικά με τους υπόλοιπους πολιτισμούς που δραστηριοποιούνταν στην περιοχή. Τρεις ήταν και είναι οι περιοχές – πυλώνες που προσδιορίζουν αυτό το «Γεωπολιτικό Βάθος», το Αιγαίο Πέλαγος, η Κρήτη και η Κύπρος. Κοινό χαρακτηριστικό τους, η ελληνικότητα αυτών των περιοχών διαχρονικά, που σε συνδυασμό με την τεράστια γεωπολιτική αξία τους,³⁶⁴ καθιστούν την Ελλάδα παράγοντα σταθερότητας.

Μέσα από την επισκόπηση της πορείας της, στη διαδρομή του χρόνου και της ιστορίας, προκύπτει πως η Ελλάδα από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, παρέμεινε το έθνος που ανέκαθεν ήταν η σταθερή παράμετρος στη συνεχώς μεταβαλλόμενη κατάσταση στην Ανατολική Μεσόγειο. Ανακαλώντας από την ιστορική μνήμη μας πολλά και σημαντικά δεδομένα που απεικονίζουν τη σταθερή ελληνική παρουσία, μπορούμε να επισημάνουμε αρχικά τους ελληνικούς αποικισμούς που κατέστησαν το Αιγαίο, και όχι μόνο, μια ελληνική λίμνη που έδωσε τα ερεθίσματα για τη δημιουργία των ομηρικών επών, που συνεπαίρνουν το μυαλό μας ακόμη και σήμερα, αλλά και την ανάπτυξη του πρώτου ελληνικού αλφάβητου. Να αναφερθούμε στους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες και την ανάδειξη της δημοκρατίας ως πολίτευμα για πρώτη φορά στην ιστορία αλλά και στην επιτυχή απόκρουση της διείσδυσης της περσικής αυτοκρατορίας προς δυσμάς. Να θυμηθούμε την αξία της ναυτικής ισχύος, μέσα από τη Ναυμαχία της Σαλαμίνας και τη μετέπειτα κυριαρχία και ανάδειξη της θαλάσσιας ισχύος της Αρχαίας Αθήνας.³⁶⁵ Να επισημάνουμε τη μεγαλειώδη εκστρατεία προς την Ανατολή του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ο οποίος διέδωσε τις αρχές του ελληνισμού στα βάθη της ανατολής και ιδρύοντας πόλεις, όπως η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση και στη μεταλαμπάδευση της ιστορικής μνήμης του ελληνισμού στο σύγχρονο δυτικό κόσμο. Να αναδείξουμε τη συνεισφορά της ελληνικής γλώσσας στην εξάπλωση του Χριστιανισμού, στα πρώτα χρόνια της πορείας του, που διασφαλίστηκε και από την επικράτηση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας για παραπάνω από χίλια χρόνια στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και όχι μόνο. Το Βυζάντιο, που κράτησε ζωντανή την ελληνική γλώσσα

³⁶⁴ Η οποία παραμένει εξίσου σημαντική στις μέρες μας.

³⁶⁵ Που της έδωσε τη δυνατότητα να κυριαρχήσει οικονομικά, εμπορικά και πολιτισμικά στον τότε αρχαίο κόσμο.

και σε συνδυασμό με την Χριστιανική πίστη, διατήρησε τη σπίθα και οδήγησε το ελληνικό έθνος, κατά τη διάρκεια της οθωμανικής υποδούλωσης, να ανθίσει ξανά μέσα από την επανάσταση του 1821 και τη δημιουργία του νεότερου ελληνικού κράτους. Ένα νεότερο ελληνικό κράτος, που η συμβολή του στους δυο παγκόσμιους πολέμους, κατέδειξε ότι δικαίως αποτελεί ισότιμο και σημαντικό μέλος στην φιλελεύθερη κοινωνία του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού.³⁶⁶ Μέσα από αυτή τη συνεχή παρουσία και την ειρηνική αλληλεπίδραση με τους υπόλοιπους λαούς στην περιοχή αναδεικνύεται ο διαχρονικός ρόλος της Ελλάδας ως παράγοντας σταθερότητας στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η σταθερότητα που εκπέμπει η σύγχρονη Ελλάδα στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, αναδεικνύεται και από την ενεργό συμμετοχή της στους διεθνείς οργανισμούς με κυριότερους το NATO και την ΕΕ.³⁶⁷ Για το NATO η Ελλάδα αποτελεί το σταθερό σύμμαχο της, που διαχρονικά συμβάλει στην επίτευξη των πολιτικών ασφαλείας που εφαρμόζει αυτό στην περιοχή.³⁶⁸ Στο πλαίσιο της ΕΕ, η Ελλάδα αποδεικνύεται ότι αποτελεί κύριο εκφραστή και επιχειρησιακό λειτουργό τόσο της ενεργειακής όσο και της πολιτικής ασφαλείας της (μεταναστευτικό), όπως κατέδειξε και η επιτυχής ανάσχεση των μεταναστευτικών ροών, τα τελευταία χρόνια και ειδικότερα στην έξαρση αυτών που προκλήθηκε το 2020 από την Τουρκία, στον Έβρο και το Αιγαίο.

Οι άριστες σχέσεις που διατηρεί η Ελλάδα με το πλείστο των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου, πλην της Τουρκίας, αλλά κυρίως με Κύπρο, Ισραήλ και Αίγυπτο, αναδεικνύουν το ρόλο της Ελλάδας ως παράγοντας σταθερότητας στη περιοχή. Ιδιαίτερα, οι άριστες σχέσεις με Ισραήλ και Αίγυπτο, έχουν ιδιαίτερη αξία καθώς έχουν περάσει σε ένα πιο εξελιγμένο επίπεδο συνεργασίας που αποδεικνύεται

³⁶⁶ Ήταν ο ηρωικός αγώνας των 10 Ελληνικών Μεραρχιών στο Ανατολικό Μέτωπο του Α΄ΠΠ, αλλά και η ηρωική αντίσταση στο Αλβανικό Μέτωπο, στη Μάχη των Οχυρών, στη Μάχη της Κρήτης, στο Ελ Αλαμείν, στο Ρίμινι αλλά και στο Αιγαίο κατά το Β΄ΠΠ, που επέτυχαν εν μέρει την επίτευξη του μεγαλύτερου μέρους της εθνικής ολοκλήρωσης και άνοιξαν τις πόρτες εισόδου στην δυτική φιλελεύθερη οικογένεια.

³⁶⁷ Στο πλαίσιο του ΟΗΕ, η Ελλάδα υποστηρίζει ότι οι τυχόν διαφορές με τα γειτονικά κράτη θα πρέπει να επιλύονται μέσα από τις προβλέψεις του Διεθνούς Δικαίου, όπως καταδείχθηκε από τις πρόσφατες συμφωνίες οριοθέτησης θαλασσιών ζωνών με Ιταλία και Αίγυπτο, αποδεικνύοντας ότι αποτελεί φορέα της διεθνούς νομιμότητας

³⁶⁸ Πέρα από τη διάθεση ενός Σώματος Στρατού (NRDC-GR) ως επιχειρησιακό Στρατηγείο του NATO, αλλά και τη λειτουργία του Κέντρου Ναυτικής Αποτροπής στην Κρήτη, συμμετέχει ανελλιπώς σε συμμαχικές ναυτικές ασκήσεις στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και επιχειρήσεις αποτροπής μεταναστευτικών ροών στο Αιγαίο.

τόσο από τις τριμερείς συνεργασίες που έχουν συναφθεί μεταξύ των χωρών, όσο και με τις διμερείς συνεργασίες Ελλάδας-Ισραήλ, αλλά και Ελλάδας-Αιγύπτου.

Ενδεικτικές του ρόλου της Ελλάδας ως παράγοντας σταθερότητας στην Ανατολική Μεσόγειο, αποτελούν και οι άριστες σχέσεις με τους δυο πιο μεγάλους δρώντες στην Ανατολική Μεσόγειο, με τις οποίες τα γεωπολιτικά και γεωστρατηγικά συμφέροντα τους ταυτίζονται σε μεγάλο μέρος. Οι σχέσεις Ελλάδας-Γαλλίας και Ελλάδας-ΗΠΑ, τόσο σε πολιτικό όσο και σε στρατιωτικό επίπεδο, είναι άριστες κυρίως γιατί οι δυο αυτές μεγάλες δυνάμεις βλέπουν στο πρόσωπο της Ελλάδας, έναν φερέγγυο συνομιλητή και συνεργάτη στη περιοχή, χωρίς αναθεωρητικές τάσεις που ενδεχομένως να έβαζαν σε κίνδυνο την ασφάλεια και την σταθερότητα στην περιοχή.

Το αξιοσημείωτο αυτής της σταθερότητας που εκπέμπει η Ελλάδα είναι ότι στηρίζεται κυρίως στο συνδυασμό σκληρής και έξυπνης ισχύς, καθώς πέρα από τις ισχυρές ΕΔ,³⁶⁹ στηρίζεται στη θαλάσσια ισχύς που της προσδίδει η δυνατότητα άσκησης θαλάσσιας διπλωματίας, ενώ παράλληλα αναμένεται να καταστεί ενεργειακός κόμβος στην περιοχή. Για την Ελληνική οικονομία, η ενέργεια και οι ενεργειακοί άξονες που θα διέλθουν τελικά από τη χώρα αποτελούν κορυφαία πρόκληση. Η μακρόχρονη πολιτική σταθερότητα και η συμμετοχή σε θεσμούς όπως η ΕΕ και το ΝΑΤΟ, αποτελούν τα εχέγγυα για την επιτυχή επίτευξη των στοχεύσεων αυτών και την καθιστά παράγοντα σταθερότητας, ανάπτυξης και ενεργειακής ασφάλειας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Η ήπια ισχύς της Ελλάδας είναι διαχρονική καθώς πηγάζει από την αρχέγονη ιστορία της, τη μοναδικότητα και την εκφραστικότητα της γλώσσας της, την φιλοσοφική πληρότητα και τη μοναδικότητα του πολιτισμού της που όλα αυτά κατάφεραν και διαιώνισαν τις ιδέες και το πνευματικό επίπεδο των Ελλήνων όσο λίγα στην παγκόσμια ιστορία³⁷⁰.

Όπως προκύπτει διαχρονικά, ο πολιτισμός έχει καταστεί ένας από τους κυριότερους παράγοντες στρατηγικής κουλτούρας που χαρακτηρίζουν την Ελλάδα. Αυτή η πολιτισμική κουλτούρα, σε συνδυασμό με τους δημοκρατικούς θεσμούς και τις αξίες που επιβίωσαν από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα στην Ελλάδα, αλλά και ευρεία χρήση της ήπιας ισχύος της και των πυλώνων αυτής, όπως η πολιτιστική και

³⁶⁹ Που δεν στηρίζονται στην ποσότητα, αλλά στην ποιότητα του προσωπικού και των μέσων.

³⁷⁰ Χριστόδουλος Κ. Γιαλλουρίδης, Μερσιλέια Αναστασιάδου, «Πολιτιστική Διπλωματία και Ήπια ισχύς» από το συλλογικό έργο που επιμελήθηκε ο Αθανάσιος Ν. Σαμαράς «Εικόνες Κρατών Στρατηγική Επικοινωνία, Ήπια Ισχύς και Μέσα Ενημέρωσης», Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2014, σελ. 105-120.

θρησκευτική διπλωματία, η επιτυχημένη και αποτελεσματική ελληνική μεταναστευτική πολιτική, ο σεβασμός και οι επιτυχίες τα τελευταία χρόνια προσπάθειες ενσωμάτωσης της μοναδικής μουσουλμανικής θρησκευτικής μειονότητας της Θράκης καθώς και ο πολιτισμικός τουρισμός κυρίως, καθιστούν την Ελλάδα τον πολιτισμικό φάρο που φωτίζει την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Συνοψίζοντας, η συνεχής και πολιτισμικά δημιουργική παρουσία της Ελλάδας, επί 5.000 και πλέον χρόνια στην περιοχή, αποδεικνύει την αξία της ως παράγοντα σταθερότητας και πολιτισμού, στη νοτιοανατολική Μεσόγειο με επίκεντρο το Αιγαίο Πέλαγος, μέχρι και σήμερα. Από την ειρηνική ανάπτυξη των κυκλαδικών πολιτισμών και την Κλασική Ελλάδα, το λίκνο της σύγχρονης δημοκρατίας την Αθήνα, στο «εργαστήριο» του Χριστιανισμού στο Βυζάντιο και από εκεί, μέσω της εμπνευσμένης από τις ιδέες του Γαλλικού Διαφωτισμού, Ελληνικής Επανάστασης, στο σύγχρονο έθνος-κράτος, η Ελλάδα αποτελεί έθνος πρότυπο και έναν από τους αρχαιότερους τροφοδότες του παγκόσμιου πλέγματος προσφοράς στις επιστήμες, στο σύγχρονο δυτικό πολιτισμό και στη δημοκρατία, των οποίων υπήρξε θεμελιωτής.

Προτάσεις

Καθώς τα πλέγματα συνεργασίας και οι συμμαχίες που έχει αναπτύξει η Ελλάδα με Κύπρο, Ισραήλ και Αίγυπτο, αποτελούν ένα εξαιρετικά σημαντικό στοιχείο εξισορρόπησης έναντι στην τουρκικό αναθεωρητισμό αλλά και μέσο οικονομικής, πολιτισμικής και στρατιωτικής αλληλεπίδρασης και ανάπτυξης των σχέσεων μεταξύ των χωρών αυτών, η Ελλάδα πρέπει να προσβλέπει στην περαιτέρω βελτίωσή τους, προκειμένου να ενισχύσει την παρουσία της και να παγιώσει τη σταθερότητα στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου.

Η Ελλάδα οφείλει να χαράξει την εθνική στρατηγική της και να διατυπώσει το όραμά της για τη θέση που πρέπει να κατέχει στο μέλλον. Το όραμά της αυτό θα πρέπει να περιέχει τη θέση της στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, η οποία, υπερασπιζόμενη τη μακράιωνη ελληνική παρουσία, πρέπει να είναι τουλάχιστον ισότιμη των λοιπών χωρών που συνυπάρχουν στην περιοχή. Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να αναπτύξει όλους τους συντελεστές ισχύος που ένα κράτος δύναται να αναπτύξει στην προσπάθεια της να καταστεί ισότιμος συνομιλητής και δρών στην περιοχή. Επιπρόσθετα, καθώς η χρήση της ήπιας ισχύος δεν μπορεί να ανακόψει τον τουρκικό αναθεωρητισμό, θα πρέπει να συνδυάζει σκληρή και ήπια ισχύς σε ένα ισχυρό μείγμα έξυπνης ισχύος, που θα πρέπει να περιλαμβάνει τα παρακάτω:

- Οικονομική ανάπτυξη, μέσα κυρίως από τις προοπτικές που τις προσδίδει η τουριστική εκμετάλλευση, τόσο του απaráμιλλου κάλους του νησιωτικού χώρου που της προσδίδει το αιγαίο Πέλαγος και η Κρήτη, όσο και η τουριστική εκμετάλλευση των πολιτισμικά μοναδικών ιστορικών μνημείων που διαθέτει η Ελλάδα. Εξίσου σημαντική είναι και η οικονομική ανάπτυξη μέσω των προοπτικών που προσδίδει η δυνατότητα εκμετάλλευση των ΑΠΕ και της δυνατότητας να καταστεί ο εναλλακτικός ενεργειακός κόμβος για την ΕΕ.

- Ισχυρή και αποτρεπτική στρατιωτική ισχύς, που να στηρίζεται κυρίως στην επέκταση των δυνατοτήτων της ναυτικής ισχύος, αλλά και τη θαλάσσια διπλωματία, προκειμένου να καθίσταται δυνατή η υπεράσπιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της χώρας, στην Ανατολική Μεσόγειο. Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να επιταχυνθεί το εξοπλιστικό πρόγραμμά της, με προτεραιότητα στο ΠΝ, με γνώμονα πως θα μπορέσει η χώρα να υπερασπιστεί τα θαλάσσια κυριαρχικά δικαιώματα της, με βάση τις προβλέψεις των Διεθνών Συνθηκών και του ΔΔ.

- Στοχευμένη και μεθοδική εντατικοποίηση της ήπιας ισχύος που μπορεί να αναπτύξει η Ελλάδα, εστιάζοντας στην προβολή των δημοκρατικών θεσμών και αξιών που πρεσβεύει η Ελλάδα διαχρονικά, των δράσεων συνεργασίας μεταξύ των λαών της Ανατολικής Μεσογείου, μέσω πολιτιστικής και θρησκευτικής διπλωματίας αλλά και του πολιτισμικού τουρισμού.

Γνωρίζοντας σε βάθος ότι ο πολιτισμός μας αποτελεί έναν από τους πυλώνες της στρατηγικής κουλτούρας της Ελλάδας, μπορεί η χώρα να επικοινωνήσει αυτή τη κουλτούρα προς τα έξω με διοργάνωση πολιτισμικών εκδηλώσεων και προβολής αυτών με καμπάνιες σε παγκόσμιο επίπεδο, αναδεικνύοντας την ειρηνική προδιάθεσή της και τη συμβολή της, ανά τους αιώνες, στην οικοδόμηση της ειρήνης, της συμφιλίωσης, της συνεργασίας, της αλληλεπίδρασης και της σταθερότητας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Σε μια εποχή που η επικοινωνία μεταξύ των λαών διεθνώς και οι διεθνικές επαφές έχουν φτάσει σε ένα θαυμαστό επίπεδο ανάπτυξης, η Ελλάδα θα πρέπει να συνεχίσει να αναδεικνύει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που την καθιστούν σημαντική πηγή ήπιας ισχύος, όπως είναι η γλώσσα, ο αρχαίος μας πολιτισμός και η προσήλωση στις φιλελεύθερες αρχές της δημοκρατίας, δηλαδή της ελευθερίας, ισονομίας, ισοπολιτείας και της ισηγορίας. Στο πλαίσιο αυτό, η αναμόρφωση των ελληνικών πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και η προσέλκυση σπουδαστών από όλο το κόσμο σε αυτά, προκειμένου να μεταλαμπαδευτεί το φιλειρηνικό ελληνικό πνεύμα ανά τους αιώνες, θα καταστήσουν μακροπρόθεσμα τη χώρα, κυρίαρχο δρώντα, στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Πηγές - Βιβλιογραφία

Πηγές

Α΄ Νόμοι

Νόμος 4018/2011.

Νόμος 3907/2011.

Νόμος 4375/2016.

Νόμος 4511/2018.

Β΄ Διαδίκτυο

Αθανασόπουλος, Α., «Το τρίγωνο Παρίσι – Αθήνα - Άγκυρα: Ένα παιχνίδι επιρροής στην Ανατολική Μεσόγειο», Policy Paper#42/2020, Οκτώβριος 2020, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ), <https://www.eliamep.gr/publication>, (έγινε πρόσβαση στις 18 Μαρτίου 2021).

Βουλή των Ελλήνων, «Σύνταγμα των Ελλήνων», Άρθρο 1ο, <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-1/>, (έγινε πρόσβαση στις 25 Νοεμβρίου 2020).

Βουλή των Ελλήνων, «Σύνταγμα των Ελλήνων», Άρθρο 5ο, <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-5/>, (έγινε πρόσβαση στις 25 Νοεμβρίου 2020).

Βουλή των Ελλήνων, «Σύνταγμα των Ελλήνων», Άρθρο 4ο, <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-4/>, (έγινε πρόσβαση στις 25 Νοεμβρίου 2020).

Βουλή των Ελλήνων, «Σύνταγμα των Ελλήνων», Άρθρο 51ο, <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-53/>, (έγινε πρόσβαση στις 25 Νοεμβρίου 2020).

Βουλή των Ελλήνων, Κύρωση του Πρωτοκόλλου Τροποποίησης της Συμφωνίας Αμοιβαίας Αμυντικής Συνεργασίας μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυβέρνησης των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, 04 Φεβρουαρίου 2020, https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=4c6c034a-91bb-4e85-8ca8-ab3001162142, (έγινε πρόσβαση στις 26 Φεβρουαρίου 2021).

- Γεωργακόπουλος, Θ., «Υπερηφάνεια Νεοελλήνων», «Η Καθημερινή», 07 Δεκεμβρίου 2018, <https://www.kathimerini.gr/opinion/998962/yperifaneia-neoellinon/>, (έγινε πρόσβαση στις 15 Μαρτίου 2021).
- Γκότα-Σμυρνιούδη, Δ., «Η Συμφωνία της Άγκυρας», Η Καθημερινή, 25 Αυγούστου 2013, https://www.kathimerini.gr/resources/toolip/doc/2019/05/30/1953_02_28.pdf, (έγινε πρόσβαση στις 18 Δεκεμβρίου 2020).
- Δανδόλου, Ν., «Ο CEO του Foreign Affairs για τη Θρησκευτική Διπλωματία», Ορθοδοξία, 09 Δεκεμβρίου 2020, <https://www.orthodoxianewsagency.gr/>, (έγινε πρόσβαση στις 16 Φεβρουαρίου 2021).
- ΔΕΠΑ – Διεθνείς Υποδομές, Διασυνδεδημένος Αγωγός Eastern Mediterranean Pipeline (EastMed), <https://www.depa.gr/diethnis-ypodomes/>, (έγινε πρόσβαση την 01 Μαρτίου 2021).
- Δήμου, Α., «Η σημασία της νέας αμυντικής συμφωνίας Ελλάδας – ΗΠΑ», ηλεκτρονικό ιστολόγιο εφημερίδας «Πρώτο Θέμα», 06 Φεβρουαρίου 2020, <https://www.protothema.gr/blogs/adonia-dimou/article/972326/i-simasia-tis-neas-amudikis-sumfonias-elladas-ipa/>, (έγινε πρόσβαση στις 26 Φεβρουαρίου 2021).
- Δουλγέρη, Φ., «Τουρκία: Οργή για την αποχώρηση από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης», Euronews.gr, <https://gr.euronews.com/2021/03/21/tourkia->, (έγινε πρόσβαση στις 22 Μαρτίου 2021).
- Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, Καστοριάδης, Κ., <http://photodentro.edu.gr/aggregator/>, (έγινε πρόσβαση στις 4 Δεκεμβρίου 2020).
- «Ελλάς – Γαλλία στρατιωτική συνεργασία», «Το Βήμα», 04 Ιουλίου 2020, <https://www.tovima.gr/2020/07/04/opinions/ellas-gallia-stratitiki-synergasia/>, (έγινε πρόσβαση στις 25 Φεβρουαρίου 2021).
- Ελευθεριάδης, Π., «Η ήπια ισχύς της Ελλάδας», Liberal Markets, <https://www.liberal.gr/diplomacy/i-ipia-ischus-tis-elladas/222122>, (έγινε πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2020).
- Ελληνική Δημοκρατία – Πρωθυπουργός, «Οδικός Χάρτης για τη Στρατηγική Εταιρική Σχέση Ελλάδας-Γαλλίας», 03 Ιουν 2016, <https://primeminister.gr/2016/06/03/14884>, (έγινε πρόσβαση στις 26 Φεβρουαρίου 2021).
- Ελληνική Δημοκρατία - Υπουργείο Εξωτερικών, Διμερείς Σχέσεις Ελλάδας - Τουρκία, <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/tourkia/>, (έγινε πρόσβαση στις 22 Μαρτίου 2021).

- Ελληνική Δημοκρατία - Υπουργείο Εξωτερικών, <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/eidikotera-keimena/koino-anakoinothen-ellados-tourkias.html>, (έγινε πρόσβαση στις 18 Δεκεμβρίου 2020).
- Ελληνική Δημοκρατία - Υπουργείο Εξωτερικών, Περιφερειακή Πολιτική, <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/periferiaki-politiki/>, (έγινε πρόσβαση στις 07 Μαρτίου 2021).
- Ελληνική Δημοκρατία - Υπουργείο Εξωτερικών, Η Ελλάδα στο NATO, <https://www.mfa.gr/brussels/monimi-antiprosopieia-nato/ellada-sto-nato/>, (έγινε πρόσβαση στις 21 Φεβρουαρίου 2021).
- Ελληνική Δημοκρατία – Υπουργείο Εξωτερικών, Η πορεία της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, 29 Δεκεμβρίου 2020, <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/i-poreia-tis-elladas-stin-europaiki-enosi.html>, (έγινε πρόσβαση στις 22 Φεβρουαρίου 2021).
- Ελληνική Δημοκρατία - Υπουργείο Εξωτερικών, Μεσόγειος, <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/periferiaki-politiki/mesogeios.html>, (έγινε πρόσβαση στις 07 Μαρτίου 2021).
- Ελληνική Δημοκρατία – Υπουργείο Εξωτερικών, Η πορεία της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, 29 Δεκεμβρίου 2020, <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/i-poreia-tis-elladas-stin-europaiki-enosi.html>, (έγινε πρόσβαση στις 22 Φεβρουαρίου 2021).
- Ελληνική Δημοκρατία - Υπουργείο Εξωτερικών, Ενεργειακή Διπλωματία, 21 Δεκεμβρίου 2020, <https://www.mfa.gr/energeiake-diplomatia>, (έγινε πρόσβαση στις 02 Μαρτίου 2021).
- Ελληνική Δημοκρατία – ΥΠΕΞ, Θρησκευτική Διπλωματία, <https://www.mfa.gr/eklisiastiki-diplomatia/>, (έγινε πρόσβαση στις 17 Φεβρουαρίου 2021).
- Ελληνική Δημοκρατία – Υπουργείο Εξωτερικών, Εξωτερικές Σχέσεις - Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, 29 Αυγούστου 2018, <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/exoterikes-skheseis-europaike-politike-geitonias.html>, (έγινε πρόσβαση στις 23 Φεβρουαρίου 2021).
- Ελληνική Δημοκρατία - Υπουργείο Εξωτερικών, Διμερείς Σχέσεις – Κύπρος, <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/kypros/>, (έγινε πρόσβαση στις 04 Μαρτίου 2021).

- Ελληνική Δημοκρατία – Υπουργείο Εξωτερικών, Πολιτικές Σχέσεις, <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/tourkia>, (έγινε πρόσβαση στις 22 Μαρτίου 2021).
- Ελληνική Δημοκρατία - Υπουργείο Εξωτερικών, Διμερείς Σχέσεις – Κύπρος, <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/kypros/>, (έγινε πρόσβαση στις 04 Μαρτίου 2021).
- Ελληνική Δημοκρατία - Υπουργείο Εξωτερικών, πολιτικές σχέσεις - Ισραήλ, <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/israel/>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).
- Ελληνική Δημοκρατία - Υπουργείο Εξωτερικών, πολιτικές σχέσεις - Ισραήλ, <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/israel/>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).
- Ελληνική Δημοκρατία - Υπουργείο Εξωτερικών, Διμερείς Σχέσεις - Αίγυπτος, <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/egypt/>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).
- Ελληνική Δημοκρατία – Η Ελλάδα στις Βρυξέλες, Η Ελλάδα στο NATO, <https://www.mfa.gr/brussels/monimi-antiprosopeia-nato/ellada-sto-nato/>, (έγινε πρόσβαση στις 23 Μαρτίου 2021).
- Ηλιόπουλος, Η., «Γεωστρατηγική αξία του ελληνικού Θαλασσίου Χώρου», <http://www.elzoni.gr/html/ent/612/ent.42612.asp>, (έγινε πρόσβαση στις 7 Μαρτίου 2021).
- Θουκυδίδου Ίστοριαι, (1, 143, 5), <https://www.greek-language.gr/digitalResources/>, (έγινε πρόσβαση στις 27 Φεβρουαρίου 2021).
- Κοριατοπούλου – Αγγελή Σ., Π., «Η Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας και η αυτοθέσμιση της επαναστατημένης ελληνικής κοινωνίας -το πρώτο πολιτειακό κείμενο στην Ιστορία για την απαγόρευση της δουλείας», <http://www.academy.edu.gr/files/>, (έγινε πρόσβαση στις 24 Νοεμβρίου 2020).
- Κυπριακή Δημοκρατία-Υπουργείο Εξωτερικών, Μηχανισμοί Τριμερούς Συνεργασίας, <https://mfa.gov.cy/el/themes/>, (έγινε πρόσβαση στις 04 Μαρτίου 2021).
- Λυρίτσας, Λ., «Λόγος και αντίλογος για τον EastMed», DW.com, 02 Ιανουαρίου 2020, <https://www.dw.com/el/>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).

- Κωνσταντίνου, Δ., Πρέσβυς ε.τ., «Η αναγνώριση του Ισραήλ από την χώρα μας», Imfognomon, 17 Απριλίου 2020, <https://infognomonpolitics.gr/2020/04/>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).
- Λυγερού, Ν., «Μπαρούτι από Ερντογάν για Λωζάνη, Αιγαίο και Θράκη», «Πρώτο Θέμα», 07 Δεκεμβρίου 2017, <https://www.protothema.gr/politics/article/738879/>, (έγινε πρόσβαση στις 08 Δεκεμβρίου 2020).
- Μαρτζούκος, Β., Αντιναύαρχος ΠΝ (ε.α.), «Στρατηγικές Θαλάσσιας Ισχύος», 6ο Διεθνές Συνέδριο ΕΛΕΣΜΕ - «ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ 2009», http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t56/t56_01.html, (έγινε πρόσβαση στις 27 Φεβρουαρίου 2021).
- Νέδος, Β., «Πετάει στις ΗΠΑ το πρώτο αναβαθμισμένο F-16 V», «Η Καθημερινή», 12 Ιανουαρίου 2021, <https://www.kathimerini.gr/politics/561223477/>, (έγινε πρόσβαση στις 26 Φεβρουαρίου 2021).
- Νέδος, Β., «Συμφωνία-μαμούθ με το Ισραήλ για την Καλαμάτα», «η Καθημερινή», 06 Ιανουαρίου 2021, <https://www.kathimerini.gr/politics/561217684/>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).
- Νέδος, Β., «Μνημόνιο Τουρκίας με Λιβύη», «η Καθημερινή», 29 Νοεμβρίου 2019, <https://www.kathimerini.gr/politics/1053976/mnimonio-toyrkias-me-livyi/>, (έγινε πρόσβαση στις 22 Μαρτίου 2021).
- Νέδος, Β., Το κείμενο της αμυντικής συμφωνίας Ελλάδας – ΗΠΑ, ηλεκτρονικό ιστολόγιο εφημερίδας «Η Καθημερινή», 14 Οκτωβρίου 2021, <https://www.kathimerini.gr/politics/561539527/to-keimeno-tis-amyntikis-symfonia-elladas-ipa-fotografies/>, (έγινε πρόσβαση στις 07 Δεκεμβρίου 2021).
- Ντόκος, Θ., Τι κερδίζει η Ελλάδα στο NATO; www.onalert.gr, 09 Δεκ 13, <https://www.onalert.gr/nato/poia-ta-pi8ana-wfelh->, (έγινε πρόσβαση στις 05 Νοεμβρίου 21).
- Ηλιόπουλος, Η., «Γεωστρατηγική αξία του ελληνικού Θαλασσίου Χώρου», <http://www.elzoni.gr/html/ent/612/ent.42612.asp>, (έγινε πρόσβαση στις 7 Μαρτίου 2021).
- Πάιατ, Τ., «Οι ΗΠΑ δεσμεύονται για την ασφάλεια της Ελλάδας», «Τα Νέα», <https://www.tanea.gr/2020/02/10/interviews/>, (έγινε πρόσβαση στις 20 Νοεμβρίου 2020).

- Πάιατ, Τ., «Υψηλότερη από ποτέ η αμυντική συνεργασία ΗΠΑ - Ελλάδας» - Τι είπε για τα F-35, «Το Έθνος», 30 Νοεμβρίου 2020, <https://www.ethnos.gr/politiki/135376>, (έγινε πρόσβαση στις 26 Φεβρουαρίου 2021).
- Παπαδόπουλος, Π., «Γάλλος, Ευρωπαίος και φιλέλληνας», 7 Δεκεμβρίου 2020, Η Καθημερινή, <https://www.kathimerini.gr/politics/561185977/>, (έγινε πρόσβαση στις 25 Φεβρουαρίου 2021).
- Πολλάτος, Μ., 27 Σεπτεμβρίου 2021, Παίρνουμε 3+1 γαλλικές φρεγάτες - Αύριο οι ανακοινώσεις από Μακρόν και Μητσοτάκη στο Παρίσι <https://www.protothema.gr/politics/article/1165304/pairnoume-31-gallikes-fregates/>, (έγινε πρόσβαση στις 07 Δεκεμβρίου 2021).
- Πολεμικό Ναυτικό, «Όραμα - Το Πολεμικό Ναυτικό από το Σήμερα στο Αύριο», <https://www.hellenicnavy.gr/el/istoria/169-diaforathemata/apostolikaiorama/743-orama.html>, (έγινε πρόσβαση στις 27 Φεβρουαρίου 2021).
- Πολεμική Αεροπορία - Κέντρο Αεροπορικής Τακτικής (ΚΕΑΤ), Άσκηση «Ηνίοχος», <https://www.haf.gr/structure/ata/keat/iniohos/>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).
- Πολεμικό Ναυτικό, «Συμμετοχή του Πολεμικού Ναυτικού στην Πολυεθνική Άσκηση "NOBLE DINA 2019"», 19 Απριλίου 2019, <https://www.hellenicnavy.gr/el/enimerosi/>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).
- Πολίτης, Β., «Ελλάς και Θάλασσα. Ο ρόλος και η σημασία της θαλάσσιας ισχύος στην ενεργειακή γεωπολιτική της Αν. Μεσογείου», ηλεκτρονική έκδοση Foreign Affairs-The Hellenic Edition, 01 Μαρτίου 2019, <http://foreignaffairs.gr/articles/72182/basilis-politis/ellas-kai-thalassa?page=show>, (έγινε πρόσβαση στις 27 Φεβρουαρίου 2021).
- Σαββαΐδης, Γ., Πρέσβης ε.τ. (Πρώην Γ.Γ. ΥΠΕΞ), ομιλία στη ΣΕΘΑ 24 Φεβ 17, <http://www.lecourrierdiplomatique.eu/2017/11/to-nato-os->, (έγινε πρόσβαση στις 21 Φεβρουαρίου 2021).
- Σπυρόπουλος, Π. (χ.χ.). Η επίδραση της γαλλικής εξωτερικής πολιτικής στη διαμόρφωση της ελληνικής στρατηγικής σκέψης (1830-1939). Άρθρο στο ΓΕΣ/Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού. Ανακτήθηκε στο <https://dis.army.gr/el/content/arthrografia>.
- Τρασκ, Τ., «Η μεγάλη ευκαιρία της συνεργασίας Ελλάδας-ΗΠΑ», «Η Καθημερινή», <https://www.kathimerini.gr/society/1065010/tomas-trask-i->, (έγινε πρόσβαση στις 20 Νοεμβρίου 2020).

- Τρούλης, Μ., «Η μεγάλη γεωπολιτική αξία και σημασία της Κρήτης», 28 Σεπτεμβρίου 2018, <https://defencereview.gr/i-megali-geopolitiki-axia-kai-simasia-tis-kritis/>, (έγινε πρόσβαση στις 7 Μαρτίου 2021).
- Τσαμόπουλος, Μ., «Το πάνω χέρι και το 2021 έχει η ελληνική ναυτιλία», Newmoney, 09 Ιανουαρίου 2021, <https://www.newmoney.gr/roh/palmos-oikonomias/nautilia/>, (έγινε πρόσβαση στις 29 Μαρτίου 2021).
- Τσιμπλάκης, Α., «Όλο και λιγότεροι Έλληνες ναυτικοί σε ελληνόκτητα πλοία», 24 Δεκεμβρίου 2019, «Ναυτεμπορική», <https://m.naftemporiki.gr/story/1545766/olo-kai-ligoteroi-ellines-nautikoi-se-ellinoktita-ploia>, (έγινε πρόσβαση στις 27 Φεβρουαρίου 2021).
- Τσαϊλάς, Δ., Υποναύαρχος ΠΝ (ε.α.), «Επείγουσα ανάγκη η κατανόηση της ναυτικής ισχύος», 09 Οκτωβρίου 2019, <https://www.liberal.gr/diplomacy/epeigousa-anagki-i-katanoisi-tis-nautikis-ischuos/269567>, (έγινε πρόσβαση στις 27 Φεβρουαρίου 2021).
- Τσαϊλάς, Δ., «Θεμέλιο του Ελληνισμού η Θαλάσσια Διπλωματία», Ελληνικό Ινστιτούτο Πολιτιστικής Διπλωματίας, 20 Σεπτεμβρίου 2017, <https://www.helleniculturaldiplomacy.com/>, (έγινε πρόσβαση στις 27 Φεβρουαρίου 2021).
- Υπουργείο Τουρισμού – Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, «Στρατηγική», <http://www.gnto.gov.gr/el/>, (έγινε πρόσβαση στις 17 Φεβρουαρίου 2021).
- Υπουργείο Τουρισμού – Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, «Αποστολή», <http://www.gnto.gov.gr/el/>, (έγινε πρόσβαση στις 17 Φεβρουαρίου 2021).
- Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, Η Ελλάδα και η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία ΕΕ στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας, <http://www.gdpeads.mod.mil.gr/>, (έγινε πρόσβαση στις 23 Φεβρουαρίου 2021).
- Χαραλαμπίκης, Μ., «Αρχηγός ΓΕΕΘΑ: Η Τουρκία έχει αποσταθεροποιητικό ρόλο στην περιοχή», 03 Νοεμβρίου 2020, «Τα Νέα», <https://www.tanea.gr/2020/11/>, (έγινε πρόσβαση στις 07 Μαρτίου 2021).
- Χαρίτος, Γ., «Τουρκία – Ισραήλ, δέκα χρόνια μετά το Μαβί Μαρμαρά», <https://www.huffingtonpost.gr/entry/>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).
- Χατζής, Α., «Ο ρόλος των ΗΠΑ στην Ελληνική Επανάσταση», 03 Νοεμβρίου 2019, «Η Καθημερινή», <https://www.kathimerini.gr/opinion/1050023/>, (έγινε πρόσβαση στις 26 Φεβρουαρίου 2021).

«Δηλώσεις Μητσοτάκη - Αλ Σίσι: Θεμέλιο σταθερότητας η τριμερής Ελλάδα, Αιγύπτου και Κύπρου», 11 Νοεμβρίου 2020, CNN.gr, <https://www.cnn.gr/politiki/story/>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).

«Η Ελλάδα πρώτος σε προτίμηση προορισμός Ισραηλινών τουριστών», 14 Φεβρουαρίου 2019, iefimerida.gr, <https://www.iefimerida.gr/news/478883/>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).

«Μια Πολιτική και Στρατιωτική Συμμαχία, North Atlantic Treaty Organization (NATO)», https://www.nato.int/nato-welcome/index_el.html, (έγινε πρόσβαση στις 21 Φεβρουαρίου 2021).

«Κύπρος: Ολοκληρώθηκε η πολυεθνική αεροναυτική άσκηση «NOBLE DINA-2021», Euronews.gr, 13 Μαρτίου 2021, <https://gr.euronews.com/2021/03/13/>, (έγινε πρόσβαση στις 15 Μαρτίου 2021).

«Με 21% το ελληνικό Δημόσιο στη νέα ΕΛΒΟ», «η Καθημερινή», 13 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.kathimerini.gr/economy/561263011/me-21-to-elliniko-dimosio-sti-nea-elvo/>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).

«Συμφωνία Ελλάδας - Αιγύπτου: Αυτό είναι το κείμενο που συνυπέγραψαν Δένδιας – Σούκρι», CNN.gr, 07 Αυγούστου 2020, <https://www.cnn.gr/politiki/story/>, (έγινε πρόσβαση την 18 Μαρτίου 2021).

«Ε. Μακρόν: Θα ενισχύσουμε τη στρατιωτική μας παρουσία στη Μεσόγειο», «Ναυτεμπορική», 12 Αυγούστου 2020, <https://m.naftemporiki.gr/story/1628030/>, (έγινε πρόσβαση στις 25 Φεβρουαρίου 2021).

«Η Ελλάδα δεύτερη χώρα του NATO με τις υψηλότερες στρατιωτικές δαπάνες μετά τις ΗΠΑ», 03 Απριλίου 2019, <https://www.huffingtonpost.gr/entry/ki-omos-e-ellada>, (έγινε πρόσβαση στις 20 Νοεμβρίου 2020).

«Ξεκινά η αεροναυτική άσκηση «Eunomia»», «Η Καθημερινή», 26 Αυγούστου 2020, <https://www.kathimerini.gr/politics/1093354/>, (έγινε πρόσβαση στις 27 Φεβρουαρίου 2021).

«Σε ισχύ η συμφωνία αμυντικής συνεργασίας Κύπρου-Γαλλίας», «Η Καθημερινή», 06 Αυγούστου 2020, <https://www.kathimerini.gr/world/1090998/>, (έγινε πρόσβαση στις 25 Φεβρουαρίου 2021).

Αυτή είναι η τουρκική «Γαλάζια Πατρίδα», Έθνος, 2 Σεπτεμβρίου 2019, <https://www.ethnos.gr/politiki/58474>, (έγινε πρόσβαση στις 22 Μαρτίου 2021).

- «Τζο Μπάιντεν: «Βαθιά απογοητευτική» η αποχώρηση της Τουρκίας από τη Συνθήκη της Κωνσταντινούπολης», Liberal.gr, 21 Μαρτίου 2021, <https://www.liberal.gr/news/bathia-apogoiteutiki>, (έγινε πρόσβαση στις 22 Μαρτίου 2021).
- «Νέο κεφάλαιο στις εγχώριες έρευνες υδρογονανθράκων», «Η Ναυτεμπορική», 24 Νοεμβρίου 2020, <https://m.naftemporiki.gr/story/1662109/>, (έγινε πρόσβαση στις 02 Μαρτίου 2021).
- «Υπ. Ενέργειας: Σημαντικό βήμα η υπογραφή μνημονίου για τον EuroAsia Interconnector», 07 Μαρτίου 2021, «Η Καθημερινή - Κύπρου», <https://www.kathimerini.com.cy/gr/politiki/yp-energeias-simantiko-bima->, (έγινε πρόσβαση στις 07 Μαρτίου 2021).
- Δημοσιεύθηκε ο νόμος 4841/2021 με την αμυντική συμφωνία Ελλάδας - Γαλλίας, ηλεκτρονικός ιστότοπος «e-νομοθεσία.gr», 08 Οκτωβρίου 2021, <https://www.e-nomothesia.gr/law-news/demosieutheke-nomos-4841-2021-ten-amuntike-symfonia-ellados-gallias.html>, (έγινε πρόσβαση στις 07 Δεκεμβρίου 2021).
- Ahronheim, A., «Greece to lease Heron drones from Israel for maritime surveillance», The Jerusalem Post, 06 May 2020, <https://www.jpost.com/israel-news/greece-to-lease-heron-drone-from-israel-for-maritime-surveillance-627065>, (έγινε πρόσβαση στις 03 Μαρτίου 2021).
- Enterprise Greece, «Τουρισμός», 25 Φεβρουαρίου 2020, <https://www.enterprisegreece.gov.gr/ependyste-sthn-ellada/>, (έγινε πρόσβαση στις 17 Φεβρουαρίου 2021).
- EU Resolution on the Provocative Actions and Contestation of Sovereign Rights by Turkey against a Member State of the Union, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/>, (έγινε πρόσβαση στις 22 Φεβρουαρίου 2021).
- European Commission, «Renewable Energy Directive», <https://ec.europa.eu/energy/topics/renewable-energy/>, (έγινε πρόσβαση στις 7 Μαρτίου 2021).
- European Commission, «Renewable Energy», https://ec.europa.eu/energy/topics/renewable-energy_en, (έγινε πρόσβαση στις 7 Μαρτίου 2021).
- European Union, EuroAsia Interconnector, <https://eeas.europa.eu/archives/docs/>, (έγινε πρόσβαση στις 27 Μαρτίου 2021).

European Union Global Strategy, 2016, <https://eeas.europa.eu/archives/docs/>, (έγινε πρόσβαση στις 06 Μαρτίου 2021).

Lockheed Martin, «F-16V για την Ελληνική Αεροπορία», <https://www.lockheedmartin.com/f-16-greece/>, (έγινε πρόσβαση στις 26 Φεβρουαρίου 2021).

NATO Missile Firing Installation (NAMFI), <https://www.namfi.gr/language/el/>, (έγινε πρόσβαση στις 21 Φεβρουαρίου 2021).

Navy Region Europe, Africa, Central, «The History of United States Naval Support Activity Souda Bay», <https://www.cnmc.navy.mil/regions/cnreurafracent/>, (έγινε πρόσβαση στις 7 Μαρτίου 2021).

Transboundary Water Resources Management in SEE, Mediterranean European Union Water Initiative (MED EUWI), <http://twrm-med.net/southeastern-europe/regional-dialogue/>, (έγινε πρόσβαση στις 07 Μαρτίου 2021).

United Nations, United Nations Convention on the Law of the Sea, 10 December 1982, https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf, (έγινε πρόσβαση στις 27 Φεβρουαρίου 2021).

Union for the Mediterranean, <https://ufmsecretariat.org/>, (έγινε πρόσβαση στις 07 Μαρτίου 2021).

Γ' Λοιπές Πηγές

Μπότσιου, Κωνσταντίνα Ε., «Ελληνική Επανάσταση: Εθνική Στρατηγική και Ευρωπαϊκή Πολιτική», διάλεξη στη Σχολή Εθνικής Άμυνας, 14 Οκτωβρίου 2020.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αναστασάκος, Σ. (2007). *Ο Πλαστήρας και η εποχή του*, τόμος Γ', Αθήνα: Επικαιρότητα, σ. 108-111.

Ανδριώτης, Ν. (2003). *Η Πρώτη Προσφυγιά*, από το συλλογικό έργο *Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000*, 6ος Τόμος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 95-106.

Αριστοτέλης, Πολιτικά.

Ασκούνη, Ν. (2006). *Η Εκπαίδευση της Μειονότητας στη Θράκη, από το Περιθώριο στην Προοπτική της Κοινωνικής Ένταξης*. Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2006, σελ. 37.

Βούλγαρης, Γ. (2011). *Ελληνική Πολιτική Ιστορία: 1950-2004*. Αθήνα: Θεμέλιο, σ.109-110.

- Βιβλίο Α΄ Γυμνασίου «Αρχαία Ιστορία», Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ».
- Βιβλίο Α΄ Τάξης Γενικού Λυκείου «Ιστορία του Αρχαίου Κόσμου, Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ».
- Βιβλίο Β΄ Λυκείου, «Σύγχρονος Κόσμος Πολίτης και Δημοκρατία», Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ».
- Γιαλλουρίδης Κ. Χ. & Αναστασιάδου, Μ. (2014). *Πολιτιστική Διπλωματία και Ήπια Ισχύς*, από το συλλογικό έργο που επιμελήθηκε ο Αθανάσιος Ν. Σαμαράς *Εικόνες Κρατών Στρατηγική Επικοινωνία, Ήπια Ισχύς και Μέσα Ενημέρωσης*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, σ. 105-120.
- Γιαννακόπουλος, Γ. (2003), *Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία*, από το συλλογικό έργο *Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000*, 6ος Τόμος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ 83-89.
- Γιαννόπουλος, Γ. (2003). *Η Διπλωματία*, από το συλλογικό έργο *«Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000*, 3ος Τόμος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 247-266.
- Γούναρης Κ.Β., (2003). *Μακεδονία 1871-1909*, από το συλλογικό έργο *Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000*, 5ος Τόμος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 261-284
- Διόδωρος Σικελιώτης 11,19.
- Δραγούμης, Ί. (1908). *Η Μεγάλη Ιδέα*. Αθήνα.
- Εθνικές Επάλξεις «Ημερίδα της 10 Μαΐου 2015 Ο ρόλος του Αιγαίου στο νέο γεωπολιτικό και Οικονομικό περιβάλλον της Χώρας» σ. 55-56.
- Ηρόδοτος, (1988). *Ιστορία* (μτφρ. Βλάχος Σ.Α.). Αθήνα: Παπαδήμας Δημ. Ν.
- Θουκυδίδης, (2008), *Θουκυδίδου Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου* (μτφρ. Βλάχος Σ.Α.). Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας».
- Ισοκράτης, *Πανηγυρικός*, 4.14-4.128
- Ιωακειμίδης Π.,Κ. (2007). *Η θέση της Ελλάδας στο Διεθνές, Ευρωπαϊκό και Περιφερειακό Σύστημα*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Καραμπερόπουλος, Α. (2007). *Οι χάρτες Βλαχίας και Μολδαβίας του Ρήγα Βελεστινλή (Βιέννη 1797)*, Αυθεντική επανέκδοση. Αθήνα, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, σ.9-10.

- Καραπιδάκης, Ν. (2003). *Ιόνια Νησιά 1815-1864*, από το συλλογικό έργο *Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000*, 4ος Τόμος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 265-284.
- Καργάκος Ι., Σ. (2017). *Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, η Ελλάς ανάμεσα στις συμπληγάδες*, 2ος τόμος. Αθήνα: Περί Τεχνών, σ. 395-430.
- Καρτιέ, Ρ., (1966). *Η Ιστορία του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου*. Αθήνα, Πάπυρος.
- Καστοριάδης, Κ. (1975). *Η φανταστική θέσμιση της κοινωνίας*. Αθήνα: Κέδρος.
- Κατούντα, Σ. (Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2015). *Αθήνα vs Σπάρτη: Η Ελληνίδα στον Αρχαίο κόσμο της Κλασικής Εποχής*. Περιοδικό Εθνικές Επάλξεις, , σ.17.
- Κατούντα, Σ. (Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2019). *Θερμοπύλες. Η μάχη που καθόρισε το μέλλον της δύσης και η στρατιωτική της σημασία*. Περιοδικό Εθνικές Επάλξεις, Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2019, σ.12.
- Κατσιάρδη – Hering, Ό. (2003). *Η ελληνική διασπορά. Το εμπόριο ως γενικευμένη εθνική εξειδίκευση*, από το συλλογικό έργο «*Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000*, 1ος Τόμος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 85-114.
- Κατσουλάκος Θ., Δ. (2004). *Σύντομη Ιστορία του Ελληνικού Κόσμου*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Κέιγκαν, Ντ. (2011). *Θουκυδίδης, ο αναμορφωτής της Ιστορίας*», (μτφρ. Ελισάβετ Παπαϊωάννου). Αθήνα: Ωκεανίδα, σ. 99-124.
- Κητρομηλίδης, Π., Μ. *Ρήγας Βελεστινλής* από το συλλογικό έργο *Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000*, 1ος Τόμος, σ. 215-226.
- Κολιόπουλος, Κ. (2008). *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Κοντζιάς, Ν. (2010). *Η εξωτερική Πολιτική της Ελλάδας στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Κουγιουμτζόγλου, Κ., Δ. (2016). *Ο Μέγας Αλέξανδρος του Ελληνισμού Αρχαιότητα – Βυζάντιο – Νεότερη και Σύγχρονη Ελλάδα*. Καβάλα: Εκδόσεις Σαΐτα, σελ.587-602.
- Κουπλάκης, Η. (2020). *Γεωστρατηγική αξιολόγηση των ελληνογαλλικών σχέσεων στον τομέα των αεροναυτικών εξοπλισμών*, (Ατομική Εργασία 2ου Βασικού Τομέα). Αθήνα: ΣΕΘΑ, σ. 3.
- Κουσκουβέλης, Η. (2004). *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, σ.212-215.
- Κρασανάκης Γ., Α. (2016). *Αρχαίες Πόλεις Κρήτης*. Άγιος Νικόλαος Κρήτης: Εκδόσεις «Η Αθηνά».

- Κρασσανάκης Γ., Α. (2007). *Σπάρτη Λακεδαιμονίων Πολιτεία*. Αθήνα: Εκδόσεις «Η Αθηνά», σ.4.
- Κωνσταντόπουλος Λ., Ι. (2014). *Ήπια Ισχύς – Η περίπτωση της Κίνας*, στο Α., Ν. Σαμαράς (επιμ.), *Εικόνες Κρατών Στρατηγική Επικοινωνία, Ήπια Ισχύς και Μέσα Ενημέρωσης*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, σ. 127-133.
- Κωστής, Κ. (2018). *Τα Κακομαθημένα Παιδιά της Ιστορίας. Η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους, 18ος-21ος αιώνας*, (νέα συμπληρωμένη έκδοση). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, σ. 552-590.
- Λούκος, Χ. (2003). *Κυβερνήτης Καποδίστριας*, από το συλλογικό έργο «*Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000*, 3ος Τόμος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 185-216.
- Λώλος Γ., Γ. (2007). *Σημειώσεις Προϊστορικής Αρχαιολογίας*, Γ΄ Έκδοση,. Αθήνα: Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού σ.324-350.
- Μακρυγιάννης, Ι. (1907). *Απομνημονεύματα*, στο Βλαχογιάννη Ιωάννου (επιμ.), Αρχαία της Νεωτέρας Ελληνικής Ιστορίας, Τόμος Δεύτερος. Αθήνα: Τυπογραφείο Σ. Κ. Βλαστού, σ.470.
- Μαργαρίτης, Γ. (2003). *Η Εμπόλεμη Ελλάδα*, στο συλλογικό έργο *Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000*, 6ος Τόμος (σ. 74-80). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαργαρίτης, Γ. (2003). *Ο Πόλεμος 1940-41*, στο συλλογικό έργο *Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000*, 8ος Τόμος (σ. 19-32). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαυρογορδάτος, Γ. (2003). *Οι Πολιτικές Εξελίξεις, Από το Γουδί ως τη Μικρασιατική Καταστροφή*, στο συλλογικό έργο *Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000*, 6ος Τόμος (σ. 9-30). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μπελεγράτης, Σ. (2018). Η Γεωστρατηγική Διάσταση της Ελληνικής Συμμετοχής στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», *Εθνικές Επάλξεις*, Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2018, σ.34-38.
- Μπότσιου, Ε. Κ. (2012). Ένα σχέδιο διαφορετικό από τα άλλα. Το Σχέδιο Μάρσαλ: Ανασυγκρότηση και Μεταρρύθμιση, *Ιστορία*, 531, σ.8-11.
- Νικόλαου-Πατραγιάς, Θ. Κ. (2016). *Η Αραβική Γραμματεία και η σχέσις της προς την Ελληνικήν, Λατινικήν, Οθωμανικήν, Περσικήν και Ευρωπαϊκήν – Δύο Διαλέξεις του Τάχα Χουσεΐν εν Μαρόκο τω 1958*. Αθήνα: Εκδόσεις Λειμών, σ. 44.
- Ντόκος, Θ. (επιμ.) (2016). *Ελλάδα και NATO: Πιθανά οφέλη από τη συμμετοχή της Ελλάδος στη συμμαχία*, στο Λευκή Βίβλος για την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Άμυνα και Ασφάλεια: Προκλήσεις, Ευκαιρίες και Προτάσεις Πολιτικής. Αθήνα: Ι. Σιδέρης, σ.180.

- Παλούμπης, Ι., (Αντιναύαρχος ΠΝ ε.α.) (2017). *Ελλήνων Πλόες*. Πειραιάς: Ναυτικό Μουσείο της Ελλάδας.
- Παλούμπης, Ι. (2019). Η Ναυμαχία της Σαλαμίνας. Περιοδικό *Εθνικές Επάλξεις*, Οκτώβριος - Δεκέμβριος, σ.18.
- Παναγιωτόπουλος, Β. (2003). Η Φιλική Εταιρεία, από το συλλογικό έργο *Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000*, 3ος Τόμος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 9-32.
- Παπαγεωργίου, Π., Σ. (2003). Πρώτον Έτος της Ελευθερίας, από το συλλογικό έργο *Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000*, 3ος Τόμος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 53-72.
- Παπαπολυβίου, Π. (2003). Κύπρος 1922-1940, στο συλλογικό έργο *Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000*, 7ος Τόμος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 297-308.
- Παπαρηγόπουλος, Κ. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμοι 1-26. National Geographic Society. Αθήνα: Τέσσερα Πι Ειδικές Εκδόσεις Α.Ε (2009).
- Παπασταματίου, Δ., Κοτζαγεώργης, Φ. (2015). *Ιστορία Του Νέου Ελληνισμού κατά τη Διάρκεια της Οθωμανικής Πολιτικής Κυριαρχίας*. Αθήνα, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, σ.141-155.
- Παπασωτηρίου, Χ. (2018). Η Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική, Περιοδικό *Εθνικές Επάλξεις*, Απρίλιος – Ιούνιος 2018, σ.16-18.
- Περαιβός, Χ. (1993). *Απομνημονεύματα Πολεμικά*, Τόμος Πρώτος. Αθήνα: Τυπογραφείο Νικόλαου Κορομηλά (1836).
- Παρίσης, Ι. (2013). *Η Καθ' ημάς Θάλασσα. Γεωστρατηγική Ανάλυση της Μεσογείου*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη, σ. 213-128.
- Πλάτων, Πρωταγόρας.
- Πλατιάς, Α. [2010 (1999)]. *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, 6η έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Εστία, σ. 191-195.
- Πλουτάρχου, Λακεδαιμονίων Αποφθέγματα.
- Πλουτάρχου, Θεμιστοκλής.
- Πλούταρχου, Λυκούργος.
- Σακελλαρίου, Μ. [2001 (1999)]. *Η Αθηναϊκή Δημοκρατία*, 2η έκδοση. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Ζυγγιρίδης, Ι. (2019). *Στρατηγικές σχέσεις της Ελλάδας με το Ισραήλ από το τέλος του ψυχρού πολέμου μέχρι και σήμερα* (Πτυχιακή εργασία). Αθήνα: Σχολή Εθνικής Άμυνας, σ. 15.
- Σβολόπουλος, Κ. (1992). *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1900-1945*, Τόμος Α΄. Αθήνα: Εστία.

- Σκαρβέλης, Δ. (2019). Οι Μηδικοί Πόλεμοι. Περιοδικό *Εθνικές Επάλξεις*, Οκτώβριος - Δεκέμβριος, σ.8.
- Συρίγος, Μ. Α. (2003). Ελληνοτουρκικές Σχέσεις. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Τζάκης, Δ. (2003). Ρωσική Παρουσία στο Αιγαίο. Στο συλλογικό έργο *Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000*, 1ος Τόμος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 115-148.
- Τζαμτζής, Ε., Ι. (2018). Οργάνωση και κατά χώρο διάταξη των ναυτικών δυνάμεων της αυτοκρατορικής Ρώμης (27 π.Χ.-235 μ.Χ.). Περιοδικό *Εθνικές Επάλξεις*, Απρίλιος – Ιούνιος, σ.53, 55.
- Τρικούπης, Σ. (1860). *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, Έκδοσις Δευτέρα, Τόμος Α΄. Λονδίνο: Τυπογραφία Ερυθρού Λέοντος, 1860. (Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2003), σ.7-18 και Τόμος Γ΄, σ.309-356.
- Τσάκωνας, Π. [2016 (2003)]. Δομικά Χαρακτηριστικά της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής. Στο Ντόκος, Θ. (επιμ.) *Λευκή Βίβλος για την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Άμυνα και Ασφάλεια: Προκλήσεις, Ευκαιρίες και Προτάσεις Πολιτικής*. Αθήνα:Ι. Σιδέρης, σ.117.
- Υπουργείο Αιγαίου ΥΠ.ΠΟ. - Εφορεία Κλασικών και Προϊστορικών Αρχαιοτήτων - Scuola Archeologica Italiana Di Atene (1997). *Πολιόχνη Αημνω. Εν Αμυχθα - ένα Κέντρο της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού Στο Βόρειο Αιγαίο*. Αθήνα: 1997), σ.98.
- Φραντζής, Γ. (1859). Η Πολιορκία και Άλωσις της Κωνσταντινούπολης, Τρίπολη: Εκ του τυπογραφείου της Αρκαδίας,
- Φυλία, Λ. (2003). Ο Φιλελληνισμός. Στο συλλογικό έργο *Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000*, 3ος Τόμος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 267-288.
- Χαρλαύτη, Τζ. (2003). Ο Ελληνικός Στόλος. Η ταραγμένη δεκαετία του 1940. Στο συλλογικό έργο *Ιστορία του Νεοελληνισμού 1770-2000*, 8ος Τόμος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 283-292.
- Χατζηιωσήφ, Χ., & Παπασταμάτης, Π. (2007). *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα, Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, Κατοχή – Αντίσταση 1940-1945*, Γ΄ Τόμος, Μέρος 1°. Αθήνα: Βιβλιόραμα, σ.185.
- Ψυρούκης, Ν. (1992). *Αραβικός Κόσμος και Ελληνισμός*. Λευκωσία, σ.37.
- Berridge, G., R. (2007). *Διπλωματία, θεωρία και πρακτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Κωνσταντίνου Τουρίκη.
- Bury, J.,B., & Meiggs, R. (1978). *Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδος*, Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα, σ. 149.

Kissinger, H. (1995). *Διπλωματία*. Αθήνα: Λιβάνης. σ. 506-507.

Tine, S., & Traverso, A. (2001). *Πολιόχνη, Η Αρχαιότερη Πόλη Της Ευρώπης* (μτφρ. Ανδρεάδη, Η.). Αθήνα: Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, σ.16.

Ξενόγλωσση

Bayar, M. & Kotelis, A. (2014). *Democratic Peace or Hegemonic Stability? The Imia/Kardak Case*. Turkish Studies, 07 July, 15(2), pp. 242-257.

Boeri, D. M., Kanayama, Y.Y., & Mittelman, J. (2018). *Soul and Mind in Greek Thought. Psychological Issues in Plato and Aristotle*. Cham Switzerland: Springer, p.37-80.

Booth, K. (1979). *Strategy and Ethnocentrism*. New York: Holmes and Meier Publishers, Inc., p.73.

Botsiou, E.K., (2009). *New Policies, Old Politics: American Concept of Reform in Marshall Plan Greece*. Journal of Modern Greek Studies, 27(2), p. 209-240.

Buckley, T. (1996). *Aspects Of Greek History 750–323 BC*. London: Routledge 2005.

Chace, B. C. (LCDR USN) (1990). *In the Mind's Eye: Cultural Influence in Defense Analysis and Strategic Planning*, (Master's Thesis). Monterey, CA: Naval Postgraduate School, p.36.

Cosmopoulos, B. M. (2003). *Greek Mysteries, The Archaeology and Ritual of Ancient Greek Secret Cults*. London: Routledge 2005.

Couprie L., D. (2011). *Heaven and Earth in Ancient Greek Cosmology. From Thales to Heraclides Ponticus*. London: Springer.

Dunbar, Z., & Harrop, S. (2018). *Greek Tragedy and the Contemporary Actor*. Cham Switzerland: Palgrave Macmillan.

Luce T., J. (1957). *The Greek Historians*. London and New York: Routledge 2003 [1997]).

Mahan, A., T. (1957). *The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783*. New York: Sagamore Press.

Mackinder, J., H. (1942). *Democratic Ideals and Reality*. Washington DC: National Defense University Press, 1996, p.116.

Osborne, R. (2004). *Greek History*. London: Routledge.

Rizas, S. (2008). *Atlanticism and Europeanism in Greek foreign and security policy in the 1970s*. Southeast European and Black Sea Studies, 8(1), p. 51-54.

Snyder, J. (1977). *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*. Santa Monica, CA: The Rand Corp., Sep 1977, p.8,

Tziampiris, A. (2015). In the Shadow of a Long and Glorious Past: Understanding Greek Foreign Policy. *Mediterranean Quarterly*, 26(2), p. 70-71.

Παραρτήματα

Παράρτημα Ι

Εικόνες - Χάρτες

Εικόνα 1: Δορυφορική φωτογραφία απεικονίζων το τριγωνικό σύμπλοκο Ανατολικής Μεσογείου (Αιγαίο – Κρήτη – Κύπρος).

Πηγή: Google Maps

Εικόνα 2: Χάρτης Μινωικών Θαλάσσιων Επικοινωνιών στην Ανατολική Μεσόγειο

Πηγή: Φωτόδενδρο, <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/9509>, (έγινε πρόσβαση στις 26 Μαρτίου 2021)

Εικόνα 3: Χάρτης Ομηρικής Εποχής – Μετακίνηση Ελληνικών φύλων

Πηγή: Μαθήσεως Τέχνη, http://1.bp.blogspot.com/χάρτης_ομηρικής_εποχής, (γένεσε πρόσβαση στις 26 Μαρτίου 2021).

Εικόνα 4: Ο Ελληνικός Κόσμος κατά τους Περσικούς Πολέμους

Πηγή: <https://el.wikipedia.org/wiki/>, (γένεσε πρόσβαση στις 26 Μαρτίου 2021).

Εικόνα 5: Χάρτης Κλασσικής Ελλάδας με τις Αποικίες της

Πηγή: Φιλολογικό Ιστολόγιο, <https://blogs.sch.gr/dstefanou/2013/12/07/>, (έγινε πρόσβαση στις 26 Μαρτίου 2021).

Εικόνα 6: Χάρτης Ελληνιστικής Εποχής

Πηγή: Μαθήσεως Τέχνη,

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/96/Ellinistikos_Kosmos_300pX_el.PN
[G](#), (έγινε πρόσβαση στις 26 Μαρτίου 2021).

Εικόνα 7: Χάρτης Μεσογείου επί Νικηφόρου Φωκά.

Πηγή: <http://explorethemed.com/SaracensEl.asp>, (έγινε πρόσβαση στις 26 Μαρτίου 2021).

Εικόνα 8: Χάρτης Πρώτου Νεότερου Ελληνικού Κράτους - 1830

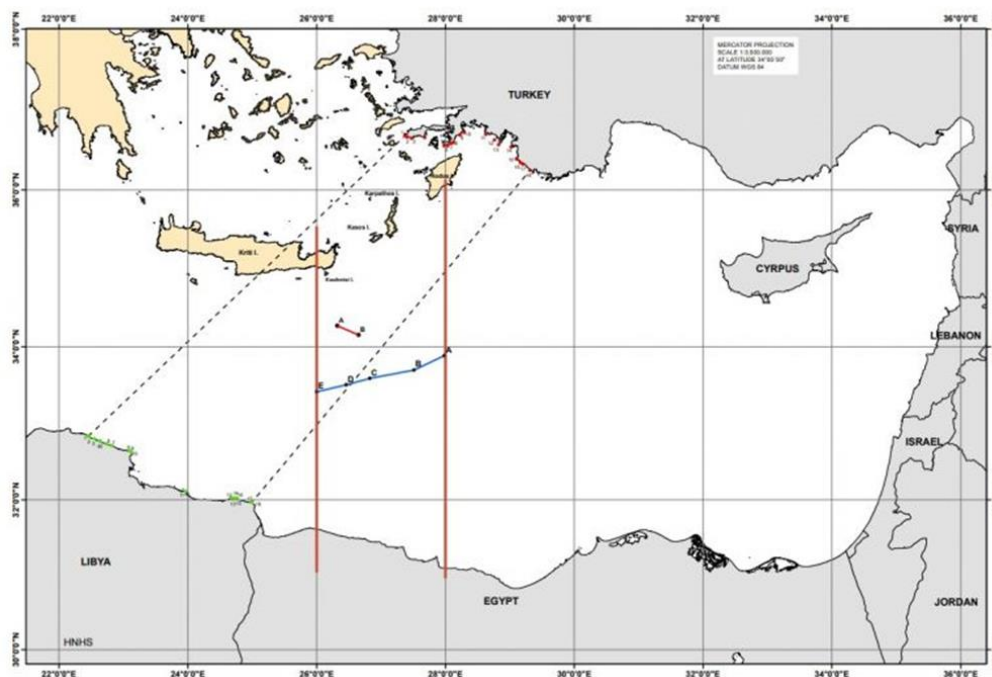
Πηγή: Στέλλα Ναλμπάντη, <https://www.slideshare.net/StellaNalmpanti/1830-1947> (έγινε πρόσβαση στις 26 Μαρτίου 2021).

Εικόνα 9: Χάρτης Εδαφικής Επέκτασης Νεότερου Ελληνικού Κράτους, 1832-1947
 Πηγή: <https://greekkingdom.con.gr/chrono>, (έγινε πρόσβαση στις 26 Μαρτίου 2021).

Εικόνα 10: Χάρτης Μερικής Οριοθέτησης ΑΟΖ Ελλάδας - Αιγύπτου
 Πηγή: <https://www.liberal.gr/diplomacy/>, (έγινε πρόσβαση στις 27 Μαρτίου 2021).

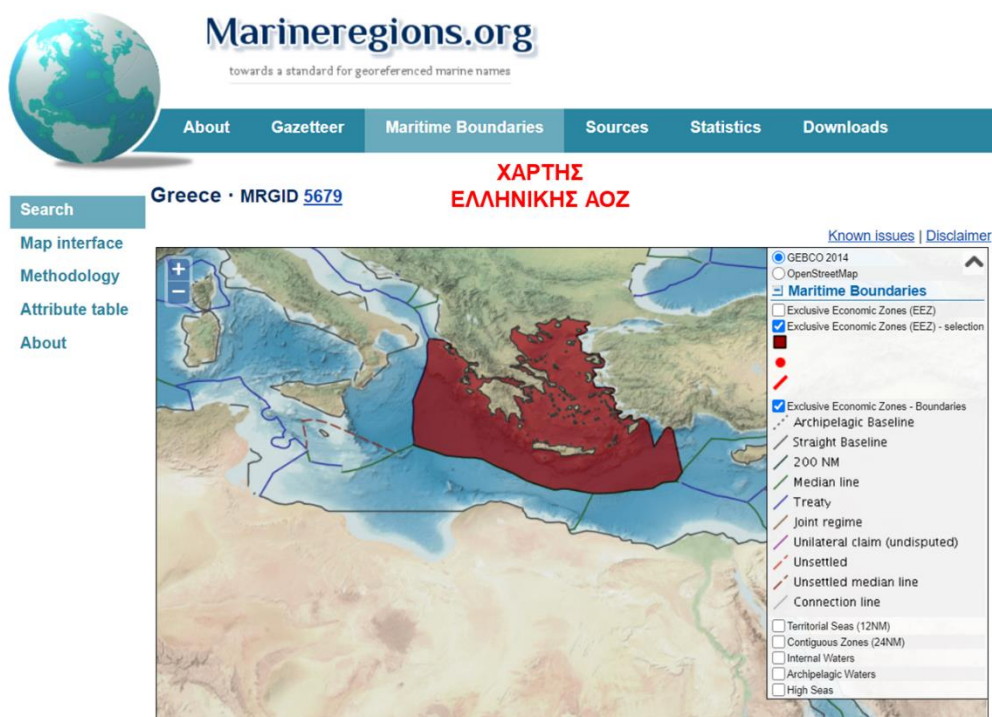
Εικόνα 11: Χάρτης Ανυπόστατου Ιδεολογήματος περί «Γαλάζιας Πατρίδας».

Πηγή: <https://www.onalert.gr/ellinotourkika/toyrkiki-propaganda->, (έγινε πρόσβαση στις 27 Μαρτίου 2021).

Εικόνα 12: Χάρτης Ελληνικής ΑΟΖ σύμφωνα με το παγκόσμιο κέντρο χαρτογράφησης θαλασσιών ζωνών.

Πηγή: Marineregions.org,³⁷¹ <https://www.marineregions.org/eezdetails..>, (έγινε πρόσβαση στις 27 Μαρτίου 2021).

³⁷¹ Η Marine Regions θεωρείται το παγκόσμιο κέντρο χαρτογράφησης θαλασσιών ζωνών.

Παράρτημα II

Η Σπάρτη και η Αθήνα στην Αρχαία Ελλάδα

II.1. Η Σπάρτη στην Αρχαία Ελλάδα

Η Σπάρτη, ήταν μια από τις δυο σημαντικότερες πόλεις της Αρχαίας Ελλάδας, μαζί με την Αθήνα.³⁷² Ιδρύθηκε από τους Δωριείς, που μερικούς αιώνες πριν μετακινήθηκαν προς τα νότια της Πελοποννήσου και κατέλαβαν τη Λακωνική γη, ιδρύοντας ένα ισχυρό κράτος.³⁷³ Μεταξύ 8ου – 7ου αιώνα π.Χ. προσπάθησαν να διευρυνθούν ερχόμενοι σε πόλεμο με τους Μεσσήνιους υποτάσσοντάς τους τελικά μετά από μακροχρόνιους πολέμους. Ο κυριότερος αντίπαλός της ήταν το Άργος, με το οποίο συγκρούστηκαν καταφέροντας τελικά να επικρατήσουν. Μετά τη σύγκρουση αυτή η ζωή στη Σπάρτη άλλαξε. Οι εξωτερικές σχέσεις και το εμπόριο περιορίστηκαν. Η Σπάρτη απομονώθηκε στον εαυτό της και ακολούθησε έναν διαφορετικό τρόπο ζωής, που θύμιζε περισσότερο στρατόπεδο. Στο εσωτερικό του κράτους πλήρη δικαιώματα είχαν μόνο οι Σπαρτιάτες, στους οποίους και είχε διαμοιραστεί η γη, έχοντας ως κύρια ενασχόληση τις πολιτικές υποθέσεις και την εκπαίδευση στις πολεμικές τέχνες. Οι πρώην κάτοικοι της περιοχής έγιναν δούλοι (εἰλωτες) οι οποίοι υποχρεώθηκαν να καλλιεργούν τη γη και να αποδίδουν μέρος της παραγωγής στους Σπαρτιάτες. Ένας ακόμη σημαντικός λόγος για τον οποίο οι Σπαρτιάτες ασχολούνταν με τη στρατιωτική εκπαίδευση και την προσωπική εκγύμναση από μικρά παιδιά, ήταν και ο φόβος μιας επανάστασης των ειλώτων, που πάντα τους ταλάνιζε.

Αν και το πολίτευμα της Σπάρτης θεωρείται από πολλούς ότι δεν ήταν δημοκρατικό, όπως της Αθήνας, αυτό δεν είναι αληθές. Πράγματι, η πόλη είχε δύο βασιλείς και παρότι δεν είχαν πολλές αρμοδιότητες, ήταν θρησκευτικοί και στρατιωτικοί αρχηγοί, όπως και σε κάθε σύγχρονη πολιτεία της τότε εποχής. Η ουσιαστική εξουσία όμως στην πόλη ελέγχονταν από τους πέντε έφορους, οι οποίοι ήταν υπεύθυνοι για την εξωτερικές σχέσεις του κράτους. Υπήρχε επιπρόσθετα και η γερουσία, ένα συμβούλιο που αποτελούνταν από 28 μέλη με ηλικίες άνω των εξήντα ετών, έχοντας ως κύριο έργο την προετοιμασία των θεμάτων για έγκριση από την Απέλλα. Η Απέλλα, ήταν μια λαϊκή συνέλευση, στην οποία συμμετείχαν όλοι οι Σπαρτιάτες άνω των τριάντα ετών. Η ζωή των Σπαρτιατών διαμορφωνόταν από μικρή ηλικία. Τα αγόρια, από την ηλικία των επτά ετών έφευγαν από την αγκαλιά της μάνας τους και ζούσαν σε ομάδες, όπου μάθαιναν τις κακουχίες και τη σκληρή ζωή. Εκεί

³⁷² Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σ.59-63.

³⁷³ Αδαμάντιος Γ. Κρασανάκης, «Σπάρτη Λακεδαιμονίων Πολιτεία», (Αθήνα: Εκδόσεις «Η Αθηνά», 2007), σ.4.

διδάσκονταν γραφή, ανάγνωση, μουσική και χορό. Αλλά και τα κορίτσια εκπαιδεύονταν με ανάλογο τρόπο καθώς συμμετείχαν ελεύθερα σε πολλές εκδηλώσεις της πόλης, ενώ μεριμνούσαν και για την απόκτηση δυνατού σώματος πέρα από τη διάπλαση του ηθικού χαρακτήρα τους. Οι γυναίκες ήταν ανεξάρτητες, ελεύθερες και αυτοδύναμες και είχαν εκτεταμένα δικαιώματα. Κυκλοφορούσαν ελεύθερα έξω από το σπίτι τους, στα γυμναστήρια, στην ύπαιθρο και στον καθαρό αέρα χωρίς να είναι αποκλεισμένες από τον δημόσιο βίο, ενώ παράλληλα απολάμβαναν το δικαίωμα της μόρφωσης.³⁷⁴ Από τον Πλάτωνα μαθαίνουμε ότι «δεν υπάρχουν μόνο άντρες αλλά και γυναίκες που είναι πολύ περήφανες για τη μόρφωσή τους».³⁷⁵ Ο σκοπός των Σπαρτιατισσών ήταν να μπορέσουν να γίνουν στο μέλλον άξιες μητέρες, που θα γεννούσαν και θα μεγάλωναν νέους και ανδρείους μαχητές, όπως φαίνεται και από το έθιμο, που αναφέρει ο Πλούταρχος, να δίδουν οι ίδιες την ασπίδα του μαχητή στους υιούς τους, λέγοντας την ξακουστή φράση «*Ἡ τὰν ἢ ἐπὶ τᾷς*», προτρέποντας τους δηλαδή να επιστρέψουν είτε με την ασπίδα τους, ζωντανοί, είτε πάνω σε αυτή...Νεκροί και τιμημένοι.³⁷⁶ Χαρακτηριστικό της ζωής στη Σπάρτη ήταν ότι απαγορευόταν αυστηρά η χλιδή στην ιδιωτική τους ζωή, ενώ η σπαρτιατική λιτότητα κατέστη παροιμιώδης.³⁷⁷ Οι Σπαρτιάτες ήταν ανδρείοι, σοβαροί, υπερήφανοι και λιγομίλητοι,³⁷⁸ και άφησαν ένα υπόδειγμα γενναιότητας, μοναδικό στον κόσμο που ακόμα και σήμερα μνημονεύεται και μελετάται.

Π.2. Η Αθήνα στην Αρχαία Ελλάδα ³⁷⁹

Οι Αθηναίοι ήταν Ίωνες στην καταγωγή και ήταν δεμένοι με τον τόπο τους. Στο πλαίσιο αυτό, αγωνίστηκαν για τη δημιουργία ενός μεγάλου κράτους, του οποίου η ισχύς και η αίγλη παρέμειναν απaráμιλλες ανά τους αιώνες. Η Αττική γη ήταν ένα έδαφος φτωχό και για αυτό οικισμοί αναπτύχθηκαν εκεί όπου υπήρχε δυνατότητα να ζήσουν άνθρωποι. Τα εκτεταμένα παράλια της Αττικής δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυτιλίας και είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία του κράτους των Αθηνών. Την ουσιαστική εξουσία στην Αθήνα ασκούσαν ο άρχοντας που ήταν υπεύθυνος για τη την Εκκλησία του Δήμου αλλά και ο πολέμαρχος, αρμόδιος για τα στρατιωτικά θέματα. Ο Άρειος Πάγος, από την άλλη πλευρά, ήταν υπεύθυνος για την τήρηση των νόμων ενώ η Εκκλησία του Δήμου που προαναφέρθηκε, απέκτησε μεγάλη σημασία στα

³⁷⁴ Σύλβια Κατούντα, «Αθήνα vs Σπάρτη: Η Ελληνίδα στον Αρχαίο κόσμο της Κλασικής Εποχής», Περιοδικό Εθνικές Επάλξεις, Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2015, σελ.17.

³⁷⁵ Πλάτων, Πρωταγόρας, 342 d

³⁷⁶ Πλούταρχου Λακεδαιμ. Αποφθ.16.

³⁷⁷ J.B. Bury-Russell Meiggs, Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδος, Εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1978, σ. 149

³⁷⁸ Πλούταρχος, Λυκούργος, 19.

³⁷⁹ Robin Osborne, «Greek History», σ.85-102.

μεταγενέστερα χρόνια, ως συνέλευση όλων των Αθηναίων. Το γεγονός ότι οι νόμοι μέχρι τότε ήταν άγραφοι, δημιουργούσε εμπόδια στη σωστή απονομή της δικαιοσύνης με αποτέλεσμα να υπάρχουν παράπονα. Παρότι η καταγραφή των νόμων από το Δράκοντα ικανοποίησε ένα μέρος των πολιτών, η μη πληρωμή των χρεών από αυτούς που αδυνατούσαν δημιούργησε οξύ οικονομικό πρόβλημα που τους ανάγκαζε να γίνουν δούλοι, γεγονός που προκαλούσε συνεχή αναταραχή. Το 594 π.Χ., ο Σόλωνας, ποιητής και ένας από τους επτά σοφούς της Αρχαιότητας, επιλέχθηκε από τους Αθηναίους για να δώσει λύση στα προβλήματα της πόλης.³⁸⁰ Ένα από τα μέτρα που έλαβε ο Σόλωνας ήταν η κατάργηση των χρεών και η εισαγωγή της περίφημης διάταξης της νομοθεσίας του Σόλωνα, γνωστή ως σεισάχθεια, με την οποία απαγορεύονταν στο εξής να δανείζεται κάποιος με εγγύηση την προσωπική του ελευθερία. Παρότι από τα μέτρα του Σόλωνα ανακουφίστηκε η λαϊκή τάξη, η γη εξακολουθούσε να βρίσκεται στα χέρια λίγων. Τις ταραχές που προέκυψαν και πάλι, εκμεταλλεύτηκε ο Πεισίστρατος, ο οποίος με τη στήριξη του λαού κατέλαβε την εξουσία και επέβαλε το τυραννικό πολίτευμα.³⁸¹ Μετά τον θάνατό του, την εξουσία ανέλαβε ο γιος του ο Ιππίας,³⁸² ο οποίος ανατράπηκε από τους Αθηναίους το 510 π.Χ..

Οι Δημοκρατικοί, με αρχηγό τον Κλεισθένη, ευνοήθηκαν από την πολιτική διαμάχη που ακολούθησε την πτώση της τυραννίας και προχώρησαν σε ενέργειες θεμελίωσης του δημοκρατικού πολιτεύματος.³⁸³ Για την προστασία των πολιτών από την αύξηση της δύναμης του στρατηγού πολέμαρχου, αυξήθηκε ο αριθμός των στρατηγών σε δέκα και πλέον η Εκκλησία του Δήμου κατέστη το κυρίαρχο σώμα μέσα στην οποία λαμβάνονταν οι πιο σοβαρές αποφάσεις. Με τις μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη, οι πολίτες είχαν πρόσβαση όλα τα αξιώματα, εξασφαλίζοντας τη λαϊκή συνοχή και δικαίως θεωρήθηκε ως ο θεμελιωτής του δημοκρατικού πολιτεύματος. Οι δημοκρατικοί θεσμοί μέσα από την αφύπνιση του ενδιαφέροντος των πολιτών για τα κοινά, επέφεραν σημαντικές αλλαγές στον τρόπο ζωής της πόλης. Η μετάβαση στην δημοκρατία που επήλθε στην Αρχαία Αθήνα, κατά την αρχαϊκή περίοδο, είχε παγκόσμιο αντίκτυπο και ιστορική σημασία για την επικράτηση των αξιών της δημοκρατίας στον σύγχρονο κόσμο.

³⁸⁰ Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σ.65-79.

³⁸¹ Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σ.80-93.

³⁸² Robin Osborne, «Greek History», σ.33.

³⁸³ Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σ.94-108.

Παράρτημα III

Οι Επτά Σοφοί της Αρχαιότητας

Μεταξύ 7ου και 6ου αιώνα π.Χ., γεννήθηκαν και μεγαλούργησαν ταυτόχρονα, οι αποκαλούμενοι ως «Οι Επτά Σοφοί της Αρχαιότητας». Ήταν η εποχή που το πραγματικό αντικαθιστά το φανταστικό και το μυθικό. Αυτήν την εποχή η Ελλάδα εκπολιτίζεται και αφυπνίζεται πνευματικά με την βοήθεια φυσικά των επτά σοφών, η διδασκαλία των οποίων εκδηλώνονταν με αποφθέγματα «εις βραχέα ρήματα», κατά τον Ηρόδοτο, τα οποία αποτελούσαν πρακτικό οδηγό της σοφίας, των αρχών της δεοντολογίας και του καθήκοντος των ανθρώπων. Σήμερα, 28 αιώνες μετά, οι άνθρωποι αυτοί θεωρούνται η αφετηρία των πάντων, της ισότητας, του δίκαιου, του ηθικού και οι ρήσεις τους και τα επιτεύγματα τους αποτελούν σταθμό στην πνευματική ανάπτυξη και εξύψωση του χαρακτήρα και της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Η καταγωγή τους από τη Μίλητο της Ιωνίας, την Αθήνα, την Λακωνία, την Μυτιλήνη, την Πριήνη της Ιωνίας, τη Ρόδο και την Κόρινθο, αποδεικνύει για μια ακόμη φορά την ελληνικότητα των περιοχών αυτών και ιδιαίτερα αυτών που σήμερα βρίσκονται εκτός ελληνικής επικράτειας. Οι θεμελιωτές της αρχαίας Ελληνικής φιλοσοφίας, ήταν ο Θαλής ο Μιλήσιος, ο Σόλων ο Αθηναίος,³⁸⁴ ο Χίλων ο Λακεδαιμόνιος,³⁸⁵ ο Πιττακός ο Μυτιληναίος, ο Βίας ο Πριηνεύς, Κλεόβουλος ο Λίνδιος και ο Περίανδρος ο Κορίνθιος οι οποίοι και αποτελούν τόσο ορόσημο της ιστορίας μας, όσο και κληροδότημα της Αρχαίας Ελλάδας σε όλο τον σύγχρονο κόσμο. Τα κυριότερα στοιχεία γι' αυτούς, μπορούμε να τα συνοψίσουμε σε λίγες γραμμές:

- **Θαλής ο Μιλήσιος:** (640 – 548 π.Χ. περίπου): Είναι γνωστός για την πρόβλεψη της έκλειψης του Ηλίου,³⁸⁶ στις 28 Μαΐου 585 π.Χ. και θεωρείται ο ιδρυτής της Ιωνικής φυσικής φιλοσοφίας.³⁸⁷ Υπήρξε μαθηματικός που διατύπωσε μία σειρά θεωρημάτων με γνωστότερο το «Θεώρημα του Θαλή». Μεταξύ άλλων είπε το «*Τι δύσκολον; Τον ευατόν γνώναι*» (τι είναι δύσκολο; Να γνωρίζεις τον εαυτό σου).

³⁸⁴ Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σ.65.

³⁸⁵ Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σ.60.

³⁸⁶ Ηρόδοτος, «Ιστορίαι», 1.74.2.

³⁸⁷ T.J.Luce, «The Greek Historians», (London and New York: Routledge 2003 [1997]), σελ.6.

- **Σόλων ο Αθηναίος** (640-560 π.Χ.): Μεγάλος πολιτικός και νομοθέτης, ο οποίος κέρδισε την γενική αναγνώριση για την νομοθεσία του και την κοινωνική μεταρρύθμιση της πόλης των Αθηναίων. Του οφείλεται το «μηδέν άγαν» για την συνετή συμπεριφορά του και η φράση «Άρχεσθαι μαθών, άρχειν επιστήσει» (αν μάθεις πρώτα να κυβερνάσαι, θα μάθεις και να κυβερνάς).
- **Χίλων ο Λακεδαιμόνιος** (600-520 π.Χ.): Ήταν πολιτικός και νομοθέτης της Σπάρτης, υποστήριξε τη βελτίωση των υπηρεσιών των ανωτάτων υπαλλήλων στη Σπάρτη, ενώ συνέβαλε στην στρατικοποίηση της ζωής στη Σπάρτη. Το περίφημο «γνώθει σ'αυτόν» ειπώθηκε από τον Χίλωνα, ενώ άλλη γνωστή σε όλους φράση που του αποδίδεται, είναι το «σπεύδε βραδέως».
- **Πιττακός ο Μυτιληναίος** (650-570 π.Χ.): Υπήρξε πολιτικός και στρατιωτικός ηγέτης της Μυτιλήνης. Οι πολιτικές του ικανότητες, τον ανέδειξαν ως έναν από του επτά σοφούς. Μεταξύ άλλων είπε το «Άρχων κόσμει σαυτόν» (Όταν κυβερνάς, να φροντίζεις οι πράξεις σου να αποτελούν κόσμημα).
- **Βίας ο Πριηνεύς** (600-530 π.Χ.): Υπόδειγμα δικαστή στην αρχαία Ελλάδα και πολιτικός της Πριήνης, υπήρξε ποιητής, ρήτορας και φιλόσοφος στον οποίο αποδίδονται πάρα πολλά ηθικά αποφθέγματα. Από τις πιο γνωστές του ρήσεις είναι η έκφραση «Πλείστοι κακοί».
- **Κλεόβουλος ο Λίνδιος** (6ος αιώνας π.Χ.): Υπήρξε φιλόσοφος, ποιητής αλλά διετέλεσε και τύραννος της Λίνδου της Ρόδου γύρω στο 600 π.Χ.. Του αποδίδονται γνωμικά όπως το «Μέτρον άριστον», αινίγματα, έμμετρα επιγράμματα και τραγούδια. Μελέτησε τον πολιτισμό και τη φιλοσοφία της Αίγυπτου.
- **Περίαςνδρος ο Κορίνθιος**: (668-587 π.Χ.): Περίορισε τους αριστοκράτες και αγωνίστηκε για τον περιορισμό της εργασίας των δούλων και την διατήρηση της τάξης της πόλης του. Οι πολιτικές του ενέργειες, κατάφεραν να εξασφαλίσουν την σταθερότητα στην πόλη του. Ένα από τα αποφθέγματα που είπε είναι το «Θνήσκε υπέρ πατρίδος» (να πεθαίνεις για την πατρίδα σου).

Παράρτημα IV

Οι Περσικοί Πόλεμοι

Το τελευταίο και ίσως το σημαντικότερο ιστορικό γεγονός της αρχαϊκής περιόδου, ήταν οι Περσικοί Πόλεμοι ή αλλιώς Μηδικοί Πόλεμοι,³⁸⁸ που διεξήχθησαν την περίοδο από το 492 έως το 480 π.Χ. και αποτέλεσαν ένα πολύ σημαντικό κεφάλαιο της αρχαίας ελληνικής ιστορίας.³⁸⁹ Στην εποχή εκείνη, το Περσικό Κράτος είχε καταστεί το μεγαλύτερο και ισχυρότερο του τότε γνωστού κόσμου, η πρώτη γνωστή αυτοκρατορία. Με τη διεξαγωγή εκστρατειών από τον βασιλιά Κύρο αλλά και τον Δαρείο, κατά το δεύτερο μισό 6ου π.Χ. αιώνα, έχοντας ως κέντρο την Μεσοποταμία, εκτεινόταν σε μια τεράστια έκταση που κάλυπτε από τον Ινδό ποταμό ανατολικά έως τον Ελλήσποντο και τα παράκτια ευρωπαϊκά εδάφη του Αιγαίου και του Ευξείνου Πόντου δυτικά, καθώς επίσης από τη λίμνη Αράλη στην Κασπία Θάλασσα μέχρι και τη σημερινή Μέση Ανατολή, την Αραβική θάλασσα και την ανατολική λεκάνη της Μεσογείου.³⁹⁰ Στο πλαίσιο αυτό, η περσική αυτοκρατορία επιδίωξε να επεκταθεί προς τη Δύση απειλώντας την ανεξαρτησία των ελληνικών πόλεων-κρατών. Το πρώτο βήμα έγινε με την εκστρατεία των Περσών το 513 π.Χ. εναντίον των Σκυθών (σημερινή Ρουμανία), που είχε ως αποτέλεσμα να τεθεί η Θράκη και τα Στενά του Ελλησπόντου υπό περσικό έλεγχο. Η κατοχή των Στενών από τους Πέρσες, προκάλεσε οικονομικό μαρασμό στους Έλληνες, κυρίως της Μικράς Ασίας και τους εμπόδιζε να συνεχίσουν τη διεξαγωγή του εμπορίου στον ευρύτερο χώρο του Ευξείνου Πόντου. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τη στέρηση της ελευθερίας και τη βαριά φορολογία, οδήγησε τους Έλληνες της Ιωνίας, το 499 π.Χ., σε επανάσταση. Για το σκοπό, αυτό αιτήθηκαν βοήθεια από τις Ελληνικές πόλεις-κράτη, στην οποία ανταποκρίθηκαν μόνο οι Αθηναίοι και οι Ερετρίεις, οι οποίοι και έστειλαν 25 πλοία. Οι επαναστάτες όμως δεν κατάφεραν να κάμψουν τους Πέρσες και ηττήθηκαν, στη ναυμαχία της Λάδης (494 π.Χ.), ενώ και η Μίλητος καταστράφηκε παραδειγματικά από τους Πέρσες.³⁹¹ Η ατυχής εξέγερση των Ελλήνων της Ιωνίας, έδωσε την αφορμή για μια νέα σειρά περσικών επιδρομών εναντίον της Ελλάδας.

Η πρώτη επιχείρηση επέκτασης των Περσών στον ελλαδικό χώρο, το 492 π.Χ., υπό τον Μαρδόνιο, γαμπρό του βασιλιά Δαρείου, δεν είχε αίσιο τέλος. Ο Μαρδόνιος με το

³⁸⁸ Οι Έλληνες θεωρούσαν τους Πέρσες και τους Μήδους ως το αυτό φύλο.

³⁸⁹ Robin Osborne, «Greek History», σ.70-84.

³⁹⁰ Δημήτριος Σκαρβέλης, Στρατηγός ε.α. επίτιμος Α/ΓΕΕΘΑ και Ακαδημαϊκός, «Οι Μηδικοί Πόλεμοι», Περιοδικό Εθνικές Επάλξεις, Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2019, σ.8

³⁹¹ Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σ.114.

στρατό του πέρασε τον Ελλήσποντο κατευθυνόμενος προς τη Μακεδονία,³⁹² ενώ παράλληλα κινήθηκε και ο περσικός στόλος. Μια μεγάλη όμως θαλασσοταραχή κατά το διάπλου της χερσονήσου του Άθω,³⁹³ προκάλεσε τεράστια καταστροφή του στόλου αυτού και σε συνδυασμό με τις σημαντικές απώλειες σε προσωπικό καθώς και τον τραυματισμό του ίδιου του Μαρδόνιου, σε μια αιφνίδια επίθεση Βρύγων κατά του στρατοπέδου τους,³⁹⁴ τον ώθησαν στην απόφαση της επιστροφής στην Ασία. Ωστόσο, υποχρέωσε σε υποταγή τους Έλληνες της Θράκης και της Μακεδονίας.

Η δεύτερη περσική εκστρατεία που διεξήχθη το 490 π.Χ., είχε χαρακτήρα ναυτικής επιχείρησης και σκόπευε στην τιμωρία της Ερέτριας και της Αθήνας, οι οποίες είχαν υποστηρίξει τους Έλληνες της Ιωνίας στην εξέγερσή τους.³⁹⁵ Η επιχείρηση ανατέθηκε στους στρατηγούς Δάτη και Αρταφέρνη. Μετά από πολιορκία έξι ημερών οι ισχυρές περσικές ναυτικές δυνάμεις, κατέλαβαν την Ερέτρια,³⁹⁶ την οποία και κατέστρεψαν, ενώ στη συνέχεια κατευθύνθηκαν στον Μαραθώνα. Εκεί αποβιβάστηκαν,³⁹⁷ στρατοπέδευσαν και ετοιμάζονταν να κατευθυνθούν προς την Αθήνα. Οι Αθηναίοι όμως, υπό τη διοίκηση του στρατηγού Μιλτιάδη, έκριναν ότι ήταν καλύτερα να αντιμετωπίσουν τους Πέρσες εκεί όπου είχε γίνει η απόβαση. Οι δέκα χιλιάδες Αθηναίοι υπό το στρατηγό Μιλτιάδη και οι χίλιοι Πλαταιείς, που έσπευσαν να τους βοηθήσουν, εκμεταλλεύτηκαν τα χαρακτηριστικά του εδάφους και εφαρμόζοντας έξυπνες τακτικές κύκλωσαν τους Πέρσες αναγκάζοντας όσους επέζησαν να τραπούν σε φυγή.³⁹⁸ Η μεγαλειώδης ελληνική νίκη έδειξε ότι οι Πέρσες δεν ήταν ακατανίκητοι.

Η ήττα αυτή των Περσών στον Μαραθώνα, προκάλεσε μεγάλη δυσaréσκεια και εκνευρισμό πίσω στην Περσία. Κατόπιν τούτου, ο βασιλιάς Ξέρξης, γιος του Δαρείου, αποφάσισε, το 480 π.Χ., την οργάνωση της τρίτης μεγάλης εκστρατείας, της οποίας την αρχηγία ανέλαβε ο ίδιος.³⁹⁹ Για το σκοπό αυτό, συγκέντρωσε πολυπληθείς θαλάσσιες και χερσαίες δυνάμεις στοχεύοντας αυτή τη φορά στην κατάκτηση όλου του ελλαδικού χώρου. Οι ελληνικές πόλεις μπροστά στον περσικό κίνδυνο συγκάλεσαν συνέδριο στην Κόρινθο (481 π.Χ.), όπου και αποφάσισαν τη συγκρότηση συμμαχίας για να αμυνθούν κατά των Περσών. Ταυτόχρονα, από την πλευρά των Περσών, ο Ξέρξης προχωρούσε με τις χερσαίες

³⁹² Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σ.116.

³⁹³ Ηρόδοτος, «Ιστορίαι», 6.44.

³⁹⁴ Ηρόδοτος, «Ιστορίαι», 6.45.1.

³⁹⁵ Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σ.121.

³⁹⁶ Ηρόδοτος, «Ιστορίαι», 6.95-6.101.

³⁹⁷ Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σ.116.

³⁹⁸ Ηρόδοτος, «Ιστορίαι», 6.103 έως 6.117.

³⁹⁹ Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σ.120-140.

δυνάμεις μέσω Θράκης και Μακεδονίας χωρίς να συναντά κανένα εμπόδιο ενώ οι ισχυρές ναυτικές δυνάμεις τον συνόδευαν πλέοντας στο Αιγαίο. Το μέγεθος του περσικού εκστρατευτικού σώματος παρότι δεν είναι επακριβώς προσδιορισμένο, εκτιμάται ότι κυμαίνονταν περίπου μεταξύ των 800 χιλ. έως και 1,5 εκατομμύριο άτομα, ενώ οι ναυτικές δυνάμεις αριθμούσαν περί τα 1200 κύρια σκάφη. Η πρώτη σύγκρουση ήταν η Ναυμαχία του Αρτεμισίου στη βόρεια έξοδο του Ευβοϊκού κόλπου,⁴⁰⁰ όπου καταστράφηκε ένα μέρος του περσικού στόλου και του απαγορεύτηκε η είσοδος στον Ευβοϊκό κόλπο για παροχή υποστήριξης στις χερσαίες δυνάμεις που ενεργούσαν προς Θερμοπύλες. Εκεί, στα στενά των Θερμοπυλών, οι Έλληνες επέλεξαν να αντιμετωπίσουν τους Πέρσες. Η στενωπός των Θερμοπυλών ήταν ο καταλληλότερος τόπος για την άμυνα κατά του εχθρού, όμως η αριθμητική υπεροχή των Περσών, έκανε προβλέψιμη την έκβαση της μάχης. Παρόλα αυτά, η άμυνα των Ελλήνων μπορούσε να επιφέρει σημαντική καθυστέρηση στην προέλαση των Περσών προς την Αθήνα και να προξενήσει σημαντικές απώλειες στους Πέρσες. Οι Έλληνες αμυνόμενοι, προερχόμενοι από διάφορες πόλεις της Ελλάδας, όπως η Σπάρτη, η Μαντινεία, η Κόρινθος, η Φώκαια, ο Ορχομενός κ.ά., ανέρχονταν σε κάτι περισσότερο από 5.000 άνδρες⁴⁰¹. Επικεφαλής τους ήταν ο ίδιος ο Βασιλιάς της Σπάρτης ο Λεωνίδας, ο οποίος έμελλε να γραφτεί με χρυσά γράμματα στο βιβλίο της παγκόσμιας ιστορίας. Ο Ξέρξης, φθάνοντας στις Θερμοπύλες, απαίτησε από τον Λεωνίδα, να παραδοθεί. Τότε ο Λεωνίδας, χωρίς να το σκεφτεί του απάντησε, «*Μολών Λαβέ*» (έλα να τα πάρεις), μια φράση που έμελλε να μείνει στην ιστορία διαχρονικά ως υπόδειγμα απaráμιλλης γενναιότητας. Τελικά, μετά από δυο ημέρες ανεπιτυχών προσπαθειών των Περσών να ανατρέψουν την ελληνική αντίσταση, η προδοσία του Εφιάλτη από τα Αντίκυρα, ο οποίος υπέδειξε το μονοπάτι της Ανοπαίας και έφερνε τους Πέρσες στα νώτα των αμυνομένων Ελλήνων, κατέστησε την περαιτέρω άμυνα άσκοπη. Ο Λεωνίδας, ως πραγματικός ηγέτης, ζήτησε να αποχωρήσουν όλες οι δυνάμεις, κρατώντας για τη συνέχιση του αγώνα μόνο τους 1000 Θεσπιείς μαζί και τους 300 Σπαρτιάτες του, οι οποίοι και έπεσαν μαχόμενοι μέχρις εσχάτων, σε μια από τις πιο ξακουστές μάχες όλων των εποχών, τη Μάχη των Θερμοπυλών.⁴⁰² Αυτό που μπορεί να λεχθεί είναι ότι, δεν υπάρχουν πολλές μάχες στην παγκόσμια στρατιωτική ιστορία οι οποίες να μπορούν να πλησιάσουν το μεγαλείο, τη σημασία και την αίγλη της μάχης των Θερμοπυλών. Η μάχη αυτή ανέδειξε την ανδρεία και το στρατιωτικό ήθος των Ελλήνων, την πίστη τους στο καθήκον και την ηρωική τους αυτοθυσία για την υπεράσπιση της

⁴⁰⁰ Ηρόδοτος, «Ιστορίαι», 8.1 έως 8.18.

⁴⁰¹ Δημήτριος Σκαρβέλης, «Οι Μηδικοί Πόλεμοι», σελ.9.

⁴⁰² Ηρόδοτος, «Ιστορίαι», 7.224-7.228.

Ελλάδας, γεγονός που την καθιέρωσε ως πρότυπο αφοσίωσης στα ιδανικά της πατρίδας ανά τους αιώνες.⁴⁰³

Η κορυφαία σύγκρουση μεταξύ Ελλήνων και Περσών όμως, δεν είχε ακόμη λάβει χώρα. Πράγματι, ο Ξέρξης, μετά τις Θερμοπύλες και παρά τις μεγάλες απώλειες του στρατού του, κινήθηκε κατά της Βοιωτίας και της Αττικής,⁴⁰⁴ με κύριο στόχο τη πόλη των Αθηνών, για να την εκδικηθεί για τη βοήθειά της στους Ίωνες επαναστάτες και τη συντριβή των Περσών στον Μαραθώνα. Με δεδομένο ότι ο στρατός των Πελοποννήσιων με επικεφαλής τον Βασιλιά των Σπαρτιατών Κλεόμβροτο, αδελφό του Λεωνίδα, είχε παραταχθεί στον Ισθμό της Κορίνθου για να ανακόψει τους Πέρσες, η Αθήνα παρέμενε απροστάτευτη από ξηρά και η μόνη επιλογή για τον πληθυσμό της για να γλιτώσει τη σφαγή ήταν να εκκενώσει την πόλη.⁴⁰⁵ Ο Θεμιστοκλής, ο Στρατηγός της Αθήνας, ήταν ο εμπνευστής αυτής της πραγματικά στρατηγικής απόφασης και για να πείσει τους Αθηναίους να ακολουθήσουν τη μοναδική επιλογή που είχαν, δεν δίστασε να επικαλεσθεί θεϊκά σημάδια,⁴⁰⁶ ενώ παράλληλα έδωσε τη δική του ερμηνεία στο χρησμό του Μαντείου των Δελφών. Το «ξύλινο τείχος» που θα έσωζε την Αθήνα, το ερμήνευσε ως τα «πλοία του στόλου», που θα αμυνθούν της περσικής επιδρομής, την δε έκφραση «*Ω θεία Σαλαμίς*», ερμήνευσε ως θεϊκό σημάδι ότι θα έδινε το όνομά της σε μια μεγάλη επιτυχία των Ελλήνων.⁴⁰⁷ Ο Ξέρξης τελικά κατέλαβε εύκολα την πόλη των Αθηνών και την κατέστρεψε, καθώς οι Αθηναίοι είχαν εκκενώσει την πόλη και είχαν μετακινηθεί στην Αίγινα, την Τροιζήνα και στη Σαλαμίνα, όπου είχε συγκεντρωθεί και ο στόλος τους από 180 περίπου τριήρεις υπό τον Θεμιστοκλή μαζί με το στόλο και άλλων ελληνικών πόλεων, σε ένα σύνολο που αριθμούσε 382 σκάφη.⁴⁰⁸ Ο Περσικός στόλος, ο οποίος αριθμούσε διπλάσιο αριθμό σκαφών από τον ελληνικό, είχε συγκεντρωθεί στα νερά του Φαλήρου. Η επιλογή της Σαλαμίνας ως τόπου της ναυμαχίας έγινε από το Θεμιστοκλή, παρά τις αντιρρήσεις κυρίως του Ευρυβιάδη που πρότεινε τον Ισθμό της Κορίνθου, με το επιχείρημα ότι η στενότητα του χώρου ευνοούσε την ευελιξία των ελληνικών τριήρεων και αντίστοιχα δυσχέραινε τις

⁴⁰³ Σύλβια Κατούντα, «Θερμοπύλες. Η μάχη που καθόρισε το μέλλον της δύσης και η στρατιωτική της σημασία», Περιοδικό Εθνικές Επάλξεις, Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2019, σ.12.

⁴⁰⁴ Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σ.132.

⁴⁰⁵ Ιωάννης Παλούμπης, «Η Ναυμαχία της Σαλαμίνας», Περιοδικό Εθνικές Επάλξεις, Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2019, σ.18.

⁴⁰⁶ Όταν οι ιερείς της Αθηνάς ανέφεραν ότι βρήκαν άθικτες τις προσφορές προς τον «οικουρό όφι» (το ιερό φίδι της Θεάς), ο Θεμιστοκλής το ερμήνευσε ότι η Αθηνά και το ιερό φίδι, είχαν εγκαταλείψει την πόλη, δείχνοντας κατ' αυτό τον τρόπο στους κατοίκους την οδό της εκκένωσης και εγκατάλειψης της πόλης. (βλέπε «Η Ναυμαχία της Σαλαμίνας», υπό Ιωάννη Παλούμπη, σ.18.

⁴⁰⁷ Πλουτάρχου, Θεμιστοκλής, 10.

⁴⁰⁸ Ηρόδοτος, «Ιστορίαι», 8.43,48,50,53.

κινήσεις των βαρέων περσικών σκαφών.

Η **Ναυμαχία της Σαλαμίνας** τελικά έλαβε χώρα την 28 ή 29 Σεπτεμβρίου του 480 π.Χ. στη στενωπό μεταξύ Σαλαμίνας και Αττικής.⁴⁰⁹ Η ναυμαχία ήταν σφοδρή και η ορμητικότητα και η εξυπνάδα των Ελλήνων έγειρε την πλάστιγγα της σύγκρουσης προς το μέρος των Ελλήνων. Η φυγή προς το Φάληρο, με τη δύση του ηλίου, όσων περσικών πλοίων είχαν διασωθεί και η παραμονή στο πεδίο της ναυμαχίας των ελληνικών πλοίων σήμανε το τέλος της κοσμοϊστορικής σύγκρουσης. Το τελικό αποτέλεσμα ήταν να καταστραφούν τουλάχιστον 200 πλοία του εχθρού, έναντι 40 Ελληνικών.⁴¹⁰ Αυτή θεωρείται ότι ήταν η πρώτη μεγάλη ναυμαχία στην παγκόσμια ιστορία. Ήταν τόση η απογοήτευσή του Ξέρξη, ο οποίος την παρακολουθούσε από το όρος Αιγάλεω, ώστε αποφάσισε να επιστρέψει στην Ασία, παρά το γεγονός ότι και πολλές χερσαίες δυνάμεις διέθετε, αλλά και μεγάλο μέρος του αρχικού του στόλου. Άφησε μόνο μέρος των δυνάμεών του υπό τον Μαρδόνιο για να συνεχίσουν το πόλεμο κατά των Ελλήνων οι οποίοι όμως ηττήθηκαν στις Πλαταιές και στη Μυκάλη τον επόμενο χρόνο (479 π.Χ.) και εγκατέλειψαν οριστικά τον ελλαδικό χώρο.⁴¹¹

⁴⁰⁹ Terry Buckley, «Aspects Of Greek History 750–323 BC», σ.131-133.

⁴¹⁰ Διόδωρος Σικελιώτης 11,19.

⁴¹¹ Δημήτριος Σκαρβέλης, «Οι Μηδικοί Πόλεμοι», Περιοδικό Επάλξεις Τεύχος 121 άρθρο «Οι Μηδικοί Πόλεμοι», σ.10.

Παράρτημα V

Έργα Ενεργειακών Υποδομών στην Ελλάδα

V.1. Έργα Υποδομών Φυσικού Αερίου στην Ελλάδα⁴¹²

Ο TAP αποτελεί μέρος του Νοτίου Διαδρόμου φυσικού αερίου ο οποίος διασχίζει τη βόρεια Ελλάδα και μέσω Αλβανίας και Αδριατικής Θάλασσας, εξέρχεται στη νότια Ιταλία.⁴¹³ Το ελληνικό τμήμα του TAP ολοκληρώθηκε και τέθηκε σε εμπορική λειτουργία στις 15 Νοεμβρίου του 2020.⁴¹⁴ Ο TAP εκτός από τη μεταφορά φυσικού αερίου προς την Ευρώπη, δημιουργεί προοπτικές για την ενεργειακή τροφοδοσία των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης μέσω κάθετων διασυνδετήριων αγωγών. Στο πλαίσιο αυτό, έχουμε τον Ionian Adriatic Pipeline (IAP),⁴¹⁵ αλλά και τον Interconnector Greece – Bulgaria (IGB),⁴¹⁶ με σύνδεση με τον TAP στην Κομοτηνή, η κατασκευή του οποίου υπεγράφη στις 10 Οκτωβρίου 2019, στη Σόφια, με Διακυβερνητική Συμφωνία Ελλάδας-Βουλγαρίας.

V.1.1. Διαδριατικός Αγωγός (TAP)

Ο TAP (Trans Adriatic Pipeline) είναι ένας αγωγός που μεταφέρει φυσικό αέριο από την Κασπία στην Ευρώπη. Διασυνδέεται με τον αγωγό φυσικού αερίου TANAP (Trans Anatolian Pipeline) στη περιοχή του Έβρου. Ο TAP σχεδιάζεται να συνδεθεί με το ΕΣΦΑ (Εθνικό Σύστημα Φυσικού Αερίου) και τον αγωγό IGB. Επιπρόσθετα, σχεδιάζεται να δημιουργήσει επιπλέον σημεία εξόδου για την τροφοδότηση των δικτύων διανομής φυσικού αερίου στην Δυτική Μακεδονία αλλά και στην υπόλοιπη Ελλάδα.

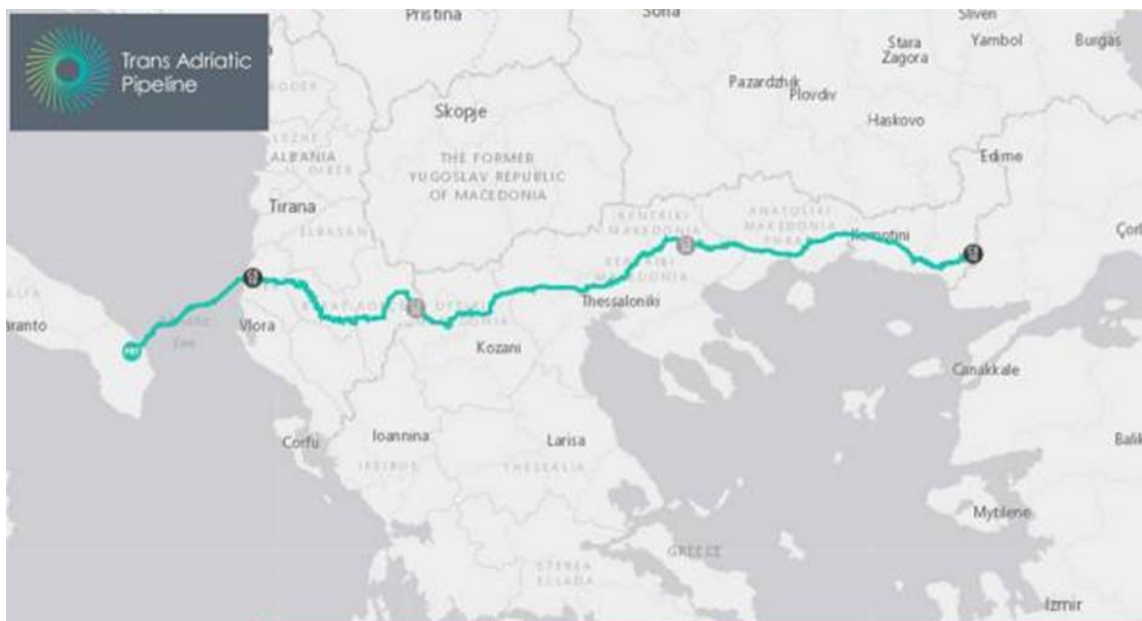
⁴¹² Όλα τα στοιχεία αντλήθηκαν από την Ετήσια Έκθεση του 2020 του IENE (Ινστιτούτο Ενέργειας Νοτιοανατολικής Ευρώπης) με θέμα «Ο Ελληνικός Ενεργειακός Τομέας».

⁴¹³ Trans Adriatic Pipeline, <https://www.tap-ag.gr/>, (έγινε πρόσβαση στις 01 Μαρτίου 2021).

⁴¹⁴ Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων, «Σε εμπορική λειτουργία ο αγωγός TAP», 16 Νοεμβρίου 2020, <https://www.amna.gr/business/article/506043/Se-emporiki-leitourgia-o-agogos-TAP>, (έγινε πρόσβαση στις 01 Μαρτίου 2021).

⁴¹⁵ Ο IAP σχεδιάζεται να ενωθεί με τον TAP, στο Φιέρι της Αλβανίας, ο οποίος διατρέχοντας την ανατολική ακτή της Αδριατικής θα καταλήγει στο Split της Κροατίας.

⁴¹⁶ Ο διασυνδετήριος αγωγός φυσικού αερίου Ελλάδας – Βουλγαρίας (Interconnector Greece – Bulgaria/IGB) αποτελεί βασικό στοιχείο και πρώτο «κρίκο» της ενεργειακής «αλυσίδας» του Κάθετου Διαδρόμου φυσικού αερίου (Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία, Ουγγαρία, Ουκρανία και Μολδαβία). Ο αγωγός θα συνδέει τα δίκτυα φυσικού αερίου Ελλάδας και Βουλγαρίας (Κομοτηνή-Stara Zagora) και σχεδιάζεται για τη μεταφορά φυσικού αερίου από διάφορες πηγές (αγωγός TAP, τερματικοί σταθμοί LNG Ρεβυθούσας και FSRU Αλεξανδρούπολης, κα.).

Χάρτης 1: Όδευση TAP

V.1.2. Διασυνδετήριος Αγωγός Ελλάδας - Βουλγαρίας (IGB)

Ο ελληνοβουλγαρικός αγωγός IGB είναι ένας διασυνδετήριος με τον TAP αγωγός, μήκους περίπου 182 χλμ., που ξεκινάει από την Κομοτηνή και καταλήγει στην πόλη Stara Zagora της Βουλγαρίας, συνδέοντας τα υφιστάμενα δίκτυα φυσικού αερίου Ελλάδας και Βουλγαρίας, με παράλληλη δυνατότητα αντίστροφης ροής (reverse flow). Ο αγωγός σχεδιάζεται σε πρώτη φάση να λειτουργήσει τον Ιούλιο του 2021, με δυνατότητα αύξησης της δυναμικότητας, αναλόγως του εμπορικού ενδιαφέροντος.

Χάρτης 2: Όδευση Αγωγού IGB

V.1.3. Διασυνδετήριος Αγωγός Τουρκίας – Ελλάδας – Ιταλίας (ITGI) – Poseidon

Ο διασυνδετήριος αγωγός Ελλάδας – Ιταλίας Poseidon που σχεδιάζεται για το

μέλλον, συνίσταται σε δύο τμήματα. Το χερσαίο τμήμα, μήκους περίπου 760 χλμ., το οποίο θα ξεκινά από τους Κήπους του Έβρου και διασχίζοντας την Βόρεια Ελλάδα και την Ήπειρο, θα καταλήγει στις ακτές της Θεσπρωτίας. Το υποθαλάσσιο κομμάτι του αγωγού, με μήκος περίπου 210 χλμ., θα συνδέει τις ακτές της Θεσπρωτίας με το Ότραντο της Ιταλίας. Υπάρχει σοβαρός σκεπτικισμός για το εάν ο αγωγός αυτός θα αποτελέσει άμεσο ανταγωνιστικό έργο στον TAP ή όχι. Η τελική απόφαση θα αποφασιστεί μετά τη διεξαγωγή market test.

Χάρτης 3: Όδευση Αγωγού ITGI

V.1.4. Διασυνδετήριος Αγωγός Ελλάδας – Βόρειας Μακεδονίας (IGNM)

Η κατασκευή του αγωγού προσβλέπει στη διασύνδεση των συστημάτων φυσικού αερίου Ελλάδας και Βόρειας Μακεδονίας με στόχο την διαφοροποίηση των πηγών προμήθειας φυσικού αερίου στην Βόρεια Μακεδονία. Η σχεδιαζόμενη πρόσβαση στο ΕΣΦΑ και στον TAP αναμένεται πως θα οδηγήσει σε χαμηλότερες τιμές δυνητικά, ενισχύοντας τον ανταγωνισμό γενικότερα, που θα ωφελήσει και την Ελλάδα, ως ενεργειακός κόμβος.

Χάρτης 4: Όδευση Αγωγού IGNM

V.1.5. Τερματικός Σταθμός Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου Ρεβυθούσας

Η εμπορική λειτουργία της 3ης δεξαμενής αποθήκευσης ξεκίνησε το 2019, ενώ με την 2η αναβάθμιση του Τερματικού Σταθμού, η δυναμικότητα αεριοποίησης ΥΦΑ αυξήθηκε και πλέον υπάρχει η δυνατότητα υποδοχής μεγαλύτερων πλοίων ΥΦΑ.

V.1.6. Πλωτός Τερματικός Σταθμός Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου (FSRU) Αλεξανδρούπολης⁴¹⁷

Το έργο θα περιλαμβάνει μια υπεράκτια πλωτή μονάδα παραλαβής, αποθήκευσης και αεριοποίησης ΥΦΑ, η οποία θα βρίσκεται σταθερά αγκυροβολημένη σε απόσταση 17.6 χλμ νοτιοδυτικά από το λιμάνι της Αλεξανδρούπολης και 10 χλμ. από την απέναντι ακτή της Μάκρης. Το έργο στην Αλεξανδρούπολη αναπτύσσεται από την εταιρεία Gastrade, και θα αποτελέσει βασικό έργο της εθνικής ενεργειακής στρατηγικής, με ταυτόχρονη πολύ μεγάλη αξία στο επίπεδο της ΕΕ. Η εμπορική λειτουργία του αναμένεται να ξεκινήσει στις αρχές του 2023.

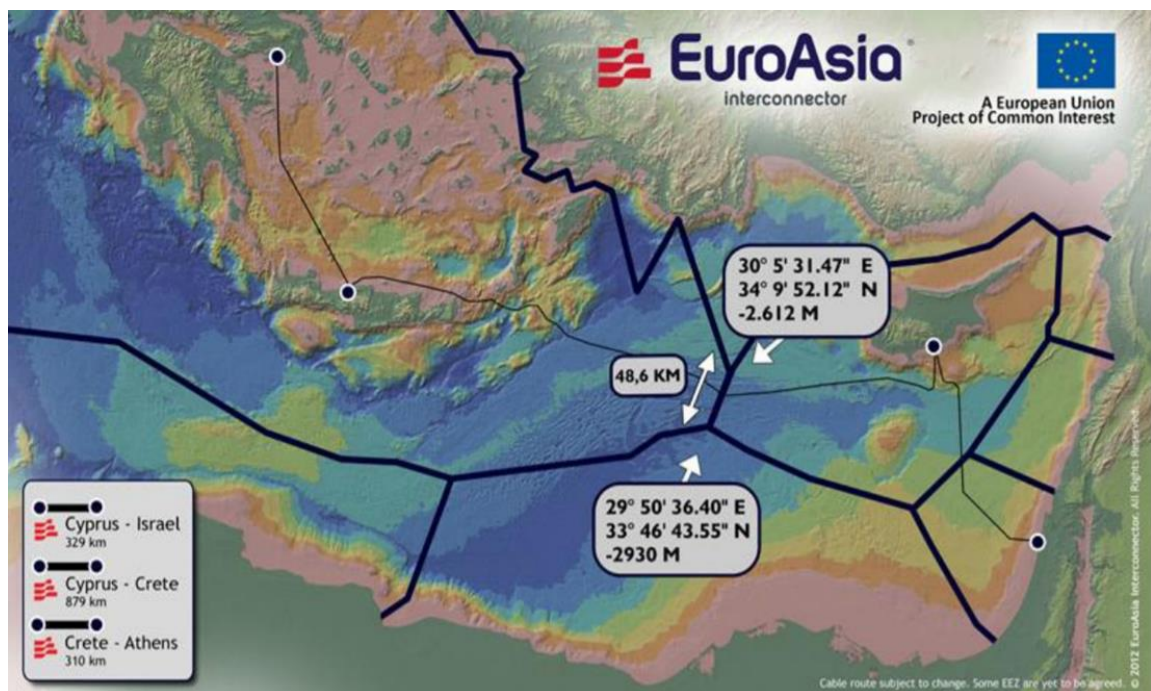
V.1.7. Υπόγεια Αποθήκη Φυσικού Αερίου (ΥΑΦΑ) Νότιας Καβάλας

Το έργο προϋπολογισμού συνίσταται στην εκμετάλλευση του σχεδόν υπό εξάντληση υποθαλάσσιου κοιτάσματος φυσικού αερίου της Νοτίου Καβάλας ως Υπόγειας Αποθήκης Φυσικού Αερίου. Βρίσκεται 11 χλμ. νοτίως του πετρελαϊκού κοιτάσματος του Πρίνου στον κόλπο της Καβάλας, σε βάθος 1.700 μέτρων. Η ΥΑΦΑ Νότιας Καβάλας σχεδιάζεται να αποτελέσει υποδομή που θα ενισχύσει την ασφάλεια εφοδιασμού της αγοράς φυσικού αερίου σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Σε αντίθεση με τον τερματικό σταθμό LNG της Ρεβυθούσας θα προσφέρει τη δυνατότητα μακροχρόνιας αποθήκευσης φυσικού αερίου.

⁴¹⁷ Floating Storage Regasification Unit - FSRU

V.2. Ηλεκτρική Διασύνδεση Ισραήλ – Κύπρου – Ελλάδας (EuroAsia Interconnector)

Η ηλεκτρική διασύνδεση αυτή θα προσφέρει στην Ευρώπη μία αξιόπιστη εναλλακτική οδό μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας, επεκτείνοντας την αγορά ενέργειας πέραν των συνόρων της. Θα αποτελέσει ένα σημαντικό έργο ενεργειακής υποδομής που στοχεύει να εδραιωθεί και να αποτελέσει την πρώτη ενεργειακή γέφυρα Ευρώπης και Ασίας, ενοποιώντας τα δίκτυα ηλεκτρικής ενέργειας και στις δύο ηπείρους.

Χάρτης 5: Όδευση Ηλεκτρικής Διασύνδεσης Ισραήλ – Κύπρου – Ελλάδας